

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΠΜΣ Εκπαιδευτικά Προγράμματα και Υλικό: Τυπική, Άτυπη και Από
Απόσταση Εκπαίδευση (Συμβατικές και e-Μορφές)

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Η επιτέλεση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας και
του κοινωνικού φύλου στο ελληνικό σχολείο: οι απόψεις της
ΛΟΑΤ μειονότητας**

Κάρμη Αιμιλία
Α.Μ. 14107

Επιβλέπουσα:

Άννα Τσατσαρώνη, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Μέλη Τριμελούς Εξεταστικής Επιτροπής:

Δέσποινα Τσακίρη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κωνσταντίνος Δημόπουλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κόρινθος,

Σεπτέμβριος 2016

Ευχαριστίες

Η σελίδα αυτή είναι αφιερωμένη σε όλους εκείνους τους σημαντικούς ανθρώπους, που στάθηκαν αρωγοί στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην υπέροχη, επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κυρία Άννα Τσατσαρώνη, για την υπέρτατη βοήθειά της, για τις πολύτιμες συμβουλές της, για την εμπιστοσύνη που έδειξε στο πρόσωπό μου, την πολύτιμη καθοδήγησή της σε γνωστικό επίπεδο και κυρίως τη συναισθηματική ενίσχυση κατά την εκπόνησή της.

Ευχαριστώ πάρα πολύ τους ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικούς, που προς μεγάλη μου τιμή, δέχτηκαν να μου παραχωρήσουν λίγο από το χρόνο και την εμπειρία τους και να συμμετέχουν στην έρευνά μου. Θα ήθελα να εκφράσω την απεριόριστη ευγνωμοσύνη μου για τη συμμετοχή τους, λόγω της ιδιαιτερότητας και της ευαισθησίας που τη χαρακτηρίζει.

Ευχαριστίες για τη συνεισφορά τους κατά την πορεία εκπόνησης αυτής της μελέτης θα ήθελα να εκφράσω και στα δύο άλλα μέλη της τριμελούς συμβουλευτικής επιτροπής, την κ. Δέσποινα Τσακίρη, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και τον κ. Κωνσταντίνος Δημόπουλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Ευχαριστώ τους εξάιρετους φίλους μου για την απεριόριστη συμπαράσταση και υποστήριξή τους καθ' όλη τη διάρκεια της προσπάθειάς μου. Το φίλο μου Νικόλα που αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Τέλος, ευχαριστώ τις αγαπημένες μου μητέρα και αδελφή που είναι πάντα δίπλα μου και με στηρίζουν με τα λόγια και τις πράξεις τους.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	4
Abstract	5
Εισαγωγή.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Βιβλιογραφική Επισκόπηση	8
1.1. Εισαγωγή.....	8
1.2. Κύριο Μέρος.....	8
1.3. Σύνοψη	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Ομοφυλοφιλία: Θεωρητική προσέγγιση και ανάλυση της έννοιας.....	24
2.1. Εισαγωγή.....	24
2.2. Ορισμός ομοφυλοφιλίας.....	24
2.3. Θεωρίες για τα αίτια της ομοφυλοφιλίας	25
2.4. ‘‘Βιολογικό και Κοινωνικό Φύλο’’ (‘‘Sex and Gender’’).....	26
2.5. Σεξουαλικότητα, πειθαρχία και κανονικοποίηση του σώματος.....	31
2.6. Επιτελεστικότητα του φύλου (gender performativity), Ετεροφυλοφιλική μήτρα (Heterosexual matrix) και η έννοια της υπέρβασης του φύλου (gender transgression) ..	35
2.7. Σύνοψη	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Το Νομοθετικό Πλαίσιο για τις Διακρίσεις και τα Δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων.....	41
3.1. Εισαγωγή.....	41
3.2. Η έννοια της Διάκρισης.....	42
3.3. Διακρίσεις με βάση την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό	44
3.3.1. Νομοθεσίες για την ΛΟΑΤ κοινότητα ανά τον κόσμο.....	45
3.3.2 Το Θεσμικό Πλαίσιο για Ίση Μεταχείριση - Απαγόρευση Διακρίσεων λόγω Σεξουαλικού Προσανατολισμού	48
3.4. Σύνοψη	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΟΜΟΦΟΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΜΟΦΟΒΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ	54
4.1. Εισαγωγή.....	54
4.2. Ορισμός και ανάλυση της έννοιας της ‘‘ομοφοβίας’’ και του ‘‘σχολικού εκφοβισμού’’	54
4.3. Άτομα που παρουσιάζουν ομοφοβικές συμπεριφορές	57
4.3.1. Διαφορά επιπέδου ομοφοβίας σε σχέση με το φύλο του ομοφυλόφιλου	58
4.4. Συνέπειες των ομοφοβικών στάσεων	58
4.5. Η ομοφοβία και ο ρόλος της θρησκείας.....	59
4.6. Το φαινόμενο του ομοφοβικού εκφοβισμού στο ελληνικό σχολείο.....	59

4.7. Σύνοψη	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ‘‘ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗΣ’’ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ	62
5.1. Εισαγωγή.....	62
5.2. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης στην διαμόρφωση και επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας	63
5.3. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης κατά της ομοφοβίας και του σχολικού εκφοβισμού	67
5.4. Εκπαιδευτική Πολιτική και Δράσεις για την αποδοχή και αναγνώριση της ‘‘διαφορετικής’’ σεξουαλικής ταυτότητας.....	69
5.4.1. Εκπαιδευτικές πολιτικές για την αναγνώριση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας στην Ελλάδα.....	71
5.5. Σύνοψη	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο : Ερευνητικός Σχεδιασμός και Μεθοδολογία.....	78
6.1. Εισαγωγή.....	78
6.2. Προβληματική της έρευνας.....	78
6.3. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	80
6.4. Η προσέγγιση της έρευνας	81
6.5. Το δείγμα της έρευνας.....	82
6.6. Το εργαλείο συλλογής δεδομένων	84
6.7. Η καταγραφή και ανάλυση των δεδομένων	85
6.8. Ηθική και Δεοντολογία στην ποιοτική έρευνα.....	86
6.9. Σύνοψη	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 ^ο : ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	87
7.1. Εισαγωγή.....	87
7.2. Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων των ΛΟΑΤ μαθητών	88
7.3. Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών	109
7.4. Συμπεράσματα – Προβληματισμοί.....	123
Καταληκτικές επισημάνσεις.....	128
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	130
ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ	135
ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ	136
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	137
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ.....	139
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ	140
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙV	144

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία επιχειρεί να προσεγγίσει πώς το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται το ζήτημα της σεξουαλικής διαφορετικότητας και προσανατολισμού από την σκοπιά της ΛΟΑΤ μειονότητας. Σκοπός της είναι η καταγραφή των εμπειριών της ΛΟΑΤ μειονότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) αναφορικά με το πώς επηρεάζεται η πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο από την άποψη των σχολικών επιδόσεων όσο και ως προς τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν κατά τη σχολική τους φοίτηση υπό την κυριαρχία των ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου και της ετεροφυλοφιλικής μήτρας. Ταυτόχρονα, γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης των απόψεων των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών αναφορικά με το πώς το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται αυτή την ευαίσθητη μαθητική μειονότητα (μέσα από ποιες εκπαιδευτικές πολιτικές και δράσεις) αλλά και πώς οι ίδιοι διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (από τη μία την ομοφυλόφιλη σεξουαλική ταυτότητα και από την άλλη την ταυτότητα του εκπαιδευτικού). Η μελέτη στηρίχθηκε σε μία ποιοτική προσέγγιση με χρήση της ημι-δομημένης συνέντευξης ως ερευνητικής μεθόδου. Η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων αναδεικνύει ότι η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα και η επιτέλεση του κοινωνικού φύλου με έναν τρόπο που υπερβαίνει τα ετεροκανονιστικά πλαίσια του ελληνικού σχολείου επηρεάζει τη σχολική πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο σε επίπεδο επιδόσεων όσο και σε κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο. Τέλος, υπογραμμίζεται η ανυπαρξία εξειδικευμένων εκπαιδευτικών πολιτικών για την αναγνώριση και αποδοχή της σεξουαλικής διαφορετικότητας καθώς και η ελλιπής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών που ενισχύουν την κυριαρχία του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου.

Λέξεις- κλειδιά: ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικοί, σεξουαλική διαφορετικότητα, επιτέλεση φύλου, ετεροφυλοφιλική μήτρα, εκπαιδευτική πολιτική

Abstract

This dissertation attempts to explore how the Greek school manages the issue of sexual orientation and diversity from the perspective of the LGBT minority. Its purpose is to record the LGBT minority experience (students and teachers) about how the LGBT students are affected both in terms of school performance and in terms of social relationships that form during their school studies under the domination of hegemonic heterosexual discourse and heterosexual matrix. At the same time, it describes the views of LGBT teachers about how the Greek school handles this sensitive student minority (through what educational policies and actions) and about how they themselves manage the two sides of their identity (on the one hand, the gay sexual identity and, on the other, their professional identity). The study is based on a qualitative approach using semi-structured interviews. The analysis of the data shows that the difference in sexual identity and performance of gender, in a way that exceeds the heteronormative context of the Greek school, influences the school career of LGBT students both at the level of school performance and at the social and emotional level. Finally, the study highlights the lack of specialized educational policies to recognize and accept sexual diversity, and the unavailability of appropriate training for teachers. It is argued, that these two factors, especially, contribute to the strengthening of the dominance of the hegemonic heterosexual discourse both inside and outside schools.

Key words: LGBT students and teachers, sexual diversity, gender performativity, heterosexual matrix, school policy

Εισαγωγή

Η Εκπαίδευση, ως θεσμός και αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας, αποτελεί καταλυτικό κοινωνικό και πολιτισμικό παράγοντα για την παραγωγή και αναπαραγωγή του κοινωνικού φύλου (gender) και της σεξουαλικής ταυτότητας (sexual identity) (Rennold, 2000; 2006; Mac an Ghail, 2000; Youdell, 2004). Η σεξουαλικότητα δεν είναι μια μονοδιάστατη έννοια αλλά ενέχει μία πολλαπλότητα εννοιών και ιδεών (Mac an Ghail, 1994 στο Rennold, 2004). Σε μία ετεροκανονιστική κοινωνία όπου η ετεροφυλοφιλία είναι ένα αόρατο, δεδομένο κοινωνικό πρότυπο (κανονιστική νόρμα) που ρυθμίζει τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά μιλούν, σκέφτονται και αναπτύσσουν σχέσεις μεταξύ τους (από τις φιλικές μέχρι τις ερωτικές) (Gewirtz & Cribb, 2010: 33), τα παιδιά που επιτελούν μία ‘διαφορετική’, μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα, υπερβαίνουν τον κυρίαρχο ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο, διαμορφώνοντας ένα νέο είδος Λόγου, ξεφεύγοντας από την υποχρεωτικότητα και τον καταναγκασμό του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου (Rennold, 2006). Το κυρίαρχο μοντέλο θεώρησης και σκέψης για το κοινωνικό φύλο προϋποθέτει ότι ‘για να γίνεις “αληθινό” αγόρι ή κορίτσι πρέπει να επιθυμείς το αντίθετο φύλο’, συνεπώς η ετεροφυλοφιλία καθίσταται ‘υποχρεωτική’ (Rich, 1983 στο Rennold, 2006) και νοητή επιλογή (Gewirtz & Cribb, 2010: 34). Το ερώτημα λοιπόν που εγείρεται είναι πώς οι μαθητές επιτελούν μία διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα εντός του σχολικού πλαισίου και πώς αυτή η ‘διαφορετική’ επιλογή επηρεάζει τη σχολική ζωή σε όλα τα επίπεδα και εκφάνσεις της (από τις σχολικές επιδόσεις μέχρι τις κοινωνικές τους σχέσεις και τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους).

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το βιβλιογραφικό μέρος και την εμπειρική έρευνα. Μέσα κι από τα δύο μέρη γίνεται μία ενδεδειγμένη επιστημονική προσπάθεια αποδόμησης της κυρίαρχης αντίληψης για τη διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα τόσο σε σχέση με τους ΛΟΑΤ μαθητές όσο και τους εκπαιδευτικούς. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των εκπαιδευτικών πολιτικών και δράσεων που σχεδιάζονται και υλοποιούνται για να παρέχει η Εκπαίδευση ίση μεταχείριση και ελευθερία έκφρασης στη ΛΟΑΤ μαθητική κοινότητα. Η εργασία μας προσπαθεί να καταγράψει τις εμπειρίες της ΛΟΑΤ μειονότητας που βρίσκεται μέσα στο σχολείο είτε ως μαθητές είτε ως εργαζόμενοι στην Εκπαίδευση. Πιο αναλυτικά, γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης των απόψεων των ΛΟΑΤ μαθητών για τον τρόπο που βίωσαν τα σχολικά τους χρόνια σε σχέση με την ανάπτυξη, διαμόρφωση και επιτέλεση της μη ηγεμονικής, ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας. Ταυτόχρονα, επειδή η σχολική κοινότητα απαρτίζεται και από ΛΟΑΤ εκπαιδευτικούς γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των απόψεων ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών αναφορικά με τον τρόπο που διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (επαγγελματική και σεξουαλική) και πώς οι ίδιοι επιτελούν τη μη ηγεμονική ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα εντός του ελληνικού σχολείου.

Η παρούσα εργασία αναπτύσσεται σε επτά κεφάλαια, από τα οποία τα πέντε πρώτα αποτελούν το βιβλιογραφικό μέρος της εργασίας ενώ τα δύο τελευταία περιγράφουν την ποιοτική εμπειρική έρευνα που διεξήχθη στα πλαίσια πραγμάτωσης της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση διεθνών επιστημονικών ερευνών των τελευταίων 15 χρόνων (από το 2000 και έπειτα) αναφορικά με την έκφραση της σεξουαλικότητας, τον επιτελεστικό χαρακτήρα της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας/υποκειμενικότητας (gender performativity) και του κοινωνικού φύλου (gender), την ‘ετεροφυλοφιλική μήτρα’ (heterosexual matrix), την έκφραση της ‘ετερότητας’ και του ‘διαφορετικού’ (the ‘others’) και τη σταδιακή αποδοχή και αφομοίωσή του στα εκάστοτε πλαίσια της ετεροφυλοφιλικής σχολικής κοινότητας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται μία προσπάθεια αποδόμησης και αποσαφήνισης των εννοιών της ομοφυλοφιλίας, του ‘βιολογικού και κοινωνικού’ φύλου (‘sex and gender’), της επιτέλεσης του κοινωνικού φύλου (gender performativity), της ετεροφυλοφιλικής μήτρας (heterosexual matrix) και της κανονικοποίησης του σώματος και της σεξουαλικότητας, μέσα από τις θεωρίες της J. Butler και του M. Foucault, που με το έργο τους συνέβαλαν στην εξέλιξη και ‘απενοχοποίηση’ αυτών των εννοιών.

Το τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την παρουσίαση των νομοθετημένων και κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των ΛΟΑΤ καθώς και τις μορφές διακρίσεων που υφίστανται για το διαφορετικό σεξουαλικό τους προσανατολισμό σε όλο το φάσμα της κοινωνικής και επαγγελματικής τους ζωής. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης των θεσμοθετημένων αρχών κατά των Διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού μέσα από τις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές συμβάσεις και το ισχύον Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο προσεγγίζεται η έννοια της ομοφοβίας και του ομοφοβικού εκφοβισμού (school bullying). Το κοινωνικό αυτό φαινόμενο έχει ερευνηθεί ιδιαίτερος τα τελευταία 30 χρόνια με την ανάδειξη και καθιέρωση των σπουδών του φύλου (gender studies). Πιο αναλυτικά, παρουσιάζονται η ανάλυση της έννοιας της ομοφοβίας, τα αίτια δημιουργίας και από ποιους και τέλος, η σημερινή ελληνική πραγματικότητα.

Το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει συνοπτικά το ρόλο και τη θέση που κατέχει ο θεσμός της Εκπαίδευσης αναφορικά με την διαμόρφωση και επιτέλεση της μη-ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας των μαθητών εντός σχολικού πλαισίου ανεξαρτήτως βαθμίδας εκπαίδευσης. Παρατίθενται συνοπτικά οι εκπαιδευτικές πολιτικές και δράσεις που σχετίζονται με την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας στο ελληνικό σχολείο και παρουσιάζονται οι φορείς που τις υλοποιούν.

Το έκτο κεφάλαιο αποτελεί την αρχή του εμπειρικού μέρους της παρούσας εργασίας. Πιο αναλυτικά περιλαμβάνει τον ερευνητικό σχεδιασμό και τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή και ολοκλήρωση της ποιοτικής εμπειρικής έρευνας. Περιγράφονται διεξοδικά η προβληματική στην οποία στηριχθήκαμε για να διατυπώσουμε το σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα, το μεθοδολογικό εργαλείο, το δείγμα, τα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας που προέκυψαν αλλά και η γενικότερη μέθοδος προσέγγισης του ερευνητικού ζητήματος και της προσπάθειας για βαθύτερη και ουσιαστική ανάλυση και διερεύνησή του, τόσο σε βιβλιογραφικό όσο και σε εμπειρικό επίπεδο.

Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας καταγράφονται τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις με τους ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικούς. Παράλληλα με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, γίνεται και ο συσχετισμός τους με τη διεθνή βιβλιογραφία και τις εμπειρικές έρευνες που σχετίζονται με τα ζητήματα που διερευνώνται με απώτερο στόχο τον περαιτέρω προβληματισμό.

Η εργασία ολοκληρώνεται με ένα σύντομο επίλογο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Βιβλιογραφική Επισκόπηση

1.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση διεθνών επιστημονικών ερευνών των τελευταίων 15 χρόνων (από το 2000 και έπειτα) αναφορικά με την έκφραση της σεξουαλικότητας, τον επιτελεστικό χαρακτήρα της ομοφυλοφιλικής ταυτότητας/υποκειμενικότητας (gender performativity) και του κοινωνικού φύλου (gender), την ετεροφυλοφιλική “μήτρα” (heterosexual matrix), την έκφραση της “ετερότητας” και του “διαφορετικού” (the ‘others’) και τη σταδιακή αποδοχή και αφομοίωσή του στα εκάστοτε πλαίσια της ετεροφυλοφιλικής σχολικής κοινότητας. Γίνεται μία περιγραφή του επιστημονικού λόγου που κυριαρχεί σταδιακά στη διεθνή σχολική πραγματικότητα.

1.2. Κόριο Μέρος

Οι έρευνες, που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο αυτό, έχουν πραγματοποιηθεί στην Αγγλία, την Αυστραλία, την Ιρλανδία, την Ισλανδία, την Ουαλία, τη Σκωτία, τις Η.Π.Α. και αλλού. Παρατηρούμε ότι γίνεται μία ενδελεχής επιστημονική προσπάθεια αποδόμησης της σεξουαλικής ταυτότητας στη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα. Οι συγγραφείς για να μπορέσουν να διατυπώσουν και να αναλύσουν τα ευρήματά τους, στηρίζονται, κυρίως, στις φεμινιστικές θεωρίες της δεκαετίας του 1980 και σε πιο σύγχρονες μεταδομιστικές queer θεωρήσεις όπως της J. Butler (1990), του M. Foucault (1995) και του M. Mac an Ghail (1994), αλλά και πιο κλασικές όπως του P. Bourdieu (1993).

Άξια αναφοράς είναι η χρονολογική διαβάθμιση και εξέλιξη της θεματολογίας που κυριαρχεί στις έρευνες που επιλέχτηκαν. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι σε αρχικό και πρώιμο επίπεδο οι συγγραφείς προσπαθούσαν να αποδομήσουν τις έννοιες της σεξουαλικής ταυτότητας και της αναπαραγωγής της (Mac an Ghail, 2000) μέσα από μη ηγεμονικούς, ομοφυλοφιλικούς Λόγους και Πρακτικές (non-hegemonic discourses and practices) (Rennold, 2000; 2001; 2004; 2006), του κοινωνικού φύλου (gender), της υποκειμενικότητας και της ‘πληγωμένης’ ομοφυλοφιλικής υποκειμενικότητας (Youdell, 2004), της επιτελεστικότητας του φύλου (gender performativity), της ηγεμονικής ετεροφυλοφιλικής μήτρας (hegemonic heterosexual matrix), της υπέρβασης των διακρίσεων του φύλου (gender transgression) (Rennold, 2000; 2001; 2004; 2006), της ανατροπής του φύλου (subversion), της κανονικοποίησης/ελέγχου του σώματος (regulation) και σωματοποίησης του κοινωνικού φύλου (embodiment) στα πλαίσια του ‘ετεροκανονικού’ σχολείου (McInnes & Couch 2004; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015) και της σχολικής επιτυχίας (Nayak & Kehily, 2006). Συνεπώς, παρατηρούμε μία πιο θεωρητική προσέγγιση που στηρίζεται στις βασικές queer θεωρίες για την ανάλυση των ευρημάτων.

Με το πέρασμα του χρόνου παρατηρούμε μία πιο μεγάλη ποικιλία στη θεματολογία με τη συσχέτιση της ενδυμασίας με την επιτελεστικότητα του φύλου (Ingrey, 2013), της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας με την πνευματική (spiritual identity) (Love, Bock, Jannarone & Richardson, 2005), την ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα και με κοινωνική τάξη (McInnes & Couch 2004) καθώς και τη σωματοποίηση της έμφυλης σεξουαλικής ταυτότητας σε σχέση με τα αθλήματα, τη γυμναστική και τη Φυσική Αγωγή (εντός σχολικού πλαισίου) (Gorely, Holroyd & Kirk, 2003). Επίσης, αποτυπώνονται οι απόψεις Λεσβιακών, Ομοφυλόφιλων, Αμφισεξουαλικών, Τρανσεξουαλικών (ΛΟΑΤ) [Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, (LGBT)] μαθητών για τη σχολική βία που βίωσαν κατά τη φοίτησή τους στο σχολείο (Grossman, Haney, Edwards, Alessi, Ardon & Howell, 2009), εμπειρίες φοιτητών για την παρεχόμενη Γ’βαθμια Εκπαίδευση και κατά πόσο μπορούν να επιτελούν τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα ελεύθερα μέσα στις πανεπιστημιούπολεις (Ellis, 2009) και, τέλος, παρουσιάζονται έρευνες που επικεντρώνονται στις θετικές εμπειρίες ΛΟΑΤ ατόμων και όχι τόσο στο στιγματισμό και την περιθωριοποίηση αυτής της κοινωνικής ομάδας (Rasmussen, 2001; Taulke-Johnson, 2008).

Η διεθνής βιβλιογραφία εστιάζει όχι μόνο σε εμπειρίες ΛΟΑΤ μαθητών και φοιτητών, αλλά γίνεται η προσπάθεια αποτύπωσης της σύγχρονης σχολικής πραγματικότητας και από τη μεριά και οπτική των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών. Πιο συγκεκριμένα, καταγράφονται εμπειρίες ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών, αναφορικά με το κατά πόσο είναι εύκολη η διαχείριση από τη μία της ομοφυλόφιλης σεξουαλικής ταυτότητας και από την άλλη της ταυτότητας του εκπαιδευτικού (Sparkes, 1994; Neary, 2013). Παράλληλα, έρευνες έχουν επικεντρωθεί στο μάθημα της σεξουαλικής εκπαίδευσης και προσανατολισμού (sex education and orientation) (Buston, Wight & Scott, 2001) τόσο στο σχολικό πλαίσιο όσο και σε προπτυχιακό επίπεδο σπουδών, σε

σχέση και με το επίπεδο της επιμόρφωσης που δέχονται οι μελλοντικοί εκπαιδευτικοί σε ζητήματα ΛΟΑΤ και τους τρόπους διαχείρισής τους (Robinson & Ferfolja, 2001). Τέλος, στην εφαρμογή αντισταθμιστικών εκπαιδευτικών πολιτικών για την πιο ομαλή ενσωμάτωση των ΛΟΑΤ μαθητών στη σχολική κοινότητα (Robinson, 2010; Schieble, 2012; Marshall, 2014).

Αναφορικά με τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε, στην πλειοψηφία τους οι έρευνες επέλεξαν την ποιοτική μέθοδο για εμβάθυνση και πιο λεπτομερής κατανόηση των ευρημάτων με τη χρήση της ημι-δομημένης συνέντευξης ως ερευνητικό εργαλείο (Rennold, 2000; 2001; 2004; 2006; Buston, Wight & Scott, 2001; Sparkes, 1994; Love, et al., 2005; Robinson & Ferfolja, 2001; Grossman et al., 2009; Robinson, 2010; Gorely, Holroyd & Kirk, 2003; Youdell, 2004; Ingrey, 2013; Taulke-Johnson, 2008 Neary, 2013; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Οι Rasmussen (2001), Nayak & Kehily (2006), Mac an Ghail (2000) και Marshall (2014) χρησιμοποίησαν την βιβλιογραφική επισκόπηση για να καλύψουν τη θεματική που επέλεξαν στα άρθρα τους. Η Ellis (2009) χρησιμοποίησε ως ερευνητικό εργαλείο το ερωτηματολόγιο ενώ, τέλος, η Schieble (2012) την ανάλυση λόγου μέσα από διαδικτυακούς ιστοτόπους (web-based forums). Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε στην πλειοψηφία των ερευνών ήταν 6-10 άτομα (Rennold, 2000; 2001; 2004; 2006; Ingrey, 2013; Taulke-Johnson, 2008; Love, et al., 2005; Robinson & Ferfolja, 2001; Neary, 2013), μόνο η Ellis (2009) πραγματοποίησε μία έρευνα ευρείας κλίμακας έχοντας ως δείγμα 291 ΛΟΑΤ φοιτητές. Τέλος, οι έρευνες έχουν διεξαχθεί σε όλο το φάσμα της σχολικής ζωής από το Δημοτικό (και κυρίως τις 2 τελευταίες τάξεις) (Rennold, 2000; 2001; 2004; 2006; Gorely, Holroyd & Kirk, 2003), στο Γυμνάσιο (Buston, Wight & Scott, 2001; Youdell, 2004; Grossman et al., 2009; Robinson, 2010; Ingrey, 2013; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015), στο Πανεπιστήμιο (Love, et al., 2005; Taulke-Johnson, 2008; Ellis, 2009) και στους εκπαιδευτικούς (Sparkes, 1994; Robinson & Ferfolja, 2001; Neary, 2013).

Στη συνέχεια, θα παρουσιάσουμε τα κυριότερα επιχειρήματα των ερευνών που αποτελούν το αντικείμενο της βιβλιογραφικής μας επισκόπησης. Το σχολείο αποτελεί καταλυτικό κοινωνικό και πολιτισμικό παράγοντα για την παραγωγή και αναπαραγωγή του κοινωνικού φύλου (gender) και της σεξουαλικής ταυτότητας (sexual identity) (Rennold, 2000; 2006; Mac an Ghail, 2000; Youdell, 2004), μέσα από τις επαναλαμβανόμενες διαντιδράσεις των ατόμων στην καθημερινότητά τους (Gerwitz & Cribb, 2010). Οι μαθητές εισέρχονται στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα εν μέσω δυσκολιών και ραγδαίων κοινωνικών αλλαγών. Η σεξουαλικότητα και σεξουαλική ταυτότητα των μαθητών διαμορφώνονται, σε αρχικό επίπεδο, από τις επιρροές της οικογένειας, από τους συνομηλίκους και τα μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας (Διαδίκτυο, τηλεόραση, έντυπος τύπος, ραδιόφωνο) (Mac an Ghail, 2000).

Αναφορικά με το σχολείο, η ετεροφυλοφιλία αποτελεί τον Κυρίαρχο Λόγο περί σεξουαλικότητας συνεπώς, επηρεάζει τη σεξουαλική ταυτότητα των μαθητών και τις μεταξύ τους σχέσεις (Rennold, 2000; 2001; Ingrey, 2013). Δηλαδή, το κάθε αγόρι και

κορίτσι υπόκειται στις πιέσεις της υποχρεωτικής ετεροφυλοφιλίας (compulsory heterosexuality), όπου για να είσαι ‘‘κανονικός και αποδεκτός’’ (εντός των κανονιστικών νορμών) πρέπει να εντάσσεσαι στις πρακτικές και το Λόγο της σεξουαλικότητας που κυριαρχεί (ετεροφυλοφιλικός Λόγος) (Rennold, 2000; 2006). Ένα καίριο ζήτημα για τη Rennold (2000) είναι το πώς οι ομοφυλόφιλοι μαθητές μπορούν να αναπτύξουν, να διαμορφώσουν και να επιτελέσουν την διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα μέσα στις ετεροφυλοφιλικές κανονιστικές νόρμες της σύγχρονης κοινωνίας. Τα κορίτσια ενσωματώνουν ‘‘ετεροφυλοφιλικά σωματικά ιδανικά’’ (heterosexual somatic ideals) μέσα από τον τρόπο ντυσίματος (Ingrey, 2013) και τον τρόπο στησίματος του κορμιού (Rennold, 2000), με απώτερο σκοπό την αποδοχή (από το θηλυκό φύλο) και την επιθυμία και ελκυστικότητα (από το αρσενικό φύλο). Όσα κορίτσια διαφέρουν από την ‘‘κοριτσιίστικη θηλυκότητα’’ (‘girlie femininity’) και υιοθετούν μία πιο ‘‘αρρενωπή’’ (‘male gaze’) έκφραση, συμπεριφορά και ταυτότητα (θέαση, τρόπος στησίματος και ένδυσης του σώματος, βλέμμα), επιτελούν μια νέα μορφή λόγου που διαφέρει από την παλιά κανονιστική ετεροφυλοφιλική νόρμα (Rennold, 2000; 2001; 2004; 2006; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Αντίστοιχα, τα αγόρια για να εντάσσονται στις ετεροφυλοφιλικές κανονιστικές νόρμες πρέπει να αναδεικνύουν τον ανδρισμό τους (masculinity), συμμετέχοντας σε πιο ανδροπρεπείς δραστηριότητες και αναπτύσσοντας και ανάλογες πρακτικές, όπως η ενασχόληση με τα αθλήματα, το γυμνασμένο σώμα, ο χαλαρός τρόπος ντυσίματος και το ενδιαφέρον για το γυναικείο φύλο (to be boyfriend with a girl). Η Rennold (2000) υποστηρίζει ότι και τα δύο φύλα υπόκεινται και επηρεάζονται από τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό λόγο. Τα ΛΟΑΤ άτομα στην προσπάθειά τους να επιτελέσουν την διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα διαφοροποιούνται και υπερβαίνουν την κανονιστική νόρμα επιτελώντας μία νέα μορφή Λόγου (Butler, 1995 στο Rennold, 2000; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015).

Συνεχίζοντας με την ίδια προβληματική, η Rennold (2004) σε μετέπειτα έρευνά της προσπαθεί να ερευνήσει αγόρια που επιτελούν την σεξουαλικότητά τους μέσα από μη ηγεμονικούς, ομοφυλοφιλικούς Λόγους και πρακτικές (non-hegemonic discourses and practices). Με πιο απλά λόγια, προσπαθεί να ερευνήσει κατά πόσο είναι δυνατόν για ένα άτομο να εντάσσεται στην κατηγορία ‘αγόρι’ επιλέγοντας την ομοφυλοφιλία μέσα σε ένα σχολείο με κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό σεξουαλικό Λόγο. Οι ομοφυλόφιλοι μαθητές αναζητούν τρόπους αντίστασης, ανατροπής και υπέρβασης (gender transgression) του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου (Rennold, 2004; Youdell, 2004; Nayak & Kehily, 2006; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Η έρευνα έδειξε ότι οι σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στους δύο Λόγους, ηγεμονικό και μη ηγεμονικό (hegemonic/non-hegemonic), από την μία ανατρέπονται και χαλαρώνουν και από την άλλη ενισχύονται (Rennold, 2004). Η σεξουαλικότητα δεν είναι μια μονοδιάστατη έννοια αλλά ενέχει μία πολλαπλότητα εννοιών και ιδεών (Mac an Ghail, 1994 στο Rennold, 2004). Οι πρακτικές του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου κατευθύνουν και καθοδηγούν τα αγόρια να ‘‘κάνουν σαν αγόρια’’ (‘to do boy’) μέσα από συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς και γλώσσας όπως η σκληρότητα, η μη φιλομαθής συμπεριφορά και το αθλητικό σωματότυπο (Francis,

1999 στο Rennold, 2004). Η αποδοχή και έκφραση του ομοφυλοφιλικού Λόγου δεν είναι εύκολα αποδεκτή μέσα σε μία κοινωνία που περιθωριοποιεί το “διαφορετικό” και το “άλλο” (συχνά και με επίπονο τρόπο) που βρίσκεται έξω από τα όρια της ετεροφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας (Rennold, 2004; Youdell, 2005). Υπάρχει μία πληθώρα υποτιμητικών ταμπελών για όσα αγόρια τολμούν να αποκλίνουν από τις κυρίαρχες κανονιστικές ετεροφυλοφιλικές νόρμες (“loser” Willis’s 1977, “sissies” Eder’s 1995, “swots and wimps” Abraham’s 1989). Η Rennold (2004) υποστηρίζει ότι το να πράττεις/ενεργείς σαν αγόρι δεν είναι απλά θέμα επιλογής, αλλά ο συνδυασμός των κανονιστικών νορμών με στοιχεία της υποκειμενικότητας, δηλαδή με την προθετική δράση του κάθε ατόμου. Σε μία τόσο ρυθμιστική ετεροφυλοφιλική κοινωνία είναι πολύ δύσκολο για τα αγόρια να μην εντάσσονται στον κυρίαρχο Λόγο (να είσαι “κανονικό αγόρι”/to be a “proper” boy). Το να επιλέγεις την ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα εμπρικλείει σύνθετες και πολυσήμαντες έννοιες όπως η επιτέλεση της ταυτότητας αλλά και οι σχέσεις εξουσίας που υπάρχουν ανάμεσα στον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό και ομοφυλοφιλικό Λόγο. Η επιτέλεση του δεύτερου ενέχει πολλά κοινωνικά και συναισθηματικά κόστη (Rennold, 2004; Youdell, 2004), καθώς και επηρεάζει τις σχολικές επιδόσεις και την ψυχολογία των ΛΟΑΤ μαθητών (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015). Ο στιγματισμός, η ομοφοβική βία (λεκτική και σωματική) και περιθωριοποίηση “τραυματίζουν” και “πληγώνουν” τη μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική ταυτότητα. Οι μαθητές που επιτελούν αυτή την “πληγωμένη” ταυτότητα αρνούνται την επιστροφή στην ετεροκανονικότητα. Αντιθέτως, επαναπροσδιορίζουν την “πληγωμένη” τους υποκειμενικότητα, έτσι ώστε να επιτελέσουν την ταυτότητά τους μέσα σε ένα κατανοητό, ευκρινές και νόμιμο μη ηγεμονικό, ομοφυλοφιλικό Λόγο (Youdell, 2004).

Οι Kjaraan & Kristinsdóttir (2015) σε μία πιο σύγχρονη έρευνα, παρατηρούν ότι με το πέρασμα του χρόνου και παρά τις θεσμοθετημένες εκπαιδευτικές πολιτικές κατά της ομοφοβίας και την αποδοχή του “διαφορετικού” η κατάσταση στην πράξη δεν αλλάζει, αφού κυριαρχούν η ετεροκανονικότητα, η αποσιώπηση της ΛΟΑΤ κοινότητας και αύξηση των ομοφοβικών επιθέσεων (Ferfolja, 2007 στο Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015). Οι ΛΟΑΤ μαθητές βιώνουν την κυριαρχία του ηγεμονικού, ετεροφυλοφιλικού Λόγου, την έλλειψη σεβασμού, την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό στο σχολικό περιβάλλον. Παράλληλα, τονίζεται η ανυπαρξία των ΛΟΑΤ ζητημάτων (διαφορετικές επιτελέσεις του κοινωνικού φύλου) από τα Α.Π.Σ. (Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών), τα σχολικά βιβλία, τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις των εκπαιδευτικών και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015).

Εμβαθύνοντας ακόμα περισσότερο στην έννοια της επιτελεστικότητας, του κοινωνικού φύλου και της άρρηκτης σχέσης του με την “ετεροφυλοφιλική μήτρα”, η Rennold (2006) περιγράφει τους τρόπους με τους οποίους η πανταχού παρούσα ετεροφυλοφιλική μήτρα ρυθμίζει τις σχέσεις των παιδιών μεταξύ τους. Η ετεροφυλοφιλία είναι ένα αόρατο, δεδομένο κοινωνικό πρότυπο (κανονιστική νόρμα) που ρυθμίζει τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά μιλούν, σκέφτονται και

αναπτύσσουν σχέσεις μεταξύ τους (από τις φιλικές μέχρι τις ερωτικές) (Gewirtz & Cribb, 2010: 33). Τα παιδιά που επιτελούν μία “διαφορετική”, μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα (“tomboy\αγοροκόριτσο”), υπερβαίνουν τον κυρίαρχο ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο, διαμορφώνοντας ένα νέο είδος Λόγου, ξεφεύγοντας από την υποχρεωτικότητα και τον καταναγκασμό του κυρίαρχου Λόγου (Rennold, 2006). Στηριζόμενη σε φεμινιστικές, queer και μεταδομιστικές θεωρίες, η συγκεκριμένη ερευνήτρια αποδομεί τον αστικό μύθο ότι το δημοτικό σχολείο είναι ένα “πολιτισμικό θερμοκήπιο” (“cultural greenhouse”) που προστατεύει την υποτιθέμενη σεξουαλική αθωότητα των παιδιών, αφού ο κυρίαρχος ετεροφυλοφιλικός Λόγος αναπαράγεται μέσα από τα Α.Π., τις εκπαιδευτικές πολιτικές (Epstein et al., 2003; Robinson, 2005 στο Rennold, 2006) και τις στάσεις των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006). Με αφορμή το “Sex and Relationship: education guidance” (“Σεξ και Κοινωνική Σχέση: εκπαιδευτικός οδηγός”) που έχει εκδώσει η βρετανική κυβέρνηση (2000), η Rennold (2006) υποστηρίζει ότι η θεώρηση της ετεροφυλοφιλίας ως φυσιολογικής στα πλαίσια της τοπικής και παγκόσμιας κουλτούρας αποτελεί μέρος αυτού που η Butler (1990) ονομάζει ετεροφυλοφιλική μήτρα, δηλαδή ένα πλέγμα πολιτισμικών νοημάτων μέσω των οποίων τα σώματα, τα φύλα και οι επιθυμίες κανονικοποιούνται (Butler, 1990: 151). Ενός κυρίαρχου μοντέλου θεώρησης και σκέψης για το κοινωνικό φύλο, το οποίο προϋποθέτει ότι ‘για να γίνεις “αληθινό” αγόρι ή κορίτσι πρέπει να επιθυμείς το αντίθετο φύλο, συνεπώς η ετεροφυλοφιλία καθίσταται ‘υποχρεωτική’ (Rich, 1983 στο Rennold, 2006) και νοητή επιλογή (Gewirtz & Cribb, 2010: 34).

Οι έννοιες της ‘κανονικής\αποδεκτής γυναίκας και άνδρα’ (από τις κανονιστικές νόρμες) δεν θα ήταν κατανοητές και δεν θα είχαν ισχύ και εξουσία χωρίς την παρουσία του ‘μη φυσιολογικού’ κοινωνικού φύλου (‘abnormal gender’) (Boldt, 1996: 119 στο Rennold, 2006).

Πέρα από την μελέτη της σεξουαλικής ταυτότητας μέσα στο κυρίαρχο σχολικό ετεροφυλοφιλικό Λόγο, η Rennold (2001) προσπάθησε να συσχετίσει τη σεξουαλική ταυτότητα με τη σχολική επιτυχία, με άλλα λόγια με ποιον τρόπο ο κυρίαρχος ετεροφυλοφιλικός Λόγος επηρεάζει την ταυτότητα του μαθητή (learner’s identity). Η σεξουαλικότητα έχει διαπεραστικές και έντονες επιδράσεις και επιπτώσεις στις σχέσεις των μαθητών μεταξύ τους, στη σχέση των μαθητών με τους εκπαιδευτικούς (Mac an Ghail, 2000), στις πειθαρχικές πρακτικές, στο Α.Π. (Αναλυτικά Προγράμματα) και στις παιδαγωγικές πρακτικές των εκπαιδευτικών (Wolpe, 1988 στο Mac an Ghail, 2000). Έτσι, τα αγόρια θεωρούν τη σχολική επιτυχία κάτι το ‘θηλυκό’, δηλαδή συγγέουν τη θηλυκότητα με τη σχολική επιτυχία (school achievement). Τα αγόρια που έχουν σχολική επιτυχία και είναι φιλομαθής ταυτίζονται με ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές ταυτότητες και πέφτουν θύματα εκφοβισμού, αφού το κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό αρσενικό έχει ταυτιστεί με τις χαμηλές επιδόσεις και την έμφαση στα αθλήματα (Rennold, 2001). Συνεπώς, όσα αγόρια έχουν καλές σχολικές επιδόσεις στοχοποιούνται και ταυτίζονται με τα κορίτσια (‘θηλυκοποιούνται’) και παράλληλα αποκτούν την ομοφυλόφιλη σεξουαλική

ταυτότητα επειδή απλά δεν αποδέχονται τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο, χωρίς πάντα αυτή η ταυτότητα να επαληθεύεται (Rennold, 2001).

Κινούμενοι στην ίδια λογική σκέψης, οι McInnes & Couch (2004) συσχέτισαν την σχολική επιτυχία με την ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα μαθητών που προέρχονται από την εργατική κοινωνική τάξη. Πιο συγκεκριμένα, ερεύνησαν ποιες στρατηγικές αναπτύσσουν οι ομοφυλόφιλοι μαθητές, οι οποίοι προέρχονται από την εργατική τάξη, ώστε να επιβιώσουν στο ετεροφυλοφιλικό σχολικό περιβάλλον. Στηριζόμενοι στη θεωρία της Butler (1997) για το Λόγο μίσους (“Hate Speech”) οι ερευνητές περιγράφουν με ποιο τρόπο οι ομοφυλόφιλοι μαθητές επιβιώνουν στο σχολείο δημιουργώντας ένα νέο μη ηγεμονικό, ομοφυλοφιλικό Λόγο περί σεξουαλικότητας. Η Butler (1997) θεωρεί το Λόγο μίσους ως μία επιτελεστική πράξη Λόγου, διότι λειτουργεί ως ένα είδος αναγνώρισης του ‘ποιος είσαι’. Για έναν ομοφυλόφιλο, η χρήση ταμπελών, όπως ‘αδερφή και νεράιδα’ (‘faggot, sissy, fairy’), συμβάλλουν στη λεκτική προσβολή και βία με άμεσο αποτέλεσμα το διαχωρισμό και την περιθωριοποίηση του ομοφυλόφιλου μαθητή από το ευρύτερο σχολικό και κοινωνικό πλαίσιο. Ο Λόγος Μίσους είναι μία επιτελεστική λεκτική πράξη που δεν παράγει μόνο ένα αποτέλεσμα. Δηλαδή, δεν επηρεάζει μόνο τον ακροατή/αποδέκτη, αλλά συμβάλλει και στην κοινωνική συγκρότηση αυτού που επιτελεί το Λόγο μίσους. Με άλλα λόγια, διαμορφώνει και καθορίζει τις σχέσεις εξουσίας και ελέγχου ανάμεσα σε αυτόν που επιτελεί το Λόγο μίσους (ετεροφυλόφιλο μαθητή) και τον αποδέκτη (ομοφυλόφιλο μαθητή) και την τοποθέτησή τους μέσα στην κοινωνική ιεραρχία, με άμεση επίπτωση την τοποθέτηση του αποδέκτη/ακροατή του Λόγου μίσους σε υποδεέστερη θέση. Επεκτείνοντας τη θεωρία του Λόγου μίσους, οι ερευνητές μελετούν τον τρόπο με τον οποίο ανατρέπεται η διαδικασία της υποταγής (λεκτικής και κατ’ επέκταση κοινωνικής) εντός του σχολικού πλαισίου. Πιο αναλυτικά, η υποταγή του αποδέκτη του Λόγου μίσους έχει ως άμεση συνέπεια την έλλειψη επικοινωνίας, κοινωνικής συνοχής και του αισθήματος του ‘ανήκειν’. Οι ομοφυλόφιλοι μαθητές (‘sissy boys’) δεν θεωρούνται ‘αυθεντικά’ αρσενικά με αποτέλεσμα την απομόνωση και περιθωριοποίησή τους. Όμως, ο Λόγος μίσους έχει άλλο ένα αποτέλεσμα. Μέσα από την περιθωριοποίησή τους, οι ομοφυλόφιλοι μαθητές ενώνονται, αντιδρούν και δεν συμβιβάζονται με τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο, δημιουργώντας έναν νέο μη ηγεμονικό, ομοφυλοφιλικό Λόγο περί σεξουαλικότητας. Συνεπώς, ο Λόγος μίσους έχει διττό αποτέλεσμα. Οι McInnes & Couch (2004) βρήκαν ότι οι ομοφυλόφιλοι μαθητές, οι οποίοι προέρχονται από την εργατική κοινωνική τάξη, για να υπερβούν και να ανατρέψουν το κλίμα υποταγής και περιθωριοποίησης, που υφίστανται λόγω της σεξουαλικότητάς τους, δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων (προφορικός και γραπτός λόγος) καθώς και στο πολιτισμικό τους κεφάλαιο (cultural capital). Αυτό έχει ως συνέπεια, τις καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, ιδίως στα γλωσσικά μαθήματα και την κοινωνική αναγνώριση και αποδοχή από το σχολικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ως ‘καλοί’ μαθητές (McInnes & Couch, 2004).

Ένα άλλο ζήτημα που αναδείχτηκε μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση είναι η επιτελεστικότητα του φύλου μέσα από τις ενδυματολογικές επιλογές (Ingrey, 2013). Η ερευνήτρια προσπαθεί να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται το κοινωνικό φύλο μέσα στο σχολικό περιβάλλον σε σχέση με την ενδυμασία. Τα αποτελέσματα τονίζουν τον περιορισμό της έκφρασης του κοινωνικού φύλου και της σεξουαλικότητας των μαθητών στο ετεροφυλοφιλικό σχολικό σύστημα. Συνεπώς, η ανάγκη περιορισμού του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου κρίνεται επιτακτική, ώστε οι μη συμβατοί μαθητές με τα κυρίαρχα κοινωνικά και σεξουαλικά πρότυπα (“gender non-comforming students”) να ενσωματωθούν στη σχολική κοινότητα. Οι μαθητές αντιλαμβάνονται τη ρευστότητα του κοινωνικού φύλου και τη διαφορετικότητα μέσα από τις ενδυματολογικές επιλογές. Ο κάθε μαθητής εγγαράσσει την έμφυλη υποκειμενικότητά του (“gendered subjectivity”) διαμορφώνοντας το δικό του προσωπικό στυλ ένδυσης μέσα σε μία σχολική ετεροφυλοφιλική κοινότητα ελέγχου και επιτήρησης. Οι ενδυματολογικές επιλογές εγγαράσσουν ένα ευδιάκριτο όριο ανάμεσα στα δύο φύλα (αρρενωπότητα-θηλυκότητα). Όταν κάποιος ταραξίζει αυτά τα όρια γίνεται ανεπιθύμητος και απορρίπτεται από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο του σχολείου αφού δεν εντάσσεται στον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο (Ingrey, 2013). Βασισμένη στη θεωρία του M. Foucault για την πειθαρχία και την κανονικοποίηση του σώματος, η Ingrey (2013) προσπαθεί να περιγράψει τη δύναμη και την εξουσία που ασκεί ο καταναλωτισμός (‘consumer culture’) στους ανθρώπους. Πρόκειται, λοιπόν, για την επιδεικτική έκφραση του κοινωνικού φύλου όπου μπορεί να κάνει και διακρίσεις ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις από τις οποίες προέρχονται οι μαθητές. Ταυτόχρονα αποτελεί εργαλείο έκφρασης της υποκειμενικότητας του κάθε μαθητή. Συνεπώς, οι ενδυματολογικές επιλογές που βρίσκονται στα όρια του κανονικού μπορούν να ελεγχθούν, άρα είναι αποδεκτές από τις κανονιστικές νόρμες. Όταν κάποιος υπερβαίνει τα όρια αυτά (gender transgression) στιγματίζεται και στοχοποιείται. Το κοινωνικό φύλο (gender) είναι ρευστό και ευμετάβλητο και δεν σχετίζεται με τη φύση του σώματος πάντα. Το κοινωνικό φύλο είναι το ‘πράττειν’ και όχι το ‘είναι’. Δεν εκφράζει το ‘ποιος’ είσαι αλλά ‘τι’ πράττεις. Επομένως, όταν το κοινωνικό φύλο εκφράζεται με έναν επαναλαμβανόμενο τρόπο, εν τέλει επαναδημιουργείται και ενσωματώνεται στην κοινωνική συνείδηση. Έτσι, το θεωρούμενο “βιολογικό” φύλο (αρσενικό, θηλυκό) δεν είναι το υπόβαθρο ή η βάση για την παραγωγή του κοινωνικού φύλου (άνδρας, γυναίκα) αλλά το αποτέλεσμά του (Butler, 1990 στο Ingrey, 2013). Συνεπώς, σε ένα ετεροφυλοφιλικό σχολικό περιβάλλον ισχυρού ελέγχου και κανονικοποίησης του σώματος οι ομοφυλόφιλοι καταπιέζουν τη σεξουαλικότητα και υποκειμενικότητά τους και προσπαθούν να υιοθετήσουν τις κανονιστικές νόρμες ένδυσης για να αποφύγουν το στιγματισμό και τη περιθωριοποίηση μέσα στη σχολική κοινότητα. Κάποιοι ομοφυλόφιλοι υπερβαίνουν τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο σεξουαλικότητας και ένδυσης (gender transgression) με το να βάζονται και να φοράνε εφαρμοστά ρούχα (skinny jeans). Ενώ κάποιοι άλλοι για να αποφύγουν το στιγματισμό και τη περιθωριοποίηση εναρμονίζονται με τους ‘ετεροφυλοφιλικούς κανόνες εμφάνισης’ (gender-typical apparel) (Lasser & Wicker, 2008 στο Ingrey, 2013). Κλείνοντας, η Ingrey (2013)

κρίνει αναγκαία την ανάπτυξη εκπαιδευτικών πολιτικών τόσο σε σχολικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών για την προώθηση της ελεύθερης έκφρασης του κοινωνικού φύλου και της διαφορετικότητας στη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα.

Οι Love et al. (2005) ερεύνησαν τη σχέση της πνευματικής (θρησκευτικής) ταυτότητας με τη σεξουαλική. Δηλαδή, κατά πόσο οι ΛΟΑΤ μπορούν να επιτελέσουν και να συνδυάσουν τις δύο αυτές διαστάσεις της ταυτότητας τους ταυτόχρονα. Η πολυπλοκότητα αυτής της σχέσης αποτυπώνεται και στα ευρήματα της έρευνας, αφού κάποιιοι μπορούν να συμφιλιώσουν τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους, ενώ κάποιιοι άλλοι δεν μπορούν να τις διαχειριστούν μαζί. Η πνευματικότητα και η σεξουαλικότητα θεωρούνται δύο αντιφατικές και δια μέτρου αντίθετες έννοιες, αφού πολλές φορές η πνευματικότητα (spirituality) ταυτίζεται με τη θρησκεία (religion). Οι ομοφυλόφιλοι, όπως και κάθε περιθωριοποιημένη κοινωνική ομάδα, αντιμετωπίζουν μία πρόκληση αναφορικά με την ανάπτυξη της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητάς τους μέσα στον κυρίαρχο, ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο. Αυτοί που μπορούν να συμφιλιώσουν τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους θεωρούν ότι η θρησκεία και ο θεσμός της Εκκλησίας καταπιέζουν την έκφραση της σεξουαλικής ταυτότητας (“identity crisis” Erikson, 1968 στο Love et al., 2005). Όμως, δεν έχουν κάποια εσωτερική διαμάχη αφού έχουν μία άμεση και προσωπική σχέση με το Θεό χωρίς τη διαμεσολάβηση των εκκλησιαστικών θεσμών (Love et al., 2005).

Η σχέση του κοινωνικού φύλου με το σώμα, τα αθλήματα, τη γυμναστική και τη Φυσική Αγωγή (σε σχολικό επίπεδο) αποτέλεσε το αντικείμενο έρευνας των Gorely, Holroyd & Kirk (2003). Η κοινωνική κατασκευή του σώματος είναι ζωτικής σημασίας για τη διαμόρφωση και επιτελεσματικότητα της σεξουαλικής ταυτότητας (“feminites and masculinities”/ “θηλυκότητα και αρρενωπότητα”). Επηρεασμένοι από το έργο του P. Bourdieu για το “habitus” και το “πολιτισμικό κεφάλαιο” και της I.M. Young για τη “θηλυκή κίνηση” (“femine motility”), οι συγγραφείς προσπαθούν να αποτυπώσουν τη σωματική διάσταση/σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου στα πλαίσια της Φυσικής Αγωγής και της Γυμναστικής. Το Α.Π. και η φύση της γυμναστικής και Φυσικής Αγωγής στο σχολείο προωθεί την ανδρική κυριαρχία στα αθλήματα και την αντίστοιχη αποτυχία των γυναικών. Συνεπώς, συμβάλλει στην αναπαραγωγή του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου (Gorely, Holroyd & Kirk, 2003). Σε μία κοινωνία που το ανδρικό σώμα κατασκευάζεται και θεωρείται πιο δυνατό και μύδες από το γυναικείο, οι γυναίκες με τα μύδη σώματα και οι άντρες με τα αδύνατα και λεπτεπίλεπτα σώματα υπερβαίνουν τα πρότυπα και διαφοροποιούνται από την κυρίαρχη ετεροκανονιστική νόρμα. Η υπέρβαση του ορίου της κανονικότητας συντελεί και στην αμφισβήτηση της σεξουαλικής τους ταυτότητας (Gorely, Holroyd & Kirk, 2003).

Οι εμπειρίες ΛΟΑΤ μαθητών αναφορικά με τη σχολική βία (school bullying) σωματική και λεκτική, που βίωσαν κατά τη φοίτησή τους στο σχολείο αποτελούν κεντρικές θεματικές σε πολλές έρευνες, τα αποτελέσματα των οποίων ανέδειξαν ότι

οι ομοφυλόφιλοι είναι θύματα εκφοβισμού, στιγματισμού, παρενοχλήσεων και ομοφοβικών επιθέσεων (Ingrey, 2013; Rennold, 2004; Rasmussen, 2001; Neary, 2013; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013). Οι ΛΟΑΤ μαθητές νιώθουν απροστάτευτοι και εκτεθειμένοι στο βίαιο ετεροφυλοφιλικό σχολικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να αποστασιοποιούνται και να απομακρύνονται (Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013). Παρά την προσπάθεια εφαρμογής πολιτικών και δράσεων για την ισότητα των ΛΟΑΤ στα πανεπιστήμια οι παρενοχλήσεις υφίστανται. Η ομοφοβία παραμένει ένα δυσβάσταχτο πρόβλημα για την Τριτοβάθμια εκπαίδευση (Ellis, 2009). Οι Grossman et al. (2009) βρήκαν ότι οι ΛΟΑΤ μαθητές φοβούνται και είναι πιθανόν να δεχτούν βία (σωματική και λεκτική) τρεις φορές περισσότερο από έναν ετεροφυλοφιλικό μαθητή. Αυτό το κλίμα δημιουργεί αισθήματα φόβου, ανασφάλειας και περιθωριοποίησης των ΛΟΑΤ φοιτητών με αποτέλεσμα να αποκρύπτουν τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα και να καταπιέζονται υιοθετώντας μια ψεύτικη ετεροφυλοφιλική σεξουαλικότητα προκειμένου να μην στιγματιστούν (Ellis, 2009). Για να μπορέσει αυτή η κατάσταση να αντισταθμιστεί πρέπει να δοθεί έμφαση σε πολιτικές συμμετοχικής εκπαίδευσης (inclusive education), σε συμμετοχικές και ομαδικές πρακτικές διδασκαλίας και σε εξειδικευμένες επιμορφώσεις εκπαιδευτικών, ώστε να δημιουργηθούν ασφαλείς σχολικές κοινότητες ισότητας και δικαιοσύνης (Grossman et al., 2009). Παράλληλα, κρίνεται αναγκαία η στήριξη των ΛΟΑΤ μαθητών και φοιτητών με επιπρόσθετα μαθήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και σεμινάρια ευαισθητοποίησης κατά της ομοφοβίας και των διακρίσεων σε καθολικό επίπεδο (εκπαιδευτικό προσωπικό, μαθητές, γονείς) (Ellis, 2009). Μέσα από το κλίμα της ‘μηδενικής ανοχής’ (Neumann, 2005 στο Ellis, 2009) θα μπορέσει να εξαλειφθεί η ομοφοβία και η οποιαδήποτε μορφή διάκρισης και παρενόχλησης στο εκπαιδευτικό σύστημα (Ellis, 2009).

Στον αντίποδα, η έρευνα του Taulke-Johnson (2008) υποστηρίζει ότι οι ομοφυλόφιλοι μπορούν να επιτελέσουν την σεξουαλική ταυτότητά τους μέσα στον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο αποκομίζοντας θετικές και ευχάριστες εμπειρίες. Παρά την δεσπόζουσα αντίληψη ότι οι ομοφυλόφιλοι είναι θύματα εκφοβισμού και ομοφοβικών επιθέσεων (Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013) οι συμμετέχοντες της έρευνας αποτύπωσαν μία θετική εμπειρία επιτέλεσης της σεξουαλικής τους ταυτότητας. Αντί, οι ΛΟΑΤ να τοποθετούνται σε ένα ‘εύθραστο και παθολογικό πλαίσιο’ (Taulke-Johnson, 2008) και να χρησιμοποιείται η ταμπέλα του ‘ευαίσθητου, μαλθακού και αδύναμου’ (Rasmussen, 2001), γίνεται η προσπάθεια αποτύπωσης μίας εναλλακτικής πιο ισορροπημένης σκοπιάς και άποψης. Οι ομοφυλόφιλοι άνδρες συνήθως σκιαγραφούνται ως ευαίσθητοι, πιο ‘θηλυκοί’, λόγω της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας (Tucker & Potocky-Tripodi, 2006; Brown et al., 2004 στο Taulke-Johnson, 2008; Rasmussen, 2001; Ellis, 2009). Για να υπάρξει πιο ομαλή αποδοχή των ΛΟΑΤ από την κοινωνία πρέπει να αποδομήσουμε την ταμπέλα του ‘ευαίσθητου και πληγωμένου gay’ (“tragic queer” and “wounded identity”), αφού με την αναπαραγωγή του κυρίαρχου Λόγου περί σεξουαλικότητας οι ΛΟΑΤ υποκειμενικότητες τείνουν να ξεφύγουν από την περιθωριοποίηση (abjection)

και του συνεχούς κινδύνου (Rasmussen & Crowley, 2004 στο Taulke-Johnson, 2008). Το σχολικό περιβάλλον (και ιδίως το Πανεπιστήμιο) είναι ένας ιδανικός χώρος έκφρασης, ελευθερίας και επιτέλεσης της διαφορετικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας σε αντίθεση με το καταπιεστικό και απαγορευτικό οικογενειακό περιβάλλον. Μέσα στις κυρίαρχες ετεροφυλοφιλικές κανονιστικές νόρμες (“hidden curriculum” Epstein, 1995 στο Taulke-Johnson, 2008), οι ομοφυλόφιλοι μπορούν να επιτελούν τη σεξουαλική ταυτότητά τους σεβόμενοι τα όρια του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου (Youdell, 2005; Nayak & Kehily, 2006), ώστε να μην προκαλούν και να μην στιγματίζονται (Taulke-Johnson, 2008). Οι ομοφυλόφιλοι είναι γνώστες των άτυπων συνόρων/ορίων, μέσα στα οποία επιτελούν τη ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητά τους χωρίς να υπερβαίνουν τις κανονιστικές νόρμες. Μέσα σε αυτά τα όρια διαμορφώνουν, εξελίσσουν και επιτελούν τη σεξουαλική τους ταυτότητα σεβόμενοι τις παραμέτρους του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου. Καταλυτικό ρόλο στην ενίσχυση της φιλελευθερίας στις πανεπιστημιούπολεις έχουν οι πολιτικές ισότητας που έχουν αναπτυχθεί κατά των σεξουαλικών διακρίσεων τόσο για τους φοιτητές όσο και για το εκπαιδευτικό προσωπικό των Πανεπιστημίων (Employment Equality Sexual Orientation Regulations, 2007) (Ellis, 2009).

Ένα άλλο θέμα που ήρθε στη επιφάνεια από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας είναι πώς οι ομοφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί επιτελούν τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα και ταυτόχρονα την ταυτότητα του εκπαιδευτικού (Sparkes, 1994; Neary, 2013). Το σχολείο προωθεί την ετεροφυλοφιλία ως κυρίαρχο Λόγο, αφήνοντας στο περιθώριο και την αφάνεια την ομοφυλοφιλία, αμφιφιλία και γενικά οτιδήποτε ‘διαφορετικό’ από τις κυρίαρχες κανονιστικές νόρμες. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η σιωπή και η καταπίεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας (Sparkes, 1994). Στη σχολική κοινότητα εντάσσονται και οι εκπαιδευτικοί, συνεπώς, η έρευνα έχει επικεντρωθεί και σε αυτό το ζωτικής σημασίας και αναπόσπαστο τμήμα της σχολικής πραγματικότητας. Η αποκάλυψη της σεξουαλικής ταυτότητας στον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρο (“coming out”) θεωρείται η πιο σημαντική και αλησμόνητη πράξη στη ζωή των ΛΟΑΤ (Plummer, 1995 στο Taulke-Johnson, 2008), που διαμορφώνει ταυτότητες και υποκείμενα (Neary, 2013). Όσοι εκπαιδευτικοί “αποκαλύπτονται” είναι πιο ειλικρινείς, ανοιχτοί και συνειδητοποιημένοι με τη διαφορετική σεξουαλική ταυτότητά τους. Η δυσκολία που αντιμετωπίζουν έγκειται στη συνεχή μάχη ανάμεσα στη (διαφορετική) σεξουαλική και επαγγελματική τους ταυτότητα (ως εκπαιδευτικοί). Όλα τα εμπόδια και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί ισχυροποιούν τις σχέσεις εξουσίας που έχει ο κυρίαρχος ετεροφυλοφιλικός Λόγος στο σχολείο απέναντι σε αυτούς που επιτελούν μία μη κανονιστική και συμβατική σεξουαλική ταυτότητα, με άμεση συνέπεια την καταπίεση και διαστρέβλωση της σεξουαλικής τους ταυτότητας (Neary, 2013). Ο κυρίαρχος Λόγος περί σεξουαλικότητας είναι ετεροφυλοφιλικός σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας και στις θεσμικές πρακτικές (Rennold, 2004; Epstein & Johnson, 1994 στο Neary, 2013). Η θεώρηση της ετεροφυλοφιλίας ως φυσιολογικής από την κοινωνία αποτελεί μέρος αυτού που ονομάζει η Butler (1990)

‘ετεροφυλοφιλική μήτρα’ (heterosexual matrix). Η σεξουαλικότητα και το σχολείο πάντα είχαν μία ‘άβολη’ σχέση (Youdell, 2005 στο Neary, 2013). Το διαφορετικό (είτε αυτό είναι ο εκπαιδευτικός είτε ο μαθητής) παραμένει σιωπηλό, μη αναγνωρίσιμο και μη αποδεκτό ηθικά και κοινωνικά (Galvin & McNamara, 2006; Minton et al., 2008 στο Neary, 2013). Σε τέτοια σχολικά περιβάλλοντα οι καταστάσεις βίας και εκφοβισμού κυριαρχούν (O’Higgins-Norman, 2004 στο Neary, 2013). Μέσα σε αυτό το κλίμα της μυστικοπάθειας και της συγκάλυψης της αληθινής σεξουαλικής ταυτότητας αυξάνεται η λογοκρισία στη σχολική κοινότητα, από τους διευθυντές, τους γονείς, τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς και μαθητές (Buston, Wight & Scott, 2001), καθώς και η σύγκρουση ανάμεσα στη σεξουαλική ταυτότητα των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών και την επαγγελματική τους ταυτότητα ως εκπαιδευτικών. Οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί προσπαθούν να βρουν μία εσωτερική ισορροπία ανάμεσα στις δύο αυτές ταυτότητες (Neary, 2013).

‘Δεν θέλουν να με θυμούνται σαν τον gay δάσκαλο αλλά για έναν δάσκαλο που παράγει έργο’. (Sean, εκπαιδευτικός Β’/θμιας στο Neary, 2013)

Η προσπάθεια των εκπαιδευτικών να είναι συμβατοί με τις κανονιστικές νόρμες και τα κοινωνικά πρότυπα επιτονίζει τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο της σύγχρονης κοινωνίας, που αναπαράγεται μέσα από τις σχολικές κανονιστικές νόρμες. Η ετεροφυλοφιλία είναι κάτι το φυσιολογικό και το αυτονόητο δυσκολεύοντας και αποκλείοντας την αποδοχή του ‘διαφορετικού και του άλλου’ (Butler, 1995 στο Neary, 2013).

Οι ομοφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να ‘επιβιώσουν’ στη σύγχρονη κοινωνία έχουν αναπτύξει διάφορους μηχανισμούς διαχείρισης της σεξουαλικής τους ταυτότητας ανάλογα με την κάθε κοινωνική περίπτωση, έτσι ώστε να μπορέσουν να διατηρήσουν την οντολογική τους ακεραιότητα (Sparkes, 1994). Υπάρχει σαφής διάκριση της προσωπικής και επαγγελματικής ταυτότητας των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών με μεγάλα συναισθηματικά κόστη. Οι έννοιες της ‘ουσιώδους/πραγματικής’ και ‘περιστασιακής’ ταυτότητας (‘substantial and situational identity’) (Ball, 1972 στο Sparkes, 1994) αποτυπώνουν με μεγάλη ακρίβεια τον υπαρξιακό και οντολογικό διχασμό που νιώθουν οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί (Sparkes, 1994). Σύμφωνα με τον Sparkes (1994), η μόνη πραγματική λύση, έτσι ώστε οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί να διατηρήσουν το επάγγελμά τους, είναι η απόκρυψη της ‘διαφορετικής’ σεξουαλικής ταυτότητας και η υιοθέτηση μηχανισμών και στρατηγικών αντιμετώπισης και διαχείρισης της σεξουαλικής τους ταυτότητας (identity coping strategies and management) στη κυρίαρχη ετεροκανονιστική κοινωνία και κατ’ επέκταση σχολικό περιβάλλον.

‘Οι άνθρωποι έχουν αρνητική άποψη για τα ΛΟΑΤ άτομα. Θεωρούν ότι δεν είναι θετικά κοινωνικά πρότυπα, που θα ήθελαν τα παιδιά τους να ταυτιστούν μαζί τους. Αναφορικά με τις λεσβίες εκπαιδευτικούς κυριαρχεί το στερεότυπο της ‘αντρογυναίκας’ (‘butch and dyke type’). Δεν τολμώ να φανταστώ την άποψή τους για τους ομοφυλόφιλους (gay) εκπαιδευτικούς. Έχουν πείσει τον εαυτό τους ότι δεν

υπάρχουν στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αισθάνομαι αόρατη και αφανής αναφορικά με τη σεξουαλική μου ταυτότητα, τόσο κοινωνικά όσο και επαγγελματικά, αφού δεν είμαι ικανή να δημιουργήσω αληθινή επικοινωνία και επαφή με τους ανθρώπους που συναναστρέφομαι, έτσι ώστε να σχηματίσουν μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα για εμένα.
(*Jessica, λεσβία εκπαιδευτικός Β'θμιας στο Sparkes, 1994*)

Ένα άλλο ζήτημα, που ερευνάται από τη διεθνή βιβλιογραφία, είναι το μάθημα της παρεχόμενης σεξουαλικής εκπαίδευσης και διαπαιδαγώγησης ('sex education') και κατά πόσο συμβάλλει στην αποδοχή της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας τόσο από τους ίδιους τους ΛΟΑΤ αλλά και στην ενσωμάτωσή τους από τη σύγχρονη κοινωνία (Buston, Wight & Scott, 2001). Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι είναι ένα λεπτό και ευαίσθητο ζήτημα, γεμάτο δυσκολίες (Wolpe, 1988 στο Buston, Wight & Scott, 2001), που δεν μπορούν να το διαχειριστούν μέσα στη σχολική τάξη, χωρίς την απαραίτητη και στοιχειώδη επιμόρφωση και το κατάλληλο Α.Π. (Buston, Wight & Scott, 2001; Robinson, 2010). Η έλλειψη συντονισμένης καθοδήγησης από τον αρμόδιο κυβερνητικό φορέα σε καθολικό επίπεδο οδηγεί σε ασάφειες και παρανοήσεις των εκπαιδευτικών. Για παράδειγμα, πολλοί εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι ΛΟΑΤ είναι υπαίτιοι των διακρίσεων που υφίστανται. Πιστεύουν ότι αν αλλάξουν τη συμπεριφορά τους, τον τρόπο ντυσίματος και στησίματος του κορμιού τους και την ομιλία τους θα μοιάζουν περισσότερο με τους συνομηλίκους τους και θα γίνουν αποδεκτοί. Άρα, η ομοφυλοφιλία τους είναι υπαίτια των διακρίσεων και του στιγματισμού που δέχονται και όχι ο κοινωνικός τους περίγυρος (Robinson & Ferfolja, 2001). Συνεπώς, η θέσπιση ενός ενιαίου Α.Π. για τη σεξουαλική εκπαίδευση κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη για τη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα (Buston, Wight & Scott, 2001). Ενός Α.Π. που δεν θα ενισχύει ούτε τον κυρίαρχο, ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο και την ετεροκανονικότητα ούτε την παθολογική και προβληματική φύση της ομοφυλοφιλίας (Beckitt, 1996 στο Robinson & Ferfolja, 2001). Αντίθετα, τα νέα Α.Π. θα πρέπει να περιλαμβάνουν την σταθεροποίηση και υποχρεωτικότητα του μαθήματος σε όλες τις βαθμίδες Εκπαίδευσης. Αναφορικά με τους εκπαιδευτικούς, τονίζεται ότι πρέπει να τολμούν να εισάγουν το ζήτημα της σεξουαλικότητας και της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας (μη ηγεμονικός, ομοφυλοφιλικός Λόγος) μέσα στη σχολική τάξη, χωρίς να εμμένουν σε αναχρονιστικές αντιλήψεις και σε "ασφαλή εδάφη" αναφορικά με το Λόγο περί σεξουαλικότητας (Buston, Wight & Scott, 2001).

Οι Robinson & Ferfolja (2001) αποτύπωσαν τις απόψεις καθηγητών Παιδαγωγικών Τμημάτων για τις στάσεις και αντιλήψεις των προπτυχιακών φοιτητών σε ΛΟΑΤ ζητήματα. Πιο συγκεκριμένα, τονίζεται η αντίσταση και η κυριαρχία δεσποζουσών απόψεων των φοιτητών, αναφορικά με τη σεξουαλικότητα καθώς και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι καθηγητές των Πανεπιστημίων στην προσπάθεια κατάρτισης των μύθων, στερεοτύπων και προκαταλήψεων που υπάρχουν στα Παιδαγωγικά Τμήματα. Η έρευνα υπογραμμίζει την ανυπαρξία ευαισθητοποίησης των φοιτητών για ΛΟΑΤ ζητήματα, την αντίληψη ότι η σεξουαλικότητα και σεξουαλικός προσανατολισμός δεν είναι έννοιες που πρέπει να αφορούν το σχολείο καθώς και την

κυριαρχία της ‘υποχρεωτικής’ ετεροφυλοφιλίας (Rich, 1983 στο Love et al., 2005) και την παθολογική αντίληψη ότι η ομοφυλοφιλική ταυτότητα είναι η αιτία σεξουαλικών διακρίσεων. Τέτοιες αναχρονιστικές πεποιθήσεις εγείρουν πολλούς ηθικούς, παιδαγωγικούς, επαγγελματικούς και προσωπικούς προβληματισμούς για την εκπαίδευση και κατάρτιση των μελλοντικών παιδαγωγών. Η ανάγκη έμφασης σε ΛΟΑΤ ζητήματα σε προπτυχιακό επίπεδο είναι υψίστης σημασίας αφού προλαμβάνονται στάσεις και συμπεριφορές ομοφοβικής βίας, εξύβρισης, και διακρίσεων που υφίστανται οι ΛΟΑΤ μαθητές εντός σχολικού περιβάλλοντος (Love et al., 2005). Έρευνες έχουν δείξει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα και πρακτικές ενισχύουν και διαιωνίζουν τις διακρίσεις κατά των ΛΟΑΤ μαθητών μέσω του κυρίαρχου ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου που επικρατεί στο σχολείο και στην ευρύτερη κοινωνία (McClellan, 1996; Britzman, 1997 στο Love et al., 2005).

Τέλος, μία άλλη θεματική που εμφανίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία είναι η προώθηση και εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών ως αντισταθμιστικό μέτρο κατά του στιγματισμού και της περιθωριοποίησης των ΛΟΑΤ μαθητών (Rasmussen 2001; Robinson, 2010; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Έχουν δημιουργηθεί Αναλυτικά Προγράμματα (Α.Π.) που ενισχύουν την ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και ανάπτυξη της υποκειμενικότητας (Rasmussen, 2001; Robinson, 2010; Ingrey, 2013). Εκπαιδευτικές πολιτικές κατά της ομοφοβικής βίας (anti-bullying policies), ευαισθητοποίησης της σχολικής κοινότητας, αυτοαποδοχής και ψυχολογικής υποστήριξης των ΛΟΑΤ ατόμων αποτελούν επιτακτική ανάγκη στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα (Robinson, 2010). Στη βιβλιογραφία τονίζεται ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση και στην επαγγελματική ανάπτυξη των ίδιων των εκπαιδευτικών τόσο στις προπτυχιακές σπουδές όσο και κατά τη διδακτική τους θητεία (Rennold, 2004; Robinson & Ferfolja, 2001; Schieble, 2012; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Ένα άλλο αντισταθμιστικό μέτρο είναι η ένταξη της ΛΟΑΤ λογοτεχνίας στα Α.Π. κατά της ομοφοβίας και ενίσχυσης της ένταξης των ΛΟΑΤ μαθητών στη σχολική κοινότητα (Schieble, 2012). Μέσα στον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο η ΛΟΑΤ λογοτεχνία προσπαθεί να επαναπροσδιορίσει τις σχέσεις εξουσίας αναφορικά με τη σεξουαλικότητα και το κοινωνικό φύλο. Ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί και στην εκπαίδευση των δασκάλων στο πώς θα πρέπει να διαχειρίζονται τέτοιου είδους κείμενα (Schieble, 2012). Με την ενίσχυση των εκπαιδευτικών πολιτικών που προωθούν την ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και την ποινική, ηθική και κοινωνική αποκατάσταση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας (Marshall, 2014) εξαλείφεται σταδιακά το κλίμα της ομοφοβίας και της αποσιώπησης του ζητήματος στο σχολείο.

1.3. Σύνοψη

Σε αυτό το κεφάλαιο έγινε μία προσπάθεια καταγραφής των πιο αντιπροσωπευτικών ερευνών της τελευταίας 15ετίας, αναφορικά με τη σεξουαλικότητα (σεξουαλική ταυτότητα), το κοινωνικό φύλο (gender) και την επιτελεστικότητά του (gender performativity), τη “διαφορετικότητα” και “ετερότητα” της σεξουαλικής

ταυτότητας στον κυρίαρχο ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο τόσο στο επίπεδο της σύγχρονης σχολικής πραγματικότητας όσο και σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής (μέσα από τα Α.Π., τις δράσεις εντός σχολικού πλαισίου και τις επιμορφώσεις των εκπαιδευτικών). Το θέμα της σεξουαλικότητας και της ελεύθερης έκφρασης του κοινωνικού φύλου απασχολεί την Εκπαίδευση από τη δεκαετία του 1980 με την αφύπνιση του φεμινιστικού κινήματος μέχρι τις μέρες μας. Με την πάροδο του χρόνου παρατηρούμε την εξέλιξη του επιστημονικού λόγου περί σεξουαλικότητας εντός σχολικού πλαισίου τόσο σε επίπεδο εννοιών όσο και σε τρόπους προσέγγισης του 'ευαίσθητου', για τα κοινωνικά δεδομένα, θέματος. Πιο αναλυτικά, μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, παρατηρούμε ότι σε αρχικό στάδιο, οι φεμινιστικές θεωρίες επικεντρώνονταν στον διαχωρισμό του βιολογικού και κοινωνικού φύλου (sex and gender). Οι θεωρίες, αυτές, εστίασαν περισσότερο στην αμφισβήτηση του βιολογικού φύλου και δόθηκε έμφαση στο κοινωνικό φύλο, αφού αυτό, όπως υποστηρίζεται, μας καθορίζει κοινωνικά και κατ' επέκταση σεξουαλικά. Σε μεταγενέστερο στάδιο, οι φιλελεύθερες θεωρίες θέτουν το ζήτημα της ανισότητας στην εκπαίδευση (inequality in education) και με ποιο τρόπο και άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής μπορούν τα ζητήματα της κοινωνικής ανισότητας να καταρριφθούν. Μέσα στον όρο 'κοινωνική ανισότητα' εμπερικλείεται και η διάκριση λόγω της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας και σεξουαλικών προτιμήσεων από τον κυρίαρχο ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο στο εκπαιδευτικό σύστημα. Τέλος, με την ανάπτυξη της θεωρίας του Μεταδομισμού, ο Λόγος περί σεξουαλικότητας έγινε πιο ριζοσπαστικός, αφού επικεντρώθηκε στην αποδόμηση της έννοιας και της προβληματικής του κοινωνικού φύλου στην οποία στηρίζεται η διάκριση βιολογικό και κοινωνικό φύλο (sex-gender) καθώς και στην ανάπτυξη της έννοιας της σεξουαλικής ταυτότητας (sexual identity). Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι με την πάροδο του χρόνου ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζει ο επιστημονικός λόγος το θέμα της σεξουαλικότητας και σεξουαλικής ταυτότητας εξελίσσεται και εξειδικεύεται.

Σε εννοιολογικό επίπεδο, γίνεται αντιληπτή η προσπάθεια των συγγραφέων να αποδομήσουν τις έννοιες της σεξουαλικότητας, του κοινωνικού φύλου και της επιτελεστικότητας μέσα από την χρήση σημαντικών θεωριών για τη σεξουαλική ταυτότητα, όπως αυτές της J. Butler (1994) και του M. Foucault (1995), που συνέβαλλαν καθοριστικά στη διαμόρφωση και καθιέρωση της έννοιας της σεξουαλικής ταυτότητας και της επιτελεστικότητάς της. Συγκεκριμένα, οι ερευνητές σε αρχικό επίπεδο έκαναν μία προσπάθεια επεξεργασίας, ανάλυσης και αποδόμησης των εννοιών της σεξουαλικότητας, του κοινωνικού φύλου (gender), της επιτελεστικότητας (gender performativity), της υπέρβασης των διακρίσεων του φύλου (gender transgression), της ηγεμονικής ετεροφυλοφιλικής μήτρας (hegemonic heterosexual matrix), της κανονικοποίησης/ελέγχου του σώματος (regulation) και σωματοποίησης του κοινωνικού φύλου (embodiment) στα πλαίσια του 'ετεροκανονικού' σχολείου. Παρατηρούμε λοιπόν, μία πιο θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος της σεξουαλικότητας στα πλαίσια του σχολείου. Με το πέρασμα του χρόνου και την εξέλιξη των θεωριών περί σεξουαλικότητας παρατηρούμε μία πιο εξειδικευμένη προσέγγιση της σεξουαλικής ταυτότητας και του κοινωνικού φύλου

στη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα. Δηλαδή, γίνεται ο συσχετισμός της σεξουαλικής ταυτότητας με τον τρόπο ενδυμασίας και στησίματος του κορμιού από τους ομοφυλόφιλους μαθητές, ερευνάται ο τρόπος με τον οποίο οι ΛΟΑΤ μαθητές διαμορφώνουν την σεξουαλική τους ταυτότητα μέσα στα πλαίσια της ‘υποχρεωτικής’ ετεροφυλοφιλίας που προωθεί ο επίσημος εκπαιδευτικός Λόγος, η σχέση τους με την σχολική και ακαδημαϊκή επιτυχία και γενικά γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής εμπειριών ΛΟΑΤ μαθητών για τον τρόπο που βίωσαν τα σχολικά τους χρόνια σε σχέση με την ανάπτυξη, διαμόρφωση και επιτέλεση της μη ηγεμονικής, ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας. Πέρα από την καταγραφή των εμπειριών των ΛΟΑΤ μαθητών, γίνεται και μία προσπάθεια αποτύπωσης των απόψεων ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών αναφορικά με τον τρόπο που διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (επαγγελματική και σεξουαλική). Τέλος, εξέχουσα θέση στη βιβλιογραφική επισκόπηση καταλαμβάνει και η καταγραφή των εκπαιδευτικών πολιτικών, που έχουν σχεδιαστεί και αναπτυχθεί με το πέρασμα του χρόνου για την εξάλειψη των σεξουαλικών διακρίσεων και βίας εντός σχολικού πλαισίου. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές που καταγράφηκαν σε αυτό το κεφάλαιο δεν στοχεύουν μόνο στην ευαισθητοποίηση ολόκληρης της σχολικής κοινότητας (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς), αλλά και στην εξειδικευμένη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για το ζήτημα της σεξουαλικής ταυτότητας και κοινωνικού φύλου από το προπτυχιακό επίπεδο σπουδών τους, πριν καν δηλαδή μπουν μέσα στην σχολική τάξη.

Η συγγραφή αυτού του κεφαλαίου είναι ζωτικής σημασίας για την εξέλιξη και ανάπτυξη των επόμενων κεφαλαίων αυτής της διπλωματικής εργασίας, αφού έγιναν αντιληπτά τα ζητήματα που κυριαρχούν στη σύγχρονη βιβλιογραφία αναφορικά με την ανάπτυξη και επιτέλεση της ‘‘διαφορετικής’’ σεξουαλικής ταυτότητας στη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα. Μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, καταφέραμε να εντοπίσουμε τις έννοιες και τις θεωρίες, που πραγματεύονται τη θεματική της σεξουαλικότητας και του κοινωνικού φύλου στη διεθνή βιβλιογραφία, τις υπάρχουσες εκπαιδευτικές πολιτικές, αλλά και το μεθοδολογικό πλαίσιο με το οποίο θα πορευτούμε κι εμείς μεταγενέστερα στο εμπειρικό μέρος αυτής της εργασίας. Έχοντας καταγράψει τις κυρίαρχες θεωρίες, έννοιες και ερευνητικά συμπεράσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας είμαστε σε θέση να τεκμηριώσουμε το θεωρητικό μέρος αυτής της εργασίας και να διατυπώσουμε ακριβέστερα το σκοπό και τα ερευνητικά της ερωτήματα. Συνεπώς, στα κεφάλαια που ακολουθούν θα γίνει μια ακριβέστερη αποσαφήνιση των εννοιών της σεξουαλικότητας, της σεξουαλικής ταυτότητας και του κοινωνικού φύλου, που εντοπίστηκαν κατά τη βιβλιογραφική επισκόπηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Ομοφυλοφιλία: Θεωρητική προσέγγιση και ανάλυση της έννοιας

2.1. Εισαγωγή

Σ' αυτό το κεφάλαιο γίνεται μία προσπάθεια αποδόμησης και αποσαφήνισης της έννοιας της ομοφυλοφιλίας καθώς και εννοιών που εντοπίστηκαν κατά τη βιβλιογραφική μας επισκόπηση (βλ. Κεφάλαιο 1). Πιο αναλυτικά, διευκρινίζονται οι έννοιες της ομοφυλοφιλίας, του “βιολογικού και κοινωνικού” φύλου (“sex and gender”), της κανονικοποίησης του σώματος και της σεξουαλικότητας μέσα από τις θεωρίες κοινωνιολόγων. Ιδιαίτερη αναφορά έχει δοθεί στη συμβολή της J. Butler και του M. Foucault, που μέσα από το έργο τους συνέβαλαν στην εξέλιξη και “απενοχοποίηση” αυτών των εννοιών.

2.2. Ορισμός ομοφυλοφιλίας

Ομοφυλοφιλία ονομάζεται ο σεξουαλικός προσανατολισμός αντρών και γυναικών που βρίσκουν την σεξουαλική τους ολοκλήρωση με άτομα του ίδιου φύλου. Η ομοφυλοφιλία δεν είναι απλώς θέμα επιλογής των ανθρώπων αυτών, αλλά βασικό στοιχείο της προσωπικότητάς τους (Αντωνοπούλου, 1997: 157). Οι Θεοφιλόπουλος & Σπίνου (2015: 20) θεωρούν ότι ομοφυλοφιλία είναι η ερωτική επιθυμία και διέγερση με άτομα του ίδιου φύλου. Ο όρος *ομοφυλόφιλος* χρησιμοποιείται συνήθως για να περιγράψει την ανοιχτή συμπεριφορά, το σεξουαλικό προσανατολισμό και την αίσθηση της προσωπικής ή κοινωνικής ταυτότητας ενός ατόμου (Ελληνικό Σεξολογικό Ινστιτούτο, 2005). Ετυμολογικά είναι σύνθετη λέξη με δύο συνθετικά ομόφυλος - που στα αρχαία ελληνικά σημαίνει του ίδιου φύλου- και φιλία. Ο όρος *ομοφυλοφιλία* εμφανίστηκε στο τέλος του περασμένου αιώνα. Πηγάζει από την ελληνική “όμοιος” ή την λατινική “uomo” (άντρας) και την λέξη *σεξουαλικότητα* (Αντωνοπούλου, 1997: 157). Ο όρος αυτός ισχύει και για τα δύο φύλα, ενώ, παράλληλα, για τις γυναίκες αυτού του προσανατολισμού υπάρχει και η λέξη “*λεσβία*”, που προέρχεται από τη Λέσβο - την πατρίδα της ποιήτριας Σαφούς, που έγραψε διάπυρους στίχους για τις συντρόφισσές της (Αντωνοπούλου, 1997: 158). Ο όρος ομοφυλοφιλία σχηματίστηκε και καθιερώθηκε από τον Benkerk, το 1869 (Λαγουμίδου, 1996). Ο Boswell (1980) αναφέρει ότι ο όρος “gay” χρησιμοποιήθηκε το 13ο και 14ο αιώνα, στην λογοτεχνία για να προσδιοριστεί ο έρωτας των χωρικών (Λαγουμίδου, 1996: 27). Ο όρος “gay” χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει μια πολιτική ταυτότητα βασισμένη στην σεξουαλική προτίμηση του ατόμου (Pierson & Thomas, 2002 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 22). Ομοφυλοφιλική συμπεριφορά παρατηρείται και καταγράφεται σε όλες τις κοινωνίες και σε όλες τις χρονικές περιόδους.

Είναι δύσκολο να καθορίσει κάποιος απόλυτα την έννοια της “ομοφυλοφιλίας”, πρώτον γιατί υπάρχει πρόβλημα στο να ορισθεί με ακρίβεια “τι καθίσταται ομοφυλοφιλία” και δεύτερον, γιατί ένα μεγάλο ποσοστό της ομοφυλοφιλικής συμπεριφοράς είναι άγνωστο και κρυφό λόγω κοινωνικών διακρίσεων και πιέσεων

που δρουν ενάντια στην ανοικτή αποκάλυψη της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας (Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 22). Είναι αδύνατο, λοιπόν, να αποδοθεί ένας ακριβής αριθμός, ωστόσο αυτό που εκτιμάται κατά προσέγγιση είναι ότι το 10% του συνολικού πληθυσμού διατηρεί κάποιο είδος ομοφυλοφιλικής συμπεριφοράς (Samelius & Wegberg, 2005 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 22).

2.3. Θεωρίες για τα αίτια της ομοφυλοφιλίας

Υπάρχουν πολλές θεωρίες για τις αιτίες της ομοφυλοφιλίας, οι οποίες έχουν διαφορετικές επιστημολογικές αφετηρίες και μεγάλες διαφορές μεταξύ τους. Μερικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι η ομοφυλοφιλία είναι κληρονομική, άλλες ότι οφείλεται σε συγγενή ή επίκτητη έλλειψη των ειδικών για κάθε φύλο ορμονών (Αντωνοπούλου, 1997: 159). Δεν υπάρχουν όμως αρκετά και αξιόπιστα στοιχεία που να υποστηρίζουν αυτές τις θεωρίες. Μια άλλη ομάδα θεωριών δίνει έμφαση στο σημαντικό ρόλο των προσωπικών σχέσεων μέσα στην οικογένεια για την εμφάνιση της ομοφυλοφιλίας. Αναλυτικότερα, η κλασική ψυχαναλυτική θεωρία βλέπει την ομοφυλοφιλία σαν μια καθήλωση της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης. Για τους άντρες υποστηρίζει ότι η ομοφυλοφιλία είναι αποτέλεσμα εμπειριών της παιδικής ηλικίας με μια πολύ (ασφυκτικά) κοντινή, δεσμευτική, και σαγηνευτική μητέρα και ένα παθητικό, εχθρικό ή απουσιάζοντα πατέρα (Μάνος, 1988: 549). Αυτές οι ψυχαναλυτικές υποθέσεις δεν έχουν επικυρωθεί συστηματικά στην κλινική πράξη της θεραπείας ομοφυλόφιλων αντρών και γυναικών. Οι γενετικές θεωρίες προσπαθώντας να εξηγήσουν την αιτιολογία της ομοφυλοφιλίας με έρευνες σε δίδυμους, έδειξαν ότι υπάρχει υψηλότερου βαθμού συμφωνία για ομοφυλοφιλία σε μονοζυγώτες διδύμους απ' ότι σε διζυγώτες. Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις όπου ομοφυλοφιλία δεν παρατηρείται και στους δύο μονοζυγώτες διδύμους, ενώ έρευνες που συγκρίνουν διδύμους που μεγάλωσαν μαζί μ' αυτούς που μεγάλωσαν χωριστά, που θα διαχώριζαν τους γενετικούς από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες, δεν έχουν γίνει ακόμη (Μάνος, 1988: 549). Μέχρι σήμερα δεν έχει κατορθωθεί ν' αποδειχθεί ή να αποκλεισθεί αν ο γενετικός παράγοντας παίζει ρόλο στον ομοφυλοφιλικό προσανατολισμό.

Οι νευροενδοκρινικές μελέτες, σε έρευνες των επιπέδων τεστοστερόνης στο αίμα, δεν έδειξαν διαφορές μεταξύ ομοφυλόφιλων και ετεροφυλόφιλων ατόμων. Πιο πρόσφατες έρευνες έχουν εστιάσει στην υπόθεση ότι διαφορετικά επίπεδα εμβρυϊκών ανδρογόνων στην ενδομήτρια περίοδο του ατόμου πιθανώς να προγραμματίζουν την ανάπτυξη του εμβρύου προς την ετεροφυλόφιλη ή την ομοφυλόφιλη κατεύθυνση (Μάνος, 1988: 549). Μέχρι σήμερα δεν υπάρχουν σαφή συμπεράσματα από αυτές τις έρευνες. Σύμφωνα με μια μελέτη που δημοσιεύθηκε το 1993 στο επιστημονικό περιοδικό Science, η ανδρική ομοφυλοφιλία συνδέεται γενετικά με μια συγκεκριμένη θέση του φυλετικού χρωμοσώματος X, τη θέση Xq28. Με αυτή την έννοια, η μελέτη αυτή υποστηρίζει ότι η ομοφυλοφιλία είναι μια κληρονομούμενη νόσος που μεταφέρεται από τη μια γενιά στην επόμενη με ένα γονίδιο. Η άποψη αυτή αρχικά γνώρισε μεγάλη δημοσιότητα και έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από οργανώσεις ομοφυλόφιλων σε ολόκληρο τον κόσμο. Γρήγορα, όμως, καταρρίφθηκε ως αβάσιμη

από την επιστημονική κοινότητα (Ελληνικό Σεξολογικό Ινστιτούτο, 2005). Η θεωρία της έλξης των ομότιμων (“peer theory”) πρεσβεύει ότι η ομοφυλοφιλία δημιουργείται από την πίεση που ασκούν οι ομότιμοι στην προσωπικότητα ενός νεαρού ατόμου. Είναι αδύνατο, όμως, να ταξινομήσουμε τα νεαρά άτομα και τις δραστηριότητές τους, για να διαπιστωθεί το βάσιμο της θεωρίας αυτής. Δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί κατά πόσον τα νεαρά άτομα αναπτύσσουν ομοφυλοφιλικές τάσεις σχετιζόμενα με άλλους συνομήλικούς τους ή κατά πόσον οι νέοι που είναι ήδη ομοφυλόφιλοι έλκονται προς τους ομοίους τους που έχουν ήδη τέτοιου είδους προσανατολισμό (Αντωνοπούλου, 1997: 161).

2.4. ‘Βιολογικό και Κοινωνικό Φύλο’ (“Sex and Gender”)

Ο άνθρωπος αναπτύσσει και επιτελεί το “βιολογικό” (“sex”) και το “κοινωνικό” (“gender”) φύλο. Το πρώτο αναφέρεται στα βιολογικά χαρακτηριστικά του φύλου (Money, 1967 στο Λαγουμίδου, 1996: 12). Σε περίπτωση ετεροφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας και ανάπτυξης, η ταυτότητα του φύλου/βιολογικό φύλο (sex) μαζί με την ταυτότητα του γένους/κοινωνικό φύλο (gender) σχηματίζουν μία “συνεκτική δομή” σιγουρεύοντας το άτομο για το φύλο του και την ταυτότητά του (Λαγουμίδου, 1996: 12). Το βιολογικό φύλο είναι η προσωπική εμπειρία του κάθε ατόμου για το φύλο του, η έννοια του εαυτού του ως αρσενικού ή θηλυκού. Αποτελεί κυρίαρχο και σημαντικό τμήμα της αυτοεικόνας μας, που τα περισσότερα άτομα θεωρούν ότι δεν επιδέχεται αλλαγές (Lips, 1997 στο Γιαννακόπουλος, 2006). Σύμφωνα με τους Tiefer & Krings (1998 στο Anselmi & Law, 2000: 220), κοινό στοιχείο αυτών των μορφών σεξουαλικής έκφρασης είναι σχετική σύγχυση για την ταυτότητα του φύλου και η ανάγκη να ντυθούν με ρούχα που θεωρούνται κατάλληλα για το άλλο φύλο. Σύγχυση όσον αφορά την ταυτότητα του φύλου μπορεί να έχει επιπτώσεις στην σεξουαλικότητα, καθώς η ταυτότητα του φύλου αποτελεί κυρίαρχο χαρακτηριστικό της έννοιας του εαυτού, έτσι ώστε να κινητοποιεί τη σεξουαλική δραστηριότητα (Anselmi & Law, 2000: 220).

Οι όροι “βιολογικό” (sex) και “κοινωνικό” φύλο (gender) δεν είναι ταυτόσημοι. Σύμφωνα με τον Lips (1997 στο Γιαννακόπουλος, 2006), ο όρος “βιολογικό φύλο” αναφέρεται συνήθως στα χαρακτηριστικά του ατόμου που έχουν τη ρίζα τους στην βιολογία, δηλαδή τα χρωμοσώματα, τα γονίδια κ.ά., που προκαλούν διαφορές στην εμφάνιση και κατά συνέπεια στις δύο κατηγορίες, άνδρας-γυναίκα. Ο όρος “κοινωνικό φύλο” αναφέρεται στο πώς οι κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες διαμορφώνουν την καθημερινότητά μας. Κατ’ αυτήν την έννοια το φύλο είναι μια κοινωνική κατηγορία με κοινές αντιλήψεις για τα χαρακτηριστικά του αρσενικού και του θηλυκού, τις συμπεριφορές, στάσεις και συναισθήματα που σχετίζονται με την επίδραση πολιτισμικών παραγόντων, που είναι δύσκολο να διαχωριστούν. Προσπάθεια καταγραφής της φύσης αυτής της αλληλεπίδρασης έχει γίνει, χωρίς όμως να μπορεί να υπάρξει πλήρης διαχωρισμός φύλου-κοινωνικού φύλου. Πολιτισμικές προσδοκίες για τον άνδρα και την γυναίκα (gender) δεν είναι ανεξάρτητες από τις

παρατηρήσεις για τα σώματα των ανδρών και γυναικών (sex) (Lips, 1997 στο Γιαννακόπουλος, 2006).

Το “κοινωνικό” φύλο (“gender”) «κατασκευάζεται» κοινωνικά-πολιτισμικά, σε αντίθεση με το πρώτο που αφορά τα βιολογικά-ανατομικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος. Πρόκειται για τον εσωτερικό και ατομικό τρόπο με τον οποίο το φύλο γίνεται αντιληπτό από τα άτομα (που μπορεί να συμπίπτει ή και να μη συμπίπτει με το φύλο που προσδιορίστηκε κατά τη γέννηση και συμπεριλαμβάνει την ατομική εμπειρία του σώματος). Το κοινωνικό φύλο μπορεί να εμπεριέχει αλλαγές στην εμφάνιση του σώματος ή αλλαγές μέσω φαρμακολογίας, χειρουργικής ή άλλων τρόπων, εφόσον επιλέχθηκαν ελεύθερα. Επίσης περιλαμβάνει άλλες εκφράσεις του φύλου όπως την ένδυση, τον τρόπο ομιλίας και έκφρασης (Γαλανού, 2014: 25).

Η Λαγουμίδου (1996: 13) συσχετίζει το “κοινωνικό φύλο” με την αίσθηση της “αρρενωπότητας” και της “θηλυκότητας” του ατόμου και στην υποχρέωσή του για ανάπτυξή του. Σύμφωνα με τον Stoller και τους Green & Money (στο Λαγουμίδου, 1996: 13), το “κοινωνικό φύλο” υποδηλώνει τις ψυχολογικές όψεις της συμπεριφοράς που σχετίζονται με την αρρενωπότητα και την θηλυκότητα. Το “γένος” (gender) θεωρείται κοινωνικό χαρακτηριστικό, δηλαδή το άτομο μαθαίνει ότι “είναι αγόρι ή είναι κορίτσι”, ενώ το φύλο (sex) είναι βιολογικό, δηλαδή προϋπάρχει. Κάτι τέτοιο, βέβαια, είναι σχετικό. Οι άνδρες, συνήθως τείνουν να “είναι αρρενωποί” και οι γυναίκες “με θηλυκότητα”, οριοθετώντας την συμπεριφορά τους σύμφωνα με το φύλο τους. Ωστόσο, το φύλο και το γένος δύνανται να αναπτυχθούν σε συγκρουόμενες ή αντίθετες κατευθύνσεις (Λαγουμίδου, 1996: 13). «Η ταυτότητα του γένους είναι το αποτέλεσμα πολλαπλών πολιτισμικών επιδράσεων και ειδικότερα μιας σχεδόν ατέρμονης σειράς ταυτίσεων και συγκρούσεων με το περιβάλλον, π.χ. με τα μέλη της οικογένειας, με τους δασκάλους, τους φίλους ή τους συναδέλφους» (Herd, 1981 στο Λαγουμίδου, 1996: 13). Το κοινωνικό φύλο εμφανίζεται ως βασικό χαρακτηριστικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μην καθορίζεται βιολογικά με απλό, άμεσο τρόπο, αλλά σχηματοποιείται μέσω της κοινωνικής μάθησης (Λαγουμίδου, 1996: 14). Οι άνδρες, σχεδόν πάντα, αναπτύσσουν μία αίσθηση ότι είναι “αρρενωποί” και τα κορίτσια “με θηλυκότητα”, ακόμα και αν ψυχολογικά είναι παραπαίοντες (Λαγουμίδου, 1996: 15). Το γεγονός ότι οι άνδρες ομοφυλόφιλοι παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες με τις γυναίκες στην εμφάνιση και/ή στην ψυχολογική λειτουργία, αποτελεί ένα ιδιαίτερα διαδεδομένο στερεότυπο (Tavris, 1977 στο Λαγουμίδου, 1996: 15). Στην πραγματικότητα ένα μικρό ποσοστό των ομοφυλόφιλων ανδρών έχουν “θηλυπρεπή” συμπεριφορά, σύμφωνα με έρευνες των Saghir & Robins, το 1973 που το τοποθετούν στο 15% (Λαγουμίδου, 1996: 15). Ταυτόχρονα, ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι η αντίληψη ότι ένας ομοφυλόφιλος άνδρας μπορεί εύκολα να αναγνωρισθεί από την εμφάνισή του. Σύμφωνα με τους Weinberg & Williams (1974), ένα μικρό ποσοστό των ομοφυλόφιλων ανδρών μπορεί να εντοπισθεί από την διαπροσωπική αλληλεπίδραση (ποσοστό γύρω στο 20%) (Weinberg & Williams, 1974 στο Λαγουμίδου, 1996: 15).

Ωστόσο, η κατανόηση του ρόλου και της ταυτότητας του γένους (“gender”) έχει γίνει αρκετά περίπλοκο ζήτημα. Οι θεωρητικοί τονίζουν την ανάγκη να δούμε τον όρο “γένος” ως δομή πάντα σε σχέση με άλλα ζητήματα σημαντικά για το άτομο, όπως την φυλή, την εθνικότητα και την κοινωνική τάξη του εκάστοτε ατόμου. Ο όρος “γένος” αποτελεί θεμελιώδες ζήτημα σε όλες τις κοινωνιολογικές – ανθρωπιστικές αναλύσεις, όχι ως αναπόσπαστο κομμάτι αλλά πάντα σε σχέση με όλες τις εκδηλώσεις της ταυτότητας του ατόμου. Οι επαγγελματίες οφείλουν να εξετάζουν το ζήτημα αυτό πάντα σε σχέση με άλλα ζητήματα όπως η ηλικία, η εθνικότητα και η σεξουαλικότητα ενός ατόμου (Pierson & Thomas, 2002 στο Γιαννακόπουλος, 2006). Καθώς, ο ανδρισμός αποτελεί αξία με υψηλό κύρος στην κοινωνία μας, υπάρχει μεγάλη προκατάληψη για τους ομοφυλόφιλους άνδρες, που αποκλίνουν από τον ρόλο τους. Οι ομοφυλόφιλοι άνδρες είναι περισσότερο κοινωνικά απαξιωμένοι σε σχέση με τους ετεροφυλόφιλους, κάτι που έχει καταγραφεί σε αρκετές έρευνες (Rennold, 2006; McInnes & Couch 2004; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015) και οφείλεται στην σύνδεση της ομοφυλοφιλίας των ανδρών με την θηλυκότητα (Rennold, 2006).

Σύμφωνα με τον Heywood (2007): «Αν και οι όροι “κοινωνικό φύλο” (gender) και “βιολογικό φύλο” (sex) χρησιμοποιούνται συχνά ως συνώνυμοι στα αγγλικά της καθομιλουμένης, στην κοινωνική και πολιτική θεωρία η διάκριση μεταξύ τους είναι κρίσιμη». Σε αυτά τα συμφοραζόμενα, ο όρος κοινωνικό φύλο χρησιμοποιείται αναφορικά με κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών ενώ ο όρος βιολογικό φύλο χρησιμοποιείται προκειμένου να υπογραμμίσει βιολογικές και άρα ανεξάλειπτες σχετικές διαφορές. Το κοινωνικό φύλο είναι λοιπόν μία κοινωνική κατασκευή, που συνήθως βασίζεται σε στερεότυπα “θηλυπρεπούς” και “ανδροπρεπούς” συμπεριφοράς (Heywood, 2007 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 47).

Η διάκριση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου εισήχθη με την δημιουργία του όρου “gender” κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, από τον αγγλοσαξονικό φεμινιστικό επιστημονικό χώρο (Γιαννακόπουλος, 2006: 15). Όπως αναφέρει ο Γιαννακόπουλος (2006: 15-16), αυτή η επινόηση «είχε ως σκοπό να αμφισβητήσει την αναγωγή στη φύση, στη βιολογία των κοινωνικών σχέσεων του φύλου και, συνακόλουθα, να καταδείξει ότι η υποταγή και η κατωτερότητα των γυναικών αποτελούν κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές και, εν τέλει, πολιτικές κατασκευές. Η Ann Oakley, στο έργο της “Sex, Gender and Society” (1972) ορίζει το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο ως εξής: «Ο όρος “βιολογικό φύλο” (sex) αναφέρεται στις βιολογικές διαφορές ανάμεσα στο αρσενικό και το θηλυκό: στην ορατή διαφορά των γεννητικών οργάνων τους και τη συνακόλουθη διαφορά των αναπαραγωγικών τους λειτουργιών. Το “κοινωνικό φύλο” (gender) αφορά τον πολιτισμό: αναφέρεται στην κοινωνική κατηγοριοποίηση σε “ανδρικό” και “γυναικείο”» (Γιαννακόπουλος, 2006: 16). Η θεωρία του “κοινωνικού φύλου” (gender), το οποίο εκλαμβάνεται ως κοινωνική εκφορά του “βιολογικού φύλου” (sex), αναδύθηκε ως κριτικός αντίλογος της φεμινιστικής θεωρίας στον οντολογικό, επιστημολογικό και πολιτικό κοινό τόπο του θεμελιωμένου στη φύση φύλου, ο οποίος νομιμοποιούσε και εδραίωνε την

ανδρική κυριαρχία. Στο πλαίσιο της κοινωνικής ανθρωπολογίας η θεωρία της κοινωνικής κατασκευής συνέβαλε στην ιστορική απαγκίστρωση του φύλου από την προδηλότητα του “φυσικού” και “αυτονόητου” (Αθανασίου, 2006).

Η Judith Butler, στο έργο της “Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity”, θεμελίωσε και καθιέρωσε -σύμφωνα με τον Γιαννακόπουλο (2006: 16)- τη μεταδομιστική φεμινιστική θέση περί κοινωνικής, πολιτισμικής και πολιτικής κατασκευής της βιολογικής έμφυλης διαφοράς. Η Butler βασισμένη στη θεωρία του Λόγου του Michel Foucault, υποστήριξε ότι το κοινωνικό φύλο είναι προϊόν του Λόγου και πιο συγκεκριμένα ότι είναι αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων κανονιστικών πρακτικών, ενώ το βιολογικό φύλο είναι προϊόν του κοινωνικού φύλου (Butler, 2009). Όπως και οι Γαλλίδες του υλιστικού φεμινισμού έτσι και η Butler, από διαφορετική θεωρητική σκοπιά και με διαφορετικές πολιτικές προεκτάσεις, αμφισβήτησε τη «φυσική» προτεραιότητα του βιολογικού φύλου και τη διάκρισή του από το κοινωνικό (Γιαννακόπουλος, 2006: 16). Επιπλέον, η συνάφεια κοινωνικού, βιολογικού φύλου και σεξουαλικής συμπεριφοράς που θεωρούταν ως φυσική, ήταν μια ψευδαίσθηση η οποία επιτελούταν και υλοποιούνταν από μια ορισμένη πρακτική Λόγου, ενώ σε αντίθεση με τις υλίστριες που θεωρούσαν ότι η ιεραρχία καθορίζει τη διαφορά, η Butler και οι μεταδομίστριες, θεωρούν «ότι η επιτέλεση της “φυσικότητας” της διαφοράς εμπεριέχει ασυνέχειες, ρωγμές, δυνατότητες αντίστασης» (Γιαννακόπουλος, 2006: 16). Το ερώτημα, λοιπόν, που απασχολεί την Butler (1999 στο Γιαννακόπουλος, 2006: 49) είναι πώς μη κανονιστικές, παρά-δοξες (queer) σεξουαλικές πρακτικές (ξανα)θέτουν το ερώτημα «τι είναι άνδρας και τι είναι γυναίκα», δηλαδή αμφισβητούν την αυτονόητη συνέχεια, συνάφεια του βιολογικού και κοινωνικού φύλου και συνεπώς διαταράσσουν τη σταθερότητα της οντολογικής κατηγορίας του φύλου. Το φύλο δεν υπάρχει πριν από τις σχέσεις εξουσίας που καθιστούν την έμφυλη κανονικότητα θεμελιακή όψη της αναγνωρίσιμης ανθρώπινης υποκειμενικότητας. Αντίθετα, το έμφυλο υποκείμενο συγκροτείται από αυτές και μέσα σ’ αυτές, αναδύεται ως προϊόν ενός πειθαρχικού καθεστώτος εμφυλοποίησης, το οποίο μάλιστα επισείει κυρώσεις για τα υποκείμενα εκείνα που δεν επιτελούν το φύλο τους σύμφωνα με τους καθιερωμένους κανόνες του έμφυλου διμορφισμού και της επιβεβλημένης ετεροφυλοφιλίας. Ωστόσο, δεν είναι απλώς δικαιοική αλλά πειθαρχική μορφή εξουσίας, δεν είναι νόμος (που επιβάλλεται) αλλά νόρμα (που υποβάλλεται) (Butler, 2004 στο Αθανασίου, 2006).

Η κριτική σκόπευση της Butler αφορά σε πρώτο επίπεδο τη διάκριση μεταξύ “βιολογικού” και “κοινωνικού φύλου” και με μία πιο βαθιά, κριτική και ενδελεχή σκοπιά την κατανόηση του δεύτερου ως κοινωνική κατασκευή του πρώτου. «Η ίδια επικεντρώνεται στην έννοια της κατασκευής και δείχνει πώς η ερμηνεία του βιολογικού φύλου ως προλογοθετικού συνδέεται με τα πολιτισμικά νοήματα του κοινωνικού φύλου. Με άλλα λόγια, ισχυρίζεται ότι η σημασιοδότηση του σώματος ως έμφυλου/σεξουαλικού συμβαίνει μόνο με αναφορά στο κοινωνικό φύλο και ότι διανοητά φύλα είναι εκείνα που επιδεικνύουν συνοχή και συνέχεια ανάμεσα στο βιολογικό φύλο, το κοινωνικό φύλο και την επιθυμία. Στην προσέγγιση αυτή

επηρεάζεται αφενός από τη θέση του Foucault, ότι η ετεροσεξουαλικοποίηση της επιθυμίας απαιτεί και θεσπίζει τη λογοθετική παραγωγή διακριτών και ασύμμετρων αντιθέσεων μεταξύ του “γυναικείου” και του “ανδρικού” που κατανοούνται ως εκφραστικές ιδιότητες του “θηλυκού” και του “αρσενικού”, και αφετέρου από την άποψη που διατύπωσε η Wittig, σύμφωνα με την οποία ο δυαδικός χαρακτήρας του βιολογικού φύλου υπηρετεί τους αναπαραγωγικούς στόχους ενός συστήματος υποχρεωτικής ετεροφυλοφιλίας. Για την τελευταία, το βιολογικό φύλο είναι σημάδι – μια κατηγορία- που επιβάλλεται από το σύστημα υποχρεωτικής ετεροφυλοφιλίας και το οποίο θα εξαλειφθεί, θα εξαφανιστεί, αν εκτοπιστεί η ετεροφυλοφιλική ηγεμονία» (Butler, 2009: xii).

Η θεώρηση της Butler ότι δεν υπάρχει μία υπολανθάνουσα ουσία ανδρισμού ή θηλυκότητας, η οποία κατέχεται εγγενώς και εκφράζεται ή απωθείται κοινωνικά, δεν “αρνείται” την ύπαρξη βιολογικών διαφορών ούτε “αποκηρύσσει” τη σωματική υλικότητα. Αντίθετα, μεταθέτει την εστίαση της προβληματικής θέτοντας το ερώτημα κάτω από ποιες ιστορικές, κοινωνικές, θεσμικές και λογο-θετικές συνθήκες κάποιες βιολογικές διαφορές εκλαμβάνονται ως κοινώς αναγνωρίσιμα χαρακτηριστικά της έμφυλης ταυτότητας (Αθανασίου, 2006).

Όπως τονίζει η Butler, σε συνέντευξή της σε ελληνική εφημερίδα: «Η S. De Beauvoir δεν αρνήθηκε ότι υπάρχουν βιολογικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών αλλά αρνήθηκε ότι αυτές καθορίζουν και το ρόλο που θα παίξουν αυτές στην κοινωνία. Όταν είπε ότι «γυναίκα δεν γεννιέσαι αλλά γίνεσαι», εννοούσε ότι μπορεί να γεννηθείς με συγκεκριμένα ανατομικά χαρακτηριστικά, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι θα γίνεις γυναίκα με την κοινωνική ή πολιτισμική έννοια. Καθιέρωσε τη διαφορά ανάμεσα στο βιολογικό και το κοινωνικό φύλο που ήταν εξαιρετικά σημαντική για τη θεωρία των φύλων. Για εμένα, το αξιοσημείωτο ήταν το “γίνεσαι”» (Η Καθημερινή, 10 Ιανουαρίου 2010 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 48).

Τέλος, η Butler, αναφερόμενη στην έννοια του “κοινωνικού φύλου”, υποστήριξε ότι: «Σίγουρα υπάρχουν νόρμες που προσδιορίζουν τι η κοινωνία μας θεωρεί έναν «κανονικό» άντρα ή μια «κανονική» γυναίκα. Η άποψή μου είναι ότι κανείς από εμάς δεν κατοικεί απολύτως σε αυτές τις νόρμες. Για την ακρίβεια, πιστεύω ότι αυτές οι νόρμες είναι μη κατοικήσιμες, δεν μπορούν να βιωθούν καθ’ ολοκληρίαν. Ακόμα και ο πιο στερεοτυπικά “σωστός” άντρας που αισθάνεται ασφαλής μέσα στην ανδροπρέπειά του θα αισθάνεται κάποτε άγχος για αυτήν και βεβαίως το ίδιο ισχύει για τις γυναίκες. Από τη στιγμή που η σεξουαλική ταυτότητα πρέπει να επικυρώνεται και να επαναλαμβάνεται σε καθημερινή βάση, μοιραία θα υφίσταται διάφορα είδη δοκιμασιών, προκλήσεως και ως ένα βαθμό ελέγχεται από την κοινωνία αν και δεν νομίζω ότι η κοινωνία επικαθορίζει τα πάντα γύρω από το φύλο. Όλοι παλεύουμε με τις κοινωνικές κατηγορίες που μας αναλογούν. Δεν λέω ότι μπορούμε να τις αποτινάξουμε. Λέω ότι μπορούμε να τις βιώσουμε με έναν πολύ πιο εκλεπτυσμένο τρόπο. Δεν υπάρχει τρόπος να απαλλαγούμε και δεν υπάρχει κάτι πριν από αυτές. Γι’ αυτό και πιστεύω ότι είναι αντικείμενο κοινωνικού αγώνα. Να τις κάνουμε πιο βιώσιμες ειδικά για όσους συνιστούν μειονότητες. Να μην ξεχνάμε ότι υπάρχουν

άνθρωποι που δεν εμπίπτουν στις “κανονικές” νόρμες του φύλου και της σεξουαλικότητας» (Η Καθημερινή, 10 Ιανουαρίου 2010 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 49).

2.5. Σεξουαλικότητα, πειθαρχία και κανονικοποίηση του σώματος

Σεξουαλικότητα είναι οι συμπεριφορές ή /και οι σκέψεις με ερωτικό περιεχόμενο (Tiefer, 1995 στο Λαγουμίδου, 1996: 10). Το ζήτημα της εμφάνισης της σεξουαλικότητας, του χρόνου εμφάνισης και της σημασίας της κατά την διάρκεια της ανάπτυξης απασχολεί τη διεθνή επιστημονική κοινότητα πολλές δεκαετίες. Η σεξουαλική συμπεριφορά είναι πολυποίκιλη και πολυπαραγοντική. Επηρεάζεται από τις σχέσεις του ατόμου με τους γύρω του, τις συνθήκες ζωής, το γνωστικό επίπεδο και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με το περιβάλλον του (Λαγουμίδου, 1996: 10). Γνωρίζουμε ότι διαφορετικά πολιτισμικά κριτήρια για την σεξουαλική συμπεριφορά του άνδρα και της γυναίκας συμβάλλουν στην ανάπτυξη διαφορετικών προσανατολισμών, όσον αφορά στις αξίες, στις στάσεις και στην συμπεριφορά (Lips, 1997 στο Γιαννακόπουλος, 2006). Παράλληλα, η σεξουαλικότητα ενός ατόμου σχετίζεται επίσης, με διάφορους παράγοντες της προσωπικότητας, με το βιολογικό υπόβαθρο και με την γενικότερη αντίληψη που φέρει το άτομο για τον ίδιο του τον εαυτό. Είναι δύσκολο να δοθεί ένας αυστηρός ορισμός της “φυσιολογικής” σεξουαλικότητας. Ωστόσο, είναι ευκολότερο να οριστεί η “μη φυσιολογική” – μη κοινωνικά αποδεκτή σεξουαλικότητα, δηλαδή η σεξουαλική συμπεριφορά που μπορεί να αποβεί κοινωνικά καταστρεπτική για το ίδιο το άτομο ή άτομα του περιβάλλοντός του, αφού δεν εντάσσεται στις νόρμες τις εκάστοτε κοινωνίας (Λαγουμίδου, 1996: 10).

Ο όρος “σεξουαλικός” χρησιμοποιείται στην αγγλική γλώσσα εδώ και εκατοντάδες χρόνια, αρχικά σχετίστηκε με την αρσενική ή θηλυκή φύση του ατόμου, ενώ από τον 18^ο αιώνα και ύστερα, αναφερόταν και στην διαδικασία της αναπαραγωγής. Η λέξη “σεξουαλικότητα”, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά μόλις τον 19^ο αιώνα. Σε πιο σύγχρονες έρευνες, ο όρος “σεξουαλικότητα” αναφέρεται στην ανάγκη των ανθρώπων για αγάπη και προσωπική ολοκλήρωση, ενώ περιλαμβάνει έννοιες όπως η σεξουαλική ικανοποίηση και ολοκλήρωση, η οικειότητα., η στοργή, η ζήλια (Αντωνοπούλου, 1997: 178).

Ο διανοητής και φιλόσοφος Michel Foucault μέσα από το έργο του συνέβαλε ουσιαστικά στη διαμόρφωση των εννοιών της σεξουαλικότητας, της πειθαρχίας και της κανονικοποίησης του σώματος συσχετίζοντάς τες με την εξουσία και το “Λόγο” περί σεξουαλικότητας. Ο Foucault στο μεγαλύτερο μέρος του έργου του κινείται γύρω από την έννοια του σώματος. Το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται στην “κανονικοποίηση του σώματος” συσχετίζοντάς την με την ερμηνευτική των σχέσεων μεταξύ σεξουαλικότητας και εξουσίας. Τα επιχειρήματα που αναπτύσσει περιστρέφονται γύρω από την έννοια της “κανονικοποίησης του σώματος” (“body regulation”) αναφορικά με το ζήτημα της σεξουαλικότητας πώς, δηλαδή, παράγεται και διαμορφώνεται ένα σεξουαλικό υποκείμενο, κάτω από ένα δίκτυο σχέσεων

αναδεικνύοντας σε όλο το εύρος της συγκρότησής του ένα κανονικό σώμα, ένα σώμα που δεν παρεκκλίνει του φυσιολογικού και του κανονικού. Πώς δηλαδή κατέληξε το σώμα των απολαύσεων να γίνει πεδίο μιας κανονιστικής συμπεριφοράς που βασίζεται στη διάκριση της φυσιολογικής και παθολογικής υπόστασής του. Κεντρικό σημείο αυτής της προβληματικής αποτελεί ο ίδιος ο “Λόγος” που επικεντρώνεται στη σεξουαλικότητα (Δεληγιώργη, 2007).

Αρχή της προβληματικής του είναι η έννοια της εξουσίας και πώς αυτή επηρεάζει την υποκειμενικότητα του κάθε ατόμου. Η εξουσία δεν ασκείται με τη μορφή του νόμου και της απαγόρευσης όσο με τον κανόνα και τη νόρμα που σχηματίζεται στην κοινωνία. Η φυλακή και η σεξουαλικότητα αποτελούν τα σημεία εκείνα στα οποία εγγράφεται η εξουσία στα σώματα. Είτε πρόκειται για σώματα που υποτάσσονται είτε για σώματα που υπακούν γίνεται ένας λόγος για μια θετική αναπαραγωγική εξουσία που βρίσκεται παντού (Foucault, 1989).

Κεντρικό σημείο στην προσέγγιση της “κανονικοποίησης του σώματος” αποτελεί ο ίδιος ο Λόγος περί σεξουαλικότητας. Ο Λόγος (είτε εκκλησιαστικός με την εξομολόγηση είτε ιατρικός) έθεσε τις βάσεις για τη συγκρότηση ενός σεξουαλικού υποκειμένου και για τη συζήτηση ενός συγκεκριμένου σώματος. Μελετάται λοιπόν το ζήτημα της αλήθειας όπως προκύπτει από τους λόγους που αφορούν τη σεξουαλικότητα (Foucault, 1984).

Στην Ιστορία της Σεξουαλικότητας ο Foucault επιχειρεί μια επαναδιαπραγμάτευση της θεωρίας της εξουσίας. Αντιμετωπίζει το θέμα της εξουσίας με μια άλλη οπτική απ’ αυτή που είχε πριν στην Επιτήρηση και Τιμωρία (Δεληγιώργη, 2007). Και στα δυο έργα του ωστόσο, η εξουσία “πολιορκεί” τον εαυτό από την άποψη ότι κατασκευάζει ένα υποκείμενο και μία ατομικότητα. Και στις δυο περιπτώσεις των έργων του ο Foucault δίνει έμφαση στην έννοια της υποκειμενικότητας αλλά με διαφορετικό τρόπο. Στην περίπτωση της Ιστορίας της Σεξουαλικότητας αυτό που τον ενδιαφέρει είναι πώς μετασχηματίζεται το σεξουαλικό υποκείμενο των δυτικών κοινωνιών. Στην Επιτήρηση και Τιμωρία, η εξουσία κατασκευάζει από τα έξω μια ατομικότητα που στηρίζεται στο κανονικοποιημένο σώμα και στο οποίο ο εαυτός αποτελεί μέρος της εξουσίας. Στην Ιστορία της Σεξουαλικότητας, η εξουσία κατασκευάζει ατομικότητες από τα μέσα προς τα έξω με μια εξουσία από τα κάτω προς τα πάνω, από το εσωτερικό μέρος του εαυτού στο εξωτερικό μέσω του Λόγου. Αναφορικά με το ζήτημα της εξουσίας και της στροφής από την Επιτήρηση και Τιμωρία στην Ιστορία της Σεξουαλικότητας, η κατασκευή του εαυτού επιχειρείται από τα μέσα προς τα έξω ενεργοποιώντας εσωτερικούς μηχανισμούς του ατόμου (Δεληγιώργη, 2007).

Ο Λόγος για τη σεξουαλικότητα συνδέθηκε με μια ανάγκη εξυπηρέτησης θα λέγαμε που συνδέεται με την κοινωνία και τους μηχανισμούς που τη στηρίζουν και γενικότερα την εξουσία. Ο Foucault κάνει λόγο για ένα δημόσιο συμφέρον το οποίο θα αφορά όλους και θα έχει και ένα κέρδος. Απομακρύνεται έτσι από την ατομικότητα και την ιδιαιτερότητα και στέκεται στην καθολικότητα που εμπεριέχει

τα πάντα και τους πάντες. Εμφανίστηκαν έτσι κάποιες ανάγκες που έπρεπε κάπως ή με κάποιο τρόπο να καλυφθούν. Ο δημόσιος Λόγος θα βάλει κατά κάποιο τρόπο το σεξ στη θέση του και θα το επαναπροσδιορίσει. Για τον Foucault, σχετικά με το δημόσιο, το σεξ κατά το 18^ο αιώνα επιτηρείται και φρουρείται, «αστυνομεύεται»: «Αστυνόμηση του σεξ: δηλαδή όχι σκληρότητα μιας απαγόρευσης, αλλά ανάγκη να ρυθμίζεται το σεξ με χρήσιμες και δημόσιες λογικές εξηγήσεις» (Foucault, 1984: 36). Η εξουσία αποκτά το ρόλο της στην προσπάθειά της να φέρει μια κλίμακα ισορροπίας ή κοινωνικής ευημερίας. Παρατηρείται, έτσι, η σεξουαλικότητα να ενσωματώνεται μέσα στην ίδια την κοινωνία, η ίδια η κοινωνία να παίρνει το ζήτημα και να το διαχειρίζεται μ' ένα τρόπο αναλυτικό και προσδιοριστικό που επιφέρει ένα συνεχές άγχος ξεφεύγοντας τελείως από τη φυσικότητα που εμπεριέχει και ποτέ κανένα λόγο και καμιά εξουσία δε μπορεί να το αλλάξει (Δεληγιώργη, 2007).

Ο Foucault αναφορικά με τη μελέτη της σύγχρονης σεξουαλικότητας περνάει από το άτομο στο σύνολο των ατόμων που συγκροτούν ένα πληθυσμό. Εκ πρώτης όψεως μπορεί να διαπιστωθεί ότι η μετάβαση από το άτομο στο πληθυσμό μας προοικονομεί μία κανονικοποίηση των ατόμων. Φαίνεται να μη τον ενδιαφέρει πια πώς υπάρχει το σεξ σ' ένα άτομο αλλά πώς η σεξουαλικότητα ενός ατόμου υπάρχει ή συνυπάρχει μέσα στον πληθυσμό μέσω μιας ιατρικοποίησης του σεξ. Δημιουργείται έτσι μια ηθική που το σώμα λειτουργεί ως πολιτικό σώμα και εντάσσεται ως μέλος μιας κοινωνίας. Τη στιγμή λοιπόν που το σεξ φεύγει από τα όρια της ατομικότητας και του προσωπικού και αναλύεται κατά τρόπο που τους αφορά όλους, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένα σώμα που κάτω από διαδικασίες αντικειμενοποίησης, κανονικοποιείται γιατί, ακριβώς, κοινωνικοποιείται (Foucault, 1984).

Το σεξουαλικό υποκείμενο και η εμπειρία της σεξουαλικότητας κατά τον Foucault διαμορφώθηκε από μια έννοια επιθυμίας και ενός επιθυμητικού υποκειμένου μέσα στους αιώνες. Η επιθυμία και ο τρόπος του «επιθυμείν» οδήγησαν τα άτομα να κατανοήσουν τους εαυτούς τους και να προσδιορίσουν στους ίδιους μια σεξουαλική συμπεριφορά. Ο τρόπος του «επιθυμείν» των ανθρώπων καθόρισε το πλαίσιο ανάπτυξης ενός συγκεκριμένου εαυτού. Η επιθυμία και ο πόθος έγιναν σημεία καθοριστικά για την διαμόρφωση και συγκρότηση ενός εαυτού και ενός υποκειμένου (Foucault, 1984: 38).

Η Butler (1991 στο Γιαννακόπουλος, 2006) δίνει έμφαση στο χαρακτήρα της σεξουαλικής ταυτότητας ως όργανο κανονιστικών κατεστημένων, μέρος των κανονιστικών διευθετήσεων της σεξουαλικότητας. Κατά το Foucault, η ανάδυση νέων σεξουαλικών κατηγοριοποιήσεων των σεξουαλικών ταυτοτήτων αποτελεί μέρος των στρατηγικών άσκησης της νεωτερικής πειθαρχικής βιοεξουσίας. Πιο συγκεκριμένα, η εξουσία αυτή προσπαθεί να εξοστρακίσει, να εξοβελίσει τις μορφές εκείνες της σεξουαλικότητας που δεν συμμορφώνονται με την αναπαραγωγή. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται μέσα από την παραγωγή Λόγων για το σώμα και τον έλεγχο του σεξ. Η καινοτομία της ανάλυσης του Foucault έγκειται στην καθιέρωση μία νέας θεώρησης για την εξουσία και τη σεξουαλικότητα. Η εξουσία δεν γίνεται

αντιληπτή ως ένας θεσμός, μία δύναμη που κατέχουν μερικοί και η οποία εκ των άνωθεν καταπιέζει, καταστέλλει ένα προϋπάρχον «φυσικό» σώμα, τα «ένστικτα», δηλαδή μία προϋπάρχουσα φυσική σεξουαλική επιθυμία, αλλά ως μία βιοεξουσία η οποία παράγει σώματα ως πεδία άσκησης σχέσεων εξουσίας (Γιαννακόπουλος, 2006: 30). Όπως έλεγε και ο ίδιος ο Foucault (1991 στο Γιαννακόπουλος, 2006) το θέμα των ερευνών του δεν ήταν τόσο η εξουσία αλλά το υποκείμενο και πιο συγκεκριμένα ο τρόπος με τον οποίο ένα ανθρώπινο ον μετασχηματίζεται σε υποκείμενο, πώς ο άνθρωπος έμαθε να αναγνωρίζει τον εαυτό του ως υποκείμενο μίας «σεξουαλικότητας». Σύμφωνα με το Foucault (στο Γιαννακόπουλος, 2006: 30), τα άτομα μετασχηματίζονται σε υποκείμενα από αυτή τη μορφή εξουσίας, η οποία ασκείται στην άμεση καθημερινή ζωή των ατόμων. Αναδεικνύοντας τη διπλή σημασία των λέξεων υπο-κείμενο (sujet) και υπο-κειμενο-ποίηση (assujettissement), ο Foucault υποστηρίζει ότι η εξουσία αυτή καθυποτάσσει αλλά και ταυτόχρονα συγκροτεί το υποκείμενο. «Αυτή η μορφή της εξουσίας (...) ταξινομεί τα άτομα σε κατηγορίες, τα κατονομάζει δια της ίδιας τους της ατομικότητας, τα προσκολλά στην ταυτότητά τους, τους επιβάλλει ένα νόμο αλήθειας τον οποίο πρέπει να τους τον αναγνωρίσει και τον οποίο οι άλλοι οφείλουν να αναγνωρίσουν στα άτομα αυτά» (Foucault, 1991 στο Γιαννακόπουλος, 2006: 30).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, κατά το Foucault, η ερμηνευτική ανάλυση της υποκειμενοποίησης δεν σημαίνει ότι το υποκείμενο διαμορφώνεται από την εξουσία ως πλήρως καθυποταγμένο σε αυτήν, αφού κάθε σχέση εξουσίας εμπεριέχει τη δυνατότητα αντίστασης. Πιο συγκεκριμένα, δεδομένου ότι ο Foucault δεν αντιλαμβάνεται την εξουσία ως θεσμό ο οποίος επιβάλλεται εκ των άνω και τη σχέση εξουσίας ως δυαδική σχέση αντίθεσης ανάμεσα σε εξουσιαστές και εξουσιαζόμενους, η αντίσταση αυτή δεν βρίσκεται σε θέση εξωτερική ως προς την εξουσία αλλά, σε συνάρτηση με τις σχέσεις εξουσίας, αποτελεί τη μόνιμη συνθήκη ύπαρξής τους (Γιαννακόπουλος, 2006).

Επομένως, η ταυτότητα μπορεί να αποτελέσει στρατηγική εξουσίας αλλά και ταυτόχρονα αντίστασης στο πεδίο των σχέσεων εξουσίας. Έτσι, πολλοί νεότεροι ερευνητές που υιοθετούν τη φουκοϊκή ανάλυση μολονότι θεωρούν ότι η καταφατική αναγνώριση (affirmation) της σεξουαλικής και ειδικότερα της ομοφυλόφιλης ταυτότητας είναι προέκταση ενός κανονιστικού, ομοφοβικού Λόγου, όργανο και αποτέλεσμα της εξουσίας, εντούτοις αναγνωρίζουν ότι μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για μία στρατηγική αντίστασης (Butler, 1991 στο Γιαννακόπουλος, 2006: 31). Και ωστόσο, «ο Λόγος μπορεί να είναι ταυτόχρονα όργανο και αποτέλεσμα της εξουσίας, αλλά και εμπόδιο, αντιστήριγμα, σημείο αντίστασης και αφετηρία για μία αντίπαλη στρατηγική» (Foucault, 1991 στο Γιαννακόπουλος, 2006: 220).

2.6. Επιτελεστικότητα του φύλου (gender performativity), Ετεροφυλοφιλική μήτρα (Heterosexual matrix) και η έννοια της υπέρβασης του φύλου (gender transgression)

Στη σύντομη ενότητα που ακολουθεί γίνεται μία προσπάθεια αποσαφήνισης κάποιων όρων που εντοπίστηκαν στη βιβλιογραφική επισκόπηση και κρίνεται αναγκαία η προσπάθεια αποδόμησής τους. Στηριζόμενοι στο έργο και τη συμβολή της Judith Butler στις σπουδές του φύλου και το κίνημα του φεμινιστικού μεταδομισμού ακολουθεί μία σύντομη αποδόμηση των εννοιών της επιτελεστικότητας του φύλου (gender performativity), της ετεροφυλοφιλικής μήτρας (heterosexual matrix) και της υπέρβασης του φύλου (gender transgression).

Το έργο της Judith Butler χαρακτηρίζεται, από την πλειονότητα της επιστημονικής κοινότητας, ως θεμελιώδες και κατεξοχήν αντιπροσωπευτικό έργο της φεμινιστικής μεταδομιστικής θεωρίας, η ανάλυση της οποίας για τη θεωρία της αναφορικά με το φύλο και τη σεξουαλικότητα βασίζεται στη θεώρηση του Foucault για το υποκείμενο και την εξουσία (Γιαννακόπουλος, 2006). Αυτή η φεμινιστική θεωρία, που αναδύθηκε από τα προοδευτικά πανεπιστήμια της Βόρειας Αμερικής, ασκεί κριτική τόσο στον ουσιολογισμό της στατικής και αναλλοίωτης υλικής υπόστασης που προϋπάρχει του Λόγου και των σχέσεων εξουσίας, όσο και στην απλοϊκή κονστρουκτιβιστική θεώρηση που τείνει να ανάγει το σώμα σε μία ουδέτερη επιφάνεια, η οποία επιδέχεται και υποδέχεται διαδικασίες κοινωνικής σήμανσης και εγγραφής. Το έργο Judith Butler σηματοδοτεί τη δημιουργική αφομοίωση των διδαγμάτων της θεωρίας της κοινωνικής κατασκευής -μέσω της κριτικής εκλέπτυνσης των απλοϊκών παραλλαγών ή παρεκτροπών της- και την εισαγωγή στη θεωρία της επιτελεστικότητας του φύλου (Αθανασίου, 2006).

✓ **Επιτελεστικότητα του φύλου (gender performativity)**

Έχοντας αφομοιώσει τα διδάγματα της θεωρίας της κοινωνικής κατασκευής και καταδεικνύοντας τα όρια και τις παραλείψεις της, η φεμινιστική θεωρία της *επιτελεστικότητας του φύλου* αποτελεί συστηματική απόπειρα ανατροπής της “φυσικότητας” των έμφυλων διπολικών κατηγοριών και ταυτοτήτων, αλλά και κριτικής διόρθωσης της κονστρουκτιβιστικής έμφασης σε σταθερές νόρμες και στατικές κοινωνικές κατασκευές. Στο επίκεντρο της κριτικής της τίθεται το συνεχές ανάμεσα στο “βιολογικό φύλο” (αρσενικό-θηλυκό), την ταυτότητα του “κοινωνικού φύλου” (άνδρας-γυναίκα) και την ερωτική επιθυμία. Ο στόχος είναι να αποδιαρθρωθούν, να αποφυσικοποιηθούν αυτές οι αιτιοκρατικές διασυνδέσεις που αγκιστρώνουν το φύλο σε μία φυσική ουσία ή σ’ έναν ενδότερο ψυχικό πυρήνα εαυτού (Αθανασίου, 2006). Έτσι λοιπόν, υιοθετώντας από το Foucault τον ισχυρισμό ότι η υποκειμενικότητα παράγεται λογοθετικά και από τη Wittig ότι το βιολογικό φύλο είναι μία πολιτική κατηγορία που θεμελιώνει την ετεροσεξουαλικότητα, η Butler προβάλλει το ρηξικέλευθο επιχείρημα ότι η υποτιθέμενη συνοχή μεταξύ βιολογικού φύλου, κοινωνικού φύλου και σεξουαλικότητας δεν οφείλεται παρά μόνο στην επαναλαμβανόμενη στιλιστική επιτέλεση συγκεκριμένων πράξεων μέσα στο

χρόνο, πράξεων που αποκτούν το νόημά τους μέσα σε ένα πλαίσιο ετεροκανονικότητας (Butler, 2009: x).

Πιο αναλυτικά, επιτελεστικότητα (performativity) είναι το πλέγμα των κινήσεων, των χειρονομιών και των παραστάσεων που παράγουν και πράττουν τα έμφυλα σώματα (το σωματικό στυλιζάρισμα του φύλου). Πρόκειται για μία δυναμική διαδικασία, λόγω της επανάληψής της, κατά την οποία συγκροτείται η έμφυλη ταυτότητα του υποκειμένου, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι μπορεί να είναι μία ή διαχρονική. Χρησιμοποιώντας την έννοια της επιτελεστικότητας η Butler υπερβαίνει το σχήμα της «αναγκαστικής τάξης» (compulsory order), καθιστώντας αφενός τη σχέση αυτή ως κατασκευασμένη, αφετέρου αποφυσικοποιώντας τη σημασία του βιολογικού φύλου (η κατασκευή του φύλου γίνεται μέσω του «πράττειν» και όχι του «είναι»). Κατά την ίδια, η παραδοχή που προκύπτει από την επιστημονική ερμηνεία, ότι τα σώματα είναι οι φυσικοί φορείς της έμφυλης ταυτότητας και σεξουαλικότητας, είναι ανιστόρητη. Διότι, η εκδοχή αυτή προϋποθέτει ένα σώμα το οποίο παρουσιάζεται ως ένα παθητικό μέσο, που αποκτά όνομα, περιεχόμενο και σημασία όταν πάνω σε αυτό εγγράφονται πολιτισμικά και κοινωνικά συμφραζόμενα, τα οποία σε σχέση με το σώμα, βρίσκονται έξω από αυτό. Με λίγα λόγια, ένα σώμα «ά-φυλο» πρότερο του λόγου, που προϋπάρχει της κοινωνίας, της ιστορίας, του πολιτισμού, της πατριαρχίας και του καπιταλισμού, δεν μπορεί να υπάρξει. Τα σώματα υπάρχουν μόνο ως έμφυλα σώματα και «το φύλο δεν είναι ένα χαρακτηριστικό που το υποκείμενο βρίσκει στην πορεία μετά τη συγκρότησή του ως υποκείμενο» (Μαρνελάκης, 2003 στο Αθανασίου, 2006). Αυτή η επιτελεστικότητα του φύλου, που δίνει την εντύπωση ενός έμφυλου πυρήνα, μίας κρυμμένης ψυχικής ουσίας, με αποτέλεσμα το φύλο να εκλαμβάνεται ως αληθινό, δεν είναι ωστόσο παρά μία μίμηση χωρίς πρωτότυπο, μία διαρκής παρωδία της ίδιας της έννοιας του πρωτότυπου. Στο πλαίσιο αυτό, η αποτυχημένη μίμηση, η ατελέσφορη εκτέλεση της εντολής «να είσαι ένα δεδομένο φύλο» μπορεί να αναταράξει τις κατηγορίες του φύλου και να δημιουργήσει ρήγματα που θα επιτρέπουν την ανασήμανσή του (Butler, 2009: x).

Η Butler θεωρεί ότι η ριζική διάζευξη ετεροφυλοφιλίας-ομοφυλοφιλίας δεν αληθεύει και ότι η ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητα δεν είναι «έξω» από την ετεροσεξουαλικότητα ή απελευθερωμένη από τους ετεροσεξουαλικούς κανόνες. «Ο ομοφυλόφιλος που αυτοπροσδιορίζεται ως ριζικά αποκλειόμενος από την ετεροφυλοφιλία στερεί από τον εαυτό του την ικανότητα να ανασηματοδοτήσει τις ίδιες τις ετεροφυλοφιλικές κατασκευές από τις οποίες εν μέρει, και αναπόφευκτα, συγκροτείται» (Butler, 2009: 168).

«Τα συμφέροντα της ετεροφυλοφιλικής κατασκευής και ρύθμισης της σεξουαλικότητας εντός της αναπαραγωγικής επικράτειας υπηρετούνται μέσω μίας πειθαρχικής παραγωγής του φύλου που υλοποιεί τη ψευδή σταθεροποίησή του. Μέσω επαναλαμβανόμενων πράξεων, χειρονομιών και επιθυμίας δημιουργείται η εντύπωση μία ψευδούς συνοχής, ενός εσωτερικού πυρήνα ή ουσίας που συγκαλύπτει τις ασυνέχειες του φύλου σε πλήθος ετεροφυλοφιλικά, ομοφυλοφιλικά ή αμφιφυλοφιλικά συμφραζόμενα. Οι κινήσεις αυτές είναι επιτελεστικές, στο βαθμό

που η ταυτότητα ή η ουσία που εκφράζουν δεν είναι παρά κατασκευασμένη επινόηση, που παράγεται και διατηρείται με λογοθετικά μέσα και μέσω συγκεκριμένων σημασιοδοτήσεων του σώματος» (Butler, 2009: xvi). Η παράσταση του φύλου όμως, όπως άλλωστε και οι άλλες τελετουργικές δραματοποιήσεις, απαιτεί μία επαναλαμβανόμενη επιτέλεση, κι έτσι το φύλο γίνεται αντιληπτό ως μία ταυτότητα «που συγκροτείται επισφαλώς στο χρόνο και θεσπίζεται μέσω μίας στιλιζαρισμένης επανάληψης πράξεων» (Butler, 2009: 182). Δεν είναι όλες οι επαναλήψεις πετυχημένες. Ως επαναλαμβανόμενη επιτελεστική πρακτική « η εντολή να είσαι ένα δεδομένο φύλο παράγει αναγκαστικές αποτυχίες και αφήνει το περιθώριο έμφυλων ανατροπών» (Butler, 2009: 189).

Μια κεντρική ιδέα της θεωρίας της είναι ότι το κοινωνικό φύλο κατασκευάζεται μέσα από την επαναλαμβανόμενη εκτέλεση του κοινωνικού φύλου από το ίδιο το άτομο. Αυτό σχετίζεται με την ιδέα ότι ο Λόγος δημιουργεί θέμα υποκειμενικότητας για τον καθένα από εμάς να καταλάβει-γλωσσικές δομές κατασκευάζουν την υποκειμενικότητα του κάθε ατόμου. Η δομή ή ο Λόγος του κοινωνικού φύλου για την Butler, ωστόσο, είναι σωματική και λεκτική. Η θεωρία της Butler δεν δέχεται τη σταθερότητα και τη συνέπεια ως χαρακτηριστικά του κοινωνικού φύλου (Γιαννακόπουλος, 2006).

«Το κοινωνικό φύλο είναι μια στιλιζαρισμένη επανάληψη πράξεων. . . οι οποίες είναι εσωτερικά ασυνεχείς... [Έτσι ώστε] η εμφάνιση της ουσίας είναι ακριβώς μια κατασκευασμένη ταυτότητα, ένα επιτελεστικό επίτευγμα που το κοσμικό κοινωνικό ακροατήριο, συμπεριλαμβανομένων και των δρώντων, έρχονται να πιστεύουν και να εκτελούν με τον τρόπο της πίστης» (Butler, 2009).

Να διευκρινίσουμε ότι η έννοια της επιτελεστικότητας (performativity) είναι πολύ κοντά στην έννοια της (επι)τέλεσης ή παράστασης (performance), αλλά δεν είναι βέβαια το ίδιο πράγμα. Πρόκειται για μια λεπτή αλλά καιρία διάκριση, την οποία πρέπει να τονίσουμε, για το λόγο ότι η σύγχυση των δύο αυτών εννοιών είναι που έχει συχνά οδηγήσει σε κάποιες ατυχείς αναγνώσεις και παρερμηνείες της θεωρίας της Butler. Κάποιες προσεγγίσεις έχουν υποστηρίξει ότι η επιτελεστικότητα του φύλου, όπως την επεξεργάζεται η Butler, υπονοεί κάποιο είδος ‘εθελοντισμού’ του έμφυλου υποκειμένου, το οποίο ‘επιλέγει’ κατά κάποιο τρόπο το φύλο του και δίνει την αντίστοιχη παράσταση. Μια άλλη εκδοχή της κριτικής στη Butler υποστηρίζει ότι αν το φύλο δεν είναι θέμα του τι ‘είσαι’ αλλά του τι ‘κάνεις’, τότε με την ίδια άνεση και ευκολία που το ‘κάνεις’ μπορείς κάλλιστα να το αναιρέσεις. Και οι δυο εκδοχές πέφτουν στην παγίδα να θεωρούν ότι υπάρχει ένα ήδη συγκροτημένο υποκείμενο που προηγείται του φύλου του και είναι τόσο θεληματικό ώστε να είναι σε θέση να ‘επιλέγει’ το φύλο του, να το ‘κάνει’ και να το αναιρεί. Η επιτελεστικότητα, όμως, για τη Butler, είναι μια διαδικασία που η ίδια συγκροτεί το έμφυλο υποκείμενο και άρα δεν είναι δυνατόν να το προϋποθέτει. Πολύ απλά, δεν υπάρχει υποκείμενο που δεν είναι ήδη έμφυλο υποκείμενο. Κάθε υποκείμενο υπάρχει μόνο ως έμφυλο υποκείμενο και το φύλο δεν είναι ένα χαρακτηριστικό που το υποκείμενο το βρίσκει στην πορεία, μετά τη συγκρότησή του ως υποκείμενο. Το να

μπει, λοιπόν, κανείς μέσα στην επιτελεστική διαδικασία δε μπορεί να προϋποθέτει κάποιο είδος ‘εθελοντισμού’, ούτε δύναται να είναι απλώς θέμα ‘επιλογής’, γιατί το ‘εγώ’ που θα ήταν το υποκείμενο αυτής της επιλογής είναι πάντα ήδη συγκροτημένο μέσα από αυτή τη διαδικασία. Είναι, λοιπόν, φανερό ότι αυτή την επιτελεστική διαδικασία παραγωγής του φύλου μας δεν την αποφασίζουμε και δεν τη διενεργούμε απόλυτα εμείς. «Το φύλο είναι πάντα ένα πράττειν (doing)», γράφει η Butler, «όχι όμως ένα πράττειν από ένα υποκείμενο που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προϋπάρχει της πράξης (deed)» (Αθανασίου, 2006).

✓ Ετεροφυλοφιλική μήτρα (Heterosexual matrix)

Για τη Butler, η ριζική διάκριση ‘βιολογικού’ και κοινωνικού φύλου συνιστά ότι η κοινωνικά κατασκευασμένη έμφυλη ταυτότητα (άνδρας ή γυναίκα) είναι, ‘αφύσικη’, και άρα δεν είναι καθόλου απαραίτητο να ανταποκρίνεται στο αντίστοιχο ‘ανατομικά’ καθορισμένο σώμα (αρσενικό ή θηλυκό). Αυτό που κοινωνικά μετράει ως ‘άνδρας’, για παράδειγμα, μπορεί να αποτελεί τη συγκεκριμένη πολιτισμική ερμηνεία τόσο ενός ‘αρσενικού’, όσο κι ενός ‘θηλυκού’ σώματος. Κάνοντας ένα βήμα πιο πέρα (και είναι ακριβώς εδώ το σημείο στο οποίο αρχίζει να γίνεται σαφής ο δεσμός φύλου και σεξουαλικότητας), η Butler υποστηρίζει ότι για ένα ακέραιο και ευανάγνωστο ή καταληπτό (intelligible) έμφυλο υποκείμενο, πρέπει να εγκαθιδρύεται και να διατηρείται μια ενότητα και μια συνέχεια ανάμεσα στο βιολογικό φύλο, το κοινωνικό φύλο, αλλά και τη σεξουαλική επιθυμία. Η ‘αναγκαστική τάξη’ (compulsory order) για τη Butler δεν είναι απλώς ότι ‘γεννιέσαι θηλυκό και γίνεσαι γυναίκα’, αλλά ότι ‘γεννιέσαι θηλυκό, γίνεσαι γυναίκα και επιθυμείς άνδρες’. Η σεξουαλική επιθυμία εμφανίζεται να προκύπτει ως αποτέλεσμα του κοινωνικού φύλου, το οποίο με τη σειρά του εμφανίζεται να αποτελεί την αναμενόμενη συνέχεια του ‘βιολογικού φύλου’: ‘επιθυμείς άνδρες διότι είσαι γυναίκα, και είσαι γυναίκα διότι γεννήθηκες θηλυκό’. Εδώ η Butler κάνει μια σημαντική θεωρητική ανατροπή, αποσταθεροποιώντας την αιτιακή σειρά που υποτίθεται ότι ισχύει για τις έννοιες ‘βιολογικό φύλο’, κοινωνικό φύλο και σεξουαλική επιθυμία. Εισάγει την έννοια της ‘ετεροφυλόφιλης μήτρας’ (heterosexual matrix), η οποία περιγράφει ένα κανονιστικό και ρυθμιστικό σύστημα που εγκαθιδρύει, νομιμοποιεί και αναπαράγει την ετεροφυλοφιλία ως την αυτονόητα ‘φυσική’ και ‘κανονική’ μορφή σεξουαλικότητας. Αυτό το σύστημα της ‘αναγκαστικής ετεροφυλοφιλίας’, το οποίο υπάρχει ήδη εγκατεστημένο σε όλους τους τομείς των κοινωνικών και πολιτισμικών πρακτικών πριν από μας για μας, είναι που απαιτεί την ύπαρξη των δυο διακριτών και αντιθετικών φύλων, άνδρα και γυναίκας. Με άλλα λόγια, οι κοινωνικά διαμορφωμένες, έμφυλες ταυτότητες (άνδρας και γυναίκα), σύμφωνα με τη Butler, δεν είναι αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης πολιτισμικής ερμηνείας του υποτιθέμενου ‘βιολογικού φύλου’ (αρσενικό και θηλυκό), αλλά είναι αποτέλεσμα των επιταγών αυτής της ετεροφυλόφιλης μήτρας. Η προϋπόθεση μιας συγκεκριμένης ‘κανονικής’ σεξουαλικότητας, λοιπόν, είναι αυτή που απαιτεί την παραγωγή των ‘κανονικών’ κοινωνικών φύλων με συγκεκριμένο τρόπο και όχι το αντίθετο. Αντιστρόφως, και

συνακόλουθα, υποστηρίζει η Butler, μια ‘μη κανονική’ σεξουαλικότητα έχει τη δύναμη να αποσταθεροποιεί τα ‘κανονικά’ παραγόμενα φύλα (Αθανασίου, 2006).

Εμβαθύνοντας ακόμα περισσότερο στην έννοια της επιτελεστικότητας, του κοινωνικού φύλου η Butler τονίζει την άρρηκτη σχέση τους με την ετεροφυλοφιλική μήτρα, περιγράφοντας τους τρόπους με τους οποίους η πανταχού παρούσα ετεροφυλοφιλική μήτρα ρυθμίζει τις σχέσεις των παιδιών μεταξύ τους. Η ετεροφυλοφιλία είναι ένα αόρατο, δεδομένο κοινωνικό πρότυπο (κανονιστική νόρμα) που ρυθμίζει τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά μιλούν, σκέφτονται και αναπτύσσουν σχέσεις μεταξύ τους (από τις φιλικές μέχρι τις ερωτικές) (Gewirtz & Cribb, 2010: 33). Υποστηρίζει ότι η θεώρηση της ετεροφυλοφιλίας ως φυσιολογικής στα πλαίσια της τοπικής και παγκόσμιας κουλτούρας αποτελεί μέρος αυτού που ονομάζει ‘ετεροφυλοφιλική μήτρα’, δηλαδή ένα «πλέγμα πολιτισμικών νοημάτων μέσω των οποίων τα σώματα, τα φύλα και οι επιθυμίες κανονικοποιούνται» (Butler, 2009: 151). Ενός κυρίαρχου μοντέλου θεώρησης και σκέψης για το κοινωνικό φύλο, το οποίο προϋποθέτει ότι ‘για να γίνεις “αληθινό” αγόρι ή κορίτσι πρέπει να επιθυμείς το αντίθετο φύλο’, συνεπώς η ετεροφυλοφιλία καθίσταται ‘υποχρεωτική’ (Rich, 1983 στο Rennold, 2006) και νοητή επιλογή (Gewirtz & Cribb, 2010: 34).

«Χρησιμοποιώ τον όρο ετεροφυλοφιλική μήτρα για να ορίσω το πλέγμα της πολιτιστικής ευκρίνειας μέσω της οποίας τα σώματα, η σεξουαλικότητα, το κοινωνικό φύλο (gender) και οι πόθοι κανονικοποιούνται... Ο ηγεμονικός ετεροφυλοφιλικός Λόγος θεωρεί ότι τα σώματα για να διατηρήσουν μία συνοχή και συνέπεια πρέπει το σταθερό βιολογικό φύλο να εκφράζει ένα σταθερό κοινωνικό φύλο (η αρρενωπότητα στον άνδρα και η θηλυκότητα στη γυναίκα) και το οποίο έχει ιεραρχικά καθοριστεί από την υποχρεωτικότητα του Ετεροφυλοφιλικού Λόγου» (Butler, 2009: 162).

✓ **Υπέρβαση του φύλου (gender transgression)**

Πρόκειται για την υπέρβαση του ορίου της κανονικότητας του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου και κατ’ επέκταση για την ανατροπή του φύλου (gender subversion) εντός των κανονιστικών νορμών. Η υπέρβαση του φύλου καθορίζει την εκάστοτε κανονιστική νόρμα. Οι ΛΟΑΤ εκφράζοντας μία νέα ταυτότητα επιτελούν μία νέα μορφή Λόγου περί σεξουαλικότητας που διαφέρει από την παλιά κανονιστική νόρμα (Butler, 2004 στο Αθανασίου, 2006).

«Τα σώματα μπορούν να διαχειρίζονται τις νόρμες με χιλιάδες τρόπους, υπερβαίνοντάς ή μετασχηματίζοντάς τες αφού ο Λόγος είναι ανοιχτός και επιδέχεται αλλαγές και μετασχηματισμούς» (Butler, 2004 στο Αθανασίου, 2006).

Όταν κάποιος υπερβαίνει τα όρια (gender transgression) του κυρίαρχου ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου στιγματίζεται και στοχοποιείται. Το κοινωνικό φύλο είναι ρευστό και ευμετάβλητο και δεν σχετίζεται με τη φύση του σώματος πάντα. Το κοινωνικό φύλο είναι το ‘πράττειν’ και όχι το ‘είναι’. Δεν εκφράζει το ‘ποιος’ είσαι αλλά ‘τι’ πράττεις. Επομένως, όταν το κοινωνικό φύλο εκφράζεται με έναν επαναλαμβανόμενο τρόπο, εν τέλει επαναδημιουργείται και ενσωματώνεται στην

κοινωνική συνείδηση. Έτσι, το θεωρούμενο βιολογικό φύλο (αρσενικό, θηλυκό) δεν είναι το υπόβαθρο ή η βάση για την παραγωγή του κοινωνικού φύλου (άνδρας, γυναίκα) αλλά το αποτέλεσμα του (Butler, 1990 στο Ingrey, 2013).

✓ Οι «Άλλοι» (The Others/Abjected bodies)

Ο κυρίαρχος Λόγος για τη σεξουαλικότητα και το κοινωνικό φύλο μπορούν να ανατραπούν αφού είναι ανοιχτός και επιδέχεται αλλαγές, αφού υπάρχει ένα «πεδίο ρηγματικότητας» (πιθανών νοημάτων), που βρίσκονται έξω από τον κυρίαρχο Λόγο και υπάρχει μια συνεχόμενη διαμάχη μεταξύ τους (όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Derrida στο Αθανασίου, 2006).

Ο κυρίαρχος Λόγος για τη σεξουαλικότητα (ο ηγεμονικός ετεροφυλοφιλικός Λόγος) καθορίζεται από τους «Άλλους» (the Others), οι οποίοι δεν επιτελούν τη σεξουαλική τους ταυτότητα μέσα στα όρια του κυρίαρχου Λόγου, αλλά έξω από αυτόν. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Bolt (1996 στο Butler, 2009) «οι έννοιες της ‘κανονικής γυναίκας και άνδρα’ δεν θα ήταν κατανοητές και δεν θα είχαν κανένα νόημα και δύναμη χωρίς την παρουσία του μη φυσιολογικού κοινωνικού φύλου (‘abnormal gender’).

2.7. Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό έγινε μία προσπάθεια αποδόμησης και αποσαφήνισης εννοιών και όρων που εντοπίστηκαν κατά τη συγγραφή του κεφαλαίου της βιβλιογραφικής επισκόπησης (βλ. Κεφάλαιο 1). Ξεκινώντας από τον όρο της ομοφυλοφιλίας, προχωράμε σε πιο κοινωνιολογικές έννοιες και αναλύσεις μέσα από το έργο του Μ. Foucault και αυτό της J. Butler. Η συμβολή της τελευταίας στη θεωρία του φεμινιστικού μεταδομισμού, οδήγησε στην εμβάθυνση και πιο ουσιαστική αποδόμηση της σεξουαλικότητας εισάγοντας τις έννοιες της επιτελεστικότητας του φύλου και της ετεροφυλοφιλικής μήτρας.

Με λίγα λόγια, η Butler, αμφισβητώντας την ταύτιση βιολογικού και κοινωνικού φύλου (ενστερνιζόμενη τη φεμινιστική θεωρία), επικεντρώνεται καθαρά στο κοινωνικό φύλο. Δεν εμμένει απλώς και μόνο στη διάκριση sex-gender, αλλά επιχειρεί να αποδομήσει τη βάση στην οποία στηρίζεται αυτή η προβληματική. Θεωρεί ότι το κοινωνικό φύλο δεν είναι απλώς μία στατική και μονομερής κοινωνική διαντίδραση αλλά συνεχώς μετασχηματίζεται από τις διαντιδράσεις των ατόμων με τις κανονιστικές νόρμες και είναι, δηλαδή, αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων κανονιστικών πρακτικών (Butler, 2009). Δηλαδή, το φύλο κατασκευάζεται κοινωνικά αλλά το άτομο συμμετέχει σ’ αυτή την κατασκευή. Το ίδιο το άτομο επιτελεί τις κανονιστικές νόρμες (performativity) με το δικό του προθετικό στοιχείο (agency). Έχουμε, λοιπόν, την επανάληψη των νορμών με το στοιχείο της αλλαγής που εισέρχεται μέσα από την προθετικότητα κάθε ατόμου. Πρόκειται για μία δράση (act) όπου δεν εμπεριέχει τη βούληση του κάθε υποκειμένου, αλλά και το ίδιο το

υποκείμενο ως εν μέρει παράγωγο του Λόγου. Το κάθε υποκείμενο μετασχηματίζει και μετασχηματίζεται από τον κυρίαρχο Λόγο περί σεξουαλικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Το Νομοθετικό Πλαίσιο για τις Διακρίσεις και τα Δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων

“Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση, και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφότητας.”

Άρθρο 1^ο της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ

3.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται συνοπτικά τα νομοθετημένα και κατοχυρωμένα δικαιώματα των ΛΟΑΤ καθώς και οι μορφές διακρίσεων που υφίστανται για το διαφορετικό σεξουαλικό τους προσανατολισμό σε όλο το φάσμα της κοινωνικής και επαγγελματικής τους ζωής. Αρχικά, αποσαφηνίζονται οι έννοιες της ετεροκανονικότητας, της διάκρισης, του σεξισμού και του ρατσισμού. Στη συνέχεια, κατηγοριοποιούνται οι διακρίσεις που παρατηρούνται κατά των ΛΟΑΤ ατόμων. Τέλος, γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης του νομοθετικού πλαισίου κατά των Διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού μέσα από τις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές συμβάσεις και το ισχύον Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου συνιστούν τον θεμέλιο λίθο πάνω στον οποίο η ανθρωπότητα επιχειρεί να οικοδομήσει ένα ειρηνικό και ευοίωνο μέλλον για όλους τους ανθρώπους σε κάθε γωνιά της γης. Λειτουργώντας ως διεθνείς και σταθερές νόρμες, διασφαλίζουν την προστασία όλων των ανθρώπων, όπου κι αν βρίσκονται, από κάθε μορφής πολιτική, νομική, κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική εκμετάλλευση ή κακομεταχείριση και, παράλληλα, από κάθε μορφής διάκριση. Τα δικαιώματα αυτά αφορούν τον καθένα μας και έχουν επίπτωση στην καθημερινότητά μας. Ανήκουν σε όλους και μπορεί να είναι μια ισχυρή κινητήρια δύναμη για την ανθρώπινη, αξιοπρεπή και δίκαιη διαβίωση στα σπίτια μας, στους χώρους εργασίας μας, στα σχολεία μας, στην καθημερινότητα, παντού όπου πάμε. Θέτουν τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ο καθένας από εμάς μπορεί και πρέπει να είναι σε θέση

να ζει με αξιοπρέπεια, χωρίς εξευτελιστική και διακριτική μεταχείριση. Για να είναι αυτό εφικτό, πρέπει να υπάρχουν οι κατάλληλες δομές (θεσμικοί φορείς και οργανωμένες πολιτικές και δράσεις) και διαδικασίες, η αξιοποίηση των οποίων θα αποφέρει θετικά αποτελέσματα. Έτσι, θα πρέπει να υφίσταται το κατάλληλο νομοθετικό πλαίσιο, θεσμοί και υπηρεσίες που θα σέβονται και θα προστατεύουν το πλήρες εύρος των ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013: 10).

3.2. Η έννοια της Διάκρισης

Δεν υπάρχει τεκμηριωμένος διεθνής ορισμός για την έννοια της *διάκρισης*. Οι περισσότεροι διεθνείς οργανισμοί αποφεύγουν να δώσουν έναν καθολικό ορισμό της έννοιας της διάκρισης διότι σε κάθε περίπτωση οι πηγές και οι αιτίες τους καθορίζουν με διαφορετικό τρόπο την εννοιολόγησή τους. Σημειώνουν μάλιστα ότι είναι αντιδεοντολογικό και λανθασμένο να δίνεται ένας γενικός ορισμός. Διάκριση για λόγους ταυτότητας φύλου ή έκφρασης φύλου είναι κάθε αντιμετώπιση, συμπεριφορά, μεταχείριση, λόγος ή πράξη, που υποβιβάζει τους ΛΟΑΤ ανθρώπους σε θέση μη ισοτιμίας, μειονεξίας, προσβολής της προσωπικότητας, άνισης μεταχείρισης, απόρριψης ή απαξίωσης, λόγω της ταυτότητας ή έκφρασης του φύλου τους (Γαλανού, 2014: 40).

Όπως επισημαίνει το Συμβούλιο της Ευρώπης: «Ούτε η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ούτε άλλες διεθνείς συμφωνίες έχουν έναν γενικό ορισμό της “διάκρισης”, αν και αναφέρονται σε αυτή αρκετές φορές. Τα διεθνή και τα περιφερειακά όργανα για τα ανθρώπινα δικαιώματα που ασχολούνται με συγκεκριμένες μορφές διακρίσεων διαφέρουν ως προς τους ορισμούς τους ανάλογα με το είδος των διακρίσεων που εμπλέκονται» (Council of Europe, χ.χ. στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 57). Οι διακρίσεις είναι άμεσες ή έμμεσες: Η άμεση διάκριση χαρακτηρίζεται από την πρόθεση να διακρίνεις κατά ενός ατόμου ή μιας ομάδας, όπως ένα γραφείο ευρέσεως εργασίας το οποίο απορρίπτει ένα Ρομά αιτούντα δουλειά ή μια εταιρεία κατοικιών που δεν νοικιάζει διαμερίσματα σε μετανάστες (Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 57).

Σύμφωνα με ευρωπαϊκή Οδηγία 2000/43/EK: «συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, σε ένα πρόσωπο επιφυλάσσεται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν της οποίας τυγχάνει, έτυχε ή θα έτυγχανε ένα άλλο πρόσωπο, σε ανάλογη κατάσταση» [Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (19 Ιουλίου 2000), Κεφάλαιο 1, Άρθρο 2, Παράγραφος 2^α]. Όσον αφορά την έμμεση διάκριση, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης: «Η έμμεση διάκριση εστιάζει στην επίδραση μιας πολιτικής ή ενός μέτρου. Αυτό συμβαίνει όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική θέτει εκ των πραγμάτων ένα άτομο ή άτομα μιας συγκεκριμένης μειονότητας σε μειονεκτική θέση σε σύγκριση με άλλους. Τα παραδείγματα μπορούν να κυμαίνονται από ένα ελάχιστο κριτήριο του ύψους για τους πυροσβέστες (το οποία μπορεί να αποκλείσει πολλές περισσότερες γυναίκες από

ό,τι άνδρες υποψήφιους), στο πολυκατάστημα που δεν προσλαμβάνει άτομα με μακριές φούστες, ή στο κυβερνητικό γραφείο ή στον σχολικό κανονισμό που απαγορεύει την είσοδο ή τη συμμετοχή των ατόμων με καλυμμένα κεφάλια. Οι κανόνες αυτοί, εκ πρώτης όψεως ουδέτεροι όσον αφορά την εθνικότητα ή τη θρησκεία, μπορούν εκ των πραγμάτων να θέσουν δυσανάλογα σε μειονεκτική θέση μέλη ορισμένων μειονοτικών και θρησκευτικών ομάδων που φορούν μακριές φούστες ή μαντίλα» (Council of Europe, χ.χ. στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 57-58). Με άλλα λόγια, κατά την προαναφερθείσα ευρωπαϊκή οδηγία: "συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική μπορεί να θέσει πρόσωπα συγκεκριμένης φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής σε μειονεκτική θέση συγκριτικά με άλλα πρόσωπα, εκτός εάν η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική αυτή δικαιολογείται αντικειμενικά από ένα θεμιτό σκοπό και τα μέσα επίτευξης αυτού του σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία" [Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (19 Ιουλίου 2000), Κεφάλαιο 1, Άρθρο 2, Παράγραφος 2β] (Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 57-58).

Δύο έννοιες που συνδέονται με τις διακρίσεις που υφίστανται τα ΛΟΑΤ άτομα είναι ο ρατσισμός και ο σεξισμός που μπορούν να δεχτούν σε όλο το φάσμα της κοινωνικής τους ζωής, στα πλαίσια της ετεροκανονικότητας που κυριαρχεί στη σύγχρονη κοινωνία σε παγκόσμιο επίπεδο. Παρακάτω αποσαφηνίζονται συνοπτικά:

- Ο *Ρατσισμός* παράγει την αντίληψη ότι οι άνθρωποι δεν είναι ίσοι μεταξύ τους, αλλά διαχωρίζονται σε ανώτερους και κατώτερους. Επιπρόσθετα, είναι η απόδοση αρνητικών χαρακτηριστικών σε ομάδες ανθρώπων ή και εναντίον ενός προσώπου λόγω της ταυτότητάς του. Η απαρχή των ιδεών του ρατσισμού σχετίζεται με φυλετικές προσεγγίσεις, ωστόσο επεκτείνεται και εναντίον ομάδων ή προσώπων για λόγους καταγωγής, θρησκείας, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή και έκφρασης φύλου, αναπηρίας, σωματικής κατάστασης και άλλων. Από τις αντιλήψεις του ρατσισμού πηγάζουν στάσεις και συμπεριφορές μειωτικές και ενίοτε βίαιες απέναντι σε ομάδες ανθρώπων. Αυτό αντανακλάται σε βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις και στερεότυπα και δαιωνίζουν ανισότητες και έχουν κακοποιητικό χαρακτήρα κατά μειονοτήτων (Γαλανού, 2014: 38).
- *Σεξισμός* ονομάζουμε το σύνολο των προκαταλήψεων και συμπεριφορών που πηγάζουν από τη βίαιη -δηλαδή αυθαίρετα άνιση- δυιστική ιδεολογία, η οποία βασίζεται στο διαχωρισμό των φύλων σε αρσενικό και θηλυκό. Έτσι το ένα από τα δύο "κυρίαρχα" ανατομικά φύλα θεωρείται βιολογικά, ηθικά, διανοητικά και κοινωνικά υποδεέστερο του "άλλου", επιτρέποντας, ή και θεσμοθετώντας τις εναντίον του συστηματικές διακρίσεις, αρνητικές ή φοβικές κρίσεις, φυσικούς περιορισμούς, αποκλεισμούς, ή και εκδηλώσεις μίσους. Ο σεξισμός αφορά στις πεποιθήσεις που οδηγούν σε αυθαίρετες διακρίσεις με βάση τα στερεότυπα του φύλου και μόνο, στο πλαίσιο της πατριαρχικής κοινωνίας, όπως αυτή πραγματώνεται με διάφορες μορφές ανά

τον κόσμο. Η πατριαρχική κοινωνία μάλιστα -το είδος της κοινωνίας που στηρίζεται στην ιδέα της «φυσικής» ανωτερότητας του άνδρα και ιεραρχεί τις κοινωνικές, οικονομικές και ηθικές δομές της με γνώμονα την πρωτοκαθεδρία του αρσενικού σε σχέση με το θηλυκό αλλά και κάθε άλλης έκφρασης ή ταυτότητας φύλου άτομο, αλλά και την ανδροκρατία της εξουσίας- αποτελεί και το γενεσιουργό αίτιο και διαμορφώνει το πλαίσιο για τις σεξιστικές ιδεολογίες και συμπεριφορές, αλλά και το αποτέλεσμα του συνόλου των πρακτικών αυτών στη διάρκεια των αιώνων. Ο σεξισμός είναι σαφώς μία έκφραση ρατσισμού με διαβρωτική δράση που δε γίνεται αντιληπτή, διότι δικαιολογείται πολλές φορές είτε ως αστεϊσμός είτε αποσιωπάται ή ακόμη και γίνεται σιωπηρά αποδεκτός από τα θύματά του (Γαλανού, 2014: 39).

- *Ετεροκανονικότητα* είναι η αντίληψη ότι η ετεροφυλοφιλία είναι ο μοναδικός “φυσιολογικός” και κοινωνικά αποδεκτός σεξουαλικός προσανατολισμός. Προϋποθέτει ότι υπάρχουν μόνο δύο ανατομικά και κοινωνικά φύλα και αναφέρεται στην τρόπον τινά θεσμοθέτηση της ετεροφυλοφιλίας σε μια κοινωνία, όπου αποκλίσεις από τον ετεροφυλοφιλικό προσανατολισμό και τον δυϊσμό του φύλου περιθωριοποιούνται, αγνοούνται ή καταπιέζονται από τις κοινωνικές πρακτικές, απόψεις και πολιτικές (Γαλανού, 2014: 33).

3.3. Διακρίσεις με βάση την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό

Αναφορικά με τις διακρίσεις με βάση την ταυτότητα φύλου ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό, σύμφωνα με τις αρχές της Γιογκιακάρτα: «Οι διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου, περιλαμβάνουν κάθε διάκριση, αποκλεισμό, περιορισμό ή προτίμηση με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου που έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα την ανείρεση ή την εξασθένηση της ισότητας ενώπιον του νόμου ή την ίση προστασία από το νόμο, ή την αναγνώριση, την απόλαυση ή την άσκηση - σε ισότιμη βάση - όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Οι διακρίσεις με βάση τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου μπορούν να επιδεινώνονται - και συνήθως έτσι γίνεται - από διακρίσεις για άλλους λόγους περιλαμβανομένων του κοινωνικού φύλου, της φυλής, της ηλικίας, του θρησκευματος, της αναπηρίας, της κατάστασης υγείας και της οικονομικής κατάστασης» (The International Commission of Jurists and the International Service for Human Rights, March 2007 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 58).

Όσον αφορά τις πρακτικές διακρίσεων κατά ΛΟΑΤ ανθρώπων, υπάρχουν οι εξής μορφές (Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 58-60):

- ✓ *διακρίσεις στην εργασία*, όπως μη πρόσληψη, μη προαγωγή ή απόλυση λόγω ταυτότητας φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού.
- ✓ *διακρίσεις στην υγεία*, όπως επιπλέον στιγματισμός, παραβίαση του ιατρικού απορρήτου, κακές συμπεριφορές του προσωπικού, μη κάλυψη επεμβάσεων επαναπροσδιορισμού φύλου από ασφαλιστικά ταμεία, μη απαραίτητες

χειρουργικές επεμβάσεις σε μεσοφυλικά άτομα χωρίς την συναίνεση αυτών ή και των γονέων αυτών.

- ✓ *διακρίσεις στην εκπαίδευση, όπως μη αποδοχή εγγραφής μαθητών σε σχολεία ή αποβολή αυτών λόγω της ταυτότητας φύλου ή και τους σεξουαλικούς τους προσανατολισμούς, εκφοβισμός και παρενόχληση από εκπαιδευτικούς και συμμαθητές για τον ίδιο λόγο.*
- ✓ *διακρίσεις που αφορούν στην ελευθερία της έκφρασης, του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι, όπως για παράδειγμα η δημιουργία νομικών εμποδίων σε μη κυβερνητικές οργανώσεις ΛΟΑΤ ανθρώπων (διαγραφή από μητρώα του κράτους ή απορρίψεις αιτήσεων εγγραφής σε αυτά), η δυσφήμιση υπερασπιστών δικαιωμάτων των ανθρώπων αναφορικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, η μη παροχή αστυνομικής προστασίας σε διάφορες εκδηλώσεις, πορείες κ.λπ. ΛΟΑΤ οργανώσεων, περιορισμοί στην παροχή πληροφοριών αναφορικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό (δήθεν για λόγους δημόσιας υγείας, ηθικής ή ασφάλειας).*
- ✓ *διακρίσεις που αφορούν στην κοινότητα και στην οικογένεια, όπως εξαναγκασμός ενός ΛΟΑΤ ανθρώπου από την οικογένεια του, να παντρευτεί, να ακολουθήσει ψυχιατρική αγωγή, να εγκαταλείψει το σχολείο κ.λπ., καθώς επίσης να αποκληρωθεί ή να τιμωρηθεί από αυτήν και να υποστεί ταπεινωτική μεταχείριση ή βία από μέλη της κοινότητας του.*
- ✓ *διακρίσεις που αφορούν στην αναγνώριση σχέσεων και σε σχετιζόμενες δημόσιες υπηρεσίες/παροχές, όπως η απαγόρευση τέλεσης (πολιτικού) γάμου για άτομα του ιδίου βιολογικού φύλου και, κατ' επέκταση η στέρηση συνταξιοδοτικών, κληρονομικών και άλλων δικαιωμάτων που ισχύουν για τα ετερόφυλα ζευγάρια.*
- ✓ *διακρίσεις που αφορούν στην αναγνώριση του κοινωνικού φύλου, όπως η αδυναμία αλλαγής του ονόματος και του φύλου των διεμφυλικών ανθρώπων στα δημόσια έγγραφα, η υποχρεωτική στέρωση ή το υποχρεωτικό διαζύγιο (εφόσον το διεμφυλικό άτομο είναι παντρεμένο) για την νομική αναγνώριση του φύλου.*

3.3.1. Νομοθεσίες για την ΛΟΑΤ κοινότητα ανά τον κόσμο

Η σύγχρονη τάση στις διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και στις Η.Π.Α., είναι αφ' ενός η προστασία του δικαιώματος της ελεύθερης επιλογής των σεξουαλικών τάσεων, ως ειδική έκφραση της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου και του πολίτη, και αφ' ετέρου η αναγνώριση και καταχώριση των ομοφυλοφιλικών συμβιώσεων με αναλογική εφαρμογή των διατάξεων για τις σχέσεις μεταξύ των συζύγων¹. Αρκετά ευρωπαϊκά κράτη έχουν ήδη θεσπίσει νόμους με τους οποίους αντιμετωπίζουν ζητήματα σχετικά με την ίση μεταχείριση των πολιτών με ομοφυλοφιλικές προτιμήσεις.

¹ <http://www.curia.gr/>

Οι αστικές νομοθεσίες πολλών ευρωπαϊκών χωρών περιέχουν νομοθετήματα που πραγματώνουν την ισότητα και τον σεβασμό των σεξουαλικών προτιμήσεων ως έκφραση της προσωπικότητας. Οι νόμοι αυτοί, που γίνονται όλο και περισσότεροι στις Ευρωπαϊκές χώρες, αναγνωρίζουν την ομοφυλοφιλική συμβίωση ως έννομη σχέση μετά την καταχώρησή της σε δημόσιο βιβλίο και την υποβολή της σε τύπο. Η καταχώρηση της συμβίωσης επιφέρει έννομα αποτελέσματα ανάλογα με αυτά του γάμου (Παπαζήση, 2000: 42). Παρακάτω παρατίθενται τα νομοθετικά πλαίσια κάποιων χωρών ανά τον κόσμο²:

Αμερική: 14 αμερικανικές πολιτείες, μεταξύ τους και η Ουάσινγκτον από το Μάρτιο του 2012, έχουν νομιμοποιήσει το γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου, ενώ ακόμη 35 τον απαγορεύουν και μία, το Νέο Μεξικό, δεν έχει ακόμη εγκρίνει ή απαγορεύσει το γάμο μεταξύ των ΛΟΑΤ ατόμων. Πρόσφατα, μια ιστορική απόφαση πάρθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ, καθώς έκρινε ως αντισυνταγματικό το νόμο για την “υπεράσπιση του γάμου” (DOMA). Ο DOMA στερούσε από τους παντρεμένους ομοφυλόφιλους, φορολογικές ελαφρύνσεις και παροχές υγείας και συντάξεων που έχουν οι νόμιμοι ετερόφυλοι σύζυγοι.

Ολλανδία: Η πρώτη χώρα που έδωσε πλήρη δικαιώματα γάμου για όλα τα ζευγάρια χωρίς καμιά διάκριση - από την 1^η Απριλίου του 2001. Στην Ολλανδία, μετά από 3 χρόνια κοινής ζωής τα ομοφυλόφιλα ζευγάρια μπορούν να κάνουν αίτηση για δικαστική έγκριση υιοθεσίας ενώ καταργούνται και όλες οι νομικές ασάφειες ή κενά σχετικά με τις κληρονομίες, τις συντάξεις, τη φορολογία και τα διαζύγια.

Βέλγιο: Το 2003 έγινε η δεύτερη χώρα στον κόσμο που υποστήριξε το γάμο σε λεσβιακά και ομοφυλόφιλα ζευγάρια. Παρέχονται ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις με τα ετερόφυλα παντρεμένα ζευγάρια. Βασική εξαίρεση είναι ότι δεν υποστηρίζεται η υιοθεσία, ούτε του παιδιού της συντρόφου. Δεν υποστηρίζεται η κοινή γονεϊκή ευθύνη. Επίσης, η σύζυγος παντρεμένης γυναίκας που τεκνοποιεί στη διάρκεια του γάμου δε θεωρείται γονέας του παιδιού, ούτε στα παντρεμένα ούτε στα εγγεγραμμένα ομόφυλα ζευγάρια.

Ισπανία: Δικαίωμα για σύναψη γάμου από τον Ιούλιο του 2005. Η τρίτη χώρα που ψήφισε την επέκταση όλων των δικαιωμάτων γάμου έτσι ώστε να καλύπτει και τις λεσβίες και τους ομοφυλόφιλους πολίτες. Συμπεριλαμβάνεται το δικαίωμα κοινής υιοθεσίας.

Δανία: Η πρώτη χώρα, παγκόσμια, που αναγνώρισε νομοθετικά τη νομιμότητα της καταχώρησης ομοφυλοφιλικών συμβιώσεων ήταν η Δανία. Με το νόμο 372/1.6.1989 που τέθηκε σε ισχύ την 1.10.1989, αναγνωρίστηκε στην Δανία η ομοφυλοφιλική συμβίωση με την δυνατότητα καταχώρησής της σε δημόσια βιβλία και με τυπικό που αντιστοιχεί σε πολιτικό γάμο. Ο νόμος δεν επιτρέπει την υιοθεσία από το ζευγάρι και αποκλείει τον θρησκευτικό γάμο.

² <http://www.curia.gr/>

Βρετανία: Ισχύει το Αστικό συμβόλαιο συμβίωσης (Civil Partnership Act) από τις 5 Δεκεμβρίου του 2005. Τα ομόφυλα ζευγάρια μπορούν να δηλώνουν τη συντροφικότητά τους στο ληξιαρχείο, αποκτώντας έτσι τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των παντρεμένων ετερόφυλων ζευγαριών όπως αποζημίωση ατυχημάτων, ασφάλεια ζωής, εργασιακά προνόμια.

Γαλλία: Το νομοσχέδιο για το γάμο ομοφυλοφίλων εγκρίθηκε από τη Γαλλική Βουλή το 2013. Το νομοθέτημα, που υπερψηφίστηκε από 331 βουλευτές ενώ καταψηφίστηκε από 225, επεκτείνει τη νομοθεσία περί γάμου και στα ομόφυλα ζευγάρια ενώ επιτρέπει και την υιοθεσία.

Γερμανία: Ο νόμος δια βίου συντροφικότητας 2000 (συμβόλαιο κοινής ζωής – Life Partnership Act 2000) επικυρώθηκε τον Δεκέμβριο του 2000 από το γερμανικό κοινοβούλιο και εφαρμόζεται από την 1η Αυγούστου του 2001. Επιτρέπει την κοινή κηδεμονία παιδιών που ο ένας σύζυγος είναι ήδη κηδεμόνας και επιτρέπει την υιοθεσία των παιδιών της/του συζύγου. Κοινή δυνατότητα σε ορισμένα προνόμια κοινωνικής ασφάλισης/πρόνοιας, σύνταξης, παρόμοια δικαιώματα στη στέγαση/ενοικίαση κατοικίας, πρόνοια μετανάστευσης για αλλοδαπό σύντροφο. Όταν η συντροφικότητα διαλύεται με απόφαση δικαστηρίου, προβλέπεται η διατήρηση πιστωτικών υποχρεώσεων. Μόνο για ομόφυλα ζευγάρια.

Ιταλία: Μαζί με τη Βουλγαρία, αποτελούν τις χώρες της Ε.Ε στις οποίες γίνονται λιγότερο σεβαστά τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων, σύμφωνα με έρευνα της ILGA-Europe, της Πανευρωπαϊκής Ένωσης για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων. Ήδη από το Μάιο του 2013, ο Πρόεδρος της Επιτροπής πολιτιστικών θεμάτων της Βουλής της Ρώμης, Giancarlo Galan, έχει καταθέσει στην Βουλή ένα σχέδιο νόμου για τη νομιμοποίηση των δεσμών προσώπου του ίδιου φύλου. Το σχέδιο νόμου θα προβλέπει ίδια δικαιώματα με το γάμο των ετερόφυλων ζευγαριών με δύο διαφορές: δε θα χρησιμοποιείται η λέξη ‘γάμος’ και δε θα χορηγηθεί δικαίωμα στην υιοθεσία.

Ρωσία: Ο Πρόεδρος της Ρωσίας, Vladimir Putin, υπέγραψε πρόσφατα ακόμα ένα νόμο σύμφωνα με τον οποίο οποιαδήποτε ‘ομοφυλοφιλική έκφραση’, από το τρόπο ομιλίας και το κράτημα χεριών (ανάμεσα σε άτομα του ίδιου φύλου) μέχρι και το ντύσιμο στα χρώματα του ουράνιου τόξου, θεωρείται πλέον παράνομη. Ο νόμος αυτός, από τους πιο σκληρούς που εφαρμόζονται σε ‘ανεπτυγμένη’ χώρα, τίθεται σε ισχύ από το 2013. Μεταξύ άλλων, ο νόμος περιλαμβάνει μια διάταξη που επιτρέπει στην κυβέρνηση να συλλαμβάνει και να κρατά μέχρι και 14 ημέρες οποιοδήποτε ξένο επισκέπτη εκδηλώνει ομοφυλοφιλική συμπεριφορά. Μετά από αυτό το χρονικό διάστημα, ο ξένος απελαύνεται από τη χώρα. «Ό,τι συμβαίνει στη Ρωσία, είναι τραγικό αλλά δυστυχώς η Ρωσία δεν είναι μόνη της», υποστηρίζει η Jessica Stern, Εκτελεστική Διευθύντρια της Επιτροπής για τα ΛΟΑΤ δικαιώματα. «Παρά τις πρόσφατες θετικές αλλαγές στη νομοθεσία για την ΛΟΑΤ κοινότητα στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε άλλα μέρη του κόσμου, οι συναινετικές ομοφυλοφιλικές σχέσεις εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται ως “εγκλήματα” σε τουλάχιστον 76 χώρες, σύμφωνα με μελέτη των Ηνωμένων Εθνών, που διεξήχθη το 2011.»

Τα έξι έθνη που έχουν πρόσφατα υιοθετήσει ή έχουν ήδη σκληρούς αντι-ομοφυλοφιλικούς νόμους είναι τα εξής³:

Καμερούν: «Η ομοφυλοφιλική συμπεριφορά θεωρείται έγκλημα σε 38 κράτη της Αφρικής και σε πολλά οι νόμοι γίνονται όλο και πιο αυστηροί», υποστηρίζει ο Boris Dittrich, διευθυντής του προγράμματος των ΛΟΑΤ Δικαιωμάτων του Παρατηρητηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «σε πολλές από αυτές τις χώρες, τα ΛΟΑΤ άτομα συλλαμβάνονται ή παρακρατούνται μέχρι να καταδικαστούν σε φυλάκιση μόνο και μόνο επειδή είναι gay».

Ουγκάντα: Η Ουγκάντα έχει κάποιους από τους πιο αυστηρούς αντι-ομοφυλοφιλικούς νόμους στην Αφρική, με ποινή φυλάκισης για την ομοφυλοφιλία από 14 χρόνια μέχρι και ισόβια.

Μπουρούντι: Η νομοθεσία της χώρας προβλέπει καταδίκη από 2 μήνες μέχρι 3 χρόνια για ομοφυλοφιλική συμπεριφορά.

Ιράν: Στο Ιράν, η ομοφυλοφιλία θεωρείται “αρρώστια” ενώ με βάση τον Ποινικό Κώδικα της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν, ενδέχεται να τιμωρηθεί ακόμη και με τη ποινή του θανάτου. Το φιλί σε άλλον άντρα ή γυναίκα δημόσια, τιμωρείται με 60 ραβδισμούς. Με πρόσφατη τροποποίηση μάλιστα του Ποινικού Κώδικα, το Μάιο του 2013, ποινικοποιήθηκε η ομοφυλοφιλική ταυτότητα, εν γένει, επισύροντας ποινή από 31 μέχρι 74 ραβδισμούς.

Κατάρ: Στο Κατάρ, οι αντι-ομοφυλοφιλικοί νόμοι έχουν μπει σε διαδικασία εξονυχιστικού ελέγχου, λόγω του ότι η χώρα θα φιλοξενήσει το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου Εθνικών Ομάδων το 2022. Η νομοθεσία του Κατάρ θεωρεί την ομοφυλοφιλία εγκληματική συμπεριφορά που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης μέχρι 7 χρόνια (ή ισόβια, όταν κάποιο από τα πρόσωπα είναι κάτω των 16 ετών).

Τζαμάικα: Ο παλιός Βικτωριανός νόμος εξαπλώθηκε από το Ηνωμένο Βασίλειο σε όλες τις αποικίες του -στην Ινδία όπως και στη Τζαμάικα και στο Σύμπλεγμα Νήσων Καραϊβικής- «εκεί, αποκαλείται “buggery law”, εξηγεί ο Dittrich, αλλά κατ’ ουσίαν αποτελεί το ίδιο είδος νομοθετήματος που ποινικοποιεί την ομοφυλοφιλική συμπεριφορά.» Ο νόμος αυτός, θεσμοθετήθηκε το 1864, στην Τζαμάικα. Ενώ δεν έχει ποτέ τεθεί σε ισχύ, ωστόσο, επισύρει ποινή καταναγκαστικής εργασίας μέχρι 10 έτη. Ο όρος “buggery” είναι μια αρχαϊκή βρετανική έκφραση για τη σοδομία, που απευθύνεται μόνο σε άνδρες, ενώ οι λεσβιακές σχέσεις δεν τίθενται κάτω από καμία ποινική αποδοκιμασία.

3.3.2 Το Θεσμικό Πλαίσιο για Ίση Μεταχείριση - Απαγόρευση Διακρίσεων λόγω Σεξουαλικού Προσανατολισμού

Ιδιαίτερα αυξητικές τάσεις παρουσιάζει -λόγω και της δυσμενούς οικονομικής κρίσης- η ένταση των διακρίσεων στην Ευρώπη. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του

³ <http://www.curia.gr/>

Ευρωβαρομέτρου 2012, το 80% των Ελλήνων πολιτών- το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό στην Ένωση, έναντι 64% του κοινοτικού μέσου όρου- θεωρεί ότι η οικονομική ύφεση θα οδηγήσει σε περισσότερες διακρίσεις σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής των πολιτών. Προνομιακό πεδίο παρέμβασης για την εξάλειψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων συνιστά ο χώρος της εκπαίδευσης, καθώς ο μαθητικός πληθυσμός αποτελεί το πρωτογενές κύτταρο στην διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων που θα βασίζονται στην αποδοχή και το σεβασμό της διαφορετικότητας. Η συνεχής αντιμετώπιση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού ομάδων με ιδιαίτερα φυλετικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά καθώς και η κοινωνική ένταξη και η ισότιμη μεταχείρισή τους αποτελεί βασική προτεραιότητα της ελληνικής Πολιτείας (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013: 65).

Διεθνείς Συμβάσεις

Η αρχή της ισότητας και της απαγόρευσης της διακριτικής μεταχείρισης λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού αναγνωρίζονται σε όλα τα διεθνή κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως στο άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, τα άρθρα 17, 22 και 26 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (που σχετίζονται με το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής, το δικαίωμα κοινωνικής προστασίας κάθε ατόμου, ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, στις υποχρεώσεις του κράτους και τη διεθνή συνεργασία και το δικαίωμα να μην υφίσταται διακρίσεις λόγω της ‘‘άλλης κατάστασης’’) το άρθρο 2 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου των Ηνωμένων Εθνών για τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα (ν. 1532/1985), τέλος, η Σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, η οποία απαγορεύει τις διακρίσεις στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013: 65). Οι διατάξεις αυτές ‘‘καταδικάζουν’’ τις διακρίσεις οι οποίες τυχόν εμποδίζουν το κάθε άτομο να αναπτύξει τις ικανότητές του και να ικανοποιήσει τις ανάγκες του (προσωπικές, κοινωνικές, επαγγελματικές) καθώς και τις σεξουαλικές προτιμήσεις του σε παγκόσμια επίπεδο (Παπαζήση, 2000: 32).

Τα κυριότερα ειδικά διεθνή κείμενα σχετικά με τη προστασία των δικαιωμάτων των Λεσβιών, Ομοφυλόφιλων, Αμφιφυλόφιλων και Τρανσέξουαλ (ΛΟΑΤ) είναι:

- ❖ Η Σύσταση CM/Rec(2010)5 της Επιτροπής των Υπουργών των Κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, περί μέτρων για την καταπολέμηση των διακρίσεων για λόγους σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, η οποία υιοθετήθηκε από την Επιτροπή Υπουργών στις 31 Μαρτίου 2010. Στο κείμενο αυτό υπενθυμίζεται ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά, εφαρμόζονται για όλα τα άτομα και εγγυώνται την ίση αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων κατά την απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών τους χωρίς διακρίσεις για λόγους όπως το φύλο, η φυλή, το χρώμα, η γλώσσα, οι πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, η εθνική ή κοινωνική καταγωγή, η ιδιοκτησία, η γέννηση ή άλλη κατάσταση, σύμφωνα με την Σύμβαση για την Προστασία

των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και τα πρωτόκολλά της.

- ❖ Όσον αφορά στην ταυτότητα φύλου, επισημαίνεται το κείμενο του Τόμας Χάμαρμπεργκ, πρώην Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και την Ταυτότητα Φύλου.
- ❖ Τέλος, η Απόφαση της 17ης Ιουνίου 2011/19 του ΟΗΕ –Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων- η οποία υποστηρίχθηκε ομόφωνα από τα κράτη της ΕΕ, σχετικά με τα μέτρα δράσης για την αναγνώριση και προστασία των δικαιωμάτων ΛΟΑΤ παγκοσμίως (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013: 83-84).

Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Η απαγόρευση των διακρίσεων αποτελεί θεμελιώδη αρχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα άρθρα 8, 14 και 19 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιβάλλουν την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού. Η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου και της απαγόρευσης της διακριτικής μεταχείρισης κατοχυρώνονται στα άρθρα 20 και 21 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ.

Βάσει του άρθρου 13 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας⁴, το Συμβούλιο εξέδωσε την οδηγία 2000/43/ΕΚ «περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνικής καταγωγής», και την οδηγία 2000/78/ΕΚ «περί της ίσης μεταχείρισης προσώπων ανεξαρτήτως θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού αυτών, στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας» (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013: 65).

Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ που εμπλέκονται στους τομείς της καταπολέμησης των διακρίσεων και της ισότητας είναι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, η Επιτροπή, το Δικαστήριο και ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υπάρχουν διάφορες κοινοβουλευτικές

⁴Η πρώτη εμπεριστατωμένη έκθεση για το θέμα της διακριτικής μεταχείρισης των ομοφυλοφίλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η έκθεση Roth την οποία το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε το 1994 για την ίση μεταχείριση των ομοφυλοφίλων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ευρωπαϊκή Συνθήκη του Άμστερνταμ που τέθηκε σε ισχύ από την 1η Μαΐου 1999, αφού κυρώθηκε από τις νομοθεσίες όλων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (15 κράτη μέλη εκείνη τη χρονική περίοδο), στο άρθρο 13 ορίζει «χωρίς προκατάληψη σε σχέση με τις άλλες διατάξεις αυτής της Συνθήκης και εντός των ορίων της ισχύος που προσφέρεται από την Κοινότητα, το Συμβούλιο, ενεργώντας ομοφώνως στην πρόταση της Επιτροπής και μετά από συμβουλή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, μπορεί να προβεί στις απαιτούμενες ενέργειες για την καταπολέμηση των διακρίσεων που βασίζονται στο φύλο, τη φυλή ή εθνική καταγωγή, θρησκεία ή πίστη, ανικανότητα, ηλικία ή σεξουαλικό προσανατολισμό» (Παπαζήση, 2000: 34).

επιτροπές που εξ' αντικειμένου ασχολούνται με θέματα διακρίσεων. Το Συμβούλιο ως αποφασιστικό όργανο μαζί με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μπορεί να λαμβάνει αποφάσεις για σχετικά ζητήματα, αλλά και να συντονίζει τις δράσεις των κρατών-μελών. Η Επιτροπή μέσα από τις προτάσεις για τη νομοθεσία που επεξεργάζεται η Γενική Διεύθυνση Δικαιοσύνης και μέσα από τον έλεγχο που ασκεί στα κράτη-μέλη ως θεματοφύλακας των συνθηκών μπορεί να προωθεί ζητήματα σχετικά με την καταπολέμηση των διακρίσεων. Το Δικαστήριο της ΕΕ παίζει καθοριστικό ρόλο στην ενιαία ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ κυρίως μέσω των προδικαστικών αποφάσεων. Επιπλέον, ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA) έχει ως σκοπό να παρέχει στα θεσμικά όργανα και στις χώρες της ΕΕ, όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ, συνδρομή και συμβουλές εμπειρογνομόνων σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα.

Τέλος, η ILGA-Europe είναι η Ευρωπαϊκή Περιοχή της Διεθνούς Ενώσεως Λεσβίων και Ομοφυλόφιλων (International Lesbian & Gay Association). Στόχος της είναι η επίτευξη ισότητας και η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τους ΛΟΑΤ πολίτες στην Ευρώπη. Αποτελεί μια μη-κυβερνητική οργάνωση η οποία αντιπροσωπεύει τα μέλη της, τα οποία είναι κυρίως οργανώσεις ΛΟΑΤ πολιτών σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και διαθέτει πάνω από 200 οργανώσεις – μέλη σε όλη τη Ευρώπη⁵.

Ελληνική Νομοθεσία

Στο ελληνικό Σύνταγμα η απαγόρευση των διακρίσεων και ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών κατοχυρώνονται ιδίως στα άρθρα 2 παρ.1 (σεβασμός και προστασία της αξίας του ανθρώπου), 4 παρ.1 (ισότητα ενώπιον του νόμου), 5 παρ.2 (προστασία της ζωής, της τιμής και ελευθερίας), 20 παρ.1 (δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας), 25 παρ.1 (ανεμπόδιστη άσκηση ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων σε σχέση με το Κράτος και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών).

Περαιτέρω το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα ακολουθεί τις υποχρεώσεις και προσαρμόζεται προς τις νομικές δεσμεύσεις των διεθνών –κυρίως ευρωπαϊκών – οργανισμών με το Νόμο 3304/2005 «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού». Σκοπός του νόμου είναι η θέσπιση του γενικού πλαισίου ρυθμίσεως για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής καθώς και για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, ώστε να διασφαλίζεται η εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

Ο Συνήγορος του Πολίτη, επισημαίνει ότι: «Με τον νόμο 3304/2005 ενσωματώθηκαν στο ελληνικό δίκαιο οι Ευρωπαϊκές Οδηγίες 2000/43/EK ‘‘περί εφαρμογής της αρχής

⁵ <http://www.curia.gr/>

της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής», στους τομείς της απασχόλησης, εργασίας, συμμετοχής σε σωματεία και επαγγελματικές οργανώσεις, στην εκπαίδευση, σε κοινωνικές παροχές και την πρόσβαση στη διάθεση και παροχή αγαθών και υπηρεσιών που διατίθενται (σύμφωνα με τα συναλλακτικά ήθη) στο κοινό, και οι Ευρωπαϊκές Οδηγίες 2000/78/EK «για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού», μόνο στον τομέα της απασχόλησης και εργασίας» (Συνήγορος του Πολίτη, 2014, Ενότητα 1: 1)⁶.

Η έννοια της ταυτότητας φύλου στην ελληνική έννομη τάξη αποτυπώνεται ήδη σε νομικό κείμενο και δη στον Ποινικό Κώδικα. Συγκεκριμένα με τον νόμο 4139/2013 (άρθρο 66) τροποποιήθηκε η παρ. 3 του άρθρου 79 ΠΚ «δικαστική επιμέτρηση της ποινής», η οποία ορίζει ότι: «Η τέλεση της πράξης από μίσος προκαλούμενο λόγω της φυλής, του χρώματος, της θρησκείας, των γενεαλογικών καταβολών, της εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής ή του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου του παθόντος συνιστά επιβαρυντική περίπτωση και η ποινή δεν αναστέλλεται.»

Ο νόμος 3896/2010, ο οποίος ενσωμάτωσε την Ευρωπαϊκή Οδηγία 2006/64/ΕΕ. Στον νόμο αυτό αναφέρεται ρητά ότι οι διακρίσεις λόγω ταυτότητας φύλου εμπίπτουν στις διακρίσεις λόγω φύλου και προστατεύονται με τις ίδιες διατάξεις. Αρμόδια Αρχή για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω ταυτότητας φύλου είναι ο Κύκλος Ισότητας των Φύλων του Συνηγόρου του Πολίτη (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013: 84-85).

Επίσης, με την απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου της 28ης -11-2008, θεσπίζεται το γενικό πλαίσιο ρύθμισης για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου. Η απόφαση-πλαίσιο, βασίζεται στην προϊσχύουσα Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδίως στα άρθρα 29, 31 και 34 καθώς και στη Διεθνή Σύμβαση «Περί καταργήσεως πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων» (7 Μαρτίου 1966).

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και μία δράση της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των φύλων κατά των διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού με τη θέσπιση της πιλοτικής λειτουργίας της Τηλεφωνικής Γραμμής Υποστήριξης για ΛΟΑΤ νέους και νέες (από 1/8/2012) με αριθμό 1528 και απευθύνεται σε άτομα με διαφορετικό

⁶ Σύμφωνα με το νόμο 3304/2005 και 3896/2010, η καταγγελία ενός περιστατικού διάκρισης είναι η ακόλουθη: «Το θύμα διάκρισης παρουσιάζει στην αρμόδια διοικητική αρχή ή στο δικαστήριο τα πραγματικά περιστατικά. Εκείνος/εκείνη που κατηγορείται ότι έχει προβεί σε πράξη διάκρισης πρέπει να αποδείξει ότι δεν παραβίασε το νόμο. Οι υπαίτιοι μπορεί να τιμωρηθούν με ποινή φυλάκισης έως 3 έτη και με χρηματική ποινή έως 5.000 ευρώ (άρθρο 16, ν. 3304/2005 και άρθρο 23, ν. 3896/2010). Ειδικά, για τις περιπτώσεις που επιλαμβάνεται ο Συνήγορος του Πολίτη, εάν διαπιστωθεί ότι έχει υπάρξει διάκριση ή άνιση μεταχείριση, τότε η Αρχή διαμεσολαβεί για την προστασία του θύματος και την άρση των δυσμενών συνεπειών, τις οποίες έχει υποστεί το θύμα της διάκρισης» (Συνήγορος του Πολίτη, 2014, Ενότητα 1: 1).

σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και ταυτότητα φύλου, στις οικογένειές τους αλλά και στους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων.

Καλώντας το 1528, οι νέοι και οι νέες με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό ή/και ταυτότητα φύλου, οι οικογένειές τους, αλλά και οι εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, λαμβάνουν ολοκληρωμένη ειδική συμβουλευτική ενημέρωση και ψυχολογική υποστήριξη αναφορικά με την αποδοχή της σεξουαλικής διαφορετικότητας και την ορθή διαχείριση περιστατικών αρνητικής διάκρισης σε σχέση με τον διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα, στην οικογένεια, στο σχολείο, στο πανεπιστήμιο και στον εργασιακό χώρο. Η γραμμή υποστήριξης είναι μία πρωτοβουλία της Ομοφυλοφιλικής Λεσβιακής Κοινότητας της Ελλάδας (ΟΛΚΕ) και της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς (ΓΓΝΓ) και δημιουργήθηκε στα πλαίσια της πολιτικής της ΓΓΝΓ για την καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων και του σχετικού προγράμματός της «Ζούμε όπως κι Εσύ» (Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 2013: 87).

3.4. Σύνοψη

Οι Hughes & Kroehler (2007) διατύπωσαν την άποψη ότι οι ομοφυλόφιλοι μέσα στην κυρίαρχη πατριαρχική κοινωνία στην οποία ζούμε δεν μπορούν να επιτελέσουν ελεύθερα τη σεξουαλική τους ταυτότητα συνεπώς ούτε τα κατοχυρωμένα δικαιώματά τους αφού μέσα από την καθημερινή διαντίδραση των ομοφυλόφιλων με τους ετεροφυλόφιλους αναπαράγεται, συντηρείται και διαιωνίζεται η κοινωνική ανισότητα. Συνεπώς, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισότητα και η διαφορετικότητα δεν μπορούν να θεμελιωθούν και να πραγματοποιούν όσο συγκεκριμένες ομάδες στιγματίζονται, περιθωριοποιούνται και πέφτουν θύματα διακρίσεων και βίας. Έρευνες τονίζουν την αναγκαιότητα της μαζικής συμμετοχής και προσπάθειας όλων των πολιτών (ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας) για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤ ατόμων καταπολεμώντας, έτσι, τα κοινωνικά στερεότυπα, τους μύθους και το φόβο, που επικρατεί γι' αυτό το κοινωνικό ζήτημα που ακόμα στις μέρες μας θεωρείται ταμπού. Μέσα από αυτό το κεφάλαιο επιχειρήθηκε η σύντομη καταγραφή των θεσμικών κειμένων που θωρακίζουν τα δικαιώματα των ΛΟΑΤ ατόμων σε διεθνές, ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο για την ελεύθερη επιλογή του σεξουαλικού προσανατολισμού σε όλο το φάσμα της κοινωνικής τους ζωής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΟΜΟΦΟΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΜΟΦΟΒΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

4.1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μία προσπάθεια προσέγγισης της έννοιας της ομοφοβίας και του ομοφοβικού εκφοβισμού. Το κοινωνικό αυτό φαινόμενο έχει ερευνηθεί ιδιαίτερος τα τελευταία 30 χρόνια με την έξαρση των σπουδών του φύλου (gender studies). Πιο αναλυτικά, παρουσιάζονται η ανάλυση της έννοιας της ομοφοβίας, τα αίτια δημιουργίας και από ποιους και τέλος, η σημερινή ελληνική πραγματικότητα.

Κρίνεται αναγκαία η συγγραφή αυτού του κεφαλαίου για την καλύτερη κατανόηση και αποσαφήνιση των εκπαιδευτικών πολιτικών κατά της διαφορετικότητας και των διακρίσεων με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό των μαθητών (που ακολουθούν στο επόμενο κεφάλαιο). Αφού οι διεθνείς έρευνες που ασχολήθηκαν με τις εμπειρίες των ΛΟΑΤ μαθητών αναφορικά με τη σχολική βία ('school bullying') σωματική και λεκτική, που βίωσαν κατά τη φοίτησή τους στο σχολείο, ανέδειξαν ότι οι ομοφυλόφιλοι είναι θύματα εκφοβισμού, στιγματισμού, παρενοχλήσεων και ομοφοβικών επιθέσεων (Ingrey, 2013; Rennold, 2004; Rasmussen, 2001; Neary, 2013; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013).

4.2. Ορισμός και ανάλυση της έννοιας της ‘ομοφοβίας’ και του ‘σχολικού εκφοβισμού’

Τα τελευταία 30 με 40 χρόνια, με την εμφάνιση του φεμινιστικού κινήματος και την έμφαση στις σπουδές του φύλου (gender studies), παρατηρείται αύξηση των επιστημονικών ερευνών για ζητήματα και στάσεις αναφορικά με την ομοφυλοφιλία (Ben-Ari, 2001). Ένα από τα σημεία σταθμός στην ιστορία της ομοφυλοφιλίας, για τους κοινωνικούς επιστήμονες και επιστήμονες της υγείας, είναι το 1973, όπου η Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία αφαιρεί την ομοφυλοφιλία από την κατηγορία της ψυχοπαθολογικών καταστάσεων (Meyer, 2009; Tate & Longo, 2004). Παράλληλα, την περίοδο αυτή αρκετοί ερευνητές άρχισαν να εξετάζουν και να μελετούν το φαινόμενο της ‘ομοφοβίας’ ('homophobia').

Η ομοφοβία ορίζεται ως ο φόβος του να βρεθεί κανείς κοντά στους ομοφυλόφιλους (Ben-Ari, 2001; Meyer, 2009). Ένας άλλος ορισμός είναι «οποιοδήποτε σύστημα πεποιθήσεων, το οποίο στηρίζει αρνητικούς μύθους και στερεότυπα για τους ομοφυλόφιλους» (Berkman & Zinberg, 1997 στο Meyer, 2009). Ο ομοφοβικός πιστεύει ότι οι ομοφυλόφιλοι άντρες, οι ομοφυλόφιλες γυναίκες, οι αμφιφυλοφιλοί και οι τρανσέξουαλ είναι «άρρωστοι, ανήθικοι, ή κατώτεροι από τους ετεροφυλόφιλους» (Tate & Longo, 2004). Σε ελληνικό λεξικό ψυχολογίας του Παπαδόπουλου (1994: 405) «η ομοφυλοφοβία είναι ο παράλογος φόβος για την ομοφυλοφιλία. Δηλαδή ο όρος αυτός αναφέρεται στο φόβο του ατόμου για τις ίδιες του τις ομοφυλοφιλικές τάσεις, το φόβο προς τα ομοφυλόφιλα άτομα ή το γενικευμένο φόβο για την ομοφυλοφιλία». Επιπλέον, στο λεξικό της κοινωνικής

εργασίας (Pierson & Thomas, 2002: 222) κατανοείται και ως ένα είδος φοβίας στην οποία το άτομο πιθανόν να αντιτίθεται (λεκτικά ή μέσω σωματικής βίας) ή να εφαρμόζει επιθετικές τακτικές απέναντι στον ομοφυλόφιλο ή σε οτιδήποτε σχετίζεται μ' αυτόν (Rondahl, Innala & Carlsson 2004; Ben-Ari, 2001). Αυτή η φοβία διαφοροποιείται από τις άλλες φοβίες που περιγράφονται στην ψυχιατρική (π.χ. αγοραφοβία), αλλά μοιάζει περισσότερο με την ξеноφοβία (Ben-Ari, 2001).

Η ILGA Europe (2014 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 55), ορίζει την ομοφοβία ως «ο φόβος, ο παράλογος θυμός, η δυσανεξία ή/και το μίσος προς την ομοφυλοφιλία». Η ομοφοβία μπορεί να εμφανιστεί με διάφορους τρόπους:

- “Εσωτερικευμένη Ομοφοβία”: όταν οι λεσβίες, οι γκέι άνδρες και οι αμφιφυλόφιλοι άνθρωποι εξετάζουν και αποδέχονται την ετεροφυλοφιλία ως τον σωστό τρόπο ύπαρξης και διαβίωσης.
- “Θεσμοποιημένη Ομοφοβία”: όταν κυβερνήσεις και αρχές ενεργούν κατά της ισότητας για τους ΛΟΑΤ ανθρώπους. Αυτό μπορεί να είναι ρητορική μίσους από δημόσια εκλεγμένα πρόσωπα, απαγόρευση εκδηλώσεων υπερηφάνειας και άλλες μορφές διακρίσεων ΛΟΑΤ ανθρώπων.

Η ομοφοβία διαφοροποιείται και από τον όρο “ετεροσεξισμός” (“heterosexism”). Αν και στην ελληνική βιβλιογραφία δε βρέθηκε ο όρος, παρουσιάζεται σε πολλές έρευνες άλλων χωρών. Ορίζεται κατά το Herek (1993 στο Ben-Ari, 2001) ως το «ιδεολογικό σύστημα το οποίο κατηγορεί, κακολογεί και στιγματίζει κάθε μη ετεροσεξουαλική φόρμα συμπεριφοράς, ταυτότητας, σχέσης ή κοινότητας». Ενώ λοιπόν η ομοφοβία είναι μια φοβία, ο ετεροσεξισμός είναι ένα «ιδεολογικό σύστημα». «Είναι η πίστη, ρητή ή σιωπηρή, ότι η ετεροφυλοφιλία είναι ανώτερη (θρησκευτικά, ηθικά, κοινωνικά, συναισθηματικά, συμπεριφοριστικά ή/και με κάποιον άλλον τρόπο) από άλλες σεξουαλικότητες, η υπόθεση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ετεροφυλόφιλοι (μπορεί να είναι συνειδητά ή ασυνείδητα), η πεποίθηση ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να είναι ετεροφυλόφιλοι. Ως ένα θεσμοθετημένο σύστημα καταπίεσης, ο ετεροσεξισμός επηρεάζει αρνητικά τους ΛΟΑΤ ανθρώπους καθώς και ορισμένα ετεροφυλόφιλα άτομα που δεν συμμερίζονται τα παραδοσιακά πρότυπα του ανδρισμού και της θηλυκότητας» (ILGA Europe, 2014 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 56). Αυτός, λοιπόν, που παρουσιάζει ετεροσεξιστικά χαρακτηριστικά εναντιώνεται σ' αυτό που ορίζεται ως “μη κανονικό” σε σχέση με τη σεξουαλική προτίμηση, λαμβάνοντας ως νόρμα σύγκρισης ότι οι ετεροσεξουαλικοί είναι “οι φυσιολογικοί”, “οι κανονικοί” της κοινωνίας (Pierson & Thomas, 2002: 218). Μια σειρά από χαρακτηριστικά της ομοφοβίας έχουν καταγραφεί.

Η ομοφοβία και τα χαρακτηριστικά της έχουν μελετηθεί και διερευνηθεί από διάφορους κοινωνικούς επιστήμονες. Στην Ευρώπη και στην Αμερική θεσπίστηκαν και σχετικές σπουδές στα πλαίσια των σπουδών του φύλου (gender studies), οι λεγόμενες γκέι και λεσβιακές σπουδές (gay & lesbian studies). Από τους διάφορους ερευνητές, μελετητές οι ομοφοβικές αντιδράσεις έχουν ερμηνευτεί τόσο σ' ένα γνωστικό (cognitive) επίπεδο, δηλαδή πώς οι άνθρωποι σκέφτονται και κατανοούν

γενικότερα τους ομοφυλόφιλους, όσο και σ' ένα συναισθηματικό επίπεδο, πώς νιώθουν έχοντας κοντά τους έναν ομοφυλόφιλο, π.χ. έλλειψη άνεσης, φόβος, ενοχή, ντροπή κ.α.. ή ακόμη πιο εχθρικά συναισθήματα όπως θυμός, αηδία και περιφρόνηση (Rondahl, Innala & Carlsson, 2004). Βέβαια, η ομοφοβική στάση και το μέγεθος της εχθρικής συμπεριφοράς είναι σε συνάρτηση τόσο με τις ανάγκες και τις αντιλήψεις της εποχής όσο και της περιοχής. Για παράδειγμα, την περίοδο "της Αναγέννησης" παρουσιάζεται μια σχετική κατανόηση κι εμπλοκή πολλών σημαντικών προσώπων σε ομοφυλοφιλικές σχέσεις κι επαφές: «ποντίφικες, πρίγκιπες, καρδινάλιοι, ποιητές καλλιτέχνες, καλόγεροι, τραπεζίτες, μουσικοί, έτρεφαν για τον έρωτα των αγοριών μια λατρεία ίδια με εκείνη που έτρεφαν για την τέχνη και την ομορφιά». Από την άλλη στο Μεσαιωνικό κόσμο τα βασανιστήρια είναι σκληρά και πολλές φορές θανάσιμα για τους ομοφυλόφιλους (Lever, 2005). Η ένταση της ομοφοβίας διαφοροποιείται κι ανάλογα με το χώρο – τόπο – μέρος ακόμη και την ίδια χρονική στιγμή.

Όλο και περισσότερες συζητήσεις γίνονται γι αυτό το θέμα κι όλο και περισσότερα ομοφυλόφιλα άτομα αναδεικνύονται κι αναγνωρίζονται κοινωνικά (Rasmussen, 2001; Taulke-Johnson, 2008). Η ομοφοβία λοιπόν, όπως σχεδόν κάθε κοινωνικό ζήτημα και φαινόμενο, αναπτύσσεται εξελίσσεται και διαμορφώνει τη δική της καινούργια πραγματικότητα μέσα στο χρόνο. Έτσι, το τι ορίζεται σήμερα ως ομοφοβικό μπορεί να αλλάξει αύριο. Τέλος, αν και σήμερα, που είναι σχετικά διαδεδομένη η προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην κοινωνία, η ομοφοβία είναι και παραμένει διαδεδομένη. Από τη μία για παράδειγμα, η συμμετοχή σε ανέκδοτα με υποτιμητικό για τους ομοφυλόφιλους χαρακτήρα κι από την άλλη το γεγονός ότι κάποιοι συμμετέχουν «σε ενεργές αντι-ομοφυλοφιλικές πολιτικές ή καμπάνιες» (Pierson & Thomas, 2002: 222) ερμηνεύουν εύστοχα την πραγματικότητα.

Σε Έκθεση του Οργανισμού Θεμελιωδών Ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2007) για το φαινόμενο της ομοφοβίας στην Ελλάδα, επισημαίνονται τουλάχιστον 6 παράγοντες:

- Ο κυρίαρχος ρόλος της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην ελληνική κοινωνία και η καθαρά ομοφοβική στάση της.
- Η «ανδροπρεπής» και ομοφοβική συμπεριφορά της μεγάλης πλειοψηφίας των πολιτικών.
- Η αρνητική παρουσίαση από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.
- Ο ρόλος της αστυνομίας
- Η απουσία σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολεία
- Η άρνηση όλων των κυβερνήσεων στα αιτήματα των ΛΟΑΤ για σχετική νομοθεσία.

4.3. Άτομα που παρουσιάζουν ομοφοβικές συμπεριφορές

Οι στάσεις στην ομοφυλοφιλία σχετίζονται με την ομοφοβική συμπεριφορά. Επί της ουσίας, η ομοφοβία πιθανόν να έχει την ομοφοβική συμπεριφορά/εκδήλωση σαν δράση της και κατ' επέκταση τη διαμόρφωση στάσεων. Υπάρχουν άτομα τα οποία έχουν περισσότερες πιθανότητες να είναι ομοφοβικοί ή να εκφράζουν ομοφοβικές συμπεριφορές. Από έρευνα (Raja & Stokes, 1998 στο Meyer, 2009) φαίνεται πως πιο ομοφοβικοί είναι:

- i. Αυτοί που έχουν αυταρχικά πιστεύω και δίνουν έμφαση στην εμμονή της κυριαρχίας πάνω στην ατομική ελευθερία, για παράδειγμα ο σεξουαλικός συντηρητισμός κι ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός είναι δύο πολύ καίρια σημεία αναφοράς.
- ii. Όσοι είναι προκατειλημμένοι και με άλλες κοινωνικές ομάδες όπως με τις γυναίκες ή με τους αφρικανούς μετανάστες.
- iii. Αυτοί που διατηρούν αυστηρά και στερεοτυπικά πιστεύω σε σχέση με το φύλο, αποδίδοντας στο κάθε φύλο συγκεκριμένες εργασίες, ρόλους και συμπεριφορές. Τέτοια άτομα παρουσιάζονται με εχθρότητα στο γυναικείο πληθυσμό και "βλέπουν την ομοφυλοφιλία ως βιασμό των στερεότυπων ρόλων του φύλου".

Μια έρευνα στις Η.Π.Α. έδειξε πως ο αυτοπροσδιορισμός της πολιτικής προτίμησης, τοποθέτησης του ερωτώμενου είναι αρκετά καθοριστικός για την έκφραση αντι-ομοφυλοφιλικών στάσεων (Seltzer, 1992 στο Ben-Ari, 2001). Όσοι είχαν συντηρητικές πολιτικές τοποθετήσεις φαίνεται ότι ήταν περισσότερο ομοφοβικοί κι εξέφραζαν αρνητικές στάσεις απέναντι στους ομοφυλόφιλους. Η θρησκευτικότητα ήταν επίσης ένας παράγοντας για τη διαμόρφωση στάσεων. Ο βαθμός επαφής με τη θρησκεία και η συχνότητα που πηγαίνει κανείς στην εκκλησία είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες.

Ακόμη, στην ίδια έρευνα, άτομα που δήλωσαν ότι είχαν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εμφανίσουν ομοφοβικά κι αντι-ομοφυλοφιλικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, ο παράγοντας φύλο ήταν επίσης πολύ σημαντικός. Οι άντρες είναι πιο πιθανό να εκφράσουν μια αντι-ομοφυλοφιλική συμπεριφορά απ' ό,τι οι γυναίκες (Rasmussen, 2001). Ακόμη, ο τόπος διαμονής παρατηρήθηκε να έχει μεγάλη σημασία για την εκδήλωση τέτοιου τύπου αρνητικών συμπεριφορών. Για παράδειγμα, αυτοί που ζούσαν στα Νότια της Η.Π.Α. σ' αυτή την έρευνα ήταν πιο ομοφοβικοί και παρουσίαζαν πιο πολλές αντι-ομοφυλοφιλικές συμπεριφορές. Επίσης, ο παράγοντας ηλικία προσδιόρισε την ομοφοβία. Οι μεγαλύτεροι άνθρωποι σε ηλικία ήταν πιο ομοφοβικοί από ότι οι νεότεροι. Αυτό σχετίζεται με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε εποχής. Συγκεκριμένα διαφορετικά γαλουχήθηκαν σε διαφορετικές κοινωνίες. Άλλες ιδέες, πράξεις και πρακτικές θεωρούνται κανονικές σε μια κοινωνία και άλλες σε άλλες. Τέλος, η οικογενειακή κατάσταση ήταν ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας για να εκφραστεί ή όχι η αντι-ομοφυλοφιλική στάση. Διαζευγμένοι και ανύπαντροι φαίνεται ότι ήταν

πιο φιλελεύθεροι στις στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία, εν αντιθέσει με τους παντρεμένους και τους αρραβωνιασμένους που παρουσίασαν πιο ομοφοβικές τάσεις.

4.3.1. Διαφορά επιπέδου ομοφοβίας σε σχέση με το φύλο του ομοφυλόφιλου

Η ομοφοβία είναι διαφορετική στους άντρες ομοφυλόφιλους απ' ότι στις γυναίκες (Ben-Ari, 2001). Διαφορετικά βλέπει και δέχεται η κοινωνία έναν άντρα ομοφυλόφιλο (γκέι) απ' ότι μια γυναίκα ομοφυλόφιλη (λεσβία), είναι πιο ανεκτική στην γυναικεία ομοφυλοφιλία απ' ότι στην ανδρική. Ένα από τα κύρια παραδείγματα είναι αυτός του ιού του aids όπου οι γκέι παρουσιαζόντουσαν με τα μεγαλύτερα ποσοστά σε αντίθεση με τις λεσβίες. Την περίοδο αυτή οι ομοφοβικές συμπεριφορές κατά των γκέι αυξήθηκαν (Meyer, 2009) παρόλη την απελευθέρωση σε ζητήματα ομοφυλοφιλίας εκείνη την εποχή (Richmond & McKenna, 1998 στο Birkett, Espelage, & Koenig, 2009). Οι Raja & Stokes (1998 στο Meyer, 2009) αναφέρουν επίσης ότι: α) οι ομοφυλόφιλοι που έχουν θηλυκά χαρακτηριστικά επικρίνονται περισσότερο, απ' ό,τι οι λεσβίες γυναίκες με την αντίστοιχη, πιο στερεοτυπικά, ανδρική εικόνα. β) η γκέι πορνογραφία ενοχλεί περισσότερο απ' ότι η γυναικεία ή η λεσβιακή. γ) οι άνθρωποι τείνουν να είναι πιο ομοφοβικοί απέναντι στους ομοφυλόφιλους του ίδιου φύλου. Ωστόσο, οι Raja & Stokes (1998 στο Meyer, 2009) θεωρούν πως τα άτομα που υποστηρίζουν τα δικαιώματα της γυναίκας είναι πιθανόν να υποστηρίξουν και τα δικαιώματα των γκέι και των λεσβιών. Γενικότερα πάντως, οι άντρες είναι, σύμφωνα με έρευνες, πιο ομοφοβικοί απ' ότι οι γυναίκες (Rasmussen, 2001; Taulke-Johnson, 2008). Κι αυτό σχετίζεται κυρίως με τη θέση και την κατανόηση του ρόλου της γυναίκας.

4.4. Συνέπειες των ομοφοβικών στάσεων

Η ομοφοβία είναι επικίνδυνη για την αρμονία της κοινωνίας αλλά και για τον ίδιο τον ομοφυλόφιλο. Από τη μία δημιουργεί προβλήματα στην κοινωνική συνοχή, αφού δεν υπάρχει κοινωνική δικαιοσύνη, ώστε ο καθένας να ζει με σεβασμό και αξιοπρέπεια (ποιότητα ζωής) σ' ένα φιλήσυχο περιβάλλον κι απ' την άλλη ο ομοφυλόφιλος δυσκολεύεται είτε ως καταπιεσμένος είτε ως εκφραζόμενος, αφού η υπόλοιπη κοινωνία τον αποδοκιμάζει. Μάλιστα, έχει παρατηρηθεί πως η πίεση που νιώθει ο ομοφυλόφιλος είναι πιθανόν να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα ψυχικής, σωματικής και κοινωνικής υγείας. Για παράδειγμα, έχουν παρατηρηθεί μεγαλύτερα ποσοστά αυτοκτονιών σε ομοφυλόφιλους σε σχέση με τον ετεροφυλόφιλο πληθυσμό (Lock, 1998 στο Ben-Ari, 2001) που πιθανόν να οφείλονται στην ομοφοβία. Η άρνηση της αποδοχής και η ανάπτυξη στάσεως υπερβολής απέναντι στο ομοφυλόφιλο σχηματίζει και θεμελιώνει μια σχετικά πάγια εικόνα και κατανόηση του γκέι. Ο ομοφυλόφιλος ορίζεται ως μη φυσιολογικός, "αποκλίνων" από αυτό που είναι κοινωνικά αποδεκτό, όπου η παρουσία του δημιουργεί ταραχή κι ανησυχία. Ακόμη, το άτομο με ομοφοβική συμπεριφορά θεωρεί τον ομοφυλόφιλο ως απειλή, κι έτσι προσπαθεί να προστατευτεί είτε επιτιθέμενος στο υποκείμενο, είτε αποδεχόμενος αλλά με μια λανθάνουσα, κάποιες φορές, απέχθεια (Rasmussen, 2001).

Συμπερασματικά, οι ομοφυλόφιλοι δέχονται τις αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές ομοφοβικών. Συνεπώς, οι ομοφυλόφιλοι συνεχίζουν να ζουν ως καταπιεσμένη κοινωνική ομάδα σ' ένα ετεροσεξουαλικά κατευθυνόμενο και "ετεροκανονικό" κοινωνικό σύστημα, λόγω της αυξημένης αρνητικής διάθεσης από την πλειονότητα των ετεροφυλόφιλων (Hajek & Giles, 2005; Rasmussen, 2001).

4.5. Η ομοφοβία και ο ρόλος της θρησκείας

Η θρησκεία φαίνεται να σχετίζεται με υψηλά ποσοστά ομοφοβίας και ετεροσεξισμού (heterosexism) (Love, Bock, Jannarone & Richardson, 2005). Άτομα που χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους "θρησκευόμενους" (religious) ή "ηθικολόγους" (moralist) παρουσιάζονται με περισσότερες ομοφοβικές συμπεριφορές (Richmond & McKenna, 1998 στο Birkett, Espelage, & Koenig, 2009). Επιπλέον, μελέτες έδειξαν πως άτομα που είναι πολύ θρησκευόμενα, έχουν συντηρητικά θρησκευτικά "πιστεύω" και πηγαίνουν συχνά στην εκκλησία, είναι συνήθως πιο ομοφοβικά (Ben-Ari, 2001). Στην προσπάθεια κατανόησης της σχέσης μεταξύ θρησκευόμενων και ομοφοβικών συμπεριφορών, βρέθηκε ότι η σχέση αυτή είναι πολύπλοκη κι ότι αλληλεπιδρούν μια σειρά από γνωστικούς, περιβαλλοντικούς, κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες (Richmond & McKenna, 1998 στο Birkett, Espelage, & Koenig, 2009).

Η εκκλησία είναι ένας πολύ ισχυρός φορέας κοινωνικοποίησης και ιδιαίτερα σημαντικός στην Ελλάδα διότι συμβάλλει δραστικά στη διαμόρφωση στάσεων θετικών ή αρνητικών. Η ορθόδοξη χριστιανική εκκλησία σύμφωνα με τις θρησκευτικές παραδόσεις βασίζεται και προάγει τις πανανθρώπινες αξίες με κεντρική αξία την αγάπη ("αγαπάτε αλλήλους"). Παράλληλα, έχουμε συνηθίσει την εκκλησία να βρίσκεται κοντά στους ανθρώπους στις δύσκολες στιγμές της ζωής τους, αυτό όμως έρχεται σε μία αντίφαση με τη θέση της αναφορικά με τους ομοφυλόφιλους (Παπαχρήστου, 2005). Πιο συγκεκριμένα, η Εκκλησία θεωρεί την ομοφυλοφιλία αμαρτία παράγοντας, έτσι, ένα ομοφοβικό πρότυπο στην κοινωνία. Για τον ορθόδοξο τουλάχιστον Ελλαδικό κόσμο, η ομοφυλοφιλία είναι ένα σκοτεινό θέμα, η δε ορθόδοξη ελλαδική εκκλησία ομοφοβική. Δεν υπάρχουν επιστημονικές έρευνες για το βαθμό ομοφοβίας των ιερωμένων, ενώ όποιοι ιερωμένοι τίθενται υπέρ των ομοφυλοφίλων με τη λογική της Χριστιανικής αληθείας περί αγάπης και υπομονής, συχνά επικρίνονται ή ακόμη τίθενται σε περιορισμό ή δεν ακούγεται η άποψη τους (Παπαχρήστου, 2005).

4.6. Το φαινόμενο του ομοφοβικού εκφοβισμού στο ελληνικό σχολείο

Το φαινόμενο του "ομοφοβικού εκφοβισμού" ("homophobic bullying") είναι ένα παραμελημένο ζήτημα στην ελληνική εκπαιδευτική ατζέντα που μέχρι τώρα καλυπτόταν από σιωπή και αμηχανία, αφού δράσεις κατά αυτού του φαινομένου ξεκίνησαν τα τελευταία χρόνια σε τοπικό και σχολικό επίπεδο αυτοδιοίκησης (Κογκίδου, 2015). Σύμφωνα με αρκετές διεθνείς μελέτες (Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013) οι νέοι άνθρωποι είναι πιο πιθανό να υποστούν

ομοφοβικό εκφοβισμό στο σχολείο από ό,τι στο σπίτι ή σε κάποιο άλλο δημόσιο χώρο. Δυστυχώς, στην Ελλάδα τα περισσότερα περιστατικά στην εκπαίδευση συχνά δεν γίνονται αντιληπτά ως τέτοια –πλην ακραίων περιπτώσεων– και έτσι δεν δίνεται η δυνατότητα για σχεδιασμό συστηματικής δράσης τόσο στο επίπεδο της πρόληψης, όσο και της αντιμετώπισης (Κογκίδου, 2015). Πρόκειται, λοιπόν, για το μεγάλο μυστικό των ελληνικών σχολείων, που ξεκινά ή βρίσκει αφορμές σε προκαταλήψεις και στερεότυπα γύρω από τη διαφορετικότητα και χρόνια τώρα αποσιωπάται (Γαλανού, 2015).

Ο ομοφοβικός εκφοβισμός δεν αφορά μόνο ΛΟΑΤ μαθητές. Αποδέκτες ομοφοβικού εκφοβισμού μπορεί να είναι, για παράδειγμα, όσα αγόρια δεν πληρούν τα κριτήρια του ηγεμονικού ανδρισμού, δηλαδή μπορεί να έχουν ‘‘κοριτσίστικες/θηλυκές’’ ασχολίες και ενδιαφέροντα, να επιλέγουν διαφορετικά χρώματα για τα ρούχα, να παίζουν με παιχνίδια ‘‘για κορίτσια’’ ή με κορίτσια. Όσον αφορά τη φύση και την έκταση του ομοφοβικού εκφοβισμού στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αυτή μπορεί να πάρει πολλές μορφές, όπως πειράγματα, δημόσια γελοιοποίηση, διάδοση φημών, ταπεινώση, σπρωξίματα και χτυπήματα, κλοπές ή καταστροφές αντικειμένων, κοινωνική απομόνωση, ηλεκτρονικό εκφοβισμό κ.ά.. Ομοφοβικός εκφοβισμός συνήθως γίνεται από συμμαθητές αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και από καθηγητές και το λοιπό προσωπικό (Γαλανού, 2015).

Όσον αφορά τις εκπαιδευτικές συνέπειες του ομοφοβικού εκφοβισμού, υπονομεύεται η εκπαιδευτική επιτυχία και οι ευκαιρίες μάθησης. Υπάρχουν σαφείς ενδείξεις από έρευνες σε πολλές χώρες ότι ο ομοφοβικός εκφοβισμός μπορεί να οδηγήσει σε μειωμένη σχολική φοίτηση, πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου και χαμηλή εκπαιδευτική επιτυχία (Nayak & Kehily, 2006; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Ο ομοφοβικός εκφοβισμός μπορεί να επηρεάσει αρνητικά και τη ψυχική υγεία των νέων. Σχετική έρευνα του Υπουργείου Παιδείας της Βόρειας Ιρλανδίας βρήκε ότι οι ομοφυλόφιλοι μαθητές έχουν: α) πέντε φορές περισσότερες πιθανότητες να χρειαστούν φάρμακα για κατάθλιψη, β) δύομισι φορές περισσότερες πιθανότητες να προκαλούν αυτοτραυματισμούς και γ) τουλάχιστον τρεις φορές περισσότερες πιθανότητες να κάνουν απόπειρα αυτοκτονίας⁷. Στην περίπτωση του ομοφοβικού εκφοβισμού μπορεί τα παιδιά να μην αισθάνονται άνετα να μιλήσουν ή/και να ζητήσουν βοήθεια εξαιτίας του στίγματος που σχετίζεται με τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου και εξαιτίας της ιδιαιτερότητας ότι οι θύτες μπορεί να είναι και μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας ή της οικογένειάς τους (Γαλανού, 2015; Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015).

Σύμφωνα με τις υπάρχουσες ελληνικές έρευνες, τα ποσοστά εκφοβισμού εφήβων στα ελληνικά σχολεία είναι αυξημένα. Η έρευνα που πραγματοποίησαν η Δεληγιάννη-Κουμιτζή & Ψάλτη (2006), έδειξε ότι στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση το 8%-14% των μαθητών έχουν δεχτεί κάποιον τύπο εκφοβισμού από συμμαθητές τους, ενώ στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό κινείται στο 10%-13%. Οι 202 εκπαιδευτικοί

⁷ www.10percent.gr

που ρωτήθηκαν ανέφεραν πως το 68,5% των παιδιών στο δημοτικό δέχονται λεκτικό εκφοβισμό με τη μορφή κοροϊδίας (38,4% στη δευτεροβάθμια), το 45,1% είναι θύματα κοινωνικού αποκλεισμού (16% στη δευτεροβάθμια), 0% είναι δέκτες σεξουαλικών σχολίων (11,4% στη δευτεροβάθμια), 14% έχουν δεχθεί λεκτικό εκφοβισμό με τη μορφή διακρίσεων (10,9% στη δευτεροβάθμια), 29,7% των μαθητών είναι αποδέκτες σωματικής βίας (8% στη δευτεροβάθμια) και ποσοστό 14,8% έχουν δεχθεί εκφοβισμό με τη μορφή φημών που διαδίδονται (6,7% στη δευτεροβάθμια). Σύμφωνα με άλλη ελληνική έρευνα, λιγότερο από το 10% των εκπαιδευτικών αντιλαμβάνεται τον κοινωνικό αποκλεισμό που υφίστανται οι μαθητές τους, ενώ μόλις τρεις γονείς στους δέκα αντιλαμβάνονται ότι το παιδί τους βιώνει διακρίσεις στο σχολείο⁸.

Τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση και εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών ως αντισταθμιστικό μέτρο κατά του στιγματισμού και της περιθωριοποίησης των ΛΟΑΤ μαθητών (Rasmussen 2001; Robinson, 2010; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Πιο συγκεκριμένα, σε πολλές χώρες έχουν δημιουργηθεί Αναλυτικά Προγράμματα (Α.Π.) που ενισχύουν την ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και ανάπτυξη της υποκειμενικότητας (Rasmussen, 2001; Robinson, 2010; Ingre, 2013). Εκπαιδευτικές πολιτικές κατά της ομοφοβικής βίας (anti-bullying policies), ευαισθητοποίησης της σχολικής κοινότητας, αυτοαποδοχής και ψυχολογικής υποστήριξης των ΛΟΑΤ ατόμων αποτελούν επιτακτική ανάγκη στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα (Robinson, 2010), αφού πρόκειται για μια μορφή διάκρισης και αποκλεισμού και παραβιάζει την αρχή για ασφαλή σχολεία (Grossman, Haney, Edwards, Alessi, Ardon & Howell, 2009).

4.7. Σύνοψη

Η κοινωνική ισότητα και αποδοχή των ΛΟΑΤ ατόμων στη σύγχρονη ετεροκανονιστική κοινωνία αποτελεί σημαντικό κοινωνικοπολιτικό διακύβευμα. Αφού πρόκειται για μία σύγχρονη μειονοτική ομάδα που υποεκπροσωπείται σε όλες τις εκφάνσεις και πλευρές της σύγχρονης πραγματικότητας (Verloo, 2002).

Μέσα από την παρουσίαση του φαινομένου της ομοφοβίας και του ομοφοβικού εκφοβισμού γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης του φαινομένου όχι μόνο στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία αλλά και εντός σχολικού πλαισίου. Η αποσιώπηση και καταπίεση της ομοφοβίας και του ομοφοβικού εκφοβισμού έχουν ως αποτέλεσμα την έξαρση του φαινομένου και τη διαιώνισή του. Οι μελετητές του φαινομένου τονίζουν ότι είναι αναγκαία η έναρξη ενός γόνιμου και ουσιαστικού διάλογου για το θέμα της ομοφοβίας στην εκπαίδευση στον οποίο θα συμπεριλαμβάνονται τα ζητήματα των έμφυλων ταυτοτήτων, του κοινωνικού φύλου (gender), της διαφορετικότητας, της σεξουαλικότητας, του σεξουαλικού προσανατολισμού και της επιτέλεσης της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής ταυτότητας σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας του σχολείου (από τους μαθητές μέχρι τους εκπαιδευτικούς και το λοιπό σχολικό προσωπικό).

⁸ www.10percent.gr

Αναδεικνύεται η αναγκαιότητα χάραξης μίας συνολικής στρατηγικής καθώς και η ανάληψη συστηματικών και πολυεπίπεδων δράσεων για τη δημιουργία ενός κλίματος ασφάλειας για όλα τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας (π.χ. να υπάρχουν κατευθυντήριες οδηγίες στο σχολικό κανονισμό, να δημιουργηθεί δίκτυο εξειδικευμένων/πιστοποιημένων φορέων για την κάλυψη των αναγκών) (Κογκίδου, 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ “ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗΣ” ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

“Ζούμε σε μια κοινωνία όπου η σεξουαλικότητα ορίζεται με το άσπρο και το μαύρο. Όμως αυτά αρκούν μόνο για ένα σκίτσο, η ζωή έχει χρώματα. Ίσως δεν χρειάζεται να ορίζεις, απλά να ανακαλύψεις το δικό σου χρώμα. Σκέφτηκες ποτέ, πως είναι ΟΚ να είσαι εσύ;”

<http://www.10percent.gr/>

5.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό θα παρουσιαστούν συνοπτικά ο ρόλος και η θέση που κατέχει ο θεσμός της Εκπαίδευσης αναφορικά με την διαμόρφωση και επιτέλεση της μη-ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας των μαθητών εντός σχολικού πλαισίου ανεξαρτήτως βαθμίδας εκπαίδευσης. Σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (άρθρο 26 παρ.2), βασικός σκοπός του σχολείου πέρα από την μόρφωση είναι η ευαισθητοποίηση και ενσυναίσθηση των μαθητών για κρίσιμα κοινωνικά ζητήματα, στη προκειμένη περίπτωση η αποδοχή και ενσωμάτωση των ομοφυλόφιλων μαθητών όχι μόνο στη σχολική κοινότητα αλλά και στην μετέπειτα κοινωνική τους ζωή.

Ο ρόλος της Εκπαίδευσης, όπως αντιλαμβανόμαστε, είναι διττός. Από τη μία πρέπει να στηρίζει τους ομοφυλόφιλους μαθητές στην προσπάθεια αναζήτησης, αποδοχής και επιτέλεσης της μη-ηγεμονικής, ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας και από την άλλη πρέπει να καλλιεργήσει το αίσθημα της αποδοχής αυτής της κοινωνικής ομάδας στην ευρύτερη σχολική κοινότητα, καταπολεμώντας και εξαλείφοντας το

σχολικό εκφοβισμό και την ομοφοβία που κυριαρχούν στη σχολική κοινότητα απέναντι στους ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικούς. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής μέσα από επιμορφώσεις, σεμινάρια και μαθήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και διαπαιδαγώγησης. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η φιλελευθερία και η ισότητα κατά των σεξουαλικών διακρίσεων τόσο για τους ΛΟΑΤ μαθητές όσο και για το ίδιο το εκπαιδευτικό προσωπικό (Ellis, 2009).

5.2. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης στην διαμόρφωση και επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας

Έρευνες αποδεικνύουν ότι οι ομοφυλόφιλοι μαθητές και οι λεσβίες μαθήτριες αντιλαμβάνονται το “διαφορετικό” σεξουαλικό τους προσανατολισμό πριν από την ηλικία των 15 χρόνων (D’Augelli, Grossman & Starks, 2008 στο Grossman, Haney, Edwards, Alessi, Ardon & Howell, 2009), γεγονός που αυτόματα σημαίνει πως τα άτομα αυτά διανύουν τη σχολική τους ζωή έχοντας γνώση της σεξουαλικής τους ταυτότητας, μένοντας δυνητικά ευάλωτα και οδηγούμενα συνήθως σε τάσεις αυτοκαταστροφής και συμπεριφορές υψηλού κινδύνου. Η επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας ενέχει πολλά κοινωνικά και συναισθηματικά κόστη (Rennold, 2004; Youdell, 2004), καθώς επηρεάζει τις σχολικές επιδόσεις και την ψυχολογία των ΛΟΑΤ μαθητών (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015). Ο στιγματισμός, η ομοφοβική βία (λεκτική και σωματική) και περιθωριοποίηση ‘τραυματίζουν’ και ‘πληγώνουν’ τη μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική ταυτότητα τόσο των μαθητών όσο και των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015).

Η εκπαιδευτική κοινότητα δεν είναι κατάλληλα προετοιμασμένη για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τα ζητήματα του σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας μέσα στο ελληνικό σχολείο. Η “αορατότητα” θεμάτων σεξουαλικού προσανατολισμού στα σχολεία μπορεί να οδηγήσει μαθητές και μαθήτριες με ομόφυλο σεξουαλικό προσανατολισμό και διαφορετικότητα στην έκφραση φύλου, σε αρνητικές συνέπειες για την αυτοεκτίμησή τους (Verloo, 2002). Παράλληλα, στα σχολικά βιβλία δεν γίνεται καμία αναφορά στην ομοφυλοφιλία και γενικά σε μη παραδοσιακές μορφές οικογένειας, σχέσεις, ρόλους φύλων και σεξουαλικές προτιμήσεις (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015).

Η σχολική κοινότητα και η ευρύτερη κοινωνία πρέπει να κατανοήσει πως το σημαντικότερο μέσο αλλαγής των στερεοτυπικών αντιλήψεων της κοινωνίας μας είναι η εκπαίδευση. Όχι, όμως, η στείρα εκπαίδευση που έχει σαν βασικό σκοπό την απλή μετάδοση γνώσεων, αλλά μια ευαισθητοποιημένη εκπαίδευση, η οποία αντιλαμβάνεται την κοινωνική πραγματικότητα, προωθεί την ισότητα, αναγνωρίζει την αναγκαιότητα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, παρουσιάζει πρότυπα, δίνει ορατότητα και αφήνει χώρο στο “διαφορετικό”. Η ανεκτικότητα σε θέματα

ομοφυλοφιλίας και η καταπολέμηση της ομοφοβίας μπορούν να πραγματοποιηθούν μόνο με αυτή τη μορφή εκπαίδευσης⁹.

Τρία είναι τα βασικά σημεία στα οποία θα μπορούσαμε να εστιάσουμε, θέλοντας να αναφερθούμε στο θέμα της ομοφυλοφιλίας στο χώρο της Εκπαίδευσης: ο εκφοβισμός (bullying) και η παρενόχληση (harassment) που υφίστανται οι μαθήτριες και μαθητές αλλά και οι εκπαιδευτικοί με ομοερωτικό προσανατολισμό, ο αντίκτυπος αυτών των μορφών συμπεριφοράς τόσο στους ίδιους τους ομοφυλόφιλους μαθητές όσο και στην ευρύτερη μαθητική κοινότητα και η ανυπαρξία θεμάτων σεξουαλικού προσανατολισμού στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ.) της Εκπαίδευσης (sex education). Η Ευρωπαϊκή Ένωση (2008) σημειώνει ότι «υπάρχουν σημαντικά στοιχεία διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού στα σχολεία, με βασικότερο τον ομοφοβικό εκφοβισμό». Σύμφωνα με την Takács (2006) στις έφηβες και τους έφηβους με “διαφορετικό” σεξουαλικό προσανατολισμό τίθενται όρια έκφρασης φύλου και συμπεριφοράς από τους συνομηλίκους, τους εκπαιδευτικούς, τους φίλους και τα μέλη της οικογένειας. Μελέτες και έρευνες Εθνικών Φορέων Ισότητας και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) ΛΟΑΤ, σχετικά με την ομοφοβία και τις διακρίσεις στο χώρο της εκπαίδευσης, αποδεικνύουν ότι οι εκδηλώσεις ομοφοβίας είναι ένα μείζον πρόβλημα στη σχολική κοινότητα σχεδόν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες (Hunt & Jesen, 2007; Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013).

Εξίσου σημαντικό ζήτημα είναι και η “αορατότητα” των θεμάτων σεξουαλικού προσανατολισμού στα σχολεία, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε αρνητικές συνέπειες για την αυτοεκτίμηση των ΛΟΑΤ μαθητριών και μαθητών. Ηλεκτρονική έρευνα που διεξήχθη από ΛΟΑΤ ΜΚΟ όλων των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008) δείχνει ότι το 65% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι τα Α.Π.Σ. «δε λαμβάνουν υπ’ όψη» ή «ασχολούνται ελάχιστα» με ζητήματα ΛΟΑΤ ατόμων (μη παραδοσιακές μορφές οικογένειας, σχέσεις, ρόλοι φύλων, σεξουαλικές προτιμήσεις). Σχετικές μελέτες επίσης δείχνουν ότι είναι ανεπαρκής η πληροφόρηση και η κατάρτιση τόσο στους εκπαιδευτικούς (ανεξαρτήτως φύλου) όσο και στους μαθητές σε θέματα ΛΟΑΤ (Pelleriaux & Van Ouytsel, 2003 στο Grossman et al., 2009). Τα περιστατικά βίας και σχολικού εκφοβισμού σε άτομα ΛΟΑΤ, εντός του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος επηρεάζουν τις σχολικές επιδόσεις και την ευημερία γενικότερα των μαθητών, οδηγώντας στην περιθωριοποίηση και συχνά την εγκατάλειψη του σχολείου. Οι σχολικές αρχές σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνουν ελάχιστη προσοχή σε αυτά τα ανησυχητικά φαινόμενα και οι εκπαιδευτικοί συχνά στερούνται της ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και απαραίτητης εκπαίδευσης για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τέτοιου είδους προβλήματα (European Union Agency for Fundamental Rights – FRA, 2008).

Το ζήτημα, λοιπόν, της παρεχόμενης σεξουαλικής εκπαίδευσης και διαπαιδαγώγησης μέσα από τα Α.Π. της κάθε χώρας και κατά πόσο συμβάλλει στην αποδοχή της

⁹ <https://omofovia.wordpress.com>

‘διαφορετικής’ σεξουαλικής ταυτότητας τόσο από τους ίδιους τους ΛΟΑΤ όσο και σε σχέση με την ενσωμάτωσή τους στη σύγχρονη κοινωνία (Buston, Wight & Scott, 2001 αποτελούν αντικείμενο έρευνας για τη διεθνή βιβλιογραφία. Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι είναι ένα λεπτό και ευαίσθητο ζήτημα, γεμάτο δυσκολίες (Wolpe, 1988 στο Buston, Wight & Scott, 2001), που δεν μπορούν να το διαχειριστούν μέσα στη σχολική τάξη, χωρίς την απαραίτητη και στοιχειώδη επιμόρφωση και το κατάλληλο Α.Π. (Buston, Wight & Scott, 2001; Robinson, 2010). Η έλλειψη συντονισμένης καθοδήγησης από τον αρμόδιο κυβερνητικό φορέα σε καθολικό επίπεδο οδηγεί σε ασάφειες και παρανοήσεις των εκπαιδευτικών. Για παράδειγμα, πολλοί εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι ΛΟΑΤ είναι υπαίτιοι των διακρίσεων που υφίστανται. Πιστεύουν ότι αν αλλάξουν τη συμπεριφορά τους, τον τρόπο ντυσίματος και στησίματος του κορμιού τους και την ομιλία τους θα μοιάζουν περισσότερο με τους συνομηλίκους τους και θα γίνουν αποδεκτοί. Άρα, η ‘ομοφυλοφιλία’ τους είναι υπαίτια των διακρίσεων και του στιγματισμού που δέχονται και όχι ο κοινωνικός τους περίγυρος (Robinson & Ferfolja, 2001). Συνεπώς, η θέσπιση ενός ενιαίου Α.Π. για τη σεξουαλική εκπαίδευση κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη για τη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα (Buston, Wight & Scott, 2001). Ενός Α.Π. που δεν θα ενισχύει ούτε τον κυρίαρχο, ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο και την ετεροκανονικότητα ούτε την παθολογική και προβληματική φύση της ομοφυλοφιλίας (Beckett, 1996 στο Robinson & Ferfolja, 2001). Αντίθετα, τα νέα αναθεωρημένα Α.Π. θα πρέπει να περιλαμβάνουν την σταθεροποίηση και υποχρεωτικότητα του μαθήματος σε όλες τις βαθμίδες Εκπαίδευσης (Buston, Wight & Scott, 2001).

Τα παιδιά δεν έχουν σταθερές στάσεις (είτε θετικές είτε αρνητικές) πριν αναπτύξουν την πεποίθηση ότι η εθνική, θρησκευτική, φυλετική ταυτότητα αποτελεί σταθερό γνώρισμα των ανθρώπων. Κατανοούμε, λοιπόν, ότι η εκμάθηση των ‘ένδεδειγμένων στάσεων και συμπεριφορών’ απέναντι σε ορισμένες κατηγορίες ανθρώπων δεν είναι αποτέλεσμα σχετικών βιωμάτων των παιδιών αλλά προηγούνται ακόμη και της τυχόν συνάντησής τους με άτομα της συγκεκριμένης κατηγορίας ή ακόμη και της ικανότητας αναγνώρισης των συγκεκριμένων ατόμων. Στη συμπεριφορά των ενηλίκων οφείλεται η πρώτη αρνητική καταγραφή των διαφορών στον παιδικό νου (Τσιάκαλος, 2000). Αποτελέσματα των παραπάνω παρουσιάζονται σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τις Δεληγιάννη-Κουιμτζή & Ρέντζη (1997-1998) σε μαθητές και μαθήτριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, στο πλαίσιο ερευνητικού Ευρωπαϊκού Προγράμματος με θέμα «Διευρύνοντας τις ανδρικές ταυτότητες στην εφηβεία». Τα νεαρά άτομα του δείγματος, σε ερώτημα σχετικό με τις απόψεις τους για την ομοφυλοφιλία ως μορφή σεξουαλικής έκφρασης, για τις εμπειρίες τους σχετικά με άλλα ομοφυλόφιλα άτομα και για τον τρόπο με τον οποίο ο κοινωνικός τους περίγυρος αντιμετωπίζει το θέμα αυτό, αποδεικνύουν ξεκάθαρα ότι το σχολείο αποτελεί πλαίσιο εκδήλωσης ομοφοβικής συμπεριφοράς. Όταν ένας έφηβος ή μία έφηβη γίνεται αντιληπτός-ή ως ομοφυλόφιλος ή λεσβία εντός του σχολικού πλαισίου, απομονώνεται και αντιμετωπίζεται εχθρικά (χρήση προσβλητικών εκφράσεων, απομόνωση, περιθωριοποίηση, σωματική και λεκτική βία και πολύ συχνά ετικετοποίηση).

Σημαντικός παράγοντας για την αποφυγή ή τουλάχιστον τη μείωση αυτού του είδους συμπεριφορών από πλευράς μαθητών είναι ο τρόπος αντιμετώπισης του θέματος από την κοινότητα των εκπαιδευτικών. Οι ίδιοι οι μαθητές και μαθήτριες της έρευνας περιγράφουν εκδηλώσεις ρατσιστικών συμπεριφορών και περιστατικά διακριτικής μεταχείρισης από τους καθηγητές και τις καθηγήτριές τους εναντίον ομοφυλόφιλων ατόμων στο σχολικό πλαίσιο. Αποτέλεσμα τέτοιου είδους συμπεριφορών είναι η δημιουργία μιας ‘‘θεσμικής ομοφοβίας’’ από το ίδιο το σχολικό σύστημα. Αντίθετα, οι εκπαιδευτικοί, υιοθετώντας διαφορετικού είδους συμπεριφορές θα μπορούσαν να παρέμβουν θετικά, βοηθώντας στη δημιουργία ενός σωστού χώρου διαμόρφωσης των ταυτοτήτων φύλου (βασικός ρόλος του σχολείου), προασπιζόμενοι ουσιαστικά την ιδέα της ισότητας και της διασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Δεληγιάννη-Κουμτζή & Ρέντζη, 2004). Πολλοί φοβούνται πως δημιουργώντας ένα αποδεκτό για τα ομοφυλόφιλα άτομα περιβάλλον στο χώρο του σχολείου, ενθαρρύνουν την ομοφυλοφιλία. Κάτι τέτοιο δεν υποστηρίζεται από σχετικές έρευνες. Η πληροφόρηση δεν προκαλεί ούτε ενθαρρύνει ομοφυλόφιλες συμπεριφορές (Στογιαννίδου, 2004). Η Παπαζήση (2004: 89), χαρακτηριστικά, αναφέρει ότι «χρειάζονται ράγες για να κινηθεί το τρένο, χωρίς ράγες δεν κουνιέται. Αλλά το ότι υπάρχουν ράγες, δε σημαίνει ότι περνάει το τρένο, ότι έχουμε καλή συγκοινωνία. Για να λειτουργήσει αυτό που λέμε ισότητα, θα πρέπει να αλλάξουν οι κοινωνικές αντιλήψεις. Δε μας φτάνει το νομικό πλαίσιο, οι ράγες. Το νομικό πλαίσιο αλλού υπάρχει, αλλού δεν υπάρχει. Εκείνο που χρειαζόμαστε είναι να κινείται το τρένο, οι προσωπικές μας αντιλήψεις, οι οποίες θα αλλάξουν πρώτα και κύρια μέσα από την εκπαίδευση, η οποία θα απομακρύνει από πάνω μας όλες τις προκαταλήψεις, πράγμα που έχει συμβεί σε άλλους τομείς π.χ. τον τομέα της ελευθερίας. Αν δεν ξεκινήσουμε από την εκπαίδευση δε θα φτάσουμε ποτέ σε μια πραγματική ισότητα, η οποία είναι κοινωνική αντίληψη, δεν είναι νομική, και πιστεύω ότι αυτό είναι το ζητούμενο».

Όσον αφορά την αντίληψη των εκπαιδευτικών για το θέμα της ομοφυλοφιλίας, υπάρχουν ποιοτικά ερευνητικά δεδομένα σε δημοτικά σχολεία, τα οποία δείχνουν ότι γενικότερα οι εκπαιδευτικοί θεωρούν το θέμα της ομοφυλοφιλίας ως «μη φυσιολογικό», «ανωμαλία», «διαταραχή και αρρώστια», «παραβίαση της ετεροσεξουαλικής κανονικότητας» και θεωρούν ότι οι ομοφυλόφιλοι χρειάζονταν τη συμπόνια των συνανθρώπων τους. «Λαμβάνοντας υπόψη ότι οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί αποτελούν σημαντικούς πολιτισμικούς χώρους, μέσα στους οποίους κατασκευάζονται, αναπαράγονται και βιώνονται νοήματα και πρακτικές που αφορούν τη σεξουαλικότητα και το φύλο μέσω των αναλυτικών προγραμμάτων, των σχολικών εγχειριδίων και του άτυπου προγράμματος, οι γνώσεις, αλλά, πολύ περισσότερο, οι στάσεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών γύρω από το ζήτημα της ομοφυλοφιλίας ανδρών και γυναικών φαίνεται να είναι καθοριστικές, καθώς αναμένεται να επηρεάσουν την ενασχόληση ή μη με αυτά τα θέματα αλλά και τον τρόπο προσέγγισής του» (Πολίτης, 2006: 52).

Σε επίπεδο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, υπάρχουν αποτελέσματα έρευνας που διενεργήθηκε σε 111 φοιτητές του Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του

Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, σχετικά με τη στάση τους απέναντι στο θέμα της ομοφυλοφιλίας. Ο μέσος όρος των ερωτηθέντων παρουσιάζει μέτρια αρνητική τάση, γεγονός όμως που δε μπορεί να γενικευτεί λόγω του περιορισμένου πληθυσμού της μελέτης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι στάσεις των φοιτητών είναι περισσότερο αρνητικές για τους ομοφυλόφιλους άνδρες παρά για τις λεσβίες (Γρηγορόπουλος, Παπαχαρίτου & Μωραΐτου, 2010).

Οι Kjaran & Kristinsdóttir (2015) σε μία πιο σύγχρονη έρευνα, παρατηρούν ότι με το πέρασμα του χρόνου και παρά τις θεσμοθετημένες εκπαιδευτικές πολιτικές κατά της ομοφοβίας και την αποδοχή του “διαφορετικού” η κατάσταση στην πράξη δεν αλλάζει, αφού κυριαρχούν η ετεροκανονικότητα, η αποσιώπηση της ΛΟΑΤ κοινότητας και η αύξηση των ομοφοβικών επιθέσεων (Ferfolja, 2007 στο Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Οι ΛΟΑΤ μαθητές βιώνουν την κυριαρχία του ηγεμονικού, ετεροφυλοφιλικού Λόγου, την έλλειψη σεβασμού, την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό στο σχολικό περιβάλλον. Παράλληλα, τονίζεται η ανυπαρξία των ΛΟΑΤ ζητημάτων (διαφορετικές επιτελέσεις του κοινωνικού φύλου) από τα Α.Π., τα σχολικά βιβλία, τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις των εκπαιδευτικών και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Αφού, μέσα από τα Α.Π., τις εκπαιδευτικές πολιτικές (Epstein et al., 2003; Robinson, 2005 στο Rennold, 2006) και τις στάσεις των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006) αναπαράγεται ο κυρίαρχος ηγεμονικός ετεροφυλοφιλικός Λόγος.

5.3. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης κατά της ομοφοβίας και του σχολικού εκφοβισμού

Καταλυτικός φορέας που συμβάλλει ουσιαστικά στην ευαισθητοποίηση του ατόμου και επηρεάζει αποτελεσματικά την αλλαγή ομοφοβικών στάσεων και συμπεριφορών είναι ο θεσμός της Εκπαίδευσης (Berkman & Zinberg, 1997; Ben-Ari, 2001). Οι D’Augelli, Grossman & Starks (2008 στο Grossman, Haney, Edwards, Alessi, Ardon & Howell, 2009) ανακάλυψαν ότι τα αγόρια αρχίζουν να αναρωτιούνται και να αναγνωρίζουν την ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητά τους στην ηλικία των 12 ενώ τα κορίτσια στα 13. Και τα δύο φύλα στην ηλικία των 14 με 15 κατανοούν την ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα. Συνεπώς, ο θεσμός της Εκπαίδευσης κατέχει καθοριστικό ρόλο όχι μόνο στην διαμόρφωση και επιτέλεση της “διαφορετικής” σεξουαλικής ταυτότητας των ομοφυλόφιλων μαθητών αλλά και στην ευαισθητοποίηση της υπόλοιπης εκπαιδευτικής κοινότητας για την αποδοχή και ενσωμάτωση αυτής της κοινωνικής ομάδας.

Σύμφωνα με την Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (άρθρο 26 παρ.2) η Εκπαίδευση θα πρέπει να στοχεύει την πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και την ενδυνάμωση του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες. Θα πρέπει να προωθεί την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία μεταξύ όλων των εθνών, των εθνικών, θρησκευτικών και κοινωνικών ομάδων¹⁰. Συνεπώς, ο ρόλος της Εκπαίδευσης δεν

¹⁰ <http://www.enallaktikos.gr/>

είναι μόνο να μορφώσει , αλλά και να διαμορφώσει στάσεις και συμπεριφορές ενσυναίσθησης και ευαισθητοποίησης απέναντι σε κάθε σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο. Έτσι λοιπόν, τελειώνοντας ο κάθε άνθρωπος την εκπαίδευση πρέπει να έχει ξεπεράσει αρνητικές αντιλήψεις για την ομοφυλοφιλία και να έχει καταφέρει να παλέψει τις όποιες εσωτερικές ομοφοβικές δυνάμεις. Διαφορετικά θα συμβάλλει στη διαιώνιση ενός πολύ σοβαρού προβλήματος (Γαλανού, 2015).

Η Εκπαίδευση, ωστόσο, φαίνεται να διαμορφώνει και να διαφοροποιεί τις στάσεις μέσα στα χρόνια κι έτσι είναι δύσκολη η κατανόηση της σημασίας της αλλαγής αυτής (Ben-Ari, 2001). Το αν δηλαδή έχει ευαισθητοποιηθεί κάποιος στα ζητήματα και προβλήματα των ομοφυλόφιλων και γενικότερα της “διαφορετικής” σεξουαλικής ταυτότητας είναι κάτι που δύσκολα ελέγχεται και μετριέται. Άλλωστε, οι μεγάλες ψυχο-κοινωνικές αλλαγές θέλουν χρόνο για να συμβούν. Έτσι, χρειάζεται χρόνος για να φανεί η επίδραση της Εκπαίδευσης στους εκπαιδευόμενους ανεξαρτήτως ηλικίας. Με άλλα λόγια πρέπει να δίνεται το κατάλληλο χρονικό περιθώριο στα προγράμματα εκπαιδευτικής παρέμβασης και πολιτικής (με ειδικά εφαρμοσμένα προγράμματα ευαισθητοποίησης και ενεργοποίησης) για να αξιολογηθούν τα αποτελέσματά τους, αφού μιλάμε για παρεμβάσεις στις στάσεις, συμπεριφορές, ιδεολογία και τρόπο αντίληψης τόσο των μαθητών όσο και του εκπαιδευτικού προσωπικού.

Το σχολείο, σύμφωνα με τις αρχές της σύγχρονης παιδαγωγικής αλλά και του δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οφείλει, όχι μόνο να προστατέψει με κάθε τρόπο τα παιδιά που γίνονται θύματα κοροϊδίας, παρενόχλησης και εκφοβισμού, λόγω της διαφορετικότητάς τους, αλλά και να διαπαιδαγωγήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες από μικρή ηλικία στον σεβασμό του άλλου, στην ενσυναίσθηση, στην μη χρήση στερεοτύπων για την καταδίκη και τον διαχωρισμό των ανθρώπων με βάση τον διαφορετικό σεξουαλικό τους προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου. Έρευνες αναδεικνύουν τη ζωτική σημασία και τον επιτακτικό ρόλο που έχει η σεξουαλική αγωγή ως υποχρεωτικό μάθημα των σχολείων με κατάλληλα βοηθήματα και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ιδίως της πρωτοβάθμιας, ώστε από νωρίς να διαμορφώνονται συνειδήσεις και πρακτικές που προωθούν την ισονομία και δεν επιτρέπουν οποιεσδήποτε προκαταλήψεις, διακρίσεις και αποκλεισμούς ανάμεσα σε παιδιά και εφήβους (Buston, Wight & Scott, 2001; Robinson, 2010; Robinson & Ferfolja, 2001; Γαλανού, 2015).

Οι ΛΟΑΤ μαθητές νιώθουν απροστάτευτοι και εκτεθειμένοι στο βίαιο ετεροφυλοφιλικό σχολικό περιβάλλον με αποτέλεσμα να αποστασιοποιούνται και να απομακρύνονται (Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013). Παρά την προσπάθεια εφαρμογής πολιτικών και δράσεων για την ισότητα των ΛΟΑΤ στα πανεπιστήμια οι παρενοχλήσεις υφίστανται. Η ομοφοβία παραμένει ένα δυσβάσταχτο πρόβλημα για το θεσμό της Εκπαίδευσης (Ellis, 2009). Οι Grossman et al. (2009) βρήκαν ότι οι ΛΟΑΤ μαθητές φοβούνται και είναι πιθανόν να δεχτούν βία (σωματική και λεκτική) τρεις φορές περισσότερο από έναν ετεροφυλοφιλικό μαθητή. Αυτό το κλίμα δημιουργεί αισθήματα φόβου, ανασφάλειας και περιθωριοποίησης των ΛΟΑΤ φοιτητών με αποτέλεσμα να αποκρύπτουν τη διαφορετική σεξουαλική τους

ταυτότητα και να καταπιέζονται υιοθετώντας μια ψεύτικη ετεροφυλοφιλική σεξουαλικότητα προκειμένου να μην στιγματιστούν (Ellis, 2009). Για να μπορέσει αυτή η κατάσταση να αντισταθμιστεί πρέπει να δοθεί έμφαση σε πολιτικές συμμετοχικής εκπαίδευσης (inclusive education), σε συμμετοχικές και ομαδικές πρακτικές διδασκαλίας και σε εξειδικευμένες επιμορφώσεις εκπαιδευτικών, ώστε να δημιουργηθούν ασφαλείς σχολικές κοινότητες ισότητας και δικαιοσύνης (Grossman et al., 2009). Παράλληλα, οι ερευνητές κρίνουν ζωτικής σημασίας τη στήριξη των ΛΟΑΤ μαθητών και φοιτητών με επιπρόσθετα μαθήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και σεμινάρια ευαισθητοποίησης κατά της ομοφοβίας και των διακρίσεων σε καθολικό επίπεδο (εκπαιδευτικό προσωπικό, μαθητές, γονείς) (Ellis, 2009). Μέσα από το κλίμα της ‘μηδενικής ανοχής’ (Neumann, 2005 στο Ellis, 2009) θα μπορέσει να εξλειφθεί η ομοφοβία και η οποιαδήποτε μορφή διάκρισης και παρενόχλησης στο εκπαιδευτικό σύστημα (Ellis, 2009).

Η αναγκαιότητα της εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης των μαθητών ανεξαρτήτως σχολικής βαθμίδας σε ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και αποδοχής των ομοφυλόφιλων προτάθηκε πολλές φορές από διάφορους επιστήμονες (Buston, Wight & Scott, 2001; Robinson, 2010; Schieble, 2012; Marshall, 2014). Η εκπαίδευση δύναται να αλλάξει τις στάσεις και συμπεριφορές έναντι της ομοφυλοφιλίας. Με τη διαμόρφωση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων μπορούν οι εκπαιδευόμενοι όλων των ηλικιών να ευαισθητοποιηθούν αλλά και να συμβάλουν στη γενικότερη επιστημονική γνώση περί αλλαγής στάσεων (Marshall, 2014).

5.4. Εκπαιδευτική Πολιτική και Δράσεις για την αποδοχή και αναγνώριση της “διαφορετικής” σεξουαλικής ταυτότητας

Μέσα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας έγινε κατανοητή η προσπάθεια δημιουργίας εκπαιδευτικών παρεμβάσεων κατά της ομοφοβίας και του σχολικού εκφοβισμού και την προώθηση και ενίσχυση της “διαφορετικής” σεξουαλικής ταυτότητας (Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013). Έχοντας οι αρμόδιοι κυβερνητικοί φορείς (σε παγκόσμιο επίπεδο) αντιληφθεί τις αρνητικές συνέπειες που δημιουργεί η μη αναγνώριση της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας προσπαθούν να δημιουργήσουν εξειδικευμένες δράσεις προώθησης της ‘διαφορετικής’ σεξουαλικής ταυτότητας τόσο στους ίδιους τους ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικούς όσο και στην ευρύτερη σχολική κοινότητα.

Οι έρευνες προτείνουν τη δημιουργία και καθιέρωση ενός Α.Π.Σ. για τη σεξουαλική εκπαίδευση και σεξουαλικό προσανατολισμό, που δεν θα ενισχύει ούτε τον κυρίαρχο, ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο και την ετεροκανονικότητα ούτε την παθολογική και προβληματική φύση της ομοφυλοφιλίας (Beckitt, 1996 στο Robinson & Ferfolja, 2001). Μέσα από τη θέσπιση και καθιέρωση της υποχρεωτικότητας αυτού του μαθήματος ενισχύεται η μη ηγεμονική ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα και επιτυγχάνεται η αποδοχή της από το ευρύ κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα, τονίζεται η ανυπαρξία των ΛΟΑΤ ζητημάτων (διαφορετικές επιτελέσεις του κοινωνικού φύλου)

από τα Α.Π., τα σχολικά βιβλία, τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις των εκπαιδευτικών και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015), καθώς και η ενίσχυση του κυρίαρχου ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου μέσα από τις υπάρχουσες εκπαιδευτικές πολιτικές και Α.Π. (Erstein et al., 2003; Robinson, 2005 στο Rennold, 2006) και τις στάσεις και συμπεριφορές των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006) εντός της σχολικής κοινότητας.

Έρευνα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) (2013) κατέγραψε τις εμπειρίες ΛΟΑΤ μαθητών κατά τη διάρκεια της σχολικής τους φοίτησης. Η ομοφοβία, οι παρενοχλήσεις και οι αρνητικές εμπειρίες κυριαρχούν στις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Παράλληλα, μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων δήλωσε ότι διατηρούσε κρυφή τη σεξουαλική του ταυτότητα κατά τη σχολική του φοίτηση, λόγω του φόβου στιγματισμού, της περιθωριοποίησης και των κοινωνικών διακρίσεων. Ο FRA (2013) τονίζει ότι η νομοθεσία της ΕΕ πρέπει να εμπλουτιστεί και να προωθήσει νομοσχέδια πιο εξειδικευμένα για τα ΛΟΑΤ ζητήματα. Παράλληλα, σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής, συνιστά την ενθάρρυνση πολιτικών ομαδικής μάθησης (peer learning) στην προσπάθεια καταπολέμησης της ομοφοβίας και του σχολικού εκφοβισμού. Δράσεις που προωθούν τη διαφορετικότητα, την εξάλειψη της ομοφοβίας και των διακρίσεων λόγω διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας δημιουργούν ένα ασφαλές και υποστηρικτικό κλίμα μάθησης. Συνεργασίες με διεθνείς φορείς όπως η UNESCO, η οποία διενεργεί μία εκστρατεία κατά της ομοφοβίας για τα δικαιώματα του παιδιού [Strategy for the Rights of the Child (2012–2015)] αποτελούν ενέργειες που θα καταπολεμήσουν ριζικά τα προβλήματα των ΛΟΑΤ μαθητών¹¹.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι τα Α.Π.Σ. της κάθε χώρας σχετικά με τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα και την έκφραση φύλου θα ενθαρρύνουν το σεβασμό και την κατανόηση μεταξύ του σχολικού προσωπικού, των μαθητών και της ΛΟΑΤ σχολικής κοινότητας καθώς και την ευαισθητοποίηση για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤ μαθητές. Η κατάρτιση που παρέχεται στους επαγγελματίες της εκπαίδευσης θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και την επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας εντός σχολικού πλαισίου. Πιο αναλυτικά, ο FRA (2013) συνιστά η επαγγελματική κατάρτιση να σχετίζεται με το πώς προσεγγίζονται τα ζητήματα των ΛΟΑΤ μαθητών στην τάξη (επιτέλεση ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας, αποδοχή από τη σχολική κοινότητα) καθώς και τον τρόπο διαχείρισης περιστατικών ομοφοβικής βίας εντός της σχολικής κοινότητας. Τέλος, ο FRA υπογραμμίζει την αναγκαιότητα διεξαγωγής ερευνών σε εθνικό επίπεδο ώστε να εξετάσει πιο λεπτομερώς τις συνθήκες διαβίωσης, την ευημερία, την υγεία και την απασχόληση των ΛΟΑΤ ατόμων στην εκάστοτε χώρα¹².

¹¹ http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf

¹² http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf

Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε είναι ότι οι κυβερνητικοί φορείς σε παγκόσμιο και ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν αρχίσει να αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητα της δημιουργίας μίας εκπαιδευτικής πολιτικής που θα προωθήσει και θα απενοχοποιήσει τη “διαφορετική” σεξουαλική ταυτότητα τόσο σε σχολικό όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο, αφού η Εκπαίδευση είναι ο χώρος δημιουργίας και αναπαραγωγής των έμφυλων αντιλήψεων και νοοτροπίας. Από την βιβλιογραφική επισκόπηση γίνεται αντιληπτό ότι οι εκπαιδευτικές πολιτικές στοχεύουν στη δημιουργία ενός Α.Π.Σ. (καθιέρωση μαθήματος για τη σεξουαλική αγωγή και σεξουαλικό προσανατολισμό, βιβλία, παιδαγωγικές μεθόδους) (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015), στη καταπολέμηση της ομοφοβίας και του σχολικού εκφοβισμού μέσα από εξειδικευμένες δράσεις (Ellis, 2009) και την ενίσχυση των ΛΟΑΤ μαθητών στην προσπάθεια επιτέλεσης της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας (επιμορφώσεις, ψυχολογική υποστήριξη) (Robinson & Ferfolija, 2001). Η σχέση που έχουν αυτά τα ζητήματα μεταξύ τους είναι άρρηκτη συνεπώς η εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να ενέχει και να συμπεριλαμβάνει όλα τα στοιχεία χωρίς να εξαιρεί κάτι αφού η σχολική κοινότητα απαρτίζεται και από ομοφυλόφιλους και από ετεροφυλόφιλους μαθητές.

5.4.1. Εκπαιδευτικές πολιτικές για την αναγνώριση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας στην Ελλάδα

Αναφορικά με την ελληνική πραγματικότητα, οι Τριλίβα, Αναγνωστοπούλου, Μαρβάκης & Παύλου (2012) υποστηρίζουν ότι η Ελληνική Πολιτεία χρειάζεται να θεσμοθετήσει δομικές αλλαγές στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα για να μπορέσει να αποδεχτεί τη μη ηγεμονική ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα. Τονίζουν τη σημασία των ριζικών αλλαγών στο πλαίσιο του σχολείου, ιδιαίτερα όσον αφορά την εισαγωγή ενός Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών που θα προωθεί τη “διαφορετική” σεξουαλική ταυτότητα σε όλα τα σχολεία της χώρας. Οι νέοι θεσμοί αφορούν κατά κύριο λόγο την αλλαγή νοοτροπίας χωρίς απαραίτητα να επιβαρύνουν τον κρατικό προϋπολογισμό. Οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να αναπτύξουν την ικανότητα να δημιουργούν και να διατηρούν το αίσθημα της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης στους μαθητές τους και αυτό επιτυγχάνεται όταν διαχειρίζονται την ομάδα και την δυναμική της με αποτελεσματικό τρόπο (Bancroft, 2005; Clements & Jones, 2008; Hatz, 2003; Ishyama, 2006; Johnson, 2008; Lewis & Hyder, 2005; Lulquisen & Schaff, 2008; Nuyaba, 2007; Shirts, 2009; Tulin, 2005 στο Τριλίβα, Αναγνωστοπούλου, Μαρβάκης & Παύλου, 2012). Σύμφωνα με τις Τριλίβα και Αναγνωστοπούλου (2008 στο Τριλίβα, Αναγνωστοπούλου, Μαρβάκης & Παύλου, 2012) η σχολική κοινότητα χρειάζεται να θέσει τους στόχους της όσον αφορά τον ρατσισμό, τις διακρίσεις, τα στερεότυπα, τον αποκλεισμό, την επιθετικότητα και τις προκαταλήψεις. Οι μαθητές μιας τάξης μπορούν να θέσουν κανόνες και όρια σε αυτά τα θέματα, να αποφασίσουν πώς θα λειτουργούν και πώς θα αξιολογούν την αμοιβαία προσπάθειά τους έτσι ώστε να επαναπροσδιορίζουν τους στόχους τους. Όταν τα παιδιά μάθουν να συνεργάζονται, να επικοινωνούν και να συντονίζονται μεταξύ τους, τότε μπορούν να αναλάβουν πρωτοβουλίες, να συμμετάσχουν ενεργά, να αλλάξουν

θέσεις, στάσεις και συμπεριφορές και να κινητοποιηθούν συλλογικά και ατομικά προς μια αντιρατσιστική συνειδητοποίηση και δράση.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου, γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των εκπαιδευτικών πολιτικών και δράσεων καθώς και των φορέων που τις πραγματοποιούν, που εντοπίσαμε για την αποδοχή των ΛΟΑΤ μαθητών στο ελληνικό σχολείο και τη καταπολέμηση του σχολικού εκφοβισμού. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι πολιτικές και οι δράσεις που θα αναφερθούν οργανώνονται και εκτελούνται από κυβερνητικούς φορείς και θεσμούς. Αυτό έχει σημασία για την παρούσα εργασία, η οποία ενδιαφέρεται για τη δράση της Πολιτείας σε σχέση με την πρόωθηση και αναγνώριση της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής ταυτότητας.

Τέλος, παρατίθενται και κάποιες δράσεις που πραγματοποιούνται από μη κυβερνητικούς φορείς και ΛΟΑΤ οργανώσεις σε συνεργασία με το αρμόδιο υπουργείο. Αξίζει να σημειωθεί η μεγάλη προσφορά των ΛΟΑΤ οργανώσεων για τη στήριξη και ενίσχυση των ΛΟΑΤ ατόμων στην προσπάθειά τους να αντιληφθούν και να επιτελέσουν τη μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητά τους. Η δράση τους επικεντρώνεται κυρίως σε σεμινάρια, δράσεις για την καταπολέμηση της ομοφοβίας στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία (μέσα από φεστιβάλ, gay parade, εκδηλώσεις) καθώς και στη παροχή ψυχολογικής υποστήριξης από εξειδικευμένους ιδιωτικούς φορείς τόσο σε προσωπικό επίπεδο όσο και μέσω διαδικτύου (ιστολόγια και διαδικτυακές πλατφόρμες υποστήριξης). Στην εργασία μας παρατίθενται οι δράσεις των ΛΟΑΤ οργανώσεων που συγχρηματοδοτούνται από κρατικούς φορείς (ΕΣΠΑ, Υπουργείο Παιδείας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς), αφού η εργασία μας ερευνά, μεταξύ άλλων, τις εκπαιδευτικές πολιτικές της Πολιτείας και όχι τις αυτοχρηματοδοτούμενες δράσεις των ΛΟΑΤ οργανώσεων που είναι πολυάριθμες και συγκεντρώνουν τη μεγάλη αποδοχή των ΛΟΑΤ πολιτών και όχι μόνο της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας.

➤ Αγωγή Υγείας- Σεξουαλική Αγωγή

Θεωρήσαμε λογικό να αναζητήσουμε πρώτα εκπαιδευτικές δράσεις μέσα από το Α.Π.Σ. που ισχύει στο σημερινό ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτό που εντοπίσαμε είναι η διαθεματική δραστηριότητα της Αγωγής Υγείας, η οποία συμβάλλει στην αναβάθμιση της σχολικής ζωής και στη σύνδεση του σχολείου με την κοινωνική πραγματικότητα. Σκοπός της Αγωγής Υγείας είναι η προάσπιση, η βελτίωση και η προαγωγή της ψυχικής και σωματικής υγείας και της κοινωνικής ευεξίας των μαθητών, αφενός με την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων τους και της κριτικής τους σκέψης, αφετέρου με την αναβάθμιση του κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντός τους. Γενικοί στόχοι της Αγωγής Υγείας είναι η προάσπιση και η προαγωγή της ψυχικής και σωματικής υγείας και της κοινωνικής ευεξίας, η πρόληψη του αποκλεισμού των νεαρών ατόμων από την κοινωνία και την αγορά εργασίας, η ανάπτυξη δεξιοτήτων και η διαμόρφωση ατόμων με κριτική στάση και η μείωση της σχολικής αποτυχίας και της πρόωρης εγκατάλειψης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (Δ.Ε.Π.Π.Σ.-Α.Π.Σ.: 624).

Η μόνη αναφορά που γίνεται για τη εισαγωγή των μαθητών στην έννοια του σεξουαλικού προσανατολισμού και της σεξουαλικής ταυτότητας είναι μέσα από τους θεματικούς άξονες των Διαπροσωπικών Σχέσεων-Ψυχική Υγεία και τον άξονα της Σεξουαλικής Αγωγής - Διαφυλικών Σχέσεων. Πιο αναλυτικά, οι μαθητές μέσα από κατάλληλα δομημένες και οργανωμένες διαθεματικές δραστηριότητες ανακαλύπτουν τον εαυτό τους, το σώμα τους, τη διερεύνηση της προσωπικότητας (ταυτότητας) του μαθητή, την αυτοεκτίμηση, την ατομική ταυτότητα, τα συναισθήματα, την επικοινωνία, την ενεργητική ακρόαση, τον κοινωνικό αποκλεισμό-ίσες ευκαιρίες, την ισότητα των δύο φύλων, το ρατσισμό, τη βία και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (λ.χ. AIDS, Ηπατίτιδα Β) (Δ.Ε.Π.Π.Σ.-Α.Π.Σ.: 624).

Όπως αντιλαμβανόμαστε, η αναφορά στη σεξουαλική ταυτότητα και προσανατολισμό είναι πολύ αόριστη και σχεδόν ανύπαρκτη κάποιες φορές. Είναι στη διάθεση του κάθε εκπαιδευτικού μέσα στα όρια της ελευθερίας που του δίνεται από το Δ.Ε.Π.Π.Σ.-Α.Π.Σ, της Αγωγής Υγείας να εισάγει το θέμα της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας στη σχολική τάξη. Όπως επιβεβαιώνεται και από διεθνείς έρευνες (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015; Κογκίδου, 2015), σε όλα τα σχολικά βιβλία δεν γίνεται καμία αναφορά στην ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα και γενικά σε μη παραδοσιακές μορφές οικογένειας, σχέσεις, ρόλους φύλων και σεξουαλικές προτιμήσεις.

➤ Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων (Γ.Γ.Ι.Φ.)

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων είναι ο αρμόδιος κυβερνητικός φορέας για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την παρακολούθηση της εφαρμογής των πολιτικών για την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών σε όλους τους τομείς. Η Γ.Γ.Ι.Φ αποτελεί αυτοτελή Δημόσια Υπηρεσία και είναι αρμόδια για την προώθηση και πραγματοποίηση της νομικής και ουσιαστικής ισότητας των φύλων σε όλους τους τομείς της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής.

Η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων αποτελείται από δύο Διευθύνσεις, ανήκει στο Υπουργείο Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης και η διάρθρωσή της περιλαμβάνεται στον πρόσφατο Οργανισμό του Υπουργείου Εσωτερικών και συγκεκριμένα στα άρθρα 22-25 του Π.Δ. 105/2014 (ΦΕΚ 172/Α/28-8-2014).

Η ανάδειξη και προώθηση της Ισότητας καθώς και η καταπολέμηση των στερεοτύπων ιδιαίτερα σε παιδιά μικρής ηλικίας, αναγνωρίζοντας τον καθοριστικό ρόλο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, μέσω της οποίας διαμορφώνεται η προσωπικότητα καθώς και η συλλογική συνείδηση, αποτελούν μερικούς από τους βασικούς σκοπούς της Γ.Γ.Ι.Φ.. Πιο συγκεκριμένα, η Γ.Γ.Ι.Φ. οργανώνει και πραγματοποιεί προγράμματα ευαισθητοποίησης μαθητών και εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που αφορούν θέματα φύλου, έμφυλους ρόλους και στερεοτυπικές συμπεριφορές, το σεξουαλικό προσανατολισμό

(“διαφορετικές” σεξουαλικές ταυτότητες) καθώς και το φαινόμενο της έμφυλης βίας¹³.

Ανατρέχοντας στην ηλεκτρονική σελίδα της Γ.Γ.Ι.Φ. αντιλαμβανόμαστε ότι μόνο αυτό το κρατικό όργανο αναφέρεται ξεκάθαρα στις “διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις”, μέσα από δράσεις και σεμινάρια επιμόρφωσης για την ενημέρωση των εκπαιδευτικών και των μαθητών. Και πάλι όμως η έκταση και η αναφορά στη μη ηγεμονική ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα είναι περιορισμένη.

➤ Παρατηρητήρια κατά της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Πρόκειται για όργανα τοπικής αυτοδιοίκησης που υπάγονται, όμως, στο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και λειτουργούν σε όλες τις Περιφέρειες της Ελλάδας.

Σκοπός του κάθε Παρατηρητηρίου είναι ο σχεδιασμός και η υλοποίηση δράσεων για την πρόληψη της σχολικής βίας, του εκφοβισμού και του ρατσισμού, καθώς και η ταυτοποίηση, μελέτη και διοχέτευση προς διαχείριση σε πιστοποιημένους φορείς σχετικών περιστατικών. Το Παρατηρητήριο είναι υπεύθυνο για το σχεδιασμό των δράσεων, για την εκπόνηση μελετών και για τη συμμετοχή του σε διεθνείς επιστημονικές έρευνες κ.τ.λ., ενώ οι δράσεις υλοποιούνται με ευθύνη των Περιφερειακών Διευθύνσεων Εκπαίδευσης¹⁴.

Ειδικότερα, οι δράσεις του Παρατηρητηρίου είναι οι εξής:

- Λειτουργία κέντρου καταγραφής περιστατικών στο Παρατηρητήριο.
- Εκπαίδευση διευθυντών σχολικών μονάδων ανά περιφέρεια.
- Δράσεις αγωγής υγείας και δράσεις ευαισθητοποίησης μαθητών.
- Λειτουργία κινητής μονάδας παρέμβασης, σε συνεργασία με την Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας Παιδιού και Εφήβου (ΕΨΥΠΕ).
- Λειτουργία τηλεφωνικής γραμμής υποστήριξης για εκπαιδευτικούς, σε συνεργασία με ΕΨΥΠΕ.
- Διαδικτυακή πλατφόρμα συμβουλευτικής, για εκπαιδευτικούς και εφήβους.
- Επιδημιολογική έρευνα για ανίχνευση και παρακολούθηση αντικοινωνικών συμπεριφορών στο σχολείο.
- Πανελλήνια καμπάνια κατά της σχολικής βίας και του εκφοβισμού σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
- Πρόγραμμα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών.
- Πρόγραμμα ευαισθητοποίησης και κατάρτισης γονέων, μέσω της διά βίου μάθησης και της λειτουργίας Σχολών Γονέων.

¹³ <http://www.isotita.gr/>

¹⁴ <http://paratiritirio.minedu.gov.gr/>

Στα πλαίσια των δράσεων αυτών, δημιουργείται ένα δίκτυο συνεργαζόμενων φορέων σε κάθε περιφέρεια εκπαίδευσης για την υποστήριξη των δράσεων πρόληψης στα σχολεία, επιδιώκοντας ιδιαίτερα τη συμμετοχή θεσμικών, κοινωνικών και τοπικών φορέων και οργανισμών που εξειδικεύονται σε θέματα πρόληψης της βίας, ψυχοκοινωνικής υποστήριξης νέων, δικαιωμάτων του παιδιού, κοινοτικής διαμεσολάβησης και κοινωνικής ένταξης¹⁵. Στο Παράρτημα II της εργασίας παρατίθενται συγκεντρωμένα όλα τα Παρατηρητήρια των Περιφερειών που δραστηριοποιούνται στην ελληνική επικράτεια.

Πρόκειται για τα περιφερειακά όργανα αυτοδιοίκησης, που υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων και έχουν ως στόχο την καταγραφή ομοφοβικών περιστατικών βίας και εκφοβισμού ομοφυλόφιλων μαθητών. Παράλληλα, οργανώνουν δράσεις και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις (μέσα από σεμινάρια, επιμορφώσεις στα σχολεία ανά Περιφέρεια) με σκοπό την εξάλειψη του φαινομένου και την προώθηση της Ισότητας και της Διαφορετικότητας στην εκάστοτε σχολική κοινότητα¹⁶.

➤ Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (Γ.Γ.Ν.Γ.)

Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς συστάθηκε το 1982 ως επιτελικό κυβερνητικό όργανο με κύριο στόχο τη διαμόρφωση, την παρακολούθηση και τον συντονισμό της κυβερνητικής πολιτικής για τη νέα γενιά και τη σύνδεσή της με την κοινωνία και τους φορείς της. Έτσι, η Ελλάδα εναρμονίστηκε με την ευρωπαϊκή και διεθνή πρακτική, που κρατάει μέχρι σήμερα, για τη δημιουργία αυτοτελών και ολοκληρωμένων κυβερνητικών υπηρεσιών σε υψηλό επίπεδο, με αντικείμενο την πολιτική για τους νέους. Η λειτουργία της Γ.Γ.Ν.Γ. συνδύαστηκε από την αρχή με την πρόταση ενός νέου περιεχομένου πολιτικής, ενός νέου ύφους, έτσι ώστε να συνάδει με τα ενδιαφέροντα και τις απαιτήσεις των ανθρώπων της νέας γενιάς. Μιας γενιάς που πρέπει στην πράξη να αποδειχτεί -και οφείλουμε όλοι να συμβάλουμε σε αυτό- ότι αποτελεί το μέλλον της Ελλάδας. Σήμερα, η Γ.Γ.Ν.Γ. επιχειρεί ένα ποιοτικό άλμα, συνειδητοποιώντας ότι στην εποχή μας δεν αρκεί ένας διαφορετικός λόγος. Χρειάζεται συστηματική προσπάθεια, προγραμματική επάρκεια και -κυρίως- δράση¹⁷.

Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς στο πλαίσιο της πολιτικής της για την καταπολέμηση των κοινωνικών διακρίσεων και τη βελτίωση της καθημερινότητας των νέων, εκπονεί το πρόγραμμα «**Ζούμε όπως κι εσύ**» με αντικείμενο την προώθηση του σεβασμού στη σεξουαλική διαφορετικότητα αποσκοπώντας στην εκκίνηση του δημόσιου διαλόγου αναφορικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ομοφυλόφιλοι νέοι στην ελληνική κοινωνία. Το πρόγραμμα υλοποιείται σε συνεργασία με το μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα φορέα «Θετική Φωνή».

¹⁵ <http://paratiritirio.minedu.gov.gr/>

¹⁶ <http://paratiritirio.minedu.gov.gr/>

¹⁷ <http://www.neagenia.gr/>

Η Γενική Γραμματείας Νέας Γενιάς, επιδιώκει μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος να επικοινωνήσει τόσο στις νέες και στους νέους όσο και στην ευρύτερη κοινωνία το μήνυμα ότι η σεξουαλική διαφορετικότητα είναι δικαίωμα και δεν πρέπει να αποτελεί αιτία διακρίσεων και κοινωνικού αποκλεισμού, εμποδίζοντας τελικά τους νέους ομοφυλόφιλους να «ζουν όπως και οι άλλοι». Φαινόμενα όπως η βία, σωματική και ψυχολογική, και ο ρατσισμός, που συχνά στιγματίζουν τους νέους και τους οδηγούν στο περιθώριο ακόμα και στην αυτοκτονία, θα αναδειχθούν στο πλαίσιο του προγράμματος με σκοπό να αναζητηθούν τρόποι αντιμετώπισής τους.

Ο σεβασμός στη διαφορετικότητα, η καταπολέμηση των διακρίσεων και η προώθηση ενός συστήματος αξιών με σκοπό την κατανόηση των κοινωνικών ωφελειών που προκύπτουν από την διαφορετικότητα κάθε μορφής αποτελεί άλλωστε και μία από τις θεμελιώδεις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ένα συνεχές ζητούμενο στο πλαίσιο μιας ευνομούμενης ευρωπαϊκής κοινωνίας με ανθρώπινο πρόσωπο.

Το πρώτο στάδιο του προγράμματος συνίσταται στη διοργάνωση εκστρατείας ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης με στόχο να προβάλλει την εικόνα της συντροφικότητας μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου και να εξοικειώσει την κοινή γνώμη με αυτήν την καθημερινή και ανθρώπινη διάσταση της σχέσης μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου, σε αντίθεση με το συχνά προβεβλημένο από τα ΜΜΕ και άλλες πηγές στερεότυπο σχέσης που ενέχει χαρακτήρα χυδαιότητας ή αποτελεί αντικείμενο διακωμώδησης ή κοινωνικού στιγματισμού.

Η εκστρατεία περιλαμβάνει τη διανομή φυλλαδίων και άλλου ενημερωτικού υλικού στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και άλλες πόλεις καθώς και τη διοργάνωση ημερίδων με θέμα τη συμβίωση των gay και των λεσβιών εφήβων με τις οικογένειές τους μετά την ανακοίνωση της σεξουαλικής τους ταυτότητας (coming out), με σκοπό τη στήριξη των ίδιων και την ευαισθητοποίηση των οικογενειών τους.

Η επιλογή εκπόνησης του εν λόγω προγράμματος αποτελεί ένα ρηξικέλευθο βήμα υπέρ της προάσπισης των δικαιωμάτων των νέων που διεκδικούν τον σεβασμό στη διαφορετικότητα της σεξουαλικής τους ταυτότητας που πραγματοποιείται για πρώτη φορά από κρατικό φορέα, το οποίο φιλοδοξεί να αποτελέσει ταυτόχρονα ένα νέο διάλογο προσέγγισης και επικοινωνίας με ένα σημαντικό μέρος της νεολαίας που υφίσταται διακρίσεις¹⁸.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ημερίδες ενημέρωσης έχουν πραγματοποιηθεί μόνο σε Θεσσαλονίκη και Ξάνθη, αφού το πρόγραμμα λόγω της οικονομικής κρίσης που βιώνουμε έχει παγώσει (από το 2012) επ' αόριστον χωρίς κάποια ενημέρωση για το πότε θα επαναλειτουργήσει.

¹⁸ <http://www.neagenia.gr/>

➤ Μη κυβερνητικοί φορείς

I-RED (Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα, την Ισότητα και την Ετερότητα - Institute for Rights, Equality and Diversity)

Το i-RED ιδρύθηκε το 2008, με έδρα την Αθήνα, όντας το πρώτο πλήρως ανεξάρτητο ιδιωτικό ερευνητικό κέντρο στην Ελλάδα με σαφή ευρωπαϊκό και διεθνή προσανατολισμό που προσέγγιζε τα ζητήματα με ολιστική, σφαιρική και διεθνή διάσταση. Χτίζοντας σε ευρωπαϊκά και διεθνή δίκτυα στόχευε να μεγιστοποιήσει τον αντίκτυπο της κοινωνικο-νομικής έρευνας στις δημόσιες στάσεις και στη διαμόρφωση πολιτικών.

Τον Δεκέμβριο του 2013 έλαβε χώρα η συνένωση του Generation 2.0 με το Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα, την Ισότητα και την Ετερότητα (i-RED) σε μια οργάνωση που ονομάζεται πλέον Generation 2.0 για τα Δικαιώματα, την Ισότητα και την Ετερότητα (G2RED). Το G2RED είναι ένας οργανισμός που συνδυάζει την κοινωνική δράση με την έρευνα με στόχο την προώθηση των δικαιωμάτων, της ισότητας και της ετερότητας, και την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας και των διακρίσεων¹⁹.

Τη χρονική περίοδο 2010-2012 διεξήγαγε το «Σχέδιο Δράσης για την πρόληψη ή/και την καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων κάθε είδους, για την ανάδειξη της σημασίας της διαφορετικότητας καθώς και για την καταπολέμηση της βίας στα σχολεία». Το συγκεκριμένο έργο χρηματοδοτήθηκε από το ΕΣΠΑ. Στα πλαίσια του σχεδίου δράσης διεξήχθη έρευνα για τα προβλήματα και τις ανάγκες των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη διαφορετικότητα μέσα στη σχολική τάξη και πώς να τη διαχειριστούν καθώς και εκδόθηκε ένας πρότυπος συμβουλευτικός οδηγός για εκπαιδευτικούς. Στα πλαίσια της διαφορετικότητας και της ετερότητας της σχολικής τάξης εντάσσεται και το ζήτημα του σεξουαλικού προσανατολισμού στο σχολείο και πώς μπορούν να τον διαχειριστούν οι εκπαιδευτικοί.

5.5. Σύνοψη

Σε αυτό το κεφάλαιο έγινε μία προσπάθεια αποτύπωσης του ρόλου που έχει η Εκπαίδευση απέναντι στη σεξουαλική ετερότητα σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία. Παράλληλα, καταγράφονται οι αντισταθμιστικές πολιτικές στον ελλαδικό χώρο που έχουν υλοποιηθεί για την προώθηση και αποδοχή της “διαφορετικής” σεξουαλικής ταυτότητας. Οι Δεληγιάννη-Κουιμιτζή & Ρέντζη (2004) αναφέρουν ότι το εκπαιδευτικό μας σύστημα χρειάζεται μία ολοκληρωτική αναπροσαρμογή με συμπερίληψη όλων των μειονοτήτων και όχι επιλεκτικά κάποιων (μετανάστες, παλιννοστούντες, ρομά) στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Υπογραμμίζουν το σημαντικό ρόλο που κατέχει η επανεκπαίδευση και επιμόρφωση όλων των εκπαιδευτικών, ο χώρος στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, τα βιωματικά σεμινάρια σχετικά με θέματα ομοφοβίας και αντιμετώπισής της. Γιατί, όπως

¹⁹ <http://www.i-red.eu/>

χαρακτηριστικά αναφέρουν, είτε υπάρχει είτε δεν υπάρχει ομόφυλο παιδί μέσα στην τάξη, «...είτε υπάρχει είτε δεν υπάρχει ομοφυλόφιλος ή λεσβία εκπαιδευτικός στο σχολείο, το θέμα της ομοφυλοφιλίας και του λεσβιασμού είναι πλέον κομμάτι της καθημερινότητάς μας. Και όσο γρηγορότερα το συνειδητοποιήσουμε τόσο λιγότεροι μαθητές και μαθήτριες θα στοχοποιούνται και θα πέφτουν θύματα ομοφοβικών επιθέσεων μέσα στα σχολεία μας» (Δεληγιάννη-Κουιμτζή & Ρέντζη, 2004: 69).

Μέσα από τη δημιουργία και υλοποίηση προγραμμάτων και δράσεων προώθησης της ετερότητας της σεξουαλικής ταυτότητας ενισχύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και η ποινική, ηθική και κοινωνική αποκατάσταση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας (Marshall, 2014) καθώς και εξαλείφεται σταδιακά το κλίμα της ομοφοβίας και της αποσιώπησης του ζητήματος στο σχολείο. «Οι διάφορες “ανισότητες” της εκπαίδευσης είναι δυνατό να αντιμετωπιστούν μόνο μέσα στα πλαίσια ενός σχολείου το οποίο έχει το ίδιο κατανοήσει ότι δεν αποτελεί έναν κοινωνικά προσδιορισμένο θεσμό αλλά μια συγκεκριμένη σύνθεση τόπων, χώρων και ευκαιριών μάθησης» (Arnot, 2004: 52).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Ερευνητικός Σχεδιασμός και Μεθοδολογία

6.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζεται αναλυτικά ο ερευνητικός σχεδιασμός και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη διεξαγωγή και ολοκλήρωση της έρευνάς μας. Πιο αναλυτικά, περιγράφονται διεξοδικά η προβληματική στην οποία στηριχθήκαμε για να διατυπώσουμε το σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα, το μεθοδολογικό εργαλείο, το δείγμα, τα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας που προέκυψαν αλλά και η γενικότερη μέθοδος προσέγγισης του ερευνητικού ζητήματος και της προσπάθειας για βαθύτερη και ουσιαστική ανάλυση και διερεύνησή του, τόσο σε βιβλιογραφικό όσο και σε εμπειρικό επίπεδο.

6.2. Προβληματική της έρευνας

Η ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και του κοινωνικού φύλου (gender) είναι θέματα που απασχολούν την κοινωνία σε παγκόσμιο επίπεδο από τη δεκαετία του 1980 με την αφύπνιση του φεμινιστικού κινήματος μέχρι και τις μέρες μας. Ο αγώνας του ΛΟΑΤ κινήματος για να κατοχυρωθούν τα δικαιώματά του στη σύγχρονη κοινωνία έχει επιφέρει αλλαγές στον τρόπο που αντιμετωπίζουμε και αποδεχόμαστε αυτή την ευαίσθητη κοινωνική ομάδα. Όπως ήδη έχει αναφερθεί και στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας, αναφορικά με την ισχύουσα νομοθεσία, σε πολλές χώρες τα ΛΟΑΤ άτομα έχουν κατοχυρώσει νομικά το δικαίωμα της ισότητας και της ελεύθερης έκφρασης σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής όπως ο γάμος και η υιοθεσία.

Η Εκπαίδευση, ως θεσμός και αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνίας, αποτελεί καταλυτικό κοινωνικό και πολιτισμικό παράγοντα για την παραγωγή και αναπαραγωγή του κοινωνικού φύλου (gender) και της σεξουαλικής ταυτότητας (sexual identity) (Rennold, 2000; 2006; Mac an Ghail, 2000; Youdell, 2004). Η σεξουαλικότητα δεν είναι μια μονοδιάστατη έννοια αλλά ενέχει μία πολλαπλότητα εννοιών και ιδεών (Mac an Ghail, 1994 στο Rennold, 2004). Σε μία ετεροκανονιστική κοινωνία όπου η ετεροφυλοφιλία είναι ένα αόρατο, δεδομένο κοινωνικό πρότυπο (κανονιστική νόρμα) που ρυθμίζει τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά μιλούν, σκέφτονται και αναπτύσσουν σχέσεις μεταξύ τους (από τις φιλικές μέχρι τις ερωτικές) (Gewirtz & Cribb, 2010: 33), τα παιδιά που επιτελούν μία ‘διαφορετική’, μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική σεξουαλική ταυτότητα, υπερβαίνουν τον κυρίαρχο ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο, διαμορφώνοντας ένα νέο είδος Λόγου, ξεφεύγοντας από την υποχρεωτικότητα και τον καταναγκασμό του κυρίαρχου Λόγου (Rennold, 2006). Το κυρίαρχο μοντέλο θεώρησης και σκέψης για το κοινωνικό φύλο προϋποθέτει ότι ‘για να γίνεις “αληθινό” αγόρι ή κορίτσι πρέπει να επιθυμείς το αντίθετο φύλο’, συνεπώς η ετεροφυλοφιλία καθίσταται ‘υποχρεωτική’ (Rich, 1983 στο Rennold, 2006) και νοητή επιλογή (Gewirtz & Cribb, 2010: 34). Το ερώτημα λοιπόν που εγείρεται είναι πώς οι μαθητές επιτελούν μία διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα εντός του σχολικού πλαισίου και πώς αυτή η ‘‘διαφορετική’’ επιλογή επηρεάζει τη σχολική ζωή σε όλα τα επίπεδα και εκφάνσεις της (από τις σχολικές επιδόσεις μέχρι τις κοινωνικές τους σχέσεις και τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς τους).

Κάνοντας μία ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας (βλ. Κεφάλαιο 1), αντιλαμβανόμαστε ότι σε παγκόσμιο επίπεδο γίνεται μία ενδελεχής επιστημονική προσπάθεια αποδόμησης της κυρίαρχης αντίληψης για τη διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα τόσο σε σχέση με τους ΛΟΑΤ μαθητές όσο και τους εκπαιδευτικούς. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των εκπαιδευτικών πολιτικών και δράσεων που σχεδιάζονται και υλοποιούνται για να παρέχει η Εκπαίδευση ίση μεταχείριση και ελευθερία έκφρασης της ΛΟΑΤ μαθητικής κοινότητας. Πολλές διεθνείς έρευνες έχουν ασχοληθεί με αυτό το κοινωνικό φαινόμενο, που κατά κύριο λόγο στην ελληνική πραγματικότητα αποσιωπείται ή κάνουμε απλά ότι δεν υπάρχει και εθελουφλούμε. Η σεξουαλικότητα και το σχολείο πάντα είχαν μία ‘άβολη’ σχέση (Youdell, 2005 στο Neary, 2013). Όμως πια σε διεθνές επίπεδο, γίνεται μία προσπάθεια ανάδειξης αυτού του φαινομένου σε αντίθεση με την υφιστάμενη ελληνική πραγματικότητα.

Συνεπώς, σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής εγείρονται ερωτήματα για το πώς το σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα διαχειρίζεται την επιτέλεση της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας από τους ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικούς. Προσπαθώντας να έχουμε μία ισορροπημένη και αντικειμενική σκοπιά σε αυτό το ‘ευαίσθητο’ κοινωνικό ζήτημα, η εργασία μας προσπαθεί να καταγράψει τις εμπειρίες της ΛΟΑΤ μειονότητας που βρίσκεται μέσα στο σχολείο είτε ως μαθητές είτε ως εργαζόμενοι στην Εκπαίδευση. Πιο αναλυτικά, γίνεται μία

προσπάθεια αποτύπωσης των απόψεων των ΛΟΑΤ μαθητών για τον τρόπο που βίωσαν τα σχολικά τους χρόνια σε σχέση με την ανάπτυξη, διαμόρφωση και επιτέλεση της μη ηγεμονικής, ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας. Ταυτόχρονα, επειδή η σχολική κοινότητα απαρτίζεται και από ΛΟΑΤ εκπαιδευτικούς γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των απόψεων ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών αναφορικά με τον τρόπο που διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (επαγγελματική και σεξουαλική) και πώς οι ίδιοι επιτελούν τη μη ηγεμονική ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα εντός του ελληνικού σχολείου.

Κάνοντας μία ενδελεχή επισκόπηση στην υπάρχουσα ελληνική βιβλιογραφία μπορούμε να κατανοήσουμε ότι η πλειοψηφία των ερευνών που έχουν διεξαχθεί στα ελληνικά σχολεία για τη ΛΟΑΤ κοινότητα (μαθητική και εκπαιδευτική) επικεντρώνεται στη σχολική βία και εκφοβισμό (school bullying) που δέχεται αυτή η κοινωνική ομάδα. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί αναφορικά με αυτή τη μειονότητα εντός του σύγχρονου ελληνικού σχολείου είναι πολύ μικρός, γεγονός που ενισχύει την άποψη ότι το ζήτημα της επιτέλεσης της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο αποσιωπείται. Από τα παραπάνω μπορούμε να αντιληφθούμε τη χρησιμότητα διεξαγωγής αυτής της έρευνας, αφού γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των εμπειριών των ΛΟΑΤ μαθητών για τις σχολικές τους εμπειρίες αναφορικά με την επιτέλεση της σεξουαλικής τους ταυτότητας σε σχέση με την σχολική τους επίδοση και για το πώς διαχειρίστηκαν τη ‘διαφορετική’ σεξουαλική τους ταυτότητα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια ανάδειξης και της άποψης των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών για την υπάρχουσα ελληνική πραγματικότητα και για το πώς οι ίδιοι διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους από τη μία ως εκπαιδευτικοί και από την άλλη ως μέλη της ΛΟΑΤ κοινότητας με διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις και κατά πόσο αυτές οι δύο όψεις αλληλοεπηρεάζονται. Συνεπώς, γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των εμπειριών της ΛΟΑΤ μειονότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) αναφορικά με το πώς επηρεάζεται η πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών από την άποψη τόσο των σχολικών επιδόσεων όσο και από τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν μέσα στο ελληνικό ετεροκανονιστικό σχολείο.

6.3. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Σύμφωνα, λοιπόν, με το θεωρητικό και ερευνητικό πλαίσιο που περιγράφηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, η συγκεκριμένη εργασία επιχειρεί να προσεγγίσει ερευνητικά πώς το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται το ζήτημα της σεξουαλικής διαφορετικότητας και προσανατολισμού από την σκοπιά της ΛΟΑΤ μειονότητας εντός σχολικού πλαισίου. Η ΛΟΑΤ κοινότητα αντιπροσωπεύεται στο ελληνικό σχολείο στο μαθητικό πληθυσμό αλλά και στο εκπαιδευτικό προσωπικό του κάθε σχολείου. Συνεπώς, ο σκοπός της εργασίας μας είναι η καταγραφή των εμπειριών της ΛΟΑΤ μειονότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) αναφορικά με το πώς επηρεάζεται η πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο από την άποψη των σχολικών επιδόσεων όσο και ως προς τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν κατά τη

σχολική τους φοίτηση υπό την κυριαρχία των ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου και της ετεροφυλοφιλικής μήτρας.

Πιο αναλυτικά, σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων των ΛΟΑΤ μαθητών αναφορικά με τον τρόπο που μπορούν να αναπτύξουν, να διαμορφώσουν και να επιτελέσουν την διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα μέσα στις ετεροφυλοφιλικές κανονιστικές νόρμες της σύγχρονης σχολικής κοινότητας και πώς η διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα επηρεάζει τόσο τη σχολική τους πορεία και επιτυχία αλλά και πώς επιδρά στις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν κατά τη σχολική τους φοίτηση. Ταυτόχρονα, γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης των απόψεων των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών αναφορικά με το πώς το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται αυτή την ευαίσθητη μαθητική μειονότητα (μέσα από ποιες εκπαιδευτικές πολιτικές και δράσεις), πώς ο κυρίαρχος ηγεμονικός ετεροφυλοφιλικός Λόγος επηρεάζει την σχολική πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο από τη σκοπιά των σχολικών επιδόσεων όσο και ως προς τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν και, τέλος, πώς οι ίδιοι διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (από τη μία την ομοφυλόφιλη σεξουαλική ταυτότητα και από την άλλη την ταυτότητα του εκπαιδευτικού). Όλα αυτά πάντα στο πλαίσιο της κυριαρχίας της ετεροφυλοφιλικής μήτρας στο ελληνικό (και όχι μόνο) σχολείο και την ελληνική κοινωνία.

Για την επίτευξη του ερευνητικού μας σκοπού θέσαμε τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα:

- ❖ Με ποιον τρόπο η επιτέλεση της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας επηρεάζει την ταυτότητα του μαθητή (learner's identity);
- ❖ Πώς η επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας επηρεάζει την κοινωνική ζωή των ΛΟΑΤ μαθητών εντός του ετεροκανονικού σχολικού πλαισίου;
- ❖ Ποιες στρατηγικές εφευρίσκουν οι ΛΟΑΤ μαθητές, με δεδομένη την κυριαρχία του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου περί σεξουαλικότητας και της ετεροφυλοφιλικής μήτρας, έτσι ώστε να επιτελούν την μη ηγεμονική ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα χωρίς να υπερβαίνουν τις κανονιστικές νόρμες και συνεπώς να μην στιγματίζονται και να μην περιθωριοποιούνται;
- ❖ Μέσα από ποιες εκπαιδευτικές δράσεις και πολιτικές το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται τους ΛΟΑΤ μαθητές;

6.4. Η προσέγγιση της έρευνας

Στην παρούσα εργασία, γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης των βιωμάτων και των εμπειριών της ΛΟΑΤ μειονότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) αναφορικά με το πώς επηρεάζεται η πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο από την άποψη των σχολικών επιδόσεων όσο και από τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν κατά τη σχολική τους φοίτηση υπό την κυριαρχία των ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου και της ετεροφυλοφιλικής μήτρας. Για το λόγο αυτό, το ερευνητικό μέρος της εργασίας

στηρίχθηκε στην ποιοτική προσέγγιση και ανάλυση των αποτελεσμάτων, η οποία μας βοηθά να αναπτύσσουμε μια πιο σύνθετη, λεπτομερή περιγραφή και κατανόηση του υπό διερεύνηση ζητήματος μέσα από την άμεση επαφή με τα πρόσωπα της έρευνας, καταγράφοντας τις ιστορίες τους, παρατηρώντας τη συμπεριφορά τους, και εντοπίζοντας τις πρακτικές τους στα πλαίσια όπου ζουν και εργάζονται (Ιωσηφίδης, 2008). Σύμφωνα με τον Shank (2002 στο Ιωσηφίδης, 2008), η ποιοτική έρευνα αποτελεί μια συστηματική εμπειρική αναζήτηση του νοήματος, δηλαδή είναι σχεδιασμένη σύμφωνα με κανόνες, αναφέρεται στον εμπειρικό κόσμο και προσπαθεί μέσω του ερευνητή να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο νοηματοδοτούν τις εμπειρίες τους τα υποκείμενα της έρευνας. Η επιλογή της ποιοτικής προσέγγισης προέκυψε από την ανάγκη να διερευνηθεί σε βάθος η εμπειρία της ΛΟΑΤ μειονότητας, δηλαδή να ανακαλύψουμε τις απόψεις εστιάζοντας στις οπτικές γωνίες υπό τις οποίες βιώνουν και αισθάνονται, οι ομιλητές, τα γεγονότα (Ιωσηφίδης, 2008).

Άλλωστε, η ποιοτική έρευνα στηρίζεται στην υπόθεση ότι η γνώση για τους ανθρώπους είναι αδύνατη χωρίς την περιγραφή της ανθρώπινης εμπειρίας, όπως αυτή βιώνεται και όπως περιγράφεται από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές (Mason, 2003). Όσον αφορά στο ρόλο του ερευνητή στα πλαίσια μιας ποιοτικής έρευνας, ο Ιωσηφίδης αναφέρει ότι «εμβυθίζεται στον κοινωνικό χώρο που μελετάει και προσπαθεί να δει τα πράγματα από τη σκοπιά των ερευνώμενων, ούτως ώστε να έχει τη δυνατότητα να κατασκευάσει την πραγματικότητα όπως οι ίδιοι την κατασκευάζουν» (2008: 25).

6.5. Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της παρούσας έρευνας απαρτίζεται από 10 συμμετέχοντες (7 ομοφυλόφιλοι μαθητές, 1 λεσβία μαθήτρια και 2 άνδρες ομοφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί). Εξαιτίας της ιδιαίτερης φύσης και της λεπτότητας του ερευνητικού αντικειμένου χρησιμοποιήθηκε η στρατηγική της *δειγματοληψίας χιονοστιβάδας (snowball sampling)*. Η δειγματοληψία χιονοστιβάδας χρησιμοποιείται αρκετά συχνά στην ποιοτική έρευνα και αφορά στην επιλογή συμμετεχόντων από ομάδες του πληθυσμού με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, στις οποίες η πρόσβαση είναι δύσκολη ή αρκετά περιορισμένη. Σε αυτές τις περιπτώσεις, οι ίδιοι οι ερευνώμενοι οδηγούν τους ερευνητές στον εντοπισμό και άλλων υποψήφιων συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία, αξιοποιώντας τα κοινωνικά δίκτυα και τις σχέσεις τους. Οι ερευνητές αρχίζουν με κάποιες αρχικές επαφές με υποψήφιους συμμετέχοντες από τους οποίους ζητούν να τους συστήσουν και σε άλλους υποψήφιους συμμετέχοντες που πληρούν τα κριτήρια που έχουν τεθεί στην ερευνητική διαδικασία (Ιωσηφίδης, 2008). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η στρατηγική της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας θα πρέπει να περιλαμβάνει και το συνειδητό στόχο συμπερίληψης στο δείγμα και συμμετεχόντων με διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά των αρχικών επαφών ακόμη και συμμετεχόντων με τελείως διαφορετικά χαρακτηριστικά (*extreme cases*) ώστε να σχηματιστεί όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα του φαινομένου που μελετάται. Η τεχνική αυτή είναι πολλές φορές και η μόνη δυνατή τεχνική

δειγματοληψίας στην ποιοτική κοινωνική έρευνα κυρίως λόγω της φύσης και του χαρακτήρα των πολυδιάστατων κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών με τα οποία ασχολείται και διερευνά (Ιωσηφίδης, 2008).

Σε αυτό το σημείο κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στη σύνθεση του δείγματος. Αναφορικά με τους μαθητές, προς διευκόλυνση της ερευνητικής διαδικασίας επιλέχθηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα ενήλικες ηλικίας 19-23. Με αυτό τον τρόπο αποφεύγουμε τη χρονική καθυστέρηση της ερευνητικής διαδικασίας αφού δεν απαιτείται η γονική συναίνεση για τη συμμετοχή των μαθητών. Παράλληλα, λόγω της ευαίσθητης φύσης του ζητήματος που ερευνάται, θεωρήθηκε σκόπιμο να συμμετέχουν άτομα που θα θέλουν να μιλήσουν ανοιχτά για τα σχολικά τους βιώματα χωρίς να διστάζουν ή να υποκρύπτουν πληροφορίες. Το ηλικιακό φάσμα του δείγματος κυμαίνεται από 19 έως 23 χρονών, αφού η συγκεκριμένη έρευνα προσπαθεί να αποτυπώσει τη σύγχρονη κατάσταση που επικρατεί στο ελληνικό σχολείο και όχι παλαιότερα. Αναφορικά με τους εκπαιδευτικούς, επιλέχθηκαν δύο άνδρες ομοφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης (ένας δάσκαλος Π70 και ένας καθηγητής Αγγλικών που δουλεύει στην Πρωτοβάθμια) για να αποτυπώσουν και τις δικές τους απόψεις και εμπειρίες αναφορικά με το υπό διερεύνηση ζήτημα. Άξιο αναφοράς είναι η δυσκολία που αντιμετωπίσαμε κατά τη διαδικασία της δειγματοληψίας στον εντοπισμό λεσβίων μαθητριών και εκπαιδευτικών για να συμμετέχουν στη συγκεκριμένη έρευνα, γι' αυτό το λόγο στο δείγμα μας καταφέραμε να εντοπίσουμε μόνο μία λεσβία μαθήτρια που ήταν πρόθυμη να μιλήσει ανοιχτά για τη διαφορετική σεξουαλική της ταυτότητα. Θα είχε μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον σε κάποια μεταγενέστερη έρευνα να διερευνηθεί για ποιο λόγο οι λεσβίες μαθήτριες δεν εκδηλώνουν τη σεξουαλικότητά τους τόσο ανοιχτά σε σύγκριση με τον μαθητικό (και όχι μόνο) ανδρικό πληθυσμό.

Το μέγεθος του δείγματος (10 συμμετέχοντες) προσδιορίστηκε κυρίως από τη μεθοδολογία της ανάλυσης δεδομένων και συγκεκριμένα από τις ανάγκες και τους περιορισμούς που αναφέρονται στη βιβλιογραφία για την ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση. Οι Smith και Osborn (2003 στο Ιωσηφίδης, 2008) αναφέρουν ότι δεν υπάρχει σωστή απάντηση στο ερώτημα σχετικά με το μέγεθος του δείγματος. Για έναν νέο ερευνητή χωρίς ιδιαίτερη πείρα και εμπειρία στη διεξαγωγή ποιοτικών ερευνών ένα δείγμα 6 με 7 ατόμων κρίνεται αποδεκτό και ικανοποιητικό (Ιωσηφίδης, 2008). Ωστόσο, ένα άλλο κριτήριο που διευκολύνει τον ορισμό του μεγέθους και είναι αμιγώς ποιοτικό, αφορά τη δυνατότητα ανάδειξης τόσο των ομοιοτήτων όσο και των διαφορών μεταξύ των συμμετεχόντων, οπότε το μέγεθος δεν ορίζεται με ακρίβεια από την αρχή της έρευνας, αλλά κατά τη διάρκεια συλλογής των δεδομένων. Αυτό σημαίνει ότι ο στόχος είναι να παραχθούν ποιοτικές πληροφορίες σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επιτυγχάνεται η έννοια του κορεσμού σε σχέση με το αντικείμενο της έρευνας, να επαναλαμβάνονται δηλαδή κάποιες πληροφορίες από τους συμμετέχοντες (Mason, 2003).

6.6. Το εργαλείο συλλογής δεδομένων

Βασικό μεθοδολογικό εργαλείο της εμπειρικής, ποιοτικής έρευνάς μας αποτέλεσε η *ημι-δομημένη συνέντευξη*. Προτιμήθηκε αυτός ο τύπος συνέντευξης σε σχέση με τη δομημένη και την αδόμητη, καθώς στην ημι-δομημένη συνέντευξη ο/η ερευνητής/τρια διαθέτει εξ αρχής ένα πλάνο ερωτήσεων, το οποίο λειτουργεί σαν οδηγός, εξασφαλίζοντας κάποια δομή, αλλά ταυτόχρονα επιτρέπεται στον/την ερευνητή/τρια να διερευνήσει ελεύθερα περιοχές ενδιαφέροντος που ενδέχεται να αναδυθούν από τον/την κάθε συμμετέχοντα/ουσα (Cohen, Manion & Morrison, 2007 στο Ιωσηφίδης, 2008). Ειδικότερα, η ημι-δομημένη συνέντευξη που χρησιμοποιήσαμε ως τεχνική στην έρευνά μας, έχει το χαρακτήρα της αφηγηματικής συνέντευξης (Wengraf, 2001 στο Ιωσηφίδης, 2008) που εμπλέκει τον ομιλητή, μέσα από την αναφορά μιας βιωμένης εμπειρίας από τη σχολική του ζωή, ώστε να νοηματοδοτήσει ο ίδιος τα προσωπικά του βιώματα μέσα από την πλοκοποίηση του γεγονότος, χωρίς αποστασιοποιημένες περιγραφικού τύπου δηλώσεις.

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε, λοιπόν, η μέθοδος της ημι-δομημένης συνέντευξης, για την οποία σχεδιάστηκε ένα πρωτόκολλο ερωτήσεων με στόχο αυτές να χρησιμοποιηθούν για να καθοδηγήσουν και όχι για να επιβάλλουν την πορεία των συνεντεύξεων (Mason, 2003). Προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και να μην απομακρυνθεί ο ερωτώμενος από το σκοπό της έρευνας, δημιουργήθηκε το πρωτόκολλο συνέντευξης με βάση τρεις θεματικούς άξονες, οι οποίοι ήταν οι εξής:

- 1^{ος} Άξονας: Σχολική πορεία και επίδοση
- 2^{ος} Άξονας: Κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και συμπεριφορές
Σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου
- 3^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική Πολιτική και διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός

Τα πρωτόκολλα της συνέντευξης τόσο για τους ΛΟΑΤ μαθητές όσο και για τους ΛΟΑΤ εκπαιδευτικούς παρατίθενται αυτούσια στο Παράρτημα III στο τέλος της παρούσας εργασίας. Επίσης, στο Παράρτημα IV παρατίθενται δύο δείγματα συνέντευξης από έναν ΛΟΑΤ μαθητή κι έναν ΛΟΑΤ εκπαιδευτικό τηρώντας πάντα την αρμόζουσα δεοντολογική ηθική της επιστημονικής έρευνας.

Οι ερωτήσεις τέθηκαν κυρίως ως πυροδότες που θα διευκόλυναν τους/τις συνεντευξιζόμενους/νες να μιλήσουν για την εμπειρία τους (Ιωσηφίδης, 2008) πάνω στο υπό μελέτη ζήτημα της επιτέλεσης της σεξουαλικής διαφορετικότητας και κοινωνικού φύλου εντός του σχολικού πλαισίου. Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε τόσο στα λόγια των συμμετεχόντων όσο και στα νοήματα που αναδύονταν πίσω από τις λέξεις που χρησιμοποιούσαν. Το πρωτόκολλο συνέντευξης διαμορφώθηκε με βάση το σκοπό της έρευνας και τα ερευνητικά ερωτήματα που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Κατά το σχεδιασμό του πρωτόκολλου, λοιπόν, έγινε μεγάλη προσπάθεια να εφαρμοστούν οι κατευθύνσεις που προτείνονται από τα διάφορα εγχειρίδια

μεθοδολογίας σχετικά με τη διατύπωση και το περιεχόμενο των ερωτημάτων. Συγκεκριμένα, οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με κριτήριο να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο κατευθυντικές, ανοιχτές και κοντά στο πλαίσιο των συμμετεχόντων/ουσών, ώστε να νιώσουν οικεία και να μην υπάρχει πολύπλοκη ορολογία (Smith, Harr & Langenhove, 1995 στο Ιωσηφίδης, 2008). Δεδομένης της σημασίας που έχει στην ημι-δομημένη συνέντευξη η εδραίωση της καλής σχέσης ανάμεσα στον/στην ερευνητή/τρια και τον/την συνεντευξιαζόμενο/η (Ιωσηφίδης, 2008), οι πρώτες, εισαγωγικές ερωτήσεις αφορούσαν δημογραφικές πληροφορίες, ώστε η συζήτηση να ξεκινήσει ομαλά. Οι κύριες ερωτήσεις του πρωτοκόλλου συνέντευξης σχεδιάστηκαν υπό το πρίσμα των τριών θεματικών αξόνων με σκοπό να απαντηθούν όλα τα ερευνητικά μας ερωτήματα. Πιο αναλυτικά, ο πρώτος άξονας περιλαμβάνει ερωτήσεις που αφορούν τη σχολική επιτυχία και επίδοση των ΛΟΑΤ μαθητών, ο δεύτερος άξονας αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις και τη συμπεριφορά που διαμορφώνουν οι ΛΟΑΤ μαθητές αλλά και κάποιες ερωτήσεις που αφορούν τη σωματοποίηση του κοινωνικού φύλου μέσα από τις ενδυματολογικές επιλογές, το στήσιμο του κορμιού και τις διάφορες χειρονομίες. Ο τρίτος άξονας των ερωτήσεων διερευνά τις εκπαιδευτικές πολιτικές που υπάρχουν αναφορικά με τη σεξουαλική διαφορετικότητα και προσανατολισμό. Τέλος, παρατίθενται κάποιες συμπερασματικές ερωτήσεις με σκοπό την καταγραφή μίας συνολικής άποψης, αποτίμησης των συμμετεχόντων για την επιτέλεση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας και κοινωνικού φύλου εντός του ετεροκανονιστικού σχολικού πλαισίου.

Όλες οι ερωτήσεις αποσκοπούν στη εκ βάθρων διερεύνηση της εμπειρίας της ΛΟΑΤ σχολικής μειονότητας για την επιτέλεση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας εντός σχολικού πλαισίου και πώς αυτή η διαφορετικότητα επηρεάζει όλες τις εκφάνσεις της ζωής των ΛΟΑΤ μαθητών. Για το λόγο αυτό, εκτός από τα λεκτικά δεδομένα λήφθηκαν υπόψη και παράγοντες όπως η σιωπή ή παύση, οι κινήσεις των χεριών, οι εκφράσεις του προσώπου ή ο τόνος της φωνής τους. Η διαδικασία των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε σε χρονικό διάστημα 15 ημερών και συγκεκριμένα από την 10^η Ιουλίου 2016 έως τη 15^η Ιουλίου 2016. Η διάρκειά τους κυμάνθηκε από 25 έως και 50 λεπτά και πραγματοποιήθηκαν είτε δια ζώσης είτε μέσω skype.

6.7. Η καταγραφή και ανάλυση των δεδομένων

Για τη μετέπειτα ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων των συνεντεύξεων, που θα παρουσιαστεί πιο διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας μας, ακολουθήθηκε η τεχνική της *θεματικής ανάλυσης των δεδομένων (thematic analysis)*, σύμφωνα με των θεματικούς άξονες στους οποίους στηρίχθηκαν και τα πρωτόκολλα συνέντευξης (βλ. Παράρτημα III). Πιο συγκεκριμένα, πραγματοποιήθηκε η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων σε αρχεία ανάγνωσης και οργάνωση των σημειώσεων που είχαν παρθεί κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Ύστερα, διεξήχθη η κωδικοποίηση των δεδομένων με την καταγραφή και αποτίμηση μίας συνολικής εικόνας των συνεντευξιαζόμενων για την κάθε θεματική ανάλυση καθώς και παράθεση αυτούσιων χαρακτηριστικών φράσεων από τους ίδιους τους συνεντευξιαζόμενους. Τέλος, η

παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας και η ερμηνεία των δεδομένων θα παρουσιαστούν διεξοδικά στο επόμενο κεφάλαιο της εργασίας.

6.8. Ηθική και Δεοντολογία στην ποιοτική έρευνα

Ολοκληρώνοντας αυτό το κεφάλαιο περιγραφής της μεθοδολογίας, που ακολουθήθηκε κατά την ερευνητική διαδικασία, κρίθηκε σκόπιμο να παρουσιαστούν κάποια ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα που αφορούν τη συγκεκριμένη έρευνα. Λόγω της ιδιαίτερης φύσης και ευαισθησίας του κοινωνικού φαινομένου που μελετάται υπάρχουν κάποιες ιδιαιτερότητες στον τρόπο σχεδιασμού, διεξαγωγής και παρουσίασης των ερευνητικών αποτελεσμάτων.

Ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας ανακύπτουν συχνά σε όλα σχεδόν τα είδη της κοινωνικής έρευνας (είτε ποιοτικής είτε ποσοτικής). Στην ποιοτική κοινωνική έρευνα όμως τα ζητήματα έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα και σημασία λόγω της άμεσης επαφής και εμπλοκής του ερευνητή με τα κοινωνικά υποκείμενα που λαμβάνουν μέρος στην έρευνα (Ιωσηφίδης, 2008). Γενικά, τα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας στην ποιοτική κοινωνική έρευνα σχετίζονται με τα μέσα που χρησιμοποιεί ο εκάστοτε ερευνητής για την επίτευξη του σκοπού και των στόχων. Η επίτευξη των ερευνητικών σκοπών και στόχων δεν δικαιολογεί τη χρήση κάθε δυνατού μέσου αλλά αυτών τα οποία είναι κοινωνικά και επιστημονικά παραδεκτά και ενδεδειγμένα και συναντούν τη συναίνεση των συμμετεχόντων στην ερευνητική διαδικασία (Ιωσηφίδης, 2008). Με άλλα λόγια, προτεραιότητα και μέριμνα του ερευνητή είναι η προστασία και διαφύλαξη των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων ώστε να μην υποστούν κάποια κοινωνική ή συναισθηματική επίπτωση από τη συμμετοχή τους σε οποιαδήποτε ποιοτική κοινωνική έρευνα.

Αναφορικά με την πραγματοποίηση της δικής μας έρευνας έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή και έμφαση στην ηθική που ακολουθήθηκε κατά το σχεδιασμό, διεξαγωγή και παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας λόγω της ιδιαίτερης φύσης του κοινωνικού φαινομένου που μελετάται. Πιο συγκεκριμένα, το ζήτημα της *εμπιστευτικότητας και της πλήρους ανωνυμίας* τηρήθηκε, αφού τα προσωπικά στοιχεία που μοιράστηκαν οι συμμετέχοντες με τον ερευνητή δεν δημοσιεύονται επώνυμα. Αυτό βοήθησε στην ανάπτυξη στέρεων σχέσεων του ερευνητή και των συμμετεχόντων για την άντληση ουσιαστικών και όχι επιφανειακών πληροφοριών και δεδομένων. Τα ζητήματα, λοιπόν της εγγύησης ανωνυμίας και εμπιστευτικότητας δεν έχουν μόνο ηθική διάσταση, αλλά επηρεάζουν και την ποιότητα της ερευνητικής διαδικασίας (Ιωσηφίδης, 2008). Στα πλαίσια της *προστασίας των συμμετεχόντων από οποιονδήποτε κίνδυνο* που μπορεί να βλάψει τις κοινωνικές τους σχέσεις, το επίπεδο της αυτοεκτίμησης ή την ιδιωτική τους ζωή κ.τ.λ. τηρείται η πλήρης ανωνυμία στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας, αφού κατά την αυτούσια παράθεση αποσπασμάτων από τις συνεντεύξεις που πάρθηκαν τα ονόματα που εμφανίζονται είναι ψεύτικα για την πλήρη προστασία των προσωπικών δεδομένων των συμμετεχόντων. Παράλληλα, στα πλαίσια της ηθικής και της αρμόζουσας δεοντολογίας που πρέπει να τηρείται σε μία ποιοτική

έρευνα, δέουσα προσοχή δόθηκε και κατά το σχεδιασμό και τη διεξαγωγή της συνέντευξης, αφού μελετήθηκε πολύ προσεχτικά το είδος και η διατύπωση των ερωτήσεων ώστε να μην προσβάλλει ή να θίγει τους συμμετέχοντες, αλλά και κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης υπήρξε ιδιαίτερη προσοχή στο χειρισμό των ερωτήσεων και γενικότερα στην πορεία και εξέλιξη της διαδικασίας της συνέντευξης. Επίσης, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας, αφού το οποιοδήποτε λάθος μπορεί να προκαλέσει κακό σε τέτοιες ευπαθείς και ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες. Το ζήτημα της *εντιμότητας και της εμπιστοσύνης* επιτεύχθηκε με την παρουσίαση του σκοπού και των στόχων της έρευνας στους συμμετέχοντες από την αρχή της συνέντευξης, ώστε να έχουν πλήρη ενημέρωση και γνώση για το θέμα της έρευνας στην οποία μετέχουν (Ιωσηφίδης, 2008).

Κλείνοντας αυτή την παράγραφο, κρίνεται άξιο αναφοράς ότι στα πλαίσια της αρμόζουσας ηθικής και δεοντολογίας έχουν παρατεθεί δύο αυτούσιες συνεντεύξεις από έναν ΛΟΑΤ μαθητή και έναν ΛΟΑΤ εκπαιδευτικό (βλ. Παράρτημα IV) επεξεργασμένες με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να προστατεύονται και να καλύπτονται τα προσωπικά δεδομένα των συμμετεχόντων λόγω του ευαίσθητου χαρακτήρα και φύσης της συγκεκριμένης έρευνας.

6.9. Σύνοψη

Στο κεφάλαιο που προηγήθηκε, περιγράφεται αναλυτικά το μεθοδολογικό πλαίσιο στο οποίο στηρίχθηκε η ποιοτική έρευνά μας. Πιο αναλυτικά, παρατίθενται η προβληματική της έρευνας, ο σκοπός, οι στόχοι, το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε, τα ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας που προέκυψαν λόγω της ιδιαίτερης φύσης του ζητήματος που μελετάται καθώς και γίνεται μία αναφορά για τον τρόπο καταγραφής των δεδομένων και μετέπειτα ανάλυσής τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

7.1. Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής και ανάλυσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν από τις ημι-δομημένες συνεντεύξεις με τους ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικούς. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με βάση τους θεματικούς άξονες που έχουν οριστεί από τον ερευνητικό σκοπό και ερωτήματα για μία πιο μεθοδική και κατανοητή παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Παράλληλα με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων γίνεται και ο συσχετισμός τους με τη διεθνή βιβλιογραφία και τις εμπειρικές έρευνες που σχετίζονται με τα ζητήματα που διερευνώνται. Για την πιο παραστατική αποτύπωση των απόψεων της ΛΟΑΤ μειονότητας παρατίθενται αυτούσια αποσπάσματα με τη χρήση πλασματικών

ονομάτων με απώτερο σκοπό την τήρηση της πλήρους ανωνυμίας (για την προστασία των συμμετεχόντων) όπου κρίθηκε αναγκαίο. Τέλος, γίνεται μία προσπάθεια ανάδειξης των κύριων ζητημάτων που εντοπίστηκαν μέσα από την ερευνητική διαδικασία και μπορούν να εγείρουν προβληματισμούς σε όλη την επιστημονική κοινότητα για το προς μελέτη ζήτημα.

7.2. Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων των ΛΟΑΤ μαθητών

Για τη δημιουργία ενός φιλικού και ασφαλούς περιβάλλοντος που εμπνέει εμπιστοσύνη στους συνεντευξιαζόμενους αρχικά παρατέθηκαν κάποιες εισαγωγικές, γενικές ερωτήσεις σχετικά με τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά (τόπος διαμονής κατά τα σχολικά χρόνια, σχολή που φοιτούν ή έχουν ολοκληρώσει) καθώς και κάποιες ερωτήσεις αναφορικά με τη συνειδητοποίηση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητάς τους αλλά και με το “coming out”, δηλαδή το πότε μίλησαν ανοιχτά για τη διαφορετικότητά τους και σε ποιους (σε οικογένεια ή σε φίλους).

Από το δείγμα της έρευνάς μας τα 4 άτομα φοίτησαν κατά τα σχολικά τους χρόνια σε μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα) ενώ τα άλλα 4 σε μικρότερα αστικά κέντρα (Χανιά, Αγρίνιο, Αίγιο, Πύργο Ηλείας). Οι Robinson, Bansel, Denson, Ovenden & Davies (2014) παρατηρούν ότι σε όσο πιο κλειστά ημι-αστικά και αγροτικά κέντρα κατοικούν οι ΛΟΑΤ μαθητές τόσο πιο έντονη είναι η περιθωριοποίηση, ο στιγματισμός και η κοινωνική κατακραυγή απέναντί τους. Και στη δική μας έρευνα παρουσιάζεται αυτή η τάση ανάλογα, όμως, με το βαθμό που η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα των ΛΟΑΤ μαθητών ήταν εμφανής στον υπόλοιπο κοινωνικό περίγυρο. Δηλαδή, οι ΛΟΑΤ μαθητές που επιτελούσαν τη σεξουαλική τους ταυτότητα με πιο “έντονο και εμφανή” τρόπο, που θηλυπρέπιζαν είτε μέσα από τις ενδυματολογικές επιλογές, είτε με τη φωνή ή κάποιες χειρονομίες, δεχόντουσαν πιο έντονη κοινωνική περιθωριοποίηση και εκτός σχολικού περιβάλλοντος σε σχέση με τους ΛΟΑΤ μαθητές που αποφάσισαν να διατηρούν μυστική, κρυφή τη σεξουαλική τους ταυτότητα κατά τα σχολικά τους χρόνια.

Αναφορικά με τη συνειδητοποίηση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας η πλειοψηφία των συμμετεχόντων άρχιζαν να προβληματίζονται προς το τέλος του Δημοτικού με αρχές Γυμνασίου ενώ το “coming out” έγινε είτε στο Λύκειο είτε μετά την ολοκλήρωσή του και την είσοδο στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

«Ξεκίνησα στο Γυμνάσιο κυρίως να αντιλαμβάνομαι τη διαφορετική σεξουαλικότητά μου, αλλά δεν ήθελα να το αποδεχτώ και μετά στο Λύκειο άρχισα να παρατηρώ σεξουαλικά τα υπόλοιπα αγόρια, οπότε αντιλαμβανόμουνα ότι κάτι διαφορετικό συμβαίνει με εμένα, ενώ όλα τα άλλα αγοράκια σε εκείνη την ηλικία κοίταζαν κοριτσάκια...». Μιχάλης, 22

«Είχα κάποιους προβληματισμούς για τη σεξουαλικότητά μου αλλά δεν το μετέφραζα. Γενικά, ήμουν ένα περίεργο παιδί. Στο Λύκειο ένιωθα ότι κάτι δεν πάει καλά., αισθανόμουν κάτι διαφορετικό αλλά δεν το μετέφραζα, το άφηνα εκεί...». Δημήτρης, 23

Η πλειοψηφία του δείγματος μίλησε για πρώτη φορά σε φιλικό περιβάλλον. Μόνο ένας συμμετέχοντας έχει μιλήσει στους γονείς του ενώ κάποιος άλλος σε αδερφικό πρόσωπο λόγω πολύ καλών σχέσεων. Αυτό οφείλεται είτε σε αδυναμία και φόβο των ίδιων είτε θεωρούν ότι δεν είναι απαραίτητο αφού το οικογενειακό περιβάλλον δεν είναι έτοιμο να μιλήσει ανοιχτά, να συνειδητοποιήσει και να τους αποδεχτεί έτσι όπως είναι.

«Δεν έχω μιλήσει... δεν νιώθω ακόμα έτοιμος και θεωρώ ότι και η οικογένειά μου δεν είναι έτοιμη να αποδεχτεί τη διαφορετικότητα μου...». Μιχάλης, 22

«Μίλησα σε φίλους, στην οικογένειά μου δεν έχω μιλήσει ακόμα και σήμερα. Ο λόγος που το έκανα αυτό είναι επειδή σε εμένα φαίνεται τουλάχιστον και δεν το θεώρησα πρέπον να δημιουργήσω περεταίρω εντάσεις...». Νίκος, 19

Αναφορικά με την ηλικία που άρχισαν να συνειδητοποιούν τη διαφορετικότητά τους η πλειοψηφία του δείγματος άρχισε να αντιλαμβάνεται τη σεξουαλική διαφορετικότητά τους σε ηλικία 12 με 13 ετών προς το τέλος του Δημοτικού με αρχές Γυμνασίου, ενώ η πλήρης αναγνώριση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικότητάς τους έρχεται προς το τέλος Γυμνασίου με αρχές του Λυκείου, δηλαδή σε ηλικία 15 με 16 ετών. Τα δεδομένα της έρευνας ταυτίζονται με διεθνείς εμπειρικές έρευνες αφού οι D'Augelli, Grossman & Starks (2008 στο Grossman, Haney, Edwards, Alessi, Ardon & Howell, 2009) ανακάλυψαν ότι τα ΛΟΑΤ άτομα αρχίζουν να αναρωτιούνται και να αναγνωρίζουν την ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητά τους στην ηλικία των 12 με 13 ετών ή στην αρχή της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (για τα ελληνικά δεδομένα στις αρχές Γυμνασίου) (Robinson, Bansel, Denson, Ovenden & Davies, 2014). Η συνειδητοποίηση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας έρχεται μετά την ηλικία των 15 ετών συνεπώς και το "coming out" (D'Augelli, Grossman & Starks, 2008 στο Grossman, Haney, Edwards, Alessi, Ardon & Howell, 2009). Πιο συγκεκριμένα, πολλοί πραγματοποιούν το "coming out" με την είσοδό τους στη Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αφού θεωρείται ένας χώρος ελευθερίας και έκφρασης μακριά από το "κλειστό", καταπιεστικό και οπισθοδρομικό περιβάλλον της οικογένειας και του σχολείου (Taulke-Johnson, 2008). Αυτό παρατηρείται και στην δική μας έρευνα αφού 3 άτομα επέλεξαν να κάνουν το "coming out" με την είσοδό τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, ενώ οι υπόλοιποι μίλησαν ανοιχτά για τη διαφορετικότητά τους στην περίοδο του Λυκείου με τη συνειδητοποίηση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας.

«Κατά τα σχολικά μου χρόνια φοβόμουν μήπως δώσω κάποιο δικαίωμα για το οτιδήποτε από τα αρνητικά σχόλια μέχρι κάτι ακόμα πιο χειρότερο, αλλά γενικά δεν μου έβγαιναν κι σε εκείνη την ηλικία να κάνω ακραία πράγματα. Αυτό άλλαξε 180 μοίρες όταν πέρασα στη σχολή. Είδα πράγματα, απέκτησα εμπειρίες, συζήτησα, γνώρισα καινούργιες παρέες κι άρχισα κι εγώ να είμαι οκ μ' αυτό. [...] απελευθερώθηκα, [...] είμαι οκ μ' αυτό κατά συνέπεια είμαι ελεύθερος να κάνω ό,τι θέλω πια...».

Κωνσταντίνος, 23

«Περίμενα τα ‘πολυπόθητα 18’ να κάνω ό,τι θέλω εγώ [...] μετά τα 18 όμως απελευθερώθηκα και έκανα την επανάστασή μου και για το λόγο αυτό όταν μπήκα στο πανεπιστήμιο [...] δεν άλλαξα απλά, ζανάνιωσα, ζαναγεννήθηκα όπως θα έπρεπε να έχω γεννηθεί...». Δημήτρης, 23

Μόνο ένας συμμετέχοντας σημειώνει ότι τη διαφορετικότητά του την αντιλήφθηκε και την εξέφρασε στο φιλικό του περίγυρο σε ηλικία 10 ετών.

«Εεε... ήταν φυσικό... δεν υπάρχει ηλικία από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, αναγνώριζα τη διαφορετικότητά μου. Μου έβγαине έτσι πολύ φυσικά... δεν είχα ποτέ κάποια ντροπή...». Αλέξης, 23

Τέλος, το δείγμα μας αποτελείται από 2 Χημικούς Μηχανικούς, έναν που φοιτά σε Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, 2 κομμωτές, έναν απόφοιτο ΠΤΔΕ, μία φοιτήτρια του Φυσικού και έναν πτυχιούχο της Κοινωνικής Κοινωνιολογίας. Αναφορικά με τη σχολική επιτυχία και μετέπειτα επαγγελματική επιλογή των συμμετεχόντων θα αναφερθούμε στον Α' άξονα που θα αναλυθεί πιο διεξοδικά παρακάτω. Άξιο αναφοράς είναι, όμως, πως παρά την κυρίαρχη αντίληψη ότι οι ΛΟΑΤ μαθητές επιλέγουν επαγγέλματα και κατεύθυνση στο σχολείο πιο “θεωρητικά” που έχουν σχέση με τα γράμματα, την κουλτούρα και τον πολιτισμό, στο δείγμα μας παρατηρούμε ότι υπάρχει ποικιλία επαγγελματικών επιλογών που δεν ακολουθά πιστά αυτό το υποτιθέμενο μοτίβο. Μία χαρακτηριστική απάντηση, η οποία δείχνει ότι ο επαγγελματικός προσανατολισμός δεν επηρεάζεται από τη διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα, αποτυπώνεται στο παρακάτω απόθεμα:

«Ασχολούμαι με την κομμωτική, λόγω αγάπης και όχι σεξουαλικού προσανατολισμού. Συνήθως, επειδή η κομμωτική είναι ένας πολύ ανοιχτόμυαλος χώρος έκφρασης και ελευθερίας πολλοί την επιλέγουν για να είναι πιο αποδεκτοί στην κοινωνία. Εγώ δεν το έκανα γι’ αυτό από μικρό παιδάκι ήθελα να σπουδάσω κομμωτής». Νίκος, 19

Α' άξονας: Σχολική πορεία και επίδοση

Κύριος στόχος αυτού του άξονα είναι η ανίχνευση και καταγραφή των σχολικών επιδόσεων των ΛΟΑΤ μαθητών, ποια είναι η σχέση τους με το μάθημα της Γυμναστικής, με τις Τέχνες (Θέατρο, Μουσική, Κινηματογράφος, Λογοτεχνία) και, γενικά, με ποιο τρόπο κι εάν η ομόφυλη σεξουαλική ταυτότητα επηρεάζει τη ταυτότητά τους ως μαθητές (learner’s identity).

Από την επεξεργασία των δεδομένων είναι φανερό ότι όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν ότι ήταν μέτριοι προς καλοί μαθητές. Πιο συγκεκριμένα, οι 4 δήλωσαν ότι ήταν καλοί και πολύ καλοί μαθητές, γεγονός που αποτυπώνεται και με την εισαγωγή τους σε Ανώτατα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα (2 Χημικοί Μηχανικοί, 1 ΠΤΔΕ, 1 Σχολή Κομμωτική). Οι άλλοι 4 χαρακτήρισαν τις σχολικές επιδόσεις τους ως μέτριες, πιο συγκεκριμένα ένας συμμετέχοντας φοιτά σε ΑΤΕΙ Διοίκησης Επιχειρήσεων, ένας στην Κοινωνική θεολογία, ένας στο Φυσικό και τέλος ένας σε Σχολή Κομμωτική).

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο καλός μαθητής που σπούδασε Κομμωτική το έκανε από προσωπική επιλογή και για καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση.

Σύμφωνα με τη Rennold (2001) υπό την κυριαρχία του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου τα αγόρια θεωρούν τη σχολική επιτυχία κάτι το 'θηλυκό', δηλαδή συγγέουν τη θηλυκότητα με τη σχολική επιτυχία (school achievement). Οι μαθητές που έχουν καλές σχολικές επιδόσεις και είναι φιλομαθείς ταυτίζονται με ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές ταυτότητες, θηλυκοποιούνται και πέφτουν θύματα εκφοβισμού, αφού το κυρίαρχο ετεροφυλοφίλικό αρσενικό έχει ταυτιστεί με τις χαμηλές επιδόσεις και την έμφαση στα αθλήματα (Rennold, 2001). Αυτή η άποψη αποτυπώνεται και στη δική μας έρευνα, αφού η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είχε στιγματιστεί από τις καλές τους επιδόσεις με άμεση συνέπεια να επιτονίζεται ακόμα πιο έντονα από τους συμμαθητές τους η διαφορετική σεξουαλικότητά τους.

Σε επόμενη ερώτηση, όλοι υπογραμμίζουν την κλίση, την αγάπη και τις καλές επιδόσεις στα γλωσσολογικά, θεωρητικά μαθήματα (Γλώσσα, Ιστορία, Λογοτεχνία, Λατινικά, Αρχαία, Έκθεση) ανεξαρτήτως της μετέπειτα επιλογής κατεύθυνσης και επαγγελματικής επιλογής. Επίσης, όλοι δηλώνουν την άριστη σχέση που έχουν με τις Τέχνες (Θέατρο, Μουσική, Κινηματογράφος, Λογοτεχνία), ενώ 2 συμμετέχουν σε θεατρικές ομάδες, 1 φοιτά σε δραματική σχολή και 1 παίζει πιάνο. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι 2 συμμετέχοντες γράφουν και οι ίδιοι ως μία διέξοδος, λόγω της εσωστρέφειας και της περιθωριοποίησης που ένιωθαν κατά τα σχολικά τους χρόνια.

«Πολλές φορές και ο ίδιος βρίσκω διέξοδο στο να αποτυπώνω και εγώ ο ίδιος τις σκέψεις μου στο χαρτί. Γράφω για πράγματα που με προβληματίζουν. Αυτό το ξεκίνησα από το Γυμνάσιο έγραφα στιχάκια, ποιηματάκια και με το πέρασμα του χρόνου και μικρά διηγήματα. [...] θεωρώ ότι ήταν ένας τρόπος έκφρασης, επειδή εγώ γενικά ήμουν πολύ κλειστός στο να μιλήσω σε δικούς μου ανθρώπους για τη σεξουαλική μου ταυτότητα... ήταν ένας τρόπος να εκφράζομαι». Μιχάλης, 22

Σε συνδυασμό και με τα προηγούμενα αποτελέσματα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ΛΟΑΤ μαθητές στην προσπάθειά τους να γίνουν αποδεκτοί από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο και για να ανατρέψουν το κλίμα υποταγής και περιθωριοποίησης που υφίστανται δίνουν έμφαση στην ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων (προφορικός και γραπτός λόγος) καθώς και στο πολιτισμικό τους κεφάλαιο (cultural capital). Αυτό έχει ως συνέπεια, τις καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, ιδίως στα γλωσσικά μαθήματα και την κοινωνική αναγνώριση και αποδοχή από το σχολικό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον ως 'καλοί' μαθητές (McInnes & Couch, 2004). Από την στιγμή που δεν θεωρούνται τα 'γνήσια' ετεροφυλοφιλικά αρσενικά, με τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις και την έμφαση στα αθλήματα (Rennold, 2001), προσπαθούν μέσα από τις καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις να γίνουν αποδεκτοί από την ευρύτερη κοινωνία ως οι 'καλοί' μαθητές. Με άλλα λόγια, δίνοντας έμφαση και προτεραιότητα στην ταυτότητά τους ως μαθητές (learner's identity) προσπαθούν να μην κάνουν φανερή και τόσο έντονη στον υπόλοιπο κοινωνικό περίγυρο τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα. Επιπλέον, λόγω της μικρής ηλικίας που

αρχίζουν να αναγνωρίζουν και να συνειδητοποιούν την ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα (σε ηλικία 12 με 13 ετών στις αρχές Γυμνασίου) το διάβασμα είναι μία διέξοδος από το να μην σκέφτονται και να μην αντιμετωπίζουν τη διαφορετικότητά τους (5 από τους συμμετέχοντες δήλωσαν ότι διάβαζαν περισσότερο γιατί το θεωρούσαν μία διέξοδο από τη σεξουαλική τους ταυτότητα που τους προβλημάτιζε).

«Παρ' όλο που από το γυμνάσιο είχαν αρχίσει να με κοροϊδεύουν τα παιδιά, εγώ δεν το σκεφτόμουν τότε, γιατί είχα κλειστεί στον εαυτό μου πολύ και το είχα ρίξει στο διάβασμα. [...] προσπαθούσα να μην το σκέφτομαι και λειτουργούσα σαν ρομπότ. Το είχα ρίξει στο διάβασμα...». Δημήτρης, 23

«Μετά διάβαζα πολύ, το είχα ρίξει στο διάβασμα. [...] Η ιδιαιτερότητα μου (η σεξουαλική) σαν μαθητής δεν με επηρέασε καθόλου, δεν με πήγε πίσω ίσως και με βοήθησε επειδή απομονώθηκα και βρήκα διέξοδο στο διάβασμα. Ακόμα και κοινωνικά εξελίχτηκα... αλλά μετά το σχολείο». Πάνος, 22

«Έβαζα στόχο να είμαι καλύτερη για να έχω την προσοχή των κοριτσιών γιατί τα κορίτσια το έριχναν κυρίως στο διάβασμα, άρα έπρεπε και εγώ να το ρίξω εκεί».
Μαρία, 20

Από τα παραπάνω μπορούμε να αντιληφθούμε ότι η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα ενισχύει τη ταυτότητα του μαθητή (learner's identity), αφού στην προσπάθειά τους οι ΛΟΑΤ να μην σκέφτονται τη διαφορετικότητά τους και για να γίνουν αποδεκτοί από την ευρύτερη κοινωνία επιδίδονται στο διάβασμα με συνέπεια τις υψηλές σχολικές και ακαδημαϊκές επιδόσεις. Όμως, 2 συμμετέχοντας ανέφεραν ότι την περίοδο που άρχιζαν να αναγνωρίζουν και να αντιλαμβάνονται τη διαφορετικότητά τους οι σχολικές επιδόσεις τους προσωρινά παρουσίασαν μία πτώση λόγω της συναισθηματικής σύγχυσης που επικρατούσε στο κεφάλι τους εκείνη τη χρονική περίοδο (αρχές Γυμνασίου).

«Στο Γυμνάσιο εκεί που άρχιζα να το ανακαλύπτω ήμουν χειρότερη θα πω [...] γιατί το κεφάλι μου ταλανιζόταν από αυτό το κομμάτι πιο πολύ... περισσότερο ψυχολογικά... δεν ήμουν καλά... έβλεπα ότι διαφέρω ότι δεν μου αρέσει το αντίθετο φύλο όπως έβλεπα σε όλες τις άλλες φίλες μου... φίλες σε εισαγωγικά... ήθελα κάτι άλλο και εγώ δεν μπορούσα να συμμετέχω και δεν μπορούσα να στραφώ εκεί, εννοώ στα μαθήματα».
Μαρία, 20

«Για το λόγο αυτό στο Γυμνάσιο έπεςαν οι επιδόσεις μου και δεν ήμουν ιδιαίτερα καλός. Μάλλον δηλαδή τότε άρχισα να συνειδητοποιώ τη διαφορετικότητά μου [...] γενικά, το Γυμνάσιο ήταν μία συναισθηματική περίοδος για μένα. Ήμουν πάρα πολύ εσωστρεφής, δεν έβγαινα ποτέ, τέτοια πράγματα...». Δημήτρης, 23

Άλλοι 2 συμμετέχοντες παρόλο που ήταν σχετικά καλοί μαθητές δήλωσαν ότι δεν συμμετείχαν στο μάθημα για να αποφύγουν τα αρνητικά σχόλια λόγω της φωνής τους. Συνεπώς, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η επιτέλεση της διαφορετικής

σεξουαλικής ταυτότητας επηρεάζει τόσο τις σχολικές και ακαδημαϊκές επιδόσεις (Kjarań & Kristinsdóttir, 2015) όσο και τη ψυχολογία (Kjarań & Kristinsdóttir, 2015) και τη συμμετοχή του ΛΟΑΤ μαθητή στη σχολική τάξη όταν έχει κάποια στοιχεία που τον στιγματίζουν έντονα ως ομοφυλόφιλο (π.χ. από τη φωνή η οποία θηλυπρεπίζει). Η επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας ενέχει πολλά κοινωνικά και συναισθηματικά κόσθη (Rennold, 2004; Youdell, 2004)

«Με κοροΐδευαν για τη φωνή μου. Λόγω της κοροΐδίας θα με χαρακτηρίζα ως ένα πολύ φοβισμένο άτομο που κλείστηκα στον εαυτό του, να μην μιλάω, να μην εκφράζομαι. Ήμουν ένα κλειστό παιδί που δεν εκφραζόμουν όπως θα ήθελα να εκφραζόμουν. Όλα αυτά τα έκανα για να προστατευτώ, για παράδειγμα μπορεί να ήξερα την απάντηση στην ερώτηση του καθηγητή στην τάξη αλλά δεν σήκωνα το χέρι μου γιατί θα με κοροΐδευαν λόγω της φωνής μου». Μιχάλης, 22

«Προσπαθούσα να περνάω απαρατήρητος, μάλλον [...] δεν έδινα βροντερό παρόν μέσα στην τάξη απλά φαινόμουν μέσα από τα γραπτά μου. Οι καθηγητές ήξεραν ότι είμαι καλός μαθητής γιατί έγραφα καλά στα διαγωνίσματα. Γενικότερα, πάντως δεν συμμετείχα στην τάξη και ακόμα όταν μιλούσα ένοιωθα ένα άγχος». Γιώργος, 23

Αναφορικά με το αν η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα επηρεάζει τις μετέπειτα επαγγελματικές επιλογές και επιλογή κατεύθυνσης των ΛΟΑΤ μαθητών, όλοι οι συμμετέχοντες αρνούνται την ύπαρξη σχέσης μεταξύ των δύο.

«Είχα βάλει ως στόχο να περάσω στο πανεπιστήμιο. Η επιλογή της κατεύθυνσής μου δεν επηρεάστηκε από την σεξουαλική μου ταυτότητα. Την επέλεξα καθαρά για καλύτερη επαγγελματική κατάρτιση». Δημήτρης, 23

«Δεν βρίσκω λόγο να επηρεάσει τις επαγγελματικές μου επιλογές η σεξουαλική μου ταυτότητα, καθόλου. Είναι δύο διαφορετικά πράγματα». Κωνσταντίνος, 23

Η συμπεριφορά των συμμετεχόντων ως μαθητών απέναντι στα ίδιο φύλο παρατηρούμε ότι είναι διαφορετική και ποικίλλει. Αυτό επηρεάζεται σε πρώτο επίπεδο από το αν οι ΛΟΑΤ μαθητές είχαν εκφράσει ανοιχτά τη σεξουαλική τους ταυτότητα στους συμμαθητές τους. Ένας συνεντευξιαζόμενος ο οποίος δεν είχε εκφράσει κάτι ανοιχτά, ούτε προκαλούσε με τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά (φωνή, στήσιμο κορμιού, χειρονομίες, ντύσιμο) δήλωσε πως όλους τους συμμαθητές τους (αγόρια-κορίτσια) τους έβλεπε ανταγωνιστικά, γιατί ήθελε να είναι ο καλύτερος μαθητής σε όλη την τάξη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση των ΛΟΑΤ μαθητών που η σεξουαλική διαφορετικότητά τους ήταν εμφανής στους συμμαθητές τους. Αν κι αυτό δεν σημαίνει, απαραίτητα ότι οι ίδιοι είχαν δηλώσει ανοιχτά τη διαφορετικότητά τους, ήταν, ωστόσο, ευδιάκριτη μέσα από κάποια χαρακτηριστικά και στοιχεία της εμφάνισής τους. Πέντε άτομα από το δείγμα δήλωσαν την αδιαφορία τους προς τους συμμαθητές τους (του ιδίου φύλου), ότι ποτέ τους δεν τους ενδιέφεραν τα αγόρια συμμαθητές τους κι ότι δεν μπορούσαν να επικοινωνήσουν μαζί τους.

«Δεν είχα μπει ποτέ σε αυτή την διαδικασία. Ούτε να ξεχωρίσω ούτε να τους μοιάσω... γενικώς δεν μπορούσα να επικοινωνήσω με [ετεροφυλόφιλα] αγόρια. Καθόλου... καθόλου δεν μπορούσα να επικοινωνήσω με αγόρια. Ποτέ δεν έχω κάνει παρέα με αγόρια». Πάνος, 22

Δύο συμμετέχοντες δήλωσαν ότι μέσα από την συμπεριφορά τους στα άτομα του ίδιου φύλου εντός της σχολικής τάξης, ένιωθαν την ανάγκη να γίνουν αποδεκτοί από τους συμμαθητές τους, αφού λόγω της διαφορετικότητάς τους απειλούνταν με περιθωριοποίηση και στιγματισμό. Έτσι μέσα από την ταυτότητά τους ως μαθητές και ‘καλοί’ μαθητές θα γίνονταν αποδεκτοί από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Συνεπώς, δίνοντας έμφαση στην ταυτότητα του μαθητή (learner’s identity) επιδιώκουν να γίνουν αποδεκτοί από το υπόλοιπο κοινωνικό σύνολο προσπαθώντας να ελαχιστοποιήσουν τα συναισθηματικά και κοινωνικά κόστη της επιτέλεσης της διαφορετικής σεξουαλικής τους ταυτότητας (McInnes & Couch, 2004).

«Δεν θεωρώ ότι ήθελα να τους μοιάσω, περισσότερο ήμουν ανταγωνιστικός απέναντί τους, ήθελα να είμαι πιο καλός, να υπερτερώ σε σχέση με αυτούς. Επειδή τα αγόρια κατά τα σχολικά χρόνια είναι πιο ‘αλάνια’, δεν διαβάζουν, εγώ ήθελα να ξεχωρίζω από αυτά και γι’ αυτό προσπαθούσα να διαβάζω και να είμαι επιμελής μαθητής, το καλό παιδί μέσα στην τάξη. Σκεφτόμουν ‘μπορεί εσείς να είστε καλοί στα αθλήματα και να έχετε τις δικές σας παρέες, εγώ είμαι καλός στα μαθήματα και στο να είμαι το καλό παιδί’». Μιχάλης, 22

Η τελευταία ερώτηση αυτού του άξονα καταγράφει τη σχέση που είχαν οι ΛΟΑΤ μαθητές με το μάθημα της Γυμναστικής και ειδικότερα με το ποδόσφαιρο (το κατ’ εξοχήν ανδρικό άθλημα) και με το βόλεϊ (το κατ’ εξοχήν γυναικείο άθλημα) κατά τα σχολικά τους χρόνια. Το Α.Π. και η φύση της γυμναστικής και της Φυσικής Αγωγής στο σχολείο προωθεί την ανδρική κυριαρχία στα αθλήματα και την αντίστοιχη αποτυχία των γυναικών. Συνεπώς, συμβάλλει στην αναπαραγωγή του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου (Gorely, Holroyd & Kirk, 2003). Πρόκειται, λοιπόν, για το χαρακτηριστικό μάθημα εντός σχολικού πλαισίου που επιτείνει τις έμφυλες διαφορές υπό την κυριαρχία του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου. Στην κοινωνία όπου ζούμε το ανδρικό σώμα θεωρείται πιο δυνατό και μυώδες από το γυναικείο, οι γυναίκες με τα μυώδη σώματα και οι άντρες με τα αδύνατα και λεπτεπίλεπτα σώματα αποκλίνουν από τα πρότυπα και διαφοροποιούνται από την κυρίαρχη ετεροκανονιστική νόρμα. Η υπέρβαση του ορίου της κανονικότητας συντελεί και στην αμφισβήτηση της σεξουαλικής τους ταυτότητας (Gorely, Holroyd & Kirk, 2003). Οτιδήποτε διαφορετικό και παρεκκλίνει από την κανονιστική νόρμα, που κατασκευάζεται στα πλαίσια του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου, στιγματίζεται και περιθωριοποιείται. Έτσι και οι ομοφυλόφιλοι μαθητές μέσα από τις επιλογές τους στο μάθημα της Γυμναστικής, που διαφέρουν από τις τυπικές ανδρικές/θηλυκές συμπεριφορές, στιγματίζονται, αμφισβητείται η ανδρική/θηλυκή τους ταυτότητα, περιθωριοποιούνται κι νιώθουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και ρατσισμό λόγω της σεξουαλικής τους διαφορετικότητας. Πιο συγκεκριμένα, 7 συμμετέχοντες δήλωσαν ότι ήταν αδιάφοροι προς το μάθημα της Γυμναστικής κι ότι ένιωθαν έντονα τις

έμφυλες διακρίσεις και διαχωρισμούς μέσα από τα αθλήματα που έπαιζαν (τα αγόρια ποδόσφαιρο και τα κορίτσια βόλεϊ). Συνεπώς, οι ΛΟΑΤ μαθητές που υπερέβαιναν τα όρια του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου ένιωθαν το στιγματισμό και την περιθωριοποίηση από τους συμμαθητές τους. Μόνο ένας συμμετέχοντας δεν αντιμετώπισε κάποιο ιδιαίτερο ζήτημα κι ασχολιόταν με το ποδόσφαιρο. Ίσως αυτό οφείλεται στο ότι η εν γένει συμπεριφορά και εμφάνισή του δεν παρέπεμπαν στη σεξουαλική διαφορετικότητά του σε σύγκριση με τους άλλους ΛΟΑΤ συμμετέχοντας στην έρευνα. Η πλειοψηφία ένιωθε τον κοινωνικό ρατσισμό, το χλευασμό για τις αθλητικές τους ικανότητες, την περιθωριοποίηση και την αμφισβήτηση του ‘‘ανδρισμού’’ ή της ‘‘θηλυκότητάς’’ τους. Η υπέρβαση, λοιπόν, των ορίων της κανονικότητας και η επιτέλεση του κοινωνικού φύλου έξω από τα όρια της κυρίαρχης ετεροφυλοφιλίας ενέχει πολλά συναισθηματικά κόστη στους ΛΟΑΤ μαθητές. Μία φράση που είπε ένας συμμετέχοντας κρύβει ουσιαστικά τη δύναμη και την επιρροή που έχει ο κυρίαρχος ετεροφυλοφιλικός Λόγος σε όλες τις εκφάνσεις της μαθητικής τους ζωής, είτε ως μαθητές, είτε σε επίπεδο κοινωνικών συναναστροφών είτε στις αθλητικές τους ικανότητες.

«Και με κουστούμι να ήμουν και πρώτος μαθητής και αθλητής να ήμουν πάντα θα έβρισκαν κάτι να πουν...». Νίκος, 19

Σε μία τόσο μικρή φράση κρύβεται η αίσθηση της μεγάλης δύναμης, επιρροής και απόλυτης κυριαρχίας του ετεροφυλοφιλικού Λόγου, όπου στα πλαίσια της ετεροκανονιστικής νόρμας η επιτέλεση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας και η έκφραση φύλου αντιμετωπίζει το χλευασμό και την περιθωριοποίηση από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα.

«Τα κορίτσια έπαιζαν βόλεϊ και όλα τα αγόρια ποδόσφαιρο. Έπαιζα αναγκαστικά μόνο και μόνο για να κάνω παρέες με τα αγόρια και να μπαίνω στην ομάδα. [...] Πάντα ήμουν η τελευταία τους επιλογή και αρκετές φορές με σχολίαζαν. Καταλάβαινα ότι δεν με ήθελαν...». Μιχάλης, 22

«Στο σχολείο σε αυτό το κομμάτι της γυμναστικής (δηλαδή το ποδόσφαιρο) ένιωθα να υποφέρω γιατί έμενα από έξω επειδή δεν με ενδιέφερε». Γιώργος, 23

«[...] δεν ενδιαφερόμουν, κυρίως έκανα παρέα με κοπέλες και δεν μου άρεσε ούτε το ποδόσφαιρο ούτε το μπάσκετ [...] Είχε τύχει να παίξω ποδόσφαιρο και να βάλω γκολ, που εγώ το θεωρούσα κατόρθωμα για μένα να ξέρω το ότι έβαλα ένα γκολ, και οι άλλοι γελούσαν εεε.. και μετά είχα απομακρυνθεί». Πάνος, 22

«Το ποδόσφαιρο δεν μου άρεσε γιατί όπως έλεγαν τα παιδιά «είναι ανδρικό άθλημα» εκεί ένιωθα το ρατσισμό [...] Τα αγόρια με είχαν σε αρκετά πράγματα εκτός. Για παράδειγμα όταν στα διαλείμματα έπαιζαν τα αγόρια ποδόσφαιρο ποτέ δεν με φώναζαν, δεν με ενδιέφερε κιόλας. Στην αρχή με ενοχλούσε κάπως, βέβαια, στο Δημοτικό κι αναρωτιόμουν ‘‘τι έχω, έχω κάτι το διαφορετικό;’’». Νίκος, 19

«Θυμάμαι μου άρεσε το ποδόσφαιρο έβλεπα τα αγόρια και τα χάζενα στο ποδόσφαιρο [...] ναι, ναι... θα ήθελα να συμμετέχω... μου άρεσε! Αλλά δεν μας έδινε το κίνητρο ο γυμναστής. Τα κορίτσια έπαιζαν βόλει, τα αγόρια ποδόσφαιρο και εγώ χάζενα τα αγόρια που έπαιζαν ποδόσφαιρο». Μαρία, 20

Από όλα τα παραπάνω αποσπάσματα μπορούμε να αντιληφθούμε τις τεράστιες δυσκολίες και εμπόδια, που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤ μαθητές ως προς την ένταξή τους στη σχολική κοινότητα και ως προς τη συμμετοχή τους στις διάφορες σχολικές δραστηριότητες τόσο του τυπικού προγράμματος όσο και κατά τις ελεύθερες περιόδους του σχολικού χώρου και χρόνου.

Β' Άξονας: Κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και συμπεριφορές - Σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου

Μέσα από τις ερωτήσεις αυτού του άξονα γίνεται μία προσπάθεια πιο λεπτομερούς καταγραφής της στάσης, της συμπεριφοράς και των κοινωνικών σχέσεων που ανέπτυξαν οι ΛΟΑΤ μαθητές κατά τα σχολικά τους χρόνια και πώς επηρεάστηκαν από τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα (αν βίωσαν το σχολικό εκφοβισμό, ποιες μορφές βίας). Δηλαδή, με ποιο τρόπο η επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας εντός του σχολικού πλαισίου διαμορφώνει και επηρεάζει τη συμπεριφορά του ίδιου του ΛΟΑΤ μαθητή αλλά και των υπόλοιπων μαθητών και εκπαιδευτικών απέναντί του. Τέλος, παρουσιάζονται οι τρόποι που οι ΛΟΑΤ μαθητών σωματοποιούν (κι αν σωματοποιούν) το διαφορετικό σεξουαλικό τους προσανατολισμό (τρόπος ντυσίματος, χειρονομίες, στάση κορμιού).

Με μία πρώτη, εισαγωγική ματιά για το πώς η επιτέλεση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας επηρεάζει την προσωπική και συναισθηματική ανάπτυξη των ΛΟΑΤ μαθητών αλλά και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις εντός της σχολικής κοινότητας παρατηρούμε την κυριαρχία του ομοφοβικού κλίματος, της περιθωριοποίησης, του στιγματισμού και του σχολικού εκφοβισμού (Δεληγιάννη-Κουμιτζή & Ρέντζη, 2004; Hunt & Jesen, 2007; Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013; Robinson et al., 2014). Στα πλαίσια, λοιπόν, του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου η επιτέλεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας κρύβει πολλές συναισθηματικές και κοινωνικές επιπτώσεις για τους ΛΟΑΤ μαθητές (Rennold, 2004; Youdell, 2004), τόσο σε επίπεδο σχολικών επιδόσεων (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015) όσο και στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των ΛΟΑΤ μαθητών και των διαπροσωπικών τους σχέσεων (Robinson et al., 2014). Ο στιγματισμός, η ομοφοβική βία (λεκτική και σωματική) και περιθωριοποίηση 'τραυματίζουν' και 'πληγώνουν' τη μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική τους ταυτότητα (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015). Ο τρόπος, όμως, με τον οποίο ο κυρίαρχος ηγεμονικός ετεροφυλοφιλικός Λόγος επηρεάζει τον κάθε ΛΟΑΤ μαθητή διαφέρει, όπως ποικίλλει και ο τρόπος που ο κάθε ΛΟΑΤ μαθητής προσπαθεί να επιτελέσει την ομοφυλοφιλική του σεξουαλική ταυτότητα. Γι' αυτό το λόγο κατά την ανάλυση αυτού του άξονα γίνονται πολλές διευκρινήσεις για τον τρόπο που οι ΛΟΑΤ μαθητές διαχειρίζονται τόσο τη συναισθηματική τους ανάπτυξη όσο και τις

διαπροσωπικές τους σχέσεις, αφού παρατηρήθηκαν διαφορετικές στρατηγικές επιτέλεσης και διαχείρισης της ομοφυλοφιλικής τους ταυτότητας.

Αναφορικά με την προσωπική ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των ΛΟΑΤ μαθητών παρατηρούμε ότι στις αρχές του Γυμνασίου (13 με 14 ετών) εκεί όπου άρχισαν για πρώτη φορά να προβληματίζονται οι ίδιοι για τη διαφορετικότητά τους χωρίς όμως να εκφράσουν σε φιλικά ή οικογενειακά τους πρόσωπα αυτούς τους προβληματισμούς γίνονται πιο εσωστρεφείς, μοναχικοί και απομακρύνονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο για να κατανοήσουν και να συνειδητοποιήσουν την ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα. Ταυτόχρονα, παρουσιάζουν αυτή τη στάση και συμπεριφορά ώστε οι συμμαθητές τους να μην αντιληφθούν κάτι για τη διαφορετικότητά τους και τους περιθωριοποιήσουν.

Συνεπώς, παρατηρούμε ότι κατά τη χρονική περίοδο που αρχίζουν να αντιλαμβάνονται τη διαφορετικότητά τους προκαλούνται συναισθηματικά κόστη τόσο στην προσωπική ανάπτυξη των ΛΟΑΤ μαθητών, αφού γίνονται πιο εσωστρεφείς, όσο και σε επίπεδο σχολικών επιδόσεων (όπως σημειώσαμε και παραπάνω) υπάρχει μία προσωρινή πτώση. Η συναισθηματική πίεση που βιώνουν στην προσπάθειά τους να συνειδητοποιήσουν τη διαφορετικότητά τους είναι τόσο μεγάλη κι έντονη που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της προσωπικής τους ανάπτυξης εκείνη τη χρονική περίοδο. Επίσης, 2 συμμετέχοντες δήλωσαν ότι εκείνη την περίοδο για να ενημερωθούν για την ομοφυλοφιλία διάβαζαν άρθρα και πηγές από το Διαδίκτυο και διάφορα βιβλία.

«Εκείνη την περίοδο είχα κλειστεί στον εαυτό μου, σκεφτόμουν πολύ, διάβαζα γι' αυτό το πράγμα, μόνο τότε είχα κλειστεί περισσότερο στον εαυτό μου». Κωνσταντίνος, 23

«Παρ' όλο που από το Γυμνάσιο είχαν αρχίσει να με κοροϊδεύουν τα παιδιά, εγώ δεν το σκεφτόμουν τότε, γιατί είχα κλειστεί στον εαυτό μου πολύ και το είχα ρίξει στο διάβασμα. Βασικά από το δημοτικό είχα αμφιβολίες αλλά γενικά μέχρι το Γυμνάσιο προσπαθούσα να μην το σκέφτομαι και λειτουργούσα σαν ρομπότ. Γενικά, το Γυμνάσιο ήταν μία συναισθηματική περίοδος για μένα. Ήμουν πάρα πολύ εσωστρεφής, δεν έβγαίνα ποτέ...». Δημήτρης, 23

«Στο Γυμνάσιο δεν περνούσα καλά, φοβόμουν, κλείστηκα στον εαυτό μου. Δεν φτάνει που κι εγώ από μόνος μου ψαχνόμουν να καταλάβω τι συμβαίνει με εμένα, να αποδεχτώ και να συνειδητοποιήσω τι σκατά συμβαίνει με εμένα [...] Οπότε στο Γυμνάσιο δεν έφτανε που είχα το ζόρι το δικό μου βίωνα και το bullying». Νίκος, 19

Αναφορικά με την προσωπικότητά τους κατά τα σχολικά χρόνια, όλοι δηλώνουν ότι ήταν αρκετά κοινωνικά άτομα απέναντι στα άτομα που έκαναν παρέα από την τάξη τους. Ανάλογα όμως με τον τρόπο που επιτελούσαν τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα είχαν και διαφορετική αντιμετώπιση από τους συμμαθητές τους. Πιο αναλυτικά, ένας συμμετέχοντας που δεν είχε εκφράσει ανοιχτά τις σεξουαλικές του προτιμήσεις αλλά ούτε και είχε κάποιο χαρακτηριστικό που "αποκάλυπτε/πρόδιδε" την ομοφυλοφιλική σεξουαλική του ταυτότητα, περιέγραψε τον εαυτό του ως

κοινωνικό, με πολλούς φίλους κι αγόρια φίλους και χωρίς κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα αποδοχής από τους συμμαθητές του. Επιτελούσε με τέτοιο τρόπο τη σεξουαλική του ταυτότητα που δεν άφηνε να φανεί κάτι το διαφορετικό προς τα έξω με συνέπεια την αποδοχή του από τους συμμαθητές του και χωρίς ποτέ κανέναν να υπονοήσει κάτι για τη διαφορετικότητά του, γιατί πολύ απλά την έκρυβε εντός της σχολικής κοινότητας. Με την είσοδό του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση κι αφού είχε συνειδητοποιήσει πλήρως τη σεξουαλική του ταυτότητα ο τρόπος επιτέλεσής της άλλαξε (τρόπος ντυσίματος, παρέες, τρόπος έκφρασης, κινήσεις χεριών).

«Γενικά, δεν άφηνα να φανεί η διαφορετική μου σεξουαλική ταυτότητα στην παρέα μου, δεν είχα μιλήσει σε κανέναν στο σχολείο. Δεν ήθελα να φανεί κάτι γιατί κι εγώ δεν το είχα αποδεχτεί πλήρως μέχρι τότε, ήμουν κι εγώ στο ψάξιμο τότε δεν ήμουν πλήρως συνειδητοποιημένος οπότε για ποιο λόγο να το εκφράσω σε άλλους; Όταν τελείωσα το σχολείο το είχα συνειδητοποιήσει πλήρως[...] έπιανα τον εαυτό μου να συγκρατιέται για να προστατευτώ. Γενικά, σε αντίθεση με άλλα θηλυπρεπή άτομα στο σχολείο εγώ αν μου έβγαινε να κάνω διάφορες κινήσεις π.χ. να σπάω τον καρπό μου φρόντιζα να μην το κάνω, το έλεγχα, επειδή έβλεπα τέτοια παραδείγματα γύρω μου φρόντιζα να μην υποπέσω σε κάτι παρόμοιο». Κωνσταντίνος, 23

Ο ίδιος συμμετέχοντας κάνει μία σύγκριση του εαυτού του με τους υπόλοιπους ΛΟΑΤ μαθητές που έχει συναντήσει κατά τα σχολικά τους χρόνια.

«Πιστεύω ότι ανάλογα με την προσωπικότητά σου σε αντιμετωπίζουν κι αλλιώς. Για παράδειγμα, είχαμε στην τάξη ένα κλειστό αρκετά παιδί που είτε ήταν γκέι είτε όχι το αντιμετώπιζαν άσχημα. Ένα παιδί που είναι ανοιχτό και δυναμικό δεν υπάρχει λόγος να το αντιμετωπίζεις διαφορετικά... Κάποια άλλα παιδιά που ήταν γκέι και αρκετά θηλυπρεπή περνάγανε δύσκολα, ήταν και αρκετά εσωστρεφή και κλειστά. [...], τα κλασικά ομοφυλόφιλα παιδιά, τα ήσυχια που ήταν περιθωριοποιημένα».
Κωνσταντίνος, 23

Στην ανάλυσή μας, λοιπόν, προκύπτει η διάκριση των ΛΟΑΤ μαθητών σε αυτούς που δεν επιτελούσαν τη σεξουαλική τους ταυτότητα φανερά και την καταπίεζαν για να αποφύγουν το σχολιασμό, την περιθωριοποίηση, το στιγματισμό και την εκδήλωση ομοφοβικών συμπεριφορών προς το άτομό τους και στους ΛΟΑΤ μαθητές που η διαφορετική σεξουαλική τους προτίμηση ήταν φανερή στην υπόλοιπη μαθητική κοινότητα. Από το δείγμα της έρευνάς μας μόνο ένας συμμετέχοντας κατάφερε να διατηρήσει κρυφή και μυστική την ομοφυλοφιλική σεξουαλικότητά του. Οι υπόλοιποι 7 συμμετέχοντες για διαφορετικούς λόγους που θα παρουσιαστούν παρακάτω αναλυτικά ήταν θύματα της ομοφοβίας, της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού στιγματισμού κατά τη σχολική τους φοίτηση.

Το κοινό σημείο των 7 συμμετεχόντων είναι ότι η ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα ήταν φανερή στους συμμαθητές τους όχι πάντα από δική τους επιλογή. Η διαφορετικότητά τους ήταν εμφανής γιατί ‘‘θηλυπρέπιζαν’’ αρκετά σε σύγκριση με τον υπόλοιπο ανδρικό μαθητικό πληθυσμό (εσκεμμένα ή άθελά τους).

Στιγματίστηκαν μέσα από τις ενδυματολογικές τους επιλογές, το στήσιμο του κορμιού τους, τον τρόπο κίνησης των χεριών τους, τη φωνή τους που όλα αυτά έτειναν σε πιο “θηλυπρεπείς” στάσεις και συμπεριφορές. Αναφορικά με τη λεσβία μαθήτρια που συμμετείχε στην έρευνά μας, η εν γένει συμπεριφορά, τρόπος ντυσίματος και κινήσεων παρέπεμπαν σε πιο “ανδροπρεπείς” συμπεριφορές. Η σωματοποίηση λοιπόν της διαφορετικότητάς τους, με άμεση συνέπεια την υπέρβαση των ορίων της κανονικότητας (gender transgression), τους οδήγησε στο στιγματισμό και την περιθωριοποίηση από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι από τους 7 συμμετέχοντες οι 4 αναγνώριζαν και συνειδητά επιτελούσαν τη σεξουαλική τους ταυτότητα φανερά, ενώ οι άλλοι 3 παρόλη την προσπάθεια τους να την κρύψουν δεν το κατάφεραν, επειδή δεν ήταν σε θέση να καλύψουν τα “θηλυκά” τους χαρακτηριστικά (φωνή, κινήσεις κορμιού και χεριών).

Και οι 7 συμμετέχοντες δήλωσαν ότι καθ’ όλη τη σχολική τους πορεία είχαν υποστεί την περιθωριοποίηση, την απομόνωση, την έλλειψη σεβασμού και ομοφοβικές και εχθρικές συμπεριφορές απέναντί τους (σωματική και κυρίως λεκτική βία, χρήση προσβλητικών εκφράσεων και πολύ συχνά ετικετοποίηση). Η κυριαρχία του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου αποτυπώνεται σε όλες τις βαθμίδες της Εκπαίδευσης με τη σταδιακή και κλιμακωτή του αναπαραγωγή και ανάπτυξη. Ο φόβος, η απομόνωση, τα αρνητικά σχόλια σταδιακά και κλιμακωτά ξεκίνησαν από τις τελευταίες κυρίως τάξεις του Δημοτικού, στο Γυμνάσιο κορυφώθηκαν δραματικά και στο Λύκειο συνεχίστηκαν με τον ίδιο βαθμό και σε κάποιες περιπτώσεις πιο έντονα. Η έκρηξη αυτών των ομοφοβικών συμπεριφορών είχαν σαν αποτέλεσμα το φόβο, την εσωστρέφεια και την προσπάθεια των ΛΟΑΤ μαθητών να περνούν απαρατήρητοι από το υπόλοιπο μαθητικό σύνολο ώστε να αποφύγουν τις περαιτέρω εντάσεις, τις εχθρικές συμπεριφορές, τα υποτιμητικά σχόλια και την ετικετοποίησή τους. Προτιμούσαν την πλήρη απομόνωση (δεν έβγαιναν από την τάξη ούτε στα διαλείμματα) από το να είναι δακτυλοδεικτούμενοι στον προαύλιο χώρο του σχολείου.

«Στο Γυμνάσιο ήμουν ένα πάρα πολύ κλειστό παιδί, καθόλου κοινωνικό. Δεν μιλούσα ποτέ, δεν έβγαινα στα διαλείμματα. Ήμουν πολύ κλειστός και φοβισμένος. [...] ένιωθα και πολύ μόνος γιατί ήξερα ότι κάτι διαφορετικό έχω μέσα μου, αφού θεωρούσα ότι ήμουν μοναδικός στο κόσμο και δεν πρέπει να το τονίσω. Πίστευα ότι έχω ένα μυστικό που δεν το είχα αποκρυπτογραφήσει και ότι κανένας άλλος δεν το έχει. Κανείς δεν έπρεπε να το μάθει, αυτό θεωρούσα. [...] Ένιωθα μόνος και περιθωριοποιημένος. Μόνος μου επέλεγα αυτή τη στάση γιατί ένιωθα ότι δεν ταιριάζω με τους άλλους».

Δημήτρης, 23

«Στο Γυμνάσιο υπήρχαν περιστατικά ανάρμοστης συμπεριφοράς προς το άτομό μου είτε με έσπρωχναν είτε με κορόιδευαν για τη φωνή μου. [...] Λόγω της κοροϊδίας θα με χαρακτήριζα ως ένα πολύ φοβισμένο άτομο που κλείστηκα στον εαυτό του, να μην μιλάω, να μην εκφράζομαι. Ήμουν ένα κλειστό παιδί που δεν εκφραζόμουν όπως θα ήθελα να εκφραζόμουν. [...] Τα αγόρια κυρίως των μεγαλύτερων τάξεων

προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να μου δείξουν ότι δεν με συμπαθούν με το να με μειώνουν και να με προσβάλλουν». Μιχάλης, 22

«Στο Δημοτικό με κορόιδευαν αρκετά, ήμουν διαφορετικός από τα άλλα αγοράκια από πολύ μικρή ηλικία, συνεπώς άκουγα και πολλά σχόλια όπως ‘πούστης, αδερφή’. Έτσι για να μην διαφέρω από τα υπόλοιπα αγόρια προσπαθούσα να τους μοιάσω. Στο Γυμνάσιο μπορώ να πω ότι τους φοβόμουν, γι’ αυτό έκανα παρέα μόνο με κορίτσια. Τους φοβόμουν πάρα πολύ, μην φάω ξύλο, μην με σχολιάσουν. [...] Οι συμμαθητές μου τα αγόρια στην αρχή με αντιμετώπιζαν ως κάτι το εξωγήινο ‘Δες τον τι κάνει, τι φοράει, πώς μιλάει, με ποιους κάνει παρέα’», μετά με αντιμετώπιζαν ως κατώτερο από αυτούς. [...], στα διαλείμματα όταν υπήρχε πολύς κόσμος, επειδή τραβούσα πολλά βλέμματα πάνω μου προσπαθούσα να συγκρατηθώ ή έφευγα. Προσπαθούσα να μην φαίνομαι τόσο πολύ ώστε να μην είμαι το κέντρο της προσοχής και των αρνητικών σχολίων. Προσπαθούσα να κρυφτώ, να μην φαίνομαι τόσο πολύ για να μην με σχολιάσουν ή με κράζουν». Νίκος, 19

«Ήμουν απομονωμένος. Ήμουν εκτός κοινωνικά, ίσως και από επιλογή μου. Γιατί ένιωθα άσχημα όταν καταλάβαινα ότι τα αγόρια με κράζουν. Γενικά με αντιμετώπιζαν εχθρικά, οπότε προτιμούσα να είμαι απών πάρα το να είμαι μέσα σε μια ομάδα». Πάνος, 22

Δύο συμμετέχοντες δήλωσαν ότι, λόγω της συναισθηματικής σύγχυσης που βίωναν στην προσπάθειά τους να συνειδητοποιήσουν τη διαφορετική σεξουαλικότητά τους, η εσωστρέφειά τους ήταν μία συνειδητή επιλογή, όχι από το φόβο της απόρριψης και της περιθωριοποίησης αλλά επειδή θεωρούσαν ότι δεν μπορούν να επικοινωνήσουν και να μοιραστούν τους προβληματισμούς τους με κάποιον άλλον.

«Κοίτα, η αλήθεια είναι ότι ήμουν ένας περιπλανώμενος Ιούδας στο σχολείο για κάποια χρόνια, ειδικά στο Γυμνάσιο που είχα μάθει και τον όρο αυτό που χαρακτηρίζει τους μαθητές που είναι μόνοι τους και περιπλανούνται μόνοι τους στο προαύλιο. Βασικά ήμουν περιθωριοποιημένος αλλά από επιλογή μου, γιατί δεν ένιωσα ότι ταιριάζω με κάποια συγκεκριμένη παρέα έτσι ώστε να κολλήσουμε...». Γιώργος, 23

«Τα περισσότερα χρόνια ήμουν εκτός. Μπορεί να φαινόταν ότι υπήρχα αλλά απλά συμβάδιζα, δεν ένιωθα μέλος μέσα μου. Ένας τρίτος ίσως έβλεπε ότι είμαι, γιατί ήμουν, αλλά μέσα μου δεν ένιωθα καλά, όχι, ένιωθα περιθωριοποιημένη. Όχι τόσο από τα ίδια τα παιδιά... άπλα δεν με γέμιζε. Ίσως επειδή δεν είχα συνειδητοποιήσει απόλυτα τι συμβαίνει με εμένα και δεν ήμουν ξεκάθαρα με τις παρέες μου». Μαρία, 20

Δύο από τους συμμετέχοντες δήλωσαν ότι στο Λύκειο η στάση τους απέναντι στα αρνητικά σχόλια που δέχονταν άλλαξε. Δεν ανέχονταν πια την περιθωριοποίηση, τα υποτιμητικά σχόλια, και την περιφρόνηση ιδίως από τα άτομα του ίδιου φύλου. Η αλλαγή αυτή οφείλεται στην αποδοχή και πλήρη συνειδητοποίηση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας. Ναι μεν η περιθωριοποίηση, ο στιγματισμός και η ετικετοποίηση υπήρχαν, όμως, πλέον, οι ΛΟΑΤ μαθητές αποδεχόμενοι τη διαφορετικότητά τους προσπαθούσαν να υπερασπιστούν τον εαυτό

τους μέσα από στρατηγικές επιβίωσης που είχαν αναπτύξει με το πέρασμα του χρόνου.

«Στο Λύκειο είναι διαφορετικά τα πράγματα, στην αρχή σε κοιτάνε διαφορετικά, αντιλαμβάνονται το διαφορετικό, γιατί είμαι κάτι το διαφορετικό γι' αυτούς, τρομάζουν αλλά παρόλο το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό είμαστε και οι δύο άνθρωποι, που με τη συζήτηση και την κουβέντα είχα μία μεγάλη αποδοχή. [...] στο Λύκειο που ήμουν κι εγώ πιο ελεύθερος και δεν φοβόμουν. Σαφώς πάντα υπήρχαν, υπάρχουν και θα υπάρχουν άνθρωποι που θα σε κοιτάζουν περίεργα, θα σε σχολιάσουν αλλά από κάποια στιγμή και έπειτα έπαψαν να με απασχολούν τέτοιου είδους πράγματα, συνηθίζεται από κάποια στιγμή και μετά, σκληραγωγήθηκα. [...] Από τη στιγμή που το πήρα εγώ απόφαση, ένιωθα καλά με τον εαυτό μου κι ότι κι αν έλεγαν πια οι γύρω μου δεν με άγγιζε. Στο Λύκειο ένιωθα πιο δυνατός, ήξερα πια πώς θα απαντήσω αν με κοροϊδέσει κάποιος, πώς θα υπερασπιστώ τον εαυτό μου». Νίκος, 19

«Ήμουν 'μπροστά' για τα χρόνια και για το χωριό που ζούσα. Δεν ήμουν από τα άτομα που κρυβόμουν ή είχα κάποιο κόμπλεξ έτσι ώστε να κάνω τον άλλο να θέλει να με πειράξει, να με κοροϊδέσει ή να πει το οτιδήποτε, ίσα ίσα που ήταν και πιο χαλαροί όλοι μαζί μου. Τα είχα βρει με τον εαυτό μου από μικρός, οπότε δεν είχα και κάποιο θέμα. Εεε... εντάξει υπήρχαν και τα κακοπροαίρετα άτομα αλλά όχι κάτι τρομερό και κάποιος να μου έλεγε κάτι από το ένα αφτί έμπαινε από το άλλο έβγαινε, μπορούσα και να τον βάλω στην θέση του.. γενικά ήμουν αναίσθητος άνθρωπος». Αλέξης, 23

Συνοψίζοντας για τη στάση και συμπεριφορά που ανέπτυξαν οι ΛΟΑΤ μαθητές τόσο σε προσωπικό όσο και σε διαπροσωπικό επίπεδο μπορούμε να παρατηρήσουμε την ποικιλία αντιδράσεων και επιτελέσεων της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας. Κάποιοι ήταν σε θέση να επιτελούν κρυφά τη διαφορετική σεξουαλικότητά τους χωρίς να τους δημιουργεί κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα στις κοινωνικές τους σχέσεις. Η πλειοψηφία, όμως, των ΛΟΑΤ συμμετεχόντων επιτελούσαν φανερά τη σεξουαλική τους ταυτότητα όχι απαραίτητα από προσωπική τους επιλογή αλλά επειδή τα θηλυπρεπή χαρακτηριστικά τους πρόδιδαν την σεξουαλική τους ταυτότητα. Και σε αυτή τη περίπτωση παρατηρούμε διαφορετικές επιτελέσεις της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας. Υπήρχαν ΛΟΑΤ μαθητές που έμειναν φοβισμένοι, περιθωριοποιημένοι και στιγματισμένοι καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής τους πορείας χωρίς να αντιδράσουν και ήταν θύματα ομοφοβικών συμπεριφορών μέχρι την ολοκλήρωση της σχολικής τους θητείας. Υπήρχαν όμως και ΛΟΑΤ μαθητές που αντέδρασαν και υπερέβησαν τα όρια του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου, αδιαφορώντας για τις κοινωνικές συνέπειες (στα χρόνια του Λυκείου, σε συνδυασμό με την πλήρη αποδοχή της διαφορετικότητάς τους).

Όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι το αντίθετο φύλο ήταν πιο φιλικό απέναντί τους καθ' όλη τη σχολική πορεία. Οι ομοφυλόφιλοι μαθητές δήλωσαν ότι τα κορίτσια ήταν πιο φιλικά απέναντί τους και η λεσβία μαθήτριά δήλωσε ότι έκανε παρέα αποκλειστικά με αγόρια. Δύο συμμετέχοντες, οι οποίοι προσπαθούσαν να κρύψουν τη

διαφορετικότητά τους και το πέτυχαν σε μεγάλο βαθμό κατά τα σχολικά τους χρόνια δήλωσαν ότι έκαναν παρέα και με αγόρια.

Αναφορικά με τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντί τους οι ΛΟΑΤ μαθητές δήλωσαν πως ποτέ δεν ένιωσαν κάποια διάκριση ή περιθωριοποίηση απέναντί τους από την μεριά των εκπαιδευτικών. Θεωρούν ότι ήταν τυπικοί, υποστηρικτικοί, ότι αναγνώριζαν τη διαφορετικότητά τους αλλά ποτέ δεν τους έφερναν σε δύσκολη θέση. Δύο συμμετέχοντες ανέφεραν την ιδιαίτερη σχέση και δέσιμο που είχαν με τους/τις Κοινωνιολόγους καθηγητές/καθηγήτριες που είχαν κατά τα χρόνια του Λυκείου. Ένας μάλιστα συμμετέχοντας μίλησε στην καθηγήτρια Κοινωνιολογίας για τον εκφοβισμό που δέχονταν εκείνα τα χρόνια. Μόνο ένας συμμετέχοντας δήλωσε ότι έχει νιώσει τη διάκριση και το στιγματισμό από έναν καθηγητή του κατά τα σχολικά του χρόνια, αδυνατώντας να απευθυνθεί κάπου γι' αυτή την ανάρμοστη συμπεριφορά απέναντί του. Συνοπτικά, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων δεν ένιωσε κάποια διάκριση από τη συμπεριφορά και τη στάση που είχαν οι εκπαιδευτικοί απέναντί τους καθ' όλη τη σχολική τους πορεία. Κρατούσαν τους τύπους, όμως στις περιπτώσεις που έπρεπε να παρέμβουν το έκαναν με διακριτικό τρόπο ώστε να μην εκθέσουν και να μην στιγματίσουν ακόμα περισσότερο τους ΛΟΑΤ μαθητές.

Σχετικά με τις ομοφοβικές συμπεριφορές βίας (bullying) που έχουν δεχτεί οι ΛΟΑΤ μαθητές κι εδώ παρατηρούμε ποικιλία απαντήσεων αναφορικά με το είδος, το βαθμό, τη συχνότητα και τον τρόπο αντίδρασης των ΛΟΑΤ μαθητών. Ανεξαρτήτως όμως αυτών των παραγόντων, πρέπει να τονιστεί ότι η οποιαδήποτε μορφή ομοφοβικής βίας (λεκτική και σωματική) 'τραυματίζουν' και 'πληγώνουν' τη μη ηγεμονική, ομοφυλοφιλική ταυτότητα των ΛΟΑΤ μαθητών (Hunt & Jesen, 2007; Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015; Robinson et al., 2014).

Πιο συγκεκριμένα, από τους 8 συμμετέχοντες ένας δεν έχει υποστεί καμία μορφή βίας ή σχολικού εκφοβισμού, λόγω της κρυφής επιτέλεσης της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής του ταυτότητας. Μόνο ένας συμμετέχοντας δήλωσε ότι έχει δεχτεί λεκτική (υποτιμητικά σχόλια) και σωματική βία (σπρώξιμο, τρικλοποδιές).

«Το Λύκειο ήταν η πιο ‘μελανή στιγμή’ της σχολικής μου πορείας. [...] Τα αγόρια προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να μου δείξουν ότι δεν με συμπαθούν με το να με μειώνουν και να με προσβάλλουν. Για παράδειγμα, μπορεί να περπάταγα στο διάδρομο και επίτηδες να έπεφταν πάνω μου, να με έσπρωχναν, να με χλεύαζαν όταν μίλαγα όχι μόνο στο μάθημα αλλά και στα διαλείμματα με τις φίλες μου και στο Λύκειο υπήρχε ένα παιδί που μου συμπεριφερόταν με τέτοιο τρόπο που με έκανε να μην θέλω να βγω έξω από την τάξη στα διαλείμματα. [...] Στο Λύκειο όμως με το συγκεκριμένο παιδί πέρασα πάρα πολύ άσχημα... Δεν θέλω ούτε να το σκέφτομαι ακόμα και τώρα...».

Μιχάλης, 22

Οι υπόλοιποι 6 έχουν δεχτεί μόνο λεκτική βία (ετικετοποίηση, προσβλητικά σχόλια και ταμπέλες όπως 'αδερφή, πούστης, πισωγλέντης, λούγκρα'). Η αντίδραση των

ΛΟΑΤ μαθητών πάλι ποικίλλει. Η πλειοψηφία των ΛΟΑΤ μαθητών στο άκουσμα των υποτιμητικών σχολίων και προσβολών γίνονταν πιο εσωστρεφής, η ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα “πληγωνόταν” στο άκουσμα αυτών των σχολίων, με συνέπεια την κοινωνική απομόνωση, την αίσθηση της έλλειψης σεβασμού και το στιγματισμό τους από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Δύο συμμετέχοντες δήλωσαν ότι κατά τη διάρκεια του Λυκείου αντιδρούσαν και απαντούσαν στα υποτιμητικά σχόλια, αδιαφορώντας για τις συνέπειες.

«Μου έλεγαν πολλά... Ότι γιορτάζω στη γιορτή της γυναίκας, μου έλεγαν δηλαδή χρόνια πολλά εκείνη τη μέρα». Δημήτρης, 23

«Λεκτική [βία] ναι, πάρα πολλές φορές κατά κύριο λόγο στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο, στο Λύκειο το έπαιρνα τελείως χαλαρά, για παράδειγμα μου έλεγαν ‘άντε ρε πούστη’ κι εγώ τους απαντούσα ‘κάτι καινούργιο μας είπες!’’, πια δεν έδινα σημασία. Η βία που δεχόμουν ήταν από αγόρια». Νίκος, 19

Η λεκτική βία είναι μορφή «Λόγου Μίσους» (“Hate Speech”) (Butler, 1997). Η Butler (1997) θεωρεί το Λόγο Μίσους ως μία επιτελεστική πράξη Λόγου, διότι λειτουργεί ως ένα είδος αναγνώρισης του ‘ποιος είσαι’. Για έναν ομοφυλόφιλο, η χρήση διάφορων ταμπελών (‘faggot, sissy, fairy’), συμβάλλει στη λεκτική προσβολή και βία με άμεσο αποτέλεσμα το διαχωρισμό και την περιθωριοποίηση του ομοφυλόφιλου μαθητή από το ευρύτερο σχολικό και κοινωνικό πλαίσιο. Ο Λόγος μίσους είναι μία επιτελεστική λεκτική πράξη που δεν παράγει μόνο ένα αποτέλεσμα. Δηλαδή, δεν επηρεάζει μόνο τον ακροατή/αποδέκτη, αλλά συμβάλλει και στην κοινωνική συγκρότηση αυτού που επιτελεί το Λόγο Μίσους. Με άλλα λόγια, διαμορφώνει και καθορίζει τις σχέσεις εξουσίας και ελέγχου ανάμεσα σε αυτόν που επιτελεί το Λόγο Μίσους (ετεροφυλόφιλο μαθητή) και τον αποδέκτη (ομοφυλόφιλο μαθητή) και την τοποθέτησή τους μέσα στην κοινωνική ιεραρχία, με άμεση επίπτωση την τοποθέτηση του αποδέκτη/ακροατή του Λόγου Μίσους σε υποδεέστερη θέση (Butler, 1997 στο McInnes & Couch, 2004).

Πιο αναλυτικά, η υποταγή του αποδέκτη του Λόγου Μίσους έχει ως άμεση συνέπεια την έλλειψη επικοινωνίας, κοινωνικής συνοχής και του αισθήματος του ‘ανήκειν’. Οι ομοφυλόφιλοι μαθητές (‘sissy boys’) δεν θεωρούνται ‘αυθεντικά’ αρσενικά με αποτέλεσμα την απομόνωση και περιθωριοποίησή τους. Όμως, ο Λόγος μίσους έχει άλλο ένα αποτέλεσμα. Μέσα από την περιθωριοποίησή τους, οι ομοφυλόφιλοι μαθητές ενώνονται, αντιδρούν και δεν συμβιβάζονται με τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο, δημιουργώντας έναν νέο μη ηγεμονικό, ομοφυλοφιλικό Λόγο περί σεξουαλικότητας. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία στρατηγικών επιβίωσης εντός του σχολικού πλαισίου (McInnes & Couch, 2004). Τέτοιες στρατηγικές επιβίωσης οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι είναι ο αυτοσαρκασμός, το χιούμορ και η προσπάθεια να προστατευτούν με το να βοηθούν στα μαθήματα τα αγόρια συμμαθητές τους. Θεωρούσαν ότι όσο πιο τυπικοί ήταν απέναντί τους τόσο πιο “ανώδυνη” θα ήταν η αντιμετώπισή τους.

«Νομίζω ότι απλά το καταλάβαιναν. Όμως τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης και ιδιαίτερα τα αγόρια δεν με ενοχλούσαν, επειδή ήμουν απουσιολόγος και με αυτό τον τρόπο τους ‘εξαγόραζα’». Δημήτρης, 23

«[...] βοηθούσα τα αγόρια στα μαθήματα που δεν τα κατάφερναν τόσο καλά, είτε σε εργασίες. Με αυτό τον τρόπο πίστευα ότι προστατεύομαι κι ένιωθα ότι με έκαναν παρέα και με αποδέχονταν». Μιχάλης, 22

«Επειδή είχα αρκετά κιλά ως μαθητής, προτιμούσα να με κοροϊδεύουν για τα κιλά μου παρά για τη σεξουαλική μου ταυτότητα. Πιο απλά προτιμούσα να είμαι ο ‘χοντρός’ παρά ο ‘πούστης’. Αυτό θεωρώ ότι το κατάφερα με το χιούμορ και τον αυτοσαρκασμό που με χαρακτηρίζει. Προτιμούσα να με κοροϊδεύουν για τα κιλά μου γιατί αυτό είναι κάτι που μπορείς να το αλλάξεις, ενώ το άλλο δεν ήταν επιλογή μου, δεν το επέλεξα... πόσο μάλλον όταν ήμουν παιδάκι». Νίκος, 19

Στα πλαίσια της ομοφοβίας και της κυριαρχίας του ετεροφυλοφιλικού Λόγου, οι ΛΟΑΤ μαθητές στην προσπάθειά τους να μην στιγματιστούν ακόμα περισσότερο για την ομοφυλοφιλική τους ταυτότητα απέφευγαν τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ τους. Πιο αναλυτικά, όλοι οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι είχαν εντοπίσει και γνώριζαν κι άλλα ομοφυλόφιλα άτομα εντός του σχολικού τους περιβάλλοντος. Όμως για να αποφευχθούν επιπρόσθετα αρνητικά σχόλια όλοι οι συμμετέχοντες επέλεξαν να αποστασιοποιηθούν από τα άλλα ΛΟΑΤ άτομα για την δική τους πιο ομαλή συμβίωση με τους ετεροφυλόφιλους συμμαθητές τους.

«Είχα εντοπίσει ένα αγόρι αλλά προσπαθούσα να τον αποφύγω για να μην καταλάβουν κάτι και για μένα. Δεν ήθελα να έχω καμία σχέση μαζί του για να μη τραβάω την προσοχή των άλλων. Ήθελα κατά βάθος να τον πλησιάσω αλλά επειδή φαινόταν τι είναι (και ιδιαίτερα κοινωνικός - αρκετά διάσημος), φοβόμουν να τον πλησιάσω. Δεν ήθελα να τραβάω τα φώτα της προσοχής. Προτιμούσα να είμαι στην αφάνεια και να περνάω απαρατήρητος». Δημήτρης, 23

«Ναι, είχα δει κι άλλα άτομα που έμοιαζαν περισσότερο με εμένα, στο Λύκειο κυρίως. Αλλά σε καμία περίπτωση δεν προσπάθησα να τα πλησιάσω γιατί θεωρούσα ότι θα στιγματιζόμουν περισσότερο από όσο ήδη ήμουν. Ήταν πολύ προκλητικοί και φαινότουσαν πολύ έντονα ότι είχαν διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις, εγώ προτιμώ να είμαι στην αφάνεια. Δηλαδή φόραγαν στενά ρούχα, προκαλούσαν με το κούνημά τους, ήταν πιο ‘bitch’ κι εγώ δεν εκφραζόμουν μέσα από αυτό». Μιχάλης, 22

«Απ’ ότι θυμάμαι υπήρχαν, και με 1-2 άτομα έκανα και παρέα χωρίς να λέμε ο ένας στον άλλο φυσικά τίποτα... τα υπόλοιπα παιδιά ήταν τα κλασικά ομοφυλόφιλα παιδιά, τα ήσυχια που ήταν περιθωριοποιημένα. Κι ας μου ερχόταν η επιθυμία να μιλήσω ακόμα κι με αυτά τα παιδιά για τη διαφορετική σεξουαλική μας ταυτότητα δεν το έκανα γιατί δεν ήθελα για κανέναν λόγο να δώσω δικαίωμα σε παιδιά από το σχολείο...». Κωνσταντίνος, 23

Ολοκληρώνοντας το Β' Άξονα, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν αναφορικά με τη σωματοποίηση (embodiment) του κοινωνικού τους φύλου και κατ' επέκταση της σεξουαλικής τους ταυτότητας. Μέσα από αυτές τις ερωτήσεις προσπαθούμε να κατανοήσουμε αν οι ΛΟΑΤ μαθητές σωματοποιούν τη διαφορετικότητά τους και με ποιο τρόπο (τρόπος ντυσίματος, στήσιμο κορμιού, κινήσεις χεριών, φωνή). Παράλληλα, ερευνούμε αν εξωτερικεύουν τη σεξουαλική τους διαφορετικότητα θελημένα και εσκεμμένα για να προκαλέσουν αντιδράσεις στο κοινωνικό τους περίγυρο. Ενδέχεται η σωματοποίηση να πραγματοποιείται άθελά τους (με πιο απλά λόγια, να θηλυπρεπίζουν μέσα από διάφορα χαρακτηριστικά τους χωρίς να μπορούν να κάνουν κάτι για να το καλύψουν). Τέλος, παρατηρήθηκε και το φαινόμενο να προσπαθούν να καταπιέσουν την οποιαδήποτε κίνηση και γενικά τον τρόπο έκφρασης που θα υποδηλώσει στη σχολική κοινότητα τη διαφορετικότητά τους. Αυτό που πάλι έρχεται στην επιφάνεια είναι η μεγάλη καταπίεση, ο φόβος και το άγχος για την κοινωνική περιθωριοποίηση και το στιγματισμό μέσα από την κυρίαρχη ομοφοβική στάση της κοινωνίας και της σχολικής κοινότητας σε οτιδήποτε το διαφορετικό.

Με το όρο σωματοποίηση (embodiment) αναφερόμαστε σε οποιαδήποτε μορφή σωματοποίησης και εξωτερίκευσης του κοινωνικού φύλου και της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας. Οι ενδυματολογικές επιλογές, το στήσιμο του κορμιού, οι κινήσεις του σώματος και των χεριών, η φωνή είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά που καταγράφηκαν από τους συμμετέχοντες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρατηρούμε στο πώς επιτελούσαν το κοινωνικό τους φύλο οι ΛΟΑΤ μαθητές σε σχέση με τη σωματοποίησή του. Τέσσερις από τους συμμετέχοντες δήλωσαν πως δεν εξέφραζαν και δεν σωματοποιούσαν τη διαφορετικότητά τους συνειδητά προκειμένου να αποφύγουν τα παραπάνω αρνητικά σχόλια και το χλευασμό προς το πρόσωπό τους. Αυτό που τους βοήθησε ήταν το γεγονός ότι δεν είχαν κάποιο "θηλυπρεπές" χαρακτηριστικό στην εμφάνισή τους που δεν μπορούσαν να κρύψουν, να ελέγξουν ή να καλύψουν. Η συμπεριφορά τους αυτή όμως άλλαξε με το πέρασμα των σχολικών τους χρόνων και την είσοδό τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Στο Πανεπιστήμιο δήλωσαν ότι ένιωθαν πιο ελεύθεροι να κάνουν ό,τι θέλουν, να εκφραστούν μέσα από τις ενδυματολογικές τους επιλογές, τις κινήσεις του κορμιού και των χεριών, έτσι όπως ακριβώς ένιωθαν, χωρίς να τους νοιάζουν τα αρνητικά σχόλια.

«Αναφορικά όμως με το στήσιμο του κορμιού μου και γενικότερα τις χειρονομίες μου θεωρώ ότι δεν προκαλούσα γιατί λειτουργούσα σαν ρομπότ. Γενικά αισθανόμουν πολύ άβολα και νόμιζα πως ήμουν πολύ εκτεθειμένος. Ακόμη και στη παρέα μου εγώ που θεωρούσα φίλες μου, όταν μιλάγαμε για σεξουαλικά ζητήματα, ιδρώνα, έκανα νευρικές κινήσεις και πανικοβαλλόμουν και προσπαθούσα να αλλάξω θέμα. Αλλά ακόμα και να ήθελα να ντυθώ προκλητικά δεν θα τολμούσα να το κάνω ποτέ λόγω της κοινωνικής κατακραυγής. Περίμενα τα 'πολυπόθητα 18'' να κάνω ό,τι θέλω εγώ». Δημήτρης, 23

«Δεν θεωρώ ότι προκαλούσα, γιατί αν προκαλούσα θα είχα υποστεί και την περιθωριοποίηση που είπες. Αφού δεν προκαλούσα και δεν έδινα δικαίωμα δεν είχα και κάποια αντιμετώπιση διαφορετική. [...] ακόμη και να μου έβγαινε, κάτι το οτιδήποτε, προσπαθούσα να μην το δείξω με κανέναν τρόπο. [...] Γιατί φοβόμουν μήπως δώσω

κάποιο δικαίωμα για το οτιδήποτε από τα αρνητικά σχόλια μέχρι κάτι ακόμα πιο χειρότερο, αλλά γενικά δεν μου έβγαιναν κι σε εκείνη την ηλικία να κάνω ακραία πράγματα. Αυτό άλλαξε 180 μοίρες όταν πέρασα στη σχολή. Είδα πράγματα, απέκτησα εμπειρίες, συζήτησα, γνώρισα καινούργιες παρέες κι άρχισα κι εγώ να είμαι οκ μ' αυτό». Κωνσταντίνος, 23

Ένας μόνο συμμετέχοντας δήλωσε ότι δεν προκαλούσε με τις ενδυματολογικές του επιλογές ή διάφορες σωματικές κινήσεις, όμως επειδή είχε αρκετά “θηλυπρεπή” φωνή αντιμετώπισε τον χλευασμό, την κοροϊδία και τον κοινωνικό στιγματισμό. Συνεπώς, άθελά του χωρίς να επιτελεί τη σεξουαλική του ταυτότητα φανερά προκαλούσε τα αρνητικά σχόλια και την περιθωριοποίηση, αδυνατώντας να προστατεύσει τη σεξουαλική του διαφορετικότητα. Τέλος, 3 από τους συμμετέχοντας δήλωσαν πως “υπερέβαιναν” (gender transgression) τα όρια του κυρίαρχου ετεροφυλοφιλικού Λόγου και της ετεροφυλοφιλικής μήτρας, που καθορίζει σε τέτοιο βαθμό τις σχέσεις των μαθητών μεταξύ τους και την έκφραση του κοινωνικού τους φύλου, θελημένα και με πλήρη αυτογνωσία. Η σωματοποίηση του κοινωνικού φύλου σχετιζόταν με τις εκκεντρικές ενδυματολογικές επιλογές, το στήσιμο του κορμιού, τις κινήσεις των χεριών και εν γένει την εκδήλωση μίας πιο “θηλυκής πλευράς”, ταράσσοντας τα παγιωμένα έμφυλα όρια της ετεροκανονιστικής κοινωνίας. Τόνιζαν ιδιαίτερα τα “θηλυκά” τους χαρακτηριστικά σε πρώτο επίπεδο γιατί έτσι ένιωθαν, αλλά και διότι δεν ήθελαν να καταπιέζουν και να κρύβουν το κοινωνικό τους φύλο και σε δεύτερο επίπεδο, όπως δήλωσαν και οι 3 συμμετέχοντας, διότι η υπέρβαση των ορίων της ετεροκανονικότητας ήταν γι’ αυτούς ένας τρόπος αντίδρασης απέναντι στις ομοφοβικές συμπεριφορές που είχαν δεχτεί. Κάνοντας ακόμα πιο φανερή την επιτελεστικότητα του κοινωνικού τους φύλου κατοχύρωναν τη θέση τους και την εξουσία τους μέσα στο κοινωνικό σύνολο.

Η Ingrey (2013) αναφέρει ότι σε ένα ετεροφυλοφιλικό σχολικό περιβάλλον ισχυρού ελέγχου και κανονικοποίησης του σώματος οι ομοφυλόφιλοι καταπιέζουν τη σεξουαλικότητα και υποκειμενικότητά τους και προσπαθούν να υιοθετήσουν τις κανονιστικές νόρμες ένδυσης για να αποφύγουν το στιγματισμό και τη περιθωριοποίηση μέσα στη σχολική κοινότητα. Όσοι ομοφυλόφιλοι υπερβαίνουν τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο σεξουαλικότητας και ένδυσης (gender transgression) με το να βάζονται και να φοράνε εφαρμοστά ρούχα (skinny jeans), στοχοποιούνται και περιθωριοποιούνται από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα. Ενώ κάποιοι άλλοι για να αποφύγουν το στιγματισμό και τη περιθωριοποίηση εναρμονίζονται με τους “ετεροφυλοφιλικούς κανόνες εμφάνισης” (gender-typical apparel) (Lasser & Wicker, 2008 στο Ingrey, 2013).

«Άρχισα να κεντρίζω τα βλέμματα των άλλων, φόραγα φουλάρια, έντονα χρώματα, έκανα τα μαλλιά μου κότσους ή τα έβαφα, αλλά επειδή είχα μακρύ μαλλί ότι κι αν έκανα φαινόταν.[...] Σαφώς και ήξερα ότι προκαλούσα αλλά δεν με ενδιέφερε γιατί αυτό ήθελα να κάνω. Δεν θα γεμίσω εγώ απωθημένα για να μην λένε αυτοί... [...] γενικά έδειχνα τη θηλυκή μου πλευρά με πολύ έντονο τρόπο για να τους αποστομάσω».

Νίκος, 19

«Έβγαζα τα φρύδια μου, στο γυμνάσιο έβαζα make up, φόραγα στενά μπλουζάκια, παντελόνια στενά, κουνιόμουν πολύ και τέτοια. ήθελα να μοιάζω πολύ με γυναίκα [...] αλλά έτσι μου έβγαινε ο εαυτός μου. Φαντάσου ότι εγώ παλιά φορούσα κοντά μαύρα μπλουζάκια με την κοιλιά έξω... ήθελα να φαίνεται η κοιλιά μου, έβγαζα φρύδια, μάκραινα τα μαλλιά μου, τα έκανα ξανθά... Κουνιόμουν πολύ εγώ. Δηλαδή εγώ φαινόμουν από το περπάτημα πολύ. Το οποίο το έκανα και λίγο εσκεμμένα.[...], έβλεπα αντιδράσεις από τα αγόρια, δεν έδινα και πολύ σημασία αλλά ίσως τα μάκραινα [τα μαλλιά] και επίτηδες πώς να στο πω!». Πάνος, 22

«Στο λύκειο που κουρεύτηκα. [...] Ίσως στο περπάτημα... άρχισε να γίνεται πιο ‘βαρύ’ το περπάτημα μου, ειδικά μπροστά από τα κορίτσια ήθελα να καταλάβουν ότι δεν ήμουν σαν αυτές. Ναι, κάποιες φορές προκαλούσα». Μαρία, 20

Οι Robinson et al. (2014) σε έρευνά τους αναφέρουν ότι οι κοινωνικο-πολιτικές, εκπαιδευτικές και νομικές διακρίσεις που υφίστανται τα ΛΟΑΤ άτομα μπορούν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στη σωματική και συναισθηματική υγεία και ευεξία. Συμπεριφορές ομοφοβίας, περιθωριοποίησης και στιγματισμού των ΛΟΑΤ ατόμων μπορούν να έχουν ζημιογόνες επιπτώσεις στην ίδια την υγεία των ΛΟΑΤ ατόμων. Αυτό επιβεβαιώνεται και στη δική μας έρευνα αφού ένας συμμετέχοντας από το μεγάλο του φόβο για ομοφοβικές συμπεριφορές βίας απέναντί του παρουσίασε κάποια σωματικά εξανθήματα, απόρροια της περιθωριοποίησης και του χλευασμού που δεχόταν.

«Υπήρξαν χρόνια που έκλαιγα, πιο συγκεκριμένα στη μετάβαση από το Δημοτικό προς το Γυμνάσιο, από το άγχος και το φόβο μου μην δεχτώ bullying και μην φάω ξύλο, έβγαλα εξανθήματα σε όλο μου το πρόσωπο, ήταν ψυχοσωματικό το πρόβλημα πλέον...». Νίκος, 19

Γ' Άξονας: Εκπαιδευτική Πολιτική και διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός

Μέσα από τον τελευταίο άξονα της συνέντευξης παρουσιάζεται η άποψη των ΛΟΑΤ μαθητών αναφορικά με το αν υπάρχουν κατάλληλα εκπαιδευτικά προγράμματα για την προώθηση και την αποδοχή του διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο (υπάρχουν τέτοιου είδους προγράμματα και πώς εφαρμόζονται εντός σχολικού πλαισίου;). Έρευνες έχουν αναδείξει την ουσιώδη και απαραίτητη συμβολή των εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας εντός του σχολικού πλαισίου. Αυτά τα προγράμματα έχουν ως στόχο την αποδοχή και ενσωμάτωση της ΛΟΑΤ μειονότητας στη σχολική κοινότητα και ταυτόχρονα την ενίσχυση και υποστήριξη των ΛΟΑΤ μαθητών στην προσπάθεια αναγνώρισης και επιτέλεσης της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας στα ετεροκανονικά πλαίσια του σχολείου (Robinson et al., 2014; Grossman et al., 2009). Τα προγράμματα αυτά είναι σχεδιασμένα όχι μόνο για τους μαθητές αλλά και για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών γι' αυτό το τόσο

λεπτό, ευαίσθητο αλλά υπαρκτό φαινόμενο (Ellis, 2009; Buston, Wight & Scott, 2001).

Δυστυχώς και παρά την πληθώρα των παγκόσμιων ερευνών που έχουν αναδείξει την αναγκαιότητα σχεδιασμού εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό, κανένας από τους συμμετέχοντες δεν έχει παρακολουθήσει κάποιο τέτοιο πρόγραμμα κατά τα σχολικά του χρόνια. Η πλειοψηφία των ΛΟΑΤ μαθητών δήλωσε ότι το θέμα της ομοφυλοφιλίας και του διαφορετικού σεξουαλικού προσανατολισμού στο ελληνικό σχολείο θεωρείται “απαγορευμένο” και “θέμα ταμπού”, χωρίς ποτέ να έχει πέσει στην αντίληψή τους κάποια σχετική ενημέρωση ή κάποιο ειδικό πρόγραμμα για την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας. Μόνο ένας συμμετέχοντας δήλωσε ότι είχε γίνει μία αναφορά για την ομοφυλοφιλία σε κάποιο μάθημα Κοινωνιολογίας στο Λύκειο, χωρίς όμως κάποια πιο εξειδικευμένη αναφορά στη σεξουαλική διαφορετικότητα. Συνοπτικά, ποτέ κανένας συμμετέχοντας δεν αντιλήφθηκε κάποια δράση εντός σχολικού πλαισίου αναφορικά με τη σεξουαλική διαφορετικότητα. Γι’ αυτό το λόγο η πλειοψηφία του δείγματος δήλωσε ότι το σχολείο θα μπορούσε με τον κατάλληλο εκπαιδευτικό σχεδιασμό, επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας να είναι ένας χώρος ελεύθερης έκφρασης και ισότητας χωρίς τον φόβο του στιγματισμού και της περιθωριοποίησης. Δύο συμμετέχοντες τόνισαν και την ελλιπή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για τον τρόπο που θα πρέπει να διαχειρίζονται τέτοια ζητήματα.

«Ποτέ κανείς δεν βρέθηκε να με πιάσει να μου πει «έλα εδώ, τι νιώθεις;» και μεν είναι ευθύνη των γονιών αλλά εν μέρει έχουν και οι καθηγητές μία ευθύνη γιατί στο σχολείο περνάς 8 ώρες από τη ζωή σου καθημερινά, συνεπώς θεωρώ ότι και το σχολείο έχει ρόλο σ’ αυτό το κομμάτι». Νίκος, 19

«Το σχολείο θεωρώ δεν ασχολείται καν με το θέμα της σεξουαλικής διαφορετικότητας. Δηλαδή τα σχολεία, ο τρόπος που προσεγγίζουν τα παιδιά, ο τρόπος διδασκαλίας και ο τρόπος που αντιμετωπίζουν όλα αυτά είναι μηδαμινός. Δεν υπάρχει ενημέρωση. Δεν ασχολείται κανένας με τίποτα. Οι καθηγητές πάνε κάνουν τη δουλειά τους και φεύγουνε. Μπορεί να γίνονται έκτροπα μέσα στο σχολείο, μπορεί ένα παιδί να υποφέρει από bullying. Υπάρχει πλήρης αδιαφορία. Στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση μηδέν. Και καλά εδώ στην Αθήνα ... σε επαρχίες η κατάσταση είναι τραγική. [...] Δεν ασχολούνται με το θέμα, δεν υπάρχει σεξουαλικός προσανατολισμός και ίσα ίσα είναι ταμπού. Υπήρξε κάποτε μια απόπειρα να γίνει κάτι αλλά αναστατώθηκαν όλοι οι γονείς, οι Σύλλογοι Γονέων και τα σχολεία το σταμάτησαν γιατί θεώρησαν οι ... Έλληνες γονείς [ειρωνικός τόνος] ότι είναι προκλητικό να γίνεται κάτι τέτοιο και να έχουν τα παιδιά τους σεξουαλική διαπαιδαγώγηση». Αλέξης, 23

7.3. Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών

Η ΛΟΑΤ μειονότητα στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο δεν απαρτίζεται μόνο από τους μαθητές αλλά και από τους εκπαιδευτικούς. Συνεπώς λοιπόν, για μια πιο πλήρη, σφαιρική και ολοκληρωμένη καταγραφή της άποψης της ΛΟΑΤ μειονότητας εντός σχολικού πλαισίου στο δείγμα της έρευνάς μας συμμετέχουν και 2 άνδρες ομοφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί. Με τη συμμετοχή των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης των απόψεών τους αναφορικά με το πώς το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται αυτή την ευαίσθητη μαθητική μειονότητα (μέσα από ποιες εκπαιδευτικές πολιτικές και δράσεις), πώς ο κυρίαρχος ηγεμονικός ετεροφυλοφιλικός Λόγος επηρεάζει την σχολική πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο από τη σκοπιά των σχολικών επιδόσεων όσο και ως προς τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν και, τέλος, πώς οι ίδιοι διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (από τη μία την ομοφυλόφιλη σεξουαλική ταυτότητα και από την άλλη την ταυτότητα του εκπαιδευτικού), όλα αυτά πάντα στο πλαίσιο της κυριαρχίας της ετεροφυλοφιλικής μήτρας στο ελληνικό (και όχι μόνο) σχολείο και την ελληνική κοινωνία.

Αναφορικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί του δείγματος είναι άνδρες που εργάζονται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, ο ένας ως δάσκαλος ΠΕ70 και ο άλλος ως καθηγητής Αγγλικών. Και οι δύο συμμετέχοντες έχουν πάνω από 10 χρόνια προϋπηρεσίας στην Εκπαίδευση (ο ένας 12 και ο άλλος 16). Σχετικά με τις περιοχές όπου έχουν εργαστεί, ο ένας έχει εργαστεί σε αγροτικές περιοχές αρκετά χρόνια (στο νομό Αιτωλοακαρνανίας) αλλά και σε αστικές αφού τα τελευταία χρόνια εργάζεται στην Πάτρα. Ο δεύτερος συμμετέχοντας έχει εργαστεί αποκλειστικά στην Αθήνα σε διάφορες περιοχές τόσο σε δημόσια όσο και σε ιδιωτικά σχολεία. Τέλος, αναφορικά με τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα εντός σχολικού πλαισίου ο ένας συμμετέχοντας δεν έχει εκφράσει κάτι ανοιχτά ο ίδιος στους συναδέλφους του και γενικά δεν είναι κάτι που το συζητάει ελεύθερα εντός της σχολικής κοινότητας.

«[...] πιστεύω ότι το γνωρίζουν, όχι όμως, από δική μου συζήτηση. Οι συνάδελφοι μου αντιλαμβάνονται τις σεξουαλικές μου προτιμήσεις δεν είναι κάτι που το συζητάμε, αλλά είναι κάτι που το δέχονται στα πλαίσια της ανεκτικότητας, ας πούμε, ότι το κατανοούν».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Ο δεύτερος συμμετέχοντας είναι ενεργός ακτιβιστής και συμμετέχει σε διάφορες ομάδες για τα δικαιώματα και την ισότητα των ΛΟΑΤ στην ελληνική κοινωνία. Μάλιστα ο ίδιος μαζί με κάποιους άλλους ΛΟΑΤ εκπαιδευτικούς κι όχι μόνο έχει δημιουργήσει μία ομάδα που ασχολείται με την ομοφοβία στο ελληνικό σχολείο. Συνεπώς, η διαφορετική σεξουαλική του ταυτότητα είναι γνωστή και φανερή στη σχολική κοινότητα που εργάζεται.

Και οι δύο ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί έχουν συναντήσει ΛΟΑΤ μαθητές κατά την επαγγελματική τους πορεία. Σε πρώτο επίπεδο ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι

συγκρίσεις που κάνουν ανάμεσα στις περιοχές που έχουν εργαστεί (αγροτικές και αστικές) αλλά κι ανάμεσα στην ιδιωτική και τη δημόσια εκπαίδευση. Συγκρίνοντας τις αγροτικές και τις αστικές περιοχές ο ΛΟΑΤ εκπαιδευτικός σημειώνει ότι στις αγροτικές κοινωνίες, όπου είναι πιο κλειστές και συντηρητικές, οι ΛΟΑΤ μαθητές είναι πιο στιγματισμένοι και περιθωριοποιημένοι και δέχονται περισσότερες ομοφοβικές συμπεριφορές (βλ. και Robinson et al., 2014).

«[...] στην πόλη νομίζω είναι πιο διαχειρίσιμο όσον αφορά τους συλλόγους τουλάχιστον. [...] δυστυχώς στο χωριό ήταν κάποιες περιπτώσεις που κοινωνικά ήταν δακτυλοδεικτούμενα παιδιά εεε... και που πριν ας πούμε δέκα χρόνια στην Αιτωλοακαρνανία ήταν μεγάλο το πρόβλημα με κάποια αγόρια που ούτως ή άλλως ερχόταν στο σχολείο με μια ταμπέλα και τα χωριά είναι πολύ σκληρά. Οι κλειστές κοινωνίες είναι πάρα πολύ σκληρές, πολύ πιο σκληρές από ότι οι αστικές περιοχές. Στα χωριά σε αυτά τα θέματα είναι πολύ πιο αυστηροί». Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Συσχετίζοντας τη δημόσια και την ιδιωτική εκπαίδευση ο εκπαιδευτικός σχολιάζει ότι τα πράγματα και στην ιδιωτική εκπαίδευση είναι ακόμα πιο δύσκολα αφού οι ΛΟΑΤ μαθητές δέχονται ακόμα μεγαλύτερη κοινωνική πίεση λόγω και της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης που έχουν. Κατά συνέπεια οι ΛΟΑΤ μαθητές καταπιέζουν τη διαφορετικότητά τους ή επιτελούν τη ταυτότητά τους κρυφά, ώστε να μην στιγματιστούν.

«Στο Κολέγιο Αθηνών, για παράδειγμα, το προνόμιο μετράει πάρα πολύ. Για να πάει κάποιος το παιδί του στο Κολέγιο, συνήθως ανήκει σε μία τάξη ανθρώπων που έχουνε προνόμια. Εκεί θεωρείται λοιπόν, αν έχεις κάτι που δεν σου προσθέτει προνόμιο πρέπει να το κρύβεις, δηλαδή υπάρχει πολύ μεγάλη κοινωνική πίεση. Αν και θα θεωρούσαμε ότι ένα παιδί ΛΟΑΤ στο Κολέγιο, επειδή θα ήταν από πιο μορφωμένη και πλούσια οικογένεια είναι πιο ελεύθερο να ζήσει, δεν ισχύει αυτό, έχει πολύ έντονη κοινωνική πίεση. Συγκεκριμένα, μία μητέρα από το Κολέγιο που είχε φέρει το παιδί της στην κατασκήνωση, μου έλεγε εξ' αρχής ότι το παιδί είναι ευαίσθητο, να το προσέχετε. Εγώ το παιδί το είχα δει δεν είχε κάποιο είδος ευαισθησίας, συμμετείχε σε όλες τις δραστηριότητες, ήταν κοινωνικό παιδί... κάποια στιγμή θα πηγαίναμε να κάνουμε μπάνιο στο ποτάμι και εκεί επειδή είχε μεγάλη οικειότητα μίλησε στον ομαδάρχη του και του είπε ντρέπομαι επειδή μου αρέσουν τα σώματα των άλλων αγοριών κι αν πάμε για μπάνιο θα το καταλάβουν, στην ουσία έκανε 'coming out' το παιδί στον ομαδάρχη του. Κι όταν μίλησα εγώ με τη μητέρα είχε πάθει μεγάλο σοκ και μου είπε ότι πηγαίνει το παιδί σε ψυχολόγο και δεν θέλω αυτό το πράγμα να διαρρεύσει και να μην το μάθουνε οι άλλοι. Δηλαδή, υπάρχει μεγάλη πίεση ότι είναι κάτι το οποίο θα το διαχειριστούμε στα πλαίσια της οικογένειας και να μην το μάθει κανείς γιατί θα έχουμε κοινωνικό πρόβλημα. Στις περιπτώσεις των λαϊκών συνοικιών, το παιδί μπορεί να φοβάται τους νταήδες, θα στοχοποιηθεί εξ' αρχής πιο άμεσα αλλά κάποια στιγμή θα κάνει τα βήματά του να ανεξαρτητοποιηθεί στη ζωή του».

Μάριος, Δάσκαλος

Α' άξονας: Σχολική πορεία και επίδοση

Και οι δύο συμμετέχοντες, επιβεβαιώνοντας τόσο τη διεθνή βιβλιογραφία όσο και τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, χαρακτηρίζουν τους ΛΟΑΤ μαθητές αρκετά κοινωνικά παιδιά, με καλές σχολικές και ακαδημαϊκές επιδόσεις (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015), με κλίση στις Τέχνες που ενισχύει το πολιτισμικό τους κεφάλαιο (cultural capital) (McInnes & Couch, 2004). Ο ένας εκπαιδευτικός παρουσιάζει και τη διάκριση που εντοπίσαμε κι εμείς στο δείγμα μας ανάμεσα στα εσωστρεφή παιδιά που στρέφονται στο διάβασμα έτσι ώστε να αναγνωρίζονται και να ενσωματώνονται στο ευρύ κοινωνικό σύνολο μέσα από την ταυτότητά τους ως μαθητές (learner's identity), αφού δεν πληρούν τα ετεροκανονιστικά πρότυπα του 'αληθινού αρσενικού' και στα εξωστρεφή παιδιά που καλύπτουν και κρύβουν τη σεξουαλικότητά τους ώστε να είναι κοινωνικά αποδεκτά χωρίς να δέχονται το στιγματισμό και την περιθωριοποίηση. Ένας συμμετέχοντας σχολιάζει και πόσο σημαντική είναι και η στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στους ΛΟΑΤ μαθητές και πώς οι ίδιοι μπορούν να επηρεάσουν τις επιδόσεις των ΛΟΑΤ μαθητών με τη συμπεριφορά τους.

«[...] τα παιδιά αυτά συνήθως, γνωρίζουν από πολύ μικρή ηλικία για τα χαρακτηριστικά τους με βάση τα οποία θα στοχοποιηθούν και προσπαθούν να φτιάξουν στρατηγικές επιβίωσης... Είναι δύο οι κατευθύνσεις, άμα είναι εσωστρεφή παιδιά θα το ρίξουν στο διάβασμα θα αποφεύγουν τα διαλείμματα, θα κάνουν μία ήσυχη παρέα προσπαθώντας να μην είναι στο επίκεντρο. Αν είναι εξωστρεφή, θα είναι η άλλη περίπτωση που σου ανέφερα πριν... που δεν ερμηνεύεται ως ΛΟΑΤ, οι άλλοι δεν θα τους αντιλαμβάνονται ως γκέι παιδιά... εεε... βιώνουν εσωτερικά τη σύγκρουση, αυτό περιγράφεται μέσα από τις έρευνες, μπορεί να έχουν κατάθλιψη, μπορεί να έχουν τάσεις αυτοκτονίας σε πολύ μεγάλο ποσοστό σε προεφηβική και εφηβική ηλικία, μπορεί να έχουν και μαθησιακά προβλήματα. Δηλαδή, άλλα παιδιά αναφέρουν 'το έριξα στο διάβασμα', δηλαδή ασχολήθηκα αποκλειστικά με το διάβασμα για να μην σκέφτομαι τίποτα, άλλα παιδιά βιώνουν μία εσωτερική σύγκρουση χωρίς να εξωτερικεύουν κάτι σε άλλους». Μάριος, Δάσκαλος

«Είναι καλύτεροι σε θέματα επιδόσεων αλλά και επειδή είναι πιο κοινωνικά άτομα και στο επικοινωνιακό κομμάτι π.χ. σε θέμα επαφής με τους δασκάλους ή έστω με κάποιους δασκάλους που ούτως ή άλλως τους άφηνε το περιθώριο να επικοινωνήσουν, γιατί πρέπει να σου πω ότι έχουμε μεγάλη ευθύνη κι εμείς οι εκπαιδευτικοί ως προς το πώς θα επικοινωνήσει και θα συμπεριφερθεί ένας τέτοιος μαθητής στην τάξη».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Αναφορικά με την κλίση των ΛΟΑΤ μαθητών στις Τέχνες και την ενίσχυση του πολιτισμικού τους κεφαλαίου (cultural capital), ένας συμμετέχοντας δικαιολογεί αυτή την τάση ως μία διέξοδο από τη συναισθηματική σύγκρουση που βιώνουν.

«Τα παιδιά που έχουν τέτοια νοημοσύνη από τα ΛΟΑΤ, επειδή βιώνουν μία σύγκρουση και δεν μπορούν να κοινωνικοποιηθούν στο πλαίσιο της παρέας, του διαλείμματος, της

γειτονιάς, του σχολείου αναγκάζονται να βρουν άλλες διεξόδους, οπότε βρίσκουν πιο καλλιτεχνικές διεξόδους και ευαισθητοποιούνται περισσότερο σε κοινωνικά ζητήματα, αυτό βγήκε από την έρευνά μας, αναπτύσσουν περισσότερο μία συνείδηση κοινωνική, γιατί αναζητούνε περισσότερο, ψάχνουν ποιοι είναι, τι συμβαίνει με την κοινωνία, τι συμβαίνει με την αποδοχή, όλο αυτό το θέμα. [...] δάσκαλος, το ότι και στη Εκκλησία πηγαίνουν για ιερείς κυρίως άτομα που είναι γκέι. Αυτό δείχνει ότι είναι μία προσπάθεια, μία αναζήτηση να κοινωνικοποιηθούν, να προσαρμοστούν, να βρουν μία θέση στην κοινωνία...». Μάριος, Δάσκαλος

Και οι δύο συμμετέχοντες υπογραμμίζουν ότι δεν υπάρχει κάποια σχέση ανάμεσα στη σεξουαλική διαφορετικότητα και τη μετέπειτα επαγγελματική επιλογή των ΛΟΑΤ μαθητών. Σχολιάζουν επίσης ότι η γενική τάση των ΛΟΑΤ μαθητών να έχουν υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις δεν συμβαίνει πάντα. Σαφώς και υπάρχουν καλοί ΛΟΑΤ μαθητές, αλλά υπάρχουν και οι ΛΟΑΤ μαθητές όπου υστερούν στα μαθήματα. Τονίζουν και οι δύο ότι είναι μία τάση αλλά ο κάθε ΛΟΑΤ μαθητής είναι μία διαφορετική περίπτωση.

«Νομίζω ότι υπάρχει μία πόλωση, θα είναι παιδιά που θα γίνουν πολύ καλοί μαθητές και ας μην ήταν οι ικανότητές τους τόσο καλές, επειδή λοιπόν προσπαθούν, λοιπόν, να ξεφύγουν από αυτό που συμβαίνει γύρω τους, από την κοινωνία που δεν είναι φιλόξενη και οικεία ή το αντίθετο το μπλοκάρισμα που τους δημιουργεί η κοινωνία επιδρά πάρα πολύ αρνητικά στη μαθητική τους επίδοση». Μάριος, Δάσκαλος

Β' Άξονας: Κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και συμπεριφορές - Σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου

Αναφορικά με την κοινωνική στάση και ανάπτυξη των ΛΟΑΤ μαθητών, κι εδώ οι απόψεις των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών επιβεβαιώνουν τόσο τη διεθνή βιβλιογραφία όσο και τα αποτελέσματα της έρευνάς μας. Θεωρούν λοιπόν το ελληνικό σχολείο ένα χώρο που υπάρχει το κλίμα της ομοφοβίας, της περιθωριοποίησης και του στιγματισμού του καθετί διαφορετικού από τα ετεροκανονιστικά πρότυπα του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου (Hunt & Jesen, 2007; Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013). Το αναχρονιστικό αυτό κλίμα του φόβου και της περιθωριοποίησης δεν αφορά μόνο τη μαθητική κοινότητα αλλά και τον τρόπο που οι ετεροφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί διαχειρίζονται και αντιμετωπίζουν τη σεξουαλική διαφορετικότητα εντός της σχολικής κοινότητας (Wolpe, 1988 στο Buston, Wight & Scott, 2001).

«Οι ΛΟΑΤ μαθητές είναι σίγουρα φιλικοί, είναι σίγουρα κοινωνικοί, ωστόσο υπάρχει σε ένα άλλο επίπεδο φόβος, γιατί πολύ εύκολα αυτές οι ισορροπίες μέσα σε μια σχολική μονάδα ανατρέπονται και μπορεί εύκολα να αποκλειστεί ένα παιδί ομοφυλόφιλο μόνο και μόνο γιατί έχει στιγματιστεί, όμως ας πούμε το στίγμα ακόμα υπάρχει».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

«Κάνουν παρέες και είναι και πολύ κοινωνικά παιδιά, και όσο δέχονται παράλληλα και το σχολικό εκφοβισμό, μπορεί να είναι και πολύ θαρραλέα κάποια από αυτά τα παιδιά,

να το προσπαθούν, να το παλεύουν... Μπορεί, όμως, να είναι και παιδιά που καταλήγουν να γίνουν αντικοινωνικά, φοβισμένα και να προσπαθούν να περάσουν απαρατήρητα, να μην έχουν καμία κοινωνική σχέση για να μην εκτεθούν».

Μάριος, Δάσκαλος

Αναφορικά με τη στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στους ΛΟΑΤ μαθητές, δήλωσαν ότι έχουν συναντήσει στην επαγγελματική τους πορεία ετεροφυλόφιλους εκπαιδευτικούς που χλεύαζαν τους ΛΟΑΤ μαθητές, θεωρώντας ότι η ομοφυλοφιλία τους είναι υπαίτια των διακρίσεων και του στιγματισμού που δέχονται και όχι ο κοινωνικός τους περίγυρος (Robinson & Ferfolja, 2001). Παράλληλα, ανέφεραν περιστατικά ρατσιστικών συμπεριφορών και διακριτής μεταχείρισης εκπαιδευτικών εναντίον των ΛΟΑΤ μαθητών (Δεληγιάννη-Κουμιτζή & Ρέντζη, 2004). Ανέφεραν όμως και την ύπαρξη ετεροφυλόφιλων εκπαιδευτικών που προσπαθούσαν να κρατήσουν τις ισορροπίες εντός της σχολικής κοινότητας με δική τους πρωτοβουλία χωρίς κάποια κρατική υποστήριξη ή καθοδήγηση. Συνεπώς, η κυριαρχία του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου αναπαράγεται και μέσα από τις στάσεις και συμπεριφορές των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006).

«Υπάρχει μεγάλο ταμπού αναφορικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό ιδίως στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση [...], η χειρότερη αντιμετώπιση που έχω δει, που έχω ακούσει μάλλον από εκπαιδευτικό ήταν σε ένα χωριό στην Αιτωλοακαρνανία, όπου ένας νέος σε ηλικία εκπαιδευτικός, δυστυχώς, κορόιδευε έναν θηλυπρεπή μαθητή για παράδειγμα ότι θα έπρεπε να φοράει τα τακούνια της μάνας του και τέτοια. Αυτά να σκεφτείς τα λέει στον Σύλλογο... και εδώ έρχεται η ανάγκη να τους φέρεις προ των ευθυνών τους. Παρόλα αυτά, από την άλλη υπάρχουν εκπαιδευτικοί συνάδελφοι που ήταν πολύ καλά διακείμενοι στην διαφορετικότητα των μαθητών πάλι στην Αιτωλοακαρνανία. Πιστεύω ότι υπάρχει αυτή η ποικιλία στους εκπαιδευτικούς που δεν διαφέρουν από την υπόλοιπη κοινωνία σε ποσοστά αντιμετώπισης της ομοφοβίας. Υπάρχει ένας εκπαιδευτικός που είναι πάρα πολύ ανοιχτός και συμπαραστέκεται συνειδητά στους μαθητές του και θα βρεις και τον άλλο ο οποίος είναι καταπιεσμένος».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

«Για παράδειγμα, είχα πάρει μία τάξη Ε' Δημοτικού και είχα ένα παιδάκι που ήταν στη Δ' Δημοτικού αλλά δεν ερχόταν στο σχολείο, ήμουν και καινούργιος εκείνη τη χρονιά στο σχολείο, όλα τα παιδιά μου μίλαγαν γι' αυτόν και μου έλεγαν ότι ντυνόταν και περιφερόταν σαν κορίτσι και δεν τον ήθελαν στις παρέες τους για να μην τους κάνει γκέι κ.τ.λ.... Όταν έψαξα να βρω πληροφορίες περισσότερες από τους υπόλοιπους συναδέλφους γιατί στην ουσία είχαμε αυτό που ονομάζουμε μαθητική διαρροή, ένα παιδί έφυγε από το σχολείο έχοντας κάποια χαρακτηριστικά που ήταν πάρα πολύ αρνητικά για το σχολείο και την αντίληψη των παιδιών και των διδασκόντων και προσπάθησα λοιπόν να καταλάβω τι φταίει, τι έγινε, τι καταλάβαιναν οι συνάδερφοι και τι παρεμβάσεις είχαν κάνει, ποια προληπτικά μέτρα είχαν πάρει ώστε να βοηθήσουν το παιδί. Δεν μπορούσε κανείς από τους συναδέλφους να μου δώσει καμία πληροφορία, όλοι οι συνάδερφοι έκαναν το χαρακτηριστικό «Ααα ο Μιχαλάκης τι παιδί κι αυτό! Πάλι καλά που έφυγε!». Δηλαδή όταν αναφερόμαστε στα θέματα των ΛΟΑΤ μαθητών

δεν είναι σαν να αναφερόμαστε σε ένα θέμα που χρήζει ανάλυσης επιστημονικής και δικής μας υπεύθυνης στάσης όπως είναι για τα παιδιά τα υπερκινητικά, για τα παιδιά τα αυτιστικά που θα φτιάξουμε ένα πρόγραμμα, θα το βάλουμε στις στοχοθεσίες μας, θα ζητήσουμε από το Υπουργείο μία βοήθεια, θα κάνουμε μία ενημέρωση, επιμόρφωση, θα συζητήσουμε, δηλαδή, για το τι καλύτερο θα κάνουμε γι' αυτό το παιδί... Σε αυτά τα παιδιά είμαστε ακόμα στο χώρο των προκαταλήψεων, δηλαδή ό,τι του περάσει του καθενός και όπως το δει και ο καθένας λέει την άποψή του βγαλμένη από το κεφάλι του και δεν είναι θέμα επιστημονικό και δεν είναι θέμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δεν το συζητάμε... «Πάλι καλά που έφυγε, δεν είναι μπροστά μας, δεν μας προβληματίζει και ησυχάσαμε...». Μάριος, Δάσκαλος

Ένα άλλο ζήτημα που προέκυψε αναφορικά με τη σταση των εκπαιδευτικών απέναντι στους ΛΟΑΤ μαθητές είναι ο φόβος του στιγματισμού του ίδιου του εκπαιδευτικού ως ομοφυλόφιλος αν ασχοληθεί ή αναφέρει κάποιο προβληματισμό του για τη διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα ή ακόμα και το πιο απλό, κάποιο περιστατικό με ΛΟΑΤ μαθητή στο Σύλλογο Διδασκόντων (Δεληγιάννη-Κουιμτζή & Ρέντζη, 2004).

«Από την πλευρά των εκπαιδευτικών, υπάρχει μία αμηχανία και αποσιώπηση, φοβούνται οι εκπαιδευτικοί να υποστηρίξουν τα παιδιά αυτά, γιατί φοβούνται μήπως θεωρηθούν οι ίδιοι ως ομοφυλόφιλοι. Το ίδιο ισχύει και για οποιοδήποτε συμπαραστάτη στα ΛΟΑΤ θέματα ότι θα χαρακτηριστεί ο ίδιος ως ΛΟΑΤ από τους άλλους, ακόμα και Σύμβουλοι Εκπαίδευσης, μου έχουν πει που κάνουν προγράμματα και αρχίζουν να συνεργάζονται μαζί μας γιατί έχουμε αρκετούς Σύμβουλους Εκπαίδευσης που έχουν σχολιαστεί στις Περιφέρειές τους, μου λένε ότι και στο επίπεδο του Υπουργείου θα ακούσουν ψιθύρους όπως "ρε μήπως είναι πούστης και ασχολείται με αυτά τα θέματα;". Οπότε καταλαβαίνεις όλη αυτή η βάρβαρη κατάσταση ενισχύει το στίγμα, το ταμπού, το φόβο κι έτσι συνήθως οι εκπαιδευτικοί το παρατηρούν και μένουν αμέτοχοι». Μάριος, Δάσκαλος

Αναφορικά με το σχολικό εκφοβισμό, ο ένας εκπαιδευτικός δήλωσε ότι δεν έχει πέσει στην αντίληψη του κάποιο περιστατικό ενδοσχολικής βίας στις σχολικές μονάδες που έχει εργαστεί, δήλωσε ότι απλά έχει ακούσει περιστατικά ιδίως στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση κι όχι τόσο στην Πρωτοβάθμια. Ο άλλος συμμετέχοντας, και ως ακτιβιστής για το σχολικό εκφοβισμό, δήλωσε ότι έχει καταγράψει αρκετά περιστατικά βίας σωματικής και λεκτικής σε όλες τις βαθμίδες Εκπαίδευσης.

«Διαρκώς βλέπω τέτοια περιστατικά... γίνονται κάθε μέρα, σε κάθε σχολείο και σχεδόν σε κάθε τάξη. Δεν είναι ορατά, τα περισσότερα από αυτά είναι τελείως αόρατα, δηλαδή μπορεί να είναι περιστατικά που έχουν να κάνουν με χειρονομίες, νεύματα, βλέμματα την ώρα που έρχονται τα παιδιά στη τάξη, την ώρα που πάνε να καθίσουν, την ώρα που πάει να μιλήσει κάποιο παιδί με κάποιο ιδιαίτερο τρόπο... μπορεί να είναι γελάκια αλλά μπορεί να είναι και λέξεις και κουβέντες οτιδήποτε... κυρίως είναι όλα τα προηγούμενα που σου είπα... Εεε τι γίνεται τώρα... στις περιπτώσεις αυτές η δική μου στάση και προτροπή στους συναδέλφους είναι απλά να διακόπτουμε το περιστατικό λέγοντας ότι αυτό δεν είναι σωστό και ότι δεν πρέπει να επαναληφθεί... δεν έχουμε δικαίωμα να

ενοχλούμε κάποιο άλλο συμμαθητή ή συμμαθήτριά μας... χωρίς όμως πολύ μεγάλη ανάλυση γιατί δεν πρέπει να στοχοποιήσουμε περισσότερο το παιδί, δεν μπορούμε εμείς να φορέσουμε την "ταμπέλα" ούτε στο ίδιο ούτε απέναντι στα άλλα παιδιά. Δεν μπορώ να πω, δηλαδή, «βρε Βασίλη πώς μίλησες έτσι στο Γιώργο... σεβόμαστε τους γκέι...» γιατί δεν μπορώ να πω ο Γιώργος είναι γκέι. Υπάρχει και σωματική βία όσο μεγαλώνουν οι τάξεις, μπορεί να φτύσουν τα πράγματα του ομοφυλόφιλου μαθητή, να του κλέψουν, να του καταστρέψουν, να το κυνηγήσουν με πέτρες, να του πετάνε αντικείμενα....». Μάριος, Δάσκαλος

Αναφορικά με τη σωματοποίηση του κοινωνικού φύλου και της σεξουαλικής διαφορετικότητας οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι στο σχολείο υπάρχουν παιδιά που εκφράζουν και σωματοποιούν την ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα μέσα από τις ενδυματολογικές επιλογές, τον τρόπο κίνησης του σώματος και των χεριών. Υπάρχουν όμως και παιδιά που καταπιέζουν και κρύβουν τη διαφορετικότητά τους τηρώντας τα "άτυπα" ετεροκανονιστικά όρια με σκοπό να μην στιγματιστούν από τους συμμαθητές τους (Neary, 2013).

«Δεν υπάρχει κάτι το προκλητικό ούτε στο ντύσιμο ούτε στην συμπεριφορά, αλλά υπάρχουν κάποιοι μαθητές που επιλέγουν να εκφράσουν και να δηλώσουν τη σεξουαλικότητά τους σε επίπεδο που για τους υπόλοιπους μαθητές τους φαίνεται προκλητικό. Υπάρχουν όμως και μαθητές ομοφυλόφιλοι που τηρούν αυτόν τον άτυπο κώδικα έτσι ώστε να μην είναι προκλητικοί αλλά όχι πάντα καταπιέζοντας κάτι που θα ήθελαν. Θεωρώ, επίσης, ότι δεν υπάρχει κάτι το προκλητικό όταν κάποιος εκδηλώνει την σεξουαλικότητά του μέσα από τις ενδυματολογικές κι όχι μόνο επιλογές του είτε είναι άντρας είτε είναι γυναίκα [...] Θυμάμαι ένα περιστατικό όπου ένας μαθητής ήταν πάρα πολύ θηλυπρεπής, ντυνόταν με έναν τρόπο που ήταν κάπως συγκεχυμένος. Ξέφευγε από το πρότυπο του μέσου μαθητή αγροτικής περιοχής και ήταν και τα χαρακτηριστικά του που τον βοηθούσαν να δηλώνει την σεξουαλικότητά του σε σημείο που να τρομάζει, να σου πω την αλήθεια, τους συμμαθητές του».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

«Η αστυνόμευση που γίνεται είναι τέτοια και τόσο διαρκής από τη σχολική κοινότητα και την παρέα που δεν έχει καμία δυνατότητα το παιδί να εκφράσει τον εαυτό του. Πολλές φορές τα παιδιά αυτά προσπαθούν να επιλέξουν κάτι πιο συμβατό για να μην τους κοροϊδέσουν τα άλλα παιδιά, πολλές φορές όμως αποτυχαίνουν. Προσπάθεια, γενικά, των παιδιών όπως και όλων των παιδιών είναι να ανήκουν... οπότε το να προκαλούν σημαίνει ότι φαίνονται, αυτό ερμηνεύεται σαν πρόκληση. Ας πούμε, θυμάμαι ένα παιδάκι που φορούσε διάφορα κασκόλ περίεργα, φορούσε κάποια μπλουζάκια πιο μακριά και πολύχρωμα κ.τ.λ.. Αυτό το παιδάκι προσπαθούσε να συμμαζέψει την έκφρασή του, που την είχε περιορίσει κατά πολύ. Αλλά οι άλλοι το αντιλαμβάνονταν ως προκλητική, γιατί δεν έχουν ενημερωθεί για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για τις ποικιλίες στην ανθρώπινη έκφραση. Οπότε άποψή μου είναι ότι τα παιδιά γενικά προσπαθούν να μην φαίνονται κυρίως...». Μάριος, Δάσκαλος

Γ' Άξονας: Εκπαιδευτική Πολιτική και διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός

Μέσα από τις ερωτήσεις αυτού του άξονα γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης της άποψης των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών αναφορικά με τις εκπαιδευτικές πολιτικές και τις δράσεις που γίνονται για την προώθηση της διαφορετικής σεξουαλικότητας όπως και της ελεύθερης έκφρασης καθώς και της επιτέλεσης του κοινωνικού φύλου εντός του σύγχρονου ελληνικού σχολείου. Ο κυρίαρχος Λόγος περί σεξουαλικότητας είναι ετεροφυλοφιλικός σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας και θεσμικές πρακτικές (Rennold, 2004; Epstein & Johnson, 1994 στο Neary, 2013). Συνεπώς, κι εντός του σχολικού πλαισίου οι σχέσεις εξουσίας του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου είναι πολύ ισχυρές, επηρεασμένες από τη δεσπόζουσα θεώρηση της ετεροφυλοφιλίας ως φυσιολογικής από την κοινωνία που αποτελεί μέρος αυτού που ονομάζει η Butler (1990) ‘ετεροφυλοφιλική μήτρα’ (heterosexual matrix).

Οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί της παρούσας έρευνας επισημαίνουν την αορατότητα και την ανυπαρξία των ΛΟΑΤ ζητημάτων (διαφορετικές επιτελέσεις του κοινωνικού φύλου) από τα Α.Π., τα σχολικά βιβλία, τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις των εκπαιδευτικών και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Εστιάζουν την προσοχή τους τόσο στα Α.Π. και τις εκπαιδευτικές πολιτικές (Epstein et al., 2003; Robinson, 2005 στο Rennold, 2006) που ουσιαστικά, όπως αναφέρουν, δεν υπάρχουν συντονισμένες δράσεις από το αρμόδιο Υπουργείο όσο και στις στάσεις των ίδιων των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006) απέναντι στο ζήτημα της σεξουαλικής διαφορετικότητας.

«Το σχολείο πρέπει να προωθεί την ελευθερία έκφρασης σε πολλά επίπεδα [...] μέσα από τις εικόνες των βιβλίων να φαίνεται, γιατί η νομιμοποίηση είναι ανθρώπινο δικαίωμα τα παιδιά θα το αντιληφθούν μέσα από τα πρότυπα που τους περνάει το σχολείο... μέσα από το βιβλίο, τις αφίσες, μέσα από το σχολικό χώρο...».

Μάριος, Δάσκαλος

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί η έμφαση που δίνουν και οι δύο συμμετέχοντες στη στάση που έχουν οι ετεροφυλοφιλόφιλοι εκπαιδευτικοί απέναντι σε ζητήματα σεξουαλικής διαφορετικότητας. Σχολιάζουν το γεγονός ότι παρά την ύπαρξη σχολικού εγχειριδίου Σεξουαλικής Αγωγής οι εκπαιδευτικοί αρνούνται να το διδάξουν λόγω της ελλιπούς επιμόρφωσης και ευαισθητοποίησης αναφορικά με τα ΛΟΑΤ ζητήματα. Παρά την ύπαρξη προτεινόμενου σχολικού βιβλίου παρατηρούμε το φόβο των εκπαιδευτικών να ασχοληθούν με ένα ζήτημα που ακόμα και σήμερα παραμένει ταμπού για την ελληνική κοινωνία.

«[...] ξέρεις, ο χώρος της Πρωτοβάθμιας είναι ένας πάρα πολύ συντηρητικός χώρος... σκέψου ότι υπάρχει βιβλίο σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης από το Υπουργείο που έχει εκδοθεί και το οποίο κανένας εκπαιδευτικός, κανένας δάσκαλος δεν θέλει να χρησιμοποιήσει στην τάξη του. Αρνούνται να το διδάξουν. Είναι ένα βιβλίο, ένα εγχειρίδιο επίσημο, κρατικό το οποίο αρνούνται να διδάξουν στις τάξεις, γιατί θεωρούν

ότι αυτό θα ξεσηκώσει μια τεράστια θύελλα. Ας πούμε, στα πλαίσια αυτά, όπως καταλαβαίνεις, υπάρχει μεγάλη συντήρηση και πολύ μεγάλο άγχος για το πώς μπορεί κανείς να διαχειριστεί αυτές τις περιπτώσεις». Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

«Σύμφωνα με τα Α.Π. αν θέλει κάποιος να κάνει ένα μάθημα Αγωγής Υγείας και να μιλήσει γι' αυτά τα θέματα μπορεί, δηλαδή η στοχοθεσία για την ελευθερία της έκφρασης, την θετική αυτοεικόνα, το θετικό αυτοσυναίσθημα, την κοινωνικοποίηση... όλα αυτά υπάρχουν σαν στοχοθεσία. Δεν ερμηνεύονται όμως σωστά στην περίπτωση των ΛΟΑΤ μαθητών, δεν πραγματοποιούνται τέτοιες δράσεις άρα δεν κάνουμε τίποτα απολύτως, έχουν γίνει πράγματα μετρημένα μέχρι τώρα. Το θεσμικό πλαίσιο και παιδαγωγικά και θεσμικά υπάρχει στο να μπορέσει να γίνει ένα σχολείο πραγματικά φιλικό και ανοικτό και οι ΛΟΑΤ μαθητές και μαθήτριες να είναι ορατές και οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς, εννοώ όλα τα άτομα να εκφράζουν την πραγματική τους ταυτότητα... αλλά δεν κάνουμε μέχρι τώρα τίποτα... τα πράγματα που έχουν γίνει είναι ελάχιστα». Μάριος, Δάσκαλος

Αξίζει να σημειωθεί η αναφορά που έγινε και από τους δύο συμμετέχοντες στη πρόσφατη νομιμοποίηση της ελεύθερης σεξουαλικής έκφρασης στο ελληνικό κοινοβούλιο, το οποίο ωστόσο, κατά τη γνώμη τους, δεν έχει επιφέρει αλλαγές στη σχολική καθημερινότητα.

«Ο εκπαιδευτικός παίζει πολύ σημαντικό ρόλο, διότι αν δεν ανοίξει μια συζήτηση γύρω από αυτά τα θέματα όχι μόνο στα πλαίσια μόνο της ομοφυλοφιλίας αλλά στα πλαίσια ανθρωπίνων δικαιωμάτων. [...] Μην ξεχνάς είμαστε ένα κράτος στο οποίο μπορεί να δηλώνει κάποιος στην ταυτότητα του άντρας ή γυναίκα ανεξάρτητα από το φύλο του. Αυτό πρόσφατα έγινε νόμος στην Ελλάδα». Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η σεξουαλική διαφορετικότητα είναι ένα λεπτό και ευαίσθητο ζήτημα για τα σχολικά δεδομένα, γεμάτο δυσκολίες (Wolpe, 1988 στο Buston, Wight & Scott, 2001), που δεν μπορούν να το διαχειριστούν μέσα στη σχολική τάξη, χωρίς την απαραίτητη και στοιχειώδη επιμόρφωση και το κατάλληλο Α.Π. (Buston, Wight & Scott, 2001; Robinson, 2010). Αποτέλεσμα της ανεπαρκούς πληροφόρησης και κατάρτισης των εκπαιδευτικών (ανεξαρτήτως φύλου) σε θέματα ΛΟΑΤ (Pelleriaux & Van Ouytsel, 2003 στο Grossman et al., 2009) είναι η κυριαρχία του ομοφοβικού κλίματος και η αναπαραγωγή του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου.

«Κοίταξε... θα σου πω δυο περιστατικά στην Πρωτοβάθμια που με έχουν στιγματίσει, το ένα είναι το βιβλίο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης που αρνούνται να το διδάξουν οι εκπαιδευτικοί και το άλλο τα Φυσικά της ΣΤ' που αρνούνται οι εκπαιδευτικοί να διδάξουν μια ενότητα στην οποία μιλάει για το ανθρώπινο σώμα. Αυτό δείχνει ότι στην Πρωτοβάθμια υπάρχει ένα μεγάλο έλλειμμα σε σχέση με αυτό το κομμάτι όχι μόνο για την ομοφυλοφιλία αλλά γενικότερα για την σεξουαλικότητα. Όταν σε μένα σε μια συνεργασία που έκανα το sexual orientation που υπήρχε μέσα στον ορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπήρξε δάσκαλος που μου ζήτησε να μην το καταγράψω καν

στο ημερολόγιο του project γιατί μπορεί κάποιος γονιός να παρεξηγηθεί. Άρα, υπάρχει μεγάλος συντηρητισμός στην σεξουαλικότητα των εκπαιδευτικών καταρχάς».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Οι εκπαιδευτικές αρχές σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνουν ελάχιστη προσοχή σε αυτά τα ανησυχητικά φαινόμενα και οι εκπαιδευτικοί συχνά στερούνται της ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και απαραίτητης εκπαίδευσης για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τέτοιου είδους προβλήματα (European Union Agency for Fundamental Rights – FRA, 2008). Το γενικότερο κλίμα ομοφοβίας και προκαταλήψεων πηγάζει από την ίδια την κοινωνία. Η Εκπαίδευση ως θεσμός έχει ως στόχο την αλλαγή και την πρόοδο της κοινωνίας. Οι εκπαιδευτικοί όμως, χωρίς την κατάλληλη στήριξη από το αρμόδιο Υπουργείο αλλά και χωρίς την ενσυναίσθηση των ίδιων πάνω σε αυτό το ζήτημα, δεν πρόκειται να αλλάξουν τον τρόπο που λειτουργεί το σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μέσα από συντονισμένες δράσεις του Υπουργείου θα μπορέσει η κάθε ατομική προσπάθεια των εκπαιδευτικών να αποκτήσει κάποιο νόημα και να είναι ουσιαστική.

«Οι προκαταλήψεις δεν ξεκινάνε από το Υπουργείο... ξεκινάνε από την κοινωνία τα ταμπού, οι προκαταλήψεις κι όλα [...] Θεωρώ ότι αυτό δεν μπορεί να γίνει σε μία τάξη από έναν εκπαιδευτικό, κι αν γίνει θα είναι αποτυχημένο. Αυτό θα γίνει σε επίπεδο σχολικής μονάδας και κανονικά πρέπει να ξεκινάει από επιμόρφωση εκπαιδευτικών, σχολές γονέων και μετά να κατεβαίνει στα παιδιά, γιατί πρέπει να λειτουργεί συστημικά. Συστημικά σημαίνει όλο το σύστημα, όλη η κοινότητα του σχολείου. Δεν μπορείς εσύ να μπεις σε μία τάξη και να πεις κάτι που τα παιδιά δεν θα μπορέσουν να το εφαρμόσουν και έξω από την τάξη, στο διάλειμμα ή στο διάδρομο». Μάριος, Δάσκαλος

Μέσα από την υποχρεωτικότητα του μαθήματος της Σεξουαλικής Αγωγής οι εκπαιδευτικοί και οι μαθητές θα μπορέσουν να αναπτύξουν το αίσθημα της ανοχής και της κατανόησης σε ΛΟΑΤ ζητήματα (Buston, Wight & Scott, 2001; Ellis, 2009). Ένας συμμετέχοντας τόνισε ότι μέσα από την αναθεώρηση του ήδη υπάρχοντος Α.Π. με την υποχρεωτικότητα του μαθήματος της Σεξουαλικής Αγωγής αλλά και με συντονισμένες από το Υπουργείο δράσεις θα έχουμε την εξάλειψη της ομοφοβίας και του στιγματισμού αυτής της ευαίσθητης κοινωνικής ομάδας.

«Να σου πω την αλήθεια αν αυτό το εγχειρίδιο έμπαινε επιτακτικά στις σχολικές μονάδες φυσικά και θα ήταν υποχρεωμένοι να το κάνουν. Όμως από τη στιγμή που αρνούνται να το διδάξουν εκεί κολλάει το πρόβλημα. Θεωρώ ότι αφενός κάποιοι από αυτούς έχουν οι ίδιοι θέμα διαχείρισης τέτοιων συστημάτων αφετέρου και κυρίως ίσως έχει να κάνει με την κοινωνία και τους γονείς. Πολύ συχνά αντί να καλέσουμε τους γονείς και να κάνουμε ανοιχτές συζητήσεις, ανοιχτές δράσεις, τους αποκλείουμε κιόλας με μεγάλη ευκολία. Αν όμως οι σύλλογοι ήταν ανοιχτοί προς την κοινωνία τα πράγματα θα ήταν εντελώς διαφορετικά». Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Σχετικά με δράσεις για την προώθηση της διαφορετικής σεξουαλικότητας εντός σχολικού πλαισίου, ένας εκπαιδευτικός δήλωσε ότι πέρα από κάποιες επιμορφώσεις

για το σχολικό εκφοβισμό (μέσα από το Παρατηρητήριο Σχολικής Βίας και τη διαδικτυακή πλατφόρμα ‘stop bullying’) δεν έχει παρατηρήσει κάποια δράση στη διάρκεια της επαγγελματικής του πορείας. Οι δράσεις αυτές είναι σύντομες χωρίς κάποια συνέχεια ή συσχέτιση μεταξύ τους. Γι’ αυτό κι άλλωστε δεν υπάρχει και κάποια εξέλιξη των προγραμμάτων.

«[...] έχω έρθει πιο κοντά σε όλη την διαδικασία του στησίματος από το Υπουργείο Παιδείας της πλατφόρμας stop bullying και έχω μια καλύτερη επαφή με το υλικό να το διαχειρίζομαι, παρόλα αυτά στα σχολεία είναι κατά περίπτωση, είναι περισσότερο ρητορείες και αν θες λίγο κάναμε και μια δράση, μια κενού περιεχομένου επίδειξη».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Ο άλλος εκπαιδευτικός έχει οργανώσει στο σχολείο που δούλευε το πρώτο συνέδριο για την ομοφοβία στο ελληνικό σχολείο. Το συνέδριο, όπως αναφέρει κι ο ίδιος, είχε μεγάλη αποδοχή και επιτυχία. Πέραν αυτής, εντός σχολικής κοινότητας δεν έχει καταγράψει ή συμμετάσχει σε άλλη δράση.

«Πριν 2 χρόνια είχε γίνει μία ημερίδα, ήταν η πρώτη ημερίδα που έγινε για το θέμα της ομοφοβίας και τρανσφοβίας στην εκπαίδευση... εεε ... με πολύ φόβο και πολύ δισταγμό από την πλευρά του Συλλόγου Διδασκόντων, αλλά έγινε και με απόλυτη επιτυχία. Από τους εκπαιδευτικούς, όμως, που συμμετείχαν στην ημερίδα, δεν έκαναν τίποτα μετά, να αλλάξουν, γιατί αυτό απαιτεί μία διαφορετική λειτουργία σχολείων από αυτή που έχουμε εμείς εδώ στην Ελλάδα. Εμείς είμαστε ευθυνόφοβοι, θέλουμε να κάνουμε τα ελάχιστα σε όλα τα επίπεδα όχι μόνο σ’ αυτό. Οι Σύλλογοι Διδασκόντων δεν είναι ενεργοποιημένοι, δεν θέλουν να φτιάχνουν μία στοχοθεσία αρχικά στη χρονιά να πούμε λοιπόν ότι «φέτος διαλέγουμε αυτό το θέμα ή εκείνο και το δουλεύουμε...», οπότε και στην ουσία δεν γίνεται γιατί και το μοντέλο που λειτουργεί το ελληνικό σχολείο είναι προβληματικό». Μάριος, Δάσκαλος

Συνοπτικά, και οι δύο συμμετέχοντες θεωρούν ότι το μεγαλύτερο βάρος και ευθύνη βρίσκεται στα χέρια των ίδιων των εκπαιδευτικών για το πώς θα διαχειριστούν τους ΛΟΑΤ μαθητές εντός της σχολικής τάξης. Θεωρούν ότι ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών για το πώς θα διαχειριστούν τη σεξουαλική διαφορετικότητα μεταξύ των μαθητών καθώς και στο σχεδιασμό συντονισμένων δράσεων για την προώθηση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας. Το πιο βασικό που και οι δύο συμμετέχοντες τονίζουν είναι η αλλαγή συμπεριφοράς και στάσης των ίδιων των εκπαιδευτικών απέναντι σε αυτό το ζήτημα. Όσες επιμορφώσεις και σεμινάρια κι αν πραγματοποιηθούν αν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί δεν αλλάξουν τρόπο προσέγγισης των ΛΟΑΤ μαθητών δεν πρόκειται στην ουσία να αλλάξει κάτι μέσα στη σχολική κοινότητα.

«Πολλές φορές εμείς οι εκπαιδευτικοί έχουμε ένα ‘hidden curriculum’, όπως το λέμε, είναι αυτό που νομίζουμε ότι πρέπει να κάνουμε χωρίς όμως να είναι αυτό που πρέπει να κάνουμε, χωρίς να έχει οριστεί. Αισθανόμαστε εμείς, λοιπόν, ότι πρέπει να φτιάξουμε αγόρια ‘αγόρια’ και κορίτσια ‘κορίτσια’, αισθανόμαστε ότι πρέπει να

κατασκευάσουμε αρρενωπότητες και θηλυκότητες ενώ κάτι τέτοιο δεν υπάρχει στη στοχοθεσία του σχολείου και του εκπαιδευτικού συστήματος, αυτό πρέπει να επεξηγηθεί και πρέπει επίσης να υπάρξουν και πιο σαφείς εγκύκλιοι που να ενημερώνουν τους εκπαιδευτικούς για την υποχρέωσή τους να φτιάζουν ένα πλαίσιο ασφαλές, για την υποχρέωσή τους να ακούσουν ένα παιδί και να του δώσουν χώρο για να μιλήσει... Πολλά παιδιά θέλουν να μιλήσουν στο σχολείο, να πουν για τη διαφορετικότητά τους πάνω σ' αυτό το πεδίο. Οι εκπαιδευτικοί, όμως, φοβούνται ότι αυτό είναι κάτι που θα τους δημιουργήσει προβλήματα και θα τους 'τρέξουνε' μετά, θα τους κάνουν καταγγελίες οι άλλοι γονείς, θα έχουν νομικά προβλήματα... Αυτά πρέπει να διευκρινιστούν από το Υπουργείο, γιατί είναι ιδέες, αντιλήψεις και στάσεις των εκπαιδευτικών που δεν αντιστοιχούν στην πραγματικότητα». Μάριος, Δάσκαλος

«Το βασικότερο για μένα είναι επιμένοντας η διδασκαλία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σαν μάθημα στα σχολεία και πρέπει να διδαχτεί άμεσα γιατί το πρόβλημα δεν είναι ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το πρόβλημα είναι η ανάπτυξη μιας διττής στάσης στη σεξουαλικότητά μου σαν παιδί αν θες. Αυτό το βιβλίο έχει πάρα πολλές δράσεις που θα μπορούσαν κάλλιστα να ξεκινήσουν μια κουβέντα για αυτό το θέμα και επίσης επιτέλους να καταλάβουν όλοι οι εκπαιδευτικοί εννοώ ότι πρέπει να σπάσουμε αυτό το στερεοτυπικό πράγμα που έχει ο καθένας στο μυαλό του και δεν ανέχομαι να μιλάει κάποιος για ενσυναίσθηση όταν ο ίδιος είναι συναισθηματικός μόνο υπέρ ετεροφυλόφιλων μαθητών ή εκπαιδευτικών, για μένα ούτως ή άλλως αυτός έχει αποτύχει να υλοποιήσει, να φέρει την ταυτότητα ενός συναισθηματικού ανθρώπου».

Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των απόψεων των ομοφυλόφιλων εκπαιδευτικών αναφορικά με το πώς το σύγχρονο ελληνικό σχολείο επηρεάζει τους ΛΟΑΤ μαθητές τόσο σε επίπεδο σχολικών επιδόσεων όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο, ένα άλλο θέμα που έρχεται στην επιφάνεια από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας είναι πώς οι ίδιοι οι ομοφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί επιτελούν τη 'διαφορετική' σεξουαλική τους ταυτότητα και ταυτόχρονα την ταυτότητα του εκπαιδευτικού (Sparkes, 1994; Neary, 2013). Το σχολείο προωθεί την ετεροφυλοφιλία ως κυρίαρχο Λόγο, αφήνοντας στο περιθώριο και στην αφάνεια την ομοφυλοφιλία και γενικά οτιδήποτε 'διαφορετικό' από τις κυρίαρχες κανονιστικές νόρμες. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η σιωπή και η καταπίεση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας (Sparkes, 1994).

Αναπόσπαστο κομμάτι της σχολικής κοινότητας πέρα από τους μαθητές είναι και οι εκπαιδευτικοί. Η δυσκολία που αντιμετωπίζουν έγκειται στη συνεχή μάχη ανάμεσα στη (διαφορετική) σεξουαλική και επαγγελματική τους ταυτότητα (ως εκπαιδευτικοί). Όλα τα εμπόδια και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί ισχυροποιούν τις σχέσεις εξουσίας που έχει ο κυρίαρχος ετεροφυλοφιλικός Λόγος στο σχολείο απέναντι σε αυτούς που επιτελούν μία μη κανονιστική και συμβατική σεξουαλική ταυτότητα, με άμεση συνέπεια την καταπίεση και διαστρέβλωση της σεξουαλικής τους ταυτότητας (Neary, 2013).

Σ' ένα σχολείο όπου ο ετεροφυλοφιλικός Λόγος περί σεξουαλικότητας και η "ετεροφυλοφιλική μήτρα" (Butler, 1990) κυριαρχούν και επηρεάζουν τις σχέσεις εξουσίας σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας, το διαφορετικό (είτε αυτό είναι ο εκπαιδευτικός είτε ο μαθητής) παραμένει σιωπηλό, μη αναγνωρίσιμο και ηθικά και κοινωνικά μη αποδεκτό (Galvin & McNamara, 2006; Minton et al., 2008 στο Neary, 2013). Στα πλαίσια αυτά της μυστικοπάθειας και της συγκάλυψης της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας ο ένας συμμετέχοντας δεν έχει εκφράσει ανοιχτά στο σχολικό χώρο όπου εργάζεται τις διαφορετικές σεξουαλικές του προτιμήσεις. Θεωρεί πως θα στιγματιστεί από το Σύλλογο Διδασκόντων και θα δημιουργηθούν και πολλά προβλήματα με τους γονείς. Συνεπώς, προτιμά να καλύπτει τη σεξουαλική του ταυτότητα ώστε να μην επηρεάζεται η επαγγελματική του ταυτότητα ως εκπαιδευτικού τόσο σε επίπεδο απόδοσης όσο και σε επίπεδο αποδοχής του έργου του από την σχολική κοινότητα και την ευρύτερη κοινωνία.

«Στον επαγγελματικό μου χώρο προσπαθώ να κρατώ τις ισορροπίες και να επικεντρώνομαι στο επαγγελματικό κομμάτι. Σαφώς, και δεν έχω εκφράσει ανοιχτά τις σεξουαλικές μου προτιμήσεις. [...] Προσπαθώ να ξεχωρίσω το κομμάτι της επαγγελματικής και προσωπικής μου ζωής γιατί στο σχολείο και στο Σύλλογο δεν με αφορά και δεν με ενδιαφέρει να με κρίνουν για τις σεξουαλικές μου προτιμήσεις, με ενδιαφέρει το πώς να κάνω σωστά τη δουλειά μου και όχι να με σχολιάζουν για την προσωπική μου ζωή». Γιώργος, Καθηγητής Αγγλικών

Η σεξουαλικότητα και το σχολείο πάντα είχαν μία 'άβολη' σχέση (Youdell, 2005 στο Neary, 2013). Μέσα σε αυτό το κλίμα της μυστικοπάθειας και της συγκάλυψης της αληθινής σεξουαλικής ταυτότητας αυξάνεται η λογοκρισία στη σχολική κοινότητα, από τους διευθυντές, τους γονείς, τους υπόλοιπους εκπαιδευτικούς και μαθητές (Buston, Wight & Scott, 2001), καθώς και η σύγκρουση ανάμεσα στη σεξουαλική ταυτότητα των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών και την επαγγελματική τους ταυτότητα ως εκπαιδευτικών. Οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί προσπαθούν να βρουν μία εσωτερική ισορροπία ανάμεσα στις δύο αυτές ταυτότητες (Neary, 2013). Η προσπάθεια των εκπαιδευτικών να είναι συμβατοί με τις κανονιστικές νόρμες και τα κοινωνικά πρότυπα επιτονίζει τον κυρίαρχο ετεροφυλοφιλικό Λόγο της σύγχρονης κοινωνίας, που αναπαράγεται μέσα από τις σχολικές κανονιστικές νόρμες. Η ετεροφυλοφιλία είναι κάτι το φυσιολογικό και το αυτονόητο, δυσκολεύοντας και αποκλείοντας την αποδοχή του 'διαφορετικού και του άλλου' (Butler, 1995 στο Neary, 2013).

Οι ομοφυλόφιλοι εκπαιδευτικοί για να μπορέσουν να 'επιβιώσουν' στη σύγχρονη κοινωνία έχουν αναπτύξει διάφορους μηχανισμούς διαχείρισης της σεξουαλικής τους ταυτότητας ανάλογα με την κάθε κοινωνική περίπτωση, έτσι ώστε να μπορέσουν να διατηρήσουν την οντολογική τους ακεραιότητα (Sparkes, 1994). Όπως μπορούμε να δούμε και από το παραπάνω απόσπασμα υπάρχει σαφής διάκριση της προσωπικής και επαγγελματικής ταυτότητας των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών, με μεγάλα συναισθηματικά κόστη. Οι έννοιες της 'ουσιώδους/πραγματικής' και 'περιστασιακής' ταυτότητας ('substantial and situational identity') (Ball, 1972 στο Sparkes, 1994) αποτυπώνουν με μεγάλη ακρίβεια τον υπαρξιακό και οντολογικό διχασμό που

νώθουν οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί (Sparkes, 1994). Σύμφωνα με τον Sparkes (1994), η μόνη πραγματική λύση, έτσι ώστε οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί να διατηρήσουν το επάγγελμά τους, είναι η απόκρυψη της ‘διαφορετικής’ σεξουαλικής ταυτότητας και η υιοθέτηση μηχανισμών και στρατηγικών αντιμετώπισης και διαχείρισης της σεξουαλικής τους ταυτότητας (identity coping strategies and management) στη κυρίαρχη ετεροκανονιστική κοινωνία και κατ’ επέκταση στο σχολικό περιβάλλον.

Ο άλλος ΛΟΑΤ εκπαιδευτικός δηλώνει ότι η διαφορετική σεξουαλική του ταυτότητα είναι γνωστή στο σχολείο που εργάζεται, όχι απαραίτητα επειδή εκφράζεται ανοιχτά γι’ αυτό εντός σχολικού χώρου αλλά λόγω της ακτιβιστικής του δράσης εκτός σχολείου. Και σ’ αυτή την περίπτωση ο ΛΟΑΤ εκπαιδευτικός για να μπορέσει να προστατέψει τη σεξουαλική του ταυτότητα και προσωπική ζωή έχει αναπτύξει στρατηγικές επιβίωσης ώστε να διαχειρίζεται τις δύο όψεις της ταυτότητάς του όσο πιο αρμονικά μπορεί. Εντός σχολικού πλαισίου, προτεραιότητα έχει η επαγγελματική του ταυτότητα, δίνει έμφαση στο ρόλο και το έργο του ως εκπαιδευτικός κι όχι στην σεξουαλική του ταυτότητα.

«Στα τελευταία 2 χρόνια, δηλαδή αυτή τη χρονιά που μας πέρασε και την προηγούμενη, αυτό ήταν γνωστό μέσα από εκπομπές εεε... από την τηλεόραση και από το διαδίκτυο. Οπότε το ήξεραν όλοι και τα παιδιά εννοώ και οι συνάδερφοι και οι γονείς, χωρίς να το πω εγώ στα συγκεκριμένα άτομα, δεν χρειάστηκε να πω κάτι... Τα προηγούμενα χρόνια πάλι ήμουν ενεργός στον ακτιβισμό, οπότε ήξεραν συνήθως ή θα συζητούσαν, χωρίς όμως να είναι σίγουροι ή σίγουρες ή να είχαν ακούσει πράγματα. [...] Μια στρατηγική επιβίωσης που με βοηθάει πολύ και ως γκέι εκπαιδευτικό αλλά και γενικά ως εκπαιδευτικό είναι το να έχω πολύ καλό κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας με τους γονείς οπότε εξαρχής, από την πρώτη κιόλας συνάντηση τους εξηγώ πώς δουλεύω, πώς οργανώνω την τάξη μέσα, πώς θα χρησιμοποιούμε τα τετράδια, που είναι δομημένη πολύ καλά παιδαγωγικά και δίνει περιθώρια και στους γονείς να καταλάβουν ότι εγώ δεν είμαι η αυθεντία, θα μπορούν να με πλησιάσουν όποτε θέλουν. Έχω καλή παιδαγωγική άποψη, άρα θα μπορούν να με εμπιστεύονται. Το δεύτερο μετά είναι στον τρόπο που δουλεύω τα παιδιά μέσα στην τάξη να αισθάνονται χαρούμενα, ότι ανήκουν, να πηγαίνουν στο σπίτι και να έχουν καταλάβει τα μαθήματά τους, να επιλύω τις συγκρούσεις τους με ωραίο τρόπο, να είναι χαρούμενα που έρχονται σχολείο. Όταν οι γονείς έχουν αυτά τα δύο εξασφαλισμένα το ότι εμπιστεύομαι το δάσκαλο, έχω ανοιχτές τις πόρτες για να τους δω όποτε θέλουν, ενώ κάποιοι δάσκαλοι έχουν την αντίθετη πρακτική, εγώ προσπαθώ να κάνω το ανάποδο να βάλω τους γονείς μέσα και βλέπουν τα παιδιά να είναι ευχαριστημένα δεν υπάρχει κανένα θέμα. Που μπορεί από πίσω ή σε παρεούλες ή στον καφέ μπορεί να πετάζουν και την κουβέντα «ααα είναι γκέι...», ο καθένας έχει τις δικές του αντιλήψεις και τα δικά του στερεότυπα... σε εμένα όμως στο γραφείο, στη διεύθυνση, στο χώρο εργασίας όχι μόνο δεν θα μου δημιουργήσουν κανένα πρόβλημα, αλλά θα έρθουν και θα μου πούνε πόσο ευχαριστημένοι είναι και πόσο χαίρονται που τα παιδιά τους έχουν εμένα δάσκαλο, οπότε δεν έχω συναντήσει κάποιο πρόβλημα. Αλλά και εγώ εξ αρχής δεν αρκέστηκα στο τυπικό πλαίσιο του ‘τυπικού’ εκπαιδευτικού και επειδή το ήθελα εγώ αλλά και για να αισθανθώ και πιο

ασφαλής ως γκέι εκπαιδευτικός...»

Μάριος, Δάσκαλος

7.4. Συμπεράσματα – Προβληματισμοί

Μέσα από την παρουσίαση και ανάλυση των αποτελεσμάτων γίνεται μία προσπάθεια αποτύπωσης της άποψης της ΛΟΑΤ σχολικής κοινότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) αναφορικά με την επιτέλεση της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας και του κοινωνικού φύλου στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο. Διερευνήθηκε ο τρόπος με τον οποίο η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα επηρεάζει τη σχολική πορεία των μαθητών τόσο από άποψη επιδόσεων όσο και στις κοινωνικές και διαπροσωπικές σχέσεις τους. Επειδή όμως η ΛΟΑΤ σχολική κοινότητα δεν απαρτίζεται μόνο από τους μαθητές αλλά και από τους εκπαιδευτικούς γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής της άποψης των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών τόσο για τη σχολική πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών αλλά και για τον τρόπο που διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (επαγγελματική και σεξουαλική) και πώς οι ίδιοι επιτελούν τη μη ηγεμονική ομοφυλοφιλική σεξουαλική τους ταυτότητα στα πλαίσια του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου και της ετεροφυλοφιλικής μήτρας που επηρεάζει όλες τις εκφάνσεις της σχολική ζωής.

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων αντιλαμβανόμαστε ότι η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα και η επιτέλεση του κοινωνικού φύλου με έναν τρόπο που υπερβαίνει τα ετεροκανονιστικά πλαίσια της ελληνικής κοινωνίας και κατ' επέκταση και του ελληνικού σχολείου επηρεάζει τη σχολική πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο σε επίπεδο επιδόσεων όσο και σε κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο. Οι ΛΟΑΤ μαθητές στην προσπάθειά τους να γίνουν αποδεκτοί από την σχολική κοινότητα και το ευρύ κοινωνικό πλαίσιο δίνουν έμφαση στην ταυτότητα του μαθητή (learner's identity) με την ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων (προφορικός και γραπτός λόγος) καθώς και του πολιτισμικού τους κεφαλαίου (cultural capital) (McInnes & Couch, 2004), με απώτερο σκοπό να ελαχιστοποιήσουν τα συναισθηματικά και κοινωνικά κόστη της επιτέλεσης της διαφορετικής σεξουαλικής τους ταυτότητας (Youdell, 2004; Rennold, 2004). Από το δείγμα της έρευνας παρατηρήθηκε η τάση και η κλίση των ΛΟΑΤ μαθητών στο διάβασμα και τις Τέχνες ως διεξόδους από τη συναισθηματική και σεξουαλική σύγχυση που βιώνουν την περίοδο αναγνώρισης και συνειδητοποίησης της διαφορετικής σεξουαλικής τους ταυτότητας. Παρά την αναπαραγωγή του ετεροφυλοφιλικού Λόγου μέσα από τα Α.Π., τις εκπαιδευτικές πολιτικές (Epstein et al., 2003; Robinson, 2005 στο Rennold, 2006), τις στάσεις των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006) τα σχολικά βιβλία και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015) οι ΛΟΑΤ μαθητές εφευρίσκουν στρατηγικές επιβίωσης και επιτέλεσης της διαφορετικής σεξουαλικής τους ταυτότητας παρά τις κοινωνικές επιπτώσεις που μπορεί να τους επιφέρει (Rennold, 2004; Youdell, 2004). Παράλληλα, αναδεικνύεται και η αναπαραγωγή των έμφυλων διαφορών και στερεοτύπων μέσα από τα Α.Π. και ιδίως μέσα από το μάθημα της Γυμναστικής. Το Α.Π. και η φύση της γυμναστικής

και της Φυσικής Αγωγής στο σχολείο προωθεί την ανδρική κυριαρχία στα αθλήματα και την αντίστοιχη αποτυχία των γυναικών. Συνεπώς, συμβάλλει στην αναπαραγωγή του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου (Gorely, Holroyd & Kirk, 2003). Πρόκειται, λοιπόν, για το χαρακτηριστικό μάθημα εντός σχολικού πλαισίου που επιτείνει τις έμφυλες διαφορές υπό την κυριαρχία του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου.

Σε κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο μέσα από τις απόψεις της ΛΟΑΤ εκπαιδευτικής κοινότητας αναδεικνύεται το ομοφοβικό κλίμα, ο σχολικός εκφοβισμός και η σχολική βία (σωματική και λεκτική) που κυριαρχούν στο ελληνικό σχολείο με το στιγματισμό και την κοινωνική περιθωριοποίηση των ΛΟΑΤ μαθητών. Στην προσπάθειά τους να είναι συμβατοί με τις κανονιστικές νόρμες και τα κοινωνικά πρότυπα ισχυροποιούν ακόμα περισσότερο τις σχέσεις εξουσίας του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου, που αναπαράγεται και μέσα από τις σχολικές κανονιστικές νόρμες. Η ετεροφυλοφιλία είναι κάτι το φυσιολογικό και το αυτονόητο δυσκολεύοντας και αποκλείοντας την αποδοχή του 'διαφορετικού και του άλλου' (Butler, 1995 στο Neary, 2013). Στο κλίμα της ομοφοβίας οι ΛΟΑΤ μαθητές είτε προσπαθούν να επιτελούν τη σεξουαλική τους ταυτότητα στην κοινωνική αφάνεια και αορατότητα είτε επιτονίζουν ακόμα περισσότερο τη σεξουαλική τους διαφορετικότητα μέσα από τις ενδυματολογικές τους επιλογές, το στήσιμο του κορμιού και τις χειρονομίες, υπερβαίνοντας τα κανονιστικά πρότυπα (gender transgression) στα πλαίσια της αντίδρασης και της διεκδίκησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Οι ΛΟΑΤ μαθητές βιώνουν τόσο έντονα το άγχος και το φόβο του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησης εντός του σχολικού πλαισίου (Hunt & Jesen, 2007; Rennold, 2004; Ellis, 2009; Grossman et al., 2009; Neary, 2013; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015; Robinson et al., 2014) που πολλές φορές έχουν αρνητικές επιπτώσεις στη σωματική και συναισθηματική τους υγεία και ευεξία (Robinson et al., 2014).

Οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί υπογραμμίζουν το συντηρητισμό και την ομοφοβία που κυριαρχεί στο ελληνικό σχολείο καθώς και την έλλειψη εξειδικευμένων εκπαιδευτικών δράσεων για την αναγνώριση και αποδοχή της διαφορετικότητας εντός σχολικού πλαισίου (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015; Rennold, 2006; Robinson et al., 2014). Στις απόψεις τους διαφαίνεται η προσπάθεια των ΛΟΑΤ μαθητών να γίνουν αποδεκτοί από το ελληνικό σχολείο μέσα από τις καλές ακαδημαϊκές επιδόσεις, οι εκπαιδευτικοί όμως τονίζουν ότι σε πολλές περιπτώσεις ο στιγματισμός και οι ομοφοβικές συμπεριφορές είναι τόσο μεγάλες και διαπεραστικές στη ψυχοσύνθεση των ΛΟΑΤ μαθητών που σε αρκετές περιπτώσεις αλλάζουν σχολικά περιβάλλοντα ή και ακόμα εγκαταλείπουν το σχολείο (Robinson et al., 2014). Αναφορικά με τη συναισθηματική ανάπτυξη των ΛΟΑΤ μαθητών θεωρούν ότι ο συντηρητισμός και η μυστικοπάθεια του ελληνικού σχολείου οδηγούν τους ΛΟΑΤ μαθητές στην κρυφή επιτέλεση της σεξουαλικής τους ταυτότητας συνεπώς στην καταπίεσή τους. Τέλος, σχετικά με τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (σεξουαλική και επαγγελματική) οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να προσπαθούν να βρουν μία

εσωτερική ισορροπία (Neary, 2013). Τονίζουν τη αναγκαστική συγκάλυψη της διαφορετικότητάς τους και την προβολή των στοιχείων της επαγγελματικής τους ταυτότητας εντός σχολικού πλαισίου έτσι ώστε να αποφύγουν την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό από το Σύλλογο Διδασκόντων αλλά και από τους γονείς των μαθητών (Sparkes, 1994; Buston, Wight & Scott, 2001).

Από τα παραπάνω διαφαίνεται η επιτακτική ανάγκη για τον άμεσο σχεδιασμό και υλοποίηση ενός εξειδικευμένου Α.Π.Σ. για την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, αφού η ανυπαρξία θεμάτων σεξουαλικού προσανατολισμού (sex education) στα τωρινά Προγράμματα Σπουδών τονίζεται μέσα από πολλές σύγχρονες έρευνες (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015; Robinson & Ferfolja, 2001; Robinson et al., 2014; Ellis, 2009). Οι σχολικές αρχές σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση δίνουν ελάχιστη προσοχή σε αυτά τα ανησυχητικά φαινόμενα και οι εκπαιδευτικοί συχνά στερούνται της ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και απαραίτητης εκπαίδευσης για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τέτοιου είδους προβλήματα (European Union Agency for Fundamental Rights – FRA, 2008). Συνεπώς, η θέσπιση ενός ενιαίου Α.Π. για τη σεξουαλική εκπαίδευση κρίνεται ως επιτακτική ανάγκη για τη σύγχρονη σχολική πραγματικότητα (Buston, Wight & Scott, 2001). Ενώς Α.Π. που δεν θα ενισχύει ούτε τον κυρίαρχο, ηγεμονικό, ετεροφυλοφιλικό Λόγο και την ετεροκανονικότητα ούτε την παθολογική και προβληματική φύση της ομοφυλοφιλίας (Beckett, 1996 στο Robinson & Ferfolja, 2001). Αντίθετα, τα νέα αναθεωρημένα Α.Π. θα πρέπει να περιλαμβάνουν την σταθεροποίηση και την υποχρεωτικότητα του μαθήματος σε όλες τις βαθμίδες Εκπαίδευσης (Buston, Wight & Scott, 2001).

Πέρα από τη δημιουργία εξειδικευμένων Α.Π.Σ. η διεθνής βιβλιογραφία επικεντρώνεται και στην εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση των ίδιων των εκπαιδευτικών για τα ζητήματα της διαφορετικής σεξουαλικής ταυτότητας τόσο κατά την επαγγελματική τους θητεία όσο και σε επίπεδο προπτυχιακών σπουδών (Robinson & Ferfolja, 2001). Έρευνες έχουν δείξει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα και οι ισχύουσες πρακτικές ενισχύουν και διακρίνουν τις διακρίσεις κατά των ΛΟΑΤ μαθητών μέσω του κυρίαρχου ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου που επικρατεί στο σχολείο και στην ευρύτερη κοινωνία (McClellan, 1996; Britzman, 1997 στο Love et al., 2005). Μία άλλη θεματική που εμφανίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία είναι η προώθηση και εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών ως αντισταθμιστικό μέτρο κατά του στιγματισμού και της περιθωριοποίησης των ΛΟΑΤ μαθητών (Rasmussen 2001; Robinson, 2010; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Έχουν δημιουργηθεί Προγράμματα Σπουδών που ενισχύουν την ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και ανάπτυξη της υποκειμενικότητας (Rasmussen, 2001; Robinson, 2010; Ingrey, 2013). Εκπαιδευτικές πολιτικές κατά της ομοφοβικής βίας (anti-bullying policies), και ευαισθητοποίησης της σχολικής κοινότητας, αυτοαποδοχής και ψυχολογικής υποστήριξης των ΛΟΑΤ ατόμων αποτελούν επιτακτική ανάγκη στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα (Robinson, 2010). Στη βιβλιογραφία τονίζεται ότι πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση και στην επαγγελματική ανάπτυξη των ίδιων των

εκπαιδευτικών τόσο στις προπτυχιακές σπουδές όσο και κατά τη διδακτική τους θητεία (Rennold, 2004; Robinson & Ferfolja, 2001; Schieble, 2012; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Με την ενίσχυση των εκπαιδευτικών πολιτικών που προωθούν την ελεύθερη έκφραση της σεξουαλικότητας και τη νομική, ηθική και κοινωνική αποκατάσταση της ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας (Marshall, 2014) εξαλείφεται σταδιακά το κλίμα της ομοφοβίας και της αποσιώπησης του ζητήματος στο σχολείο.

Συνοψίζοντας, από όλα τα παραπάνω μπορούμε να αντιληφθούμε ότι παρά την αφάνεια, την αορατότητα και την αποσιώπηση της ΛΟΑΤ κοινότητας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο το πρόβλημα εξακολουθεί να υπάρχει, να αναπαράγεται και να διαιωνίζεται μέσα από την αναπαραγωγή του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου μέσα από τα Α.Π., τις εκπαιδευτικές πολιτικές (Epstein et al., 2003; Robinson, 2005 στο Rennold, 2006), τις στάσεις και συμπεριφορές των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006) τα σχολικά βιβλία και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση Α.Π. εξειδικευμένων για την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας και της επιτέλεσης του κοινωνικού φύλου με μη κανονιστικούς τρόπους αποτελούν επιτακτική ανάγκη σε μία κοινωνία που ενώ η νομιμοποίηση της ομοφυλοφιλίας έχει θεσμοποιηθεί, στην πράξη οι δράσεις για την αποδοχή της στο ευρύ κοινωνικό πλαίσιο είναι ελάχιστες. Μέσα από αυτή την έρευνα έγινε μία προσπάθεια παρουσίασης και ανάλυσης της ΛΟΑΤ σχολικής κοινότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) για το πώς βιώνουν και επιτελούν τη διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα εντός σχολικού πλαισίου υπό την απόλυτη κυριαρχία της ετεροφυλοφιλικής μήτρας, με άλλα λόγια σε μία σχολική κοινότητα που η ετεροφυλοφιλία είναι ένα άτυπο κανονιστικό πρότυπο και το οτιδήποτε διαφορετικό και παρεκκλίνον στιγματίζεται και περιθωριοποιείται.

Κάνοντας μία ενδελεχή επισκόπηση στην υπάρχουσα ελληνική βιβλιογραφία μπορούμε να κατανοήσουμε ότι η πλειοψηφία των ερευνών που έχουν διεξαχθεί στα ελληνικά σχολεία για τη ΛΟΑΤ κοινότητα (μαθητική και εκπαιδευτική) επικεντρώνεται στη σχολική βία και εκφοβισμό (school bullying) που δέχεται αυτή η κοινωνική ομάδα. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί αναφορικά με αυτή τη μειονότητα εντός του σύγχρονου ελληνικού σχολείου είναι πολύ μικρός, γεγονός που ενισχύει την άποψη ότι το ζήτημα της επιτέλεσης της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο αποσιωπείται. Από τα παραπάνω μπορούμε να αντιληφθούμε τη χρησιμότητα διεξαγωγής αυτής της έρευνας, αφού γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των εμπειριών των ΛΟΑΤ μαθητών για τις σχολικές τους εμπειρίες αναφορικά με την επιτέλεση της σεξουαλικής τους ταυτότητας σε σχέση με την σχολική τους επίδοση και για το πώς διαχειρίστηκαν τη 'διαφορετική' σεξουαλική τους ταυτότητα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια ανάδειξης της άποψης των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών για την υπάρχουσα ελληνική πραγματικότητα και για το πώς οι ίδιοι διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους από τη μία ως

εκπαιδευτικοί και από την άλλη ως μέλη της ΛΟΑΤ κοινότητας με διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις και κατά πόσο αυτές οι δύο όψεις αλληλοεπηρεάζονται. Συνεπώς, γίνεται μία προσπάθεια καταγραφής των εμπειριών της ΛΟΑΤ μειονότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) αναφορικά με το πώς επηρεάζεται η πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών από την άποψη τόσο των σχολικών επιδόσεων όσο και από τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν μέσα στο ελληνικό ετεροκανονιστικό σχολείο.

Η παρούσα έρευνα προσπαθεί να πλαισιώσει τόσο με βιβλιογραφικό όσο και με εμπειρικό τρόπο τη ΛΟΑΤ σχολική κοινότητα μέσα από τις απόψεις των ίδιων των ΛΟΑΤ μαθητών και εκπαιδευτικών. Το ευαίσθητο και ιδιαίτερα λεπτό αυτό κοινωνικό φαινόμενο είναι πολύπλευρο και μπορεί να πλαισιωθεί από πολλές σκοπιές και οπτικές γωνίες. Για την καλύτερη και πιο ολοκληρωμένη ανάλυση αυτού του φαινομένου η μελλοντική έρευνα μπορεί να συνεχιστεί με την παρουσίαση της άποψης της ετεροφυλόφιλης σχολικής κοινότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) για τα ζητήματα της ΛΟΑΤ κοινότητας εντός σχολικού πλαισίου. Η βιβλιογραφία ανέδειξε ότι οι στάσεις και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών απέναντι στα ΛΟΑΤ ζητήματα είναι ανεπαρκής, χωρίς ευαισθητοποίηση και γεμάτη στερεοτυπικές προκαταλήψεις τόσο σε επίπεδο προπτυχιακών σπουδών όσο και κατά τη διδακτική τους θητεία (Robinson & Ferfolja, 2001; Kjaran & Kristinsdóttir, 2015). Ένα άλλο ζήτημα που μπορεί να ερευνηθεί πιο διεξοδικά είναι οι εκπαιδευτικές πολιτικές που υπάρχουν για τη σεξουαλική διαφορετικότητα και κατά πόσο κι αν εφαρμόζονται στην πράξη. Ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι στάσεις και οι αντιλήψεις των ετεροφυλόφιλων μαθητών για τους ΛΟΑΤ συμμαθητές τους, πώς τους αντιμετωπίζουν και ποια είναι η συμπεριφορά τους. Τέλος, προτείνεται η διεξαγωγή περαιτέρω εμπειρικής έρευνας και στην ΛΟΑΤ σχολική κοινότητα αφού όπως αναδείχτηκε κι από την παρούσα έρευνα οι επιτελέσεις της μη ηγεμονικής ετεροφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας και οι στρατηγικές επιβίωσης που αναπτύσσουν οι ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικοί ποικίλλουν και διαφέρουν μεταξύ τους.

Μέσα από την παρούσα εργασία έγινε μία προσπάθεια ανάδειξης του διττού ρόλου της Εκπαίδευσης αναφορικά με τα ΛΟΑΤ ζητήματα. Από τη μία πρέπει να στηρίζει τους ομοφυλόφιλους μαθητές στην προσπάθεια αναζήτησης, αποδοχής και επιτέλεσης της μη-ηγεμονικής, ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής τους ταυτότητας και από την άλλη πρέπει να καλλιεργήσει το αίσθημα της αποδοχής αυτής της κοινωνικής ομάδας στην ευρύτερη σχολική κοινότητα, καταπολεμώντας και εξαλείφοντας το σχολικό εκφοβισμό και την ομοφοβία που κυριαρχούν στη σχολική κοινότητα απέναντι στους ΛΟΑΤ μαθητές και εκπαιδευτικούς. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και δράσεων σε επίπεδο εκπαιδευτικής πολιτικής μέσα από επιμορφώσεις, σεμινάρια και μαθήματα σεξουαλικού προσανατολισμού και διαπαιδαγώγησης. Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται η φιλελευθερία και η ισότητα κατά των σεξουαλικών διακρίσεων τόσο για τους ΛΟΑΤ μαθητές όσο και για το ίδιο το εκπαιδευτικό προσωπικό (Ellis, 2009).

Καταληκτικές επισημάνσεις

Μέσα από τις σελίδες της παρούσας διπλωματικής εργασίας έγινε μία προσπάθεια καταγραφής της άποψης της ΛΟΑΤ σχολικής μειονότητας (μαθητές και εκπαιδευτικοί) αναφορικά με το πώς επηρεάζεται η πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών από την άποψη τόσο των σχολικών επιδόσεων όσο και από τις κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνουν μέσα στο ελληνικό ετεροκανονιστικό σχολείο. Πιο αναλυτικά, παρουσιάζονται οι απόψεις των ΛΟΑΤ μαθητών για τις σχολικές τους εμπειρίες αναφορικά με την επιτέλεση της σεξουαλικής τους ταυτότητας σε σχέση με την σχολική τους επίδοση και για το πώς διαχειρίστηκαν τη ‘διαφορετική’ σεξουαλική τους ταυτότητα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Παράλληλα, γίνεται μία προσπάθεια ανάδειξης και της άποψης των ΛΟΑΤ εκπαιδευτικών για την υπάρχουσα ελληνική πραγματικότητα και για το πώς οι ίδιοι διαχειρίζονται τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους από τη μία ως εκπαιδευτικοί και από την άλλη ως μέλη της ΛΟΑΤ κοινότητας με διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις και κατά πόσο αυτές οι δύο όψεις αλληλοεπηρεάζονται.

Η παρούσα έρευνα προσπάθησε να πλαισιώσει τόσο με βιβλιογραφικό όσο και με εμπειρικό τρόπο τη ΛΟΑΤ σχολική κοινότητα μέσα από τις απόψεις των ίδιων των ΛΟΑΤ μαθητών και εκπαιδευτικών.

Κάνοντας μία ενδελεχή επισκόπηση στην υπάρχουσα ελληνική βιβλιογραφία μπορούμε να κατανοήσουμε ότι η πλειοψηφία των ερευνών που έχουν διεξαχθεί στα ελληνικά σχολεία για τη ΛΟΑΤ κοινότητα (μαθητική και εκπαιδευτική) επικεντρώνεται στη σχολική βία και εκφοβισμό (school bullying) που δέχεται αυτή η κοινωνική ομάδα. Ταυτόχρονα, ο αριθμός των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί αναφορικά με αυτή τη μειονότητα εντός του σύγχρονου ελληνικού σχολείου είναι πολύ μικρός, γεγονός που ενισχύει την άποψη ότι το ζήτημα της επιτέλεσης της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο αποσιωπείται.

Η συμβολή της παρούσας έρευνας βρίσκεται στην ανάδειξη των σχολικών εμπειριών των ίδιων των ΛΟΑΤ μαθητών και εκπαιδευτικών για το πώς η επιτέλεση της μη ηγεμονικής ομοφυλοφιλικής σεξουαλικής ταυτότητας τους επηρεάζει τόσο σε επίπεδο επιδόσεων όσο και σε επίπεδο κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων. Παρά την αφάνεια, την αορατότητα και την αποσιώπηση της ΛΟΑΤ κοινότητας στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, το πρόβλημα εξακολουθεί να υφίσταται και να αναπαράγεται μέσα από την κυριαρχία και αναπαραγωγή του ηγεμονικού ετεροφυλοφιλικού Λόγου μέσα από τα Α.Π., τις εκπαιδευτικές πολιτικές (Erstein et al., 2003; Robinson, 2005 στο Rennold, 2006), τις στάσεις και συμπεριφορές των εκπαιδευτικών (Francis & Skelton, 2001 στο Rennold, 2006), τα σχολικά βιβλία και το ευρύτερο σχολικό περιβάλλον (Kjaraan & Kristinsdóttir, 2015). Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση Α.Π. εξειδικευμένων για την αναγνώριση και την πλήρη αποδοχή της σεξουαλικής διαφορετικότητας και την προώθηση της επιτέλεσης του κοινωνικού φύλου και της σεξουαλικότητας με μη κανονιστικούς τρόπους αποτελούν επιτακτική

ανάγκη σε μία κοινωνία που ενώ η νομιμοποίηση της ομοφυλοφιλίας έχει θεσμοποιηθεί, στην πράξη οι δράσεις για την αποδοχή της στο ευρύ κοινωνικό πλαίσιο είναι ελάχιστες.

Στηριζόμενη στα ευρήματα της διεθνούς βιβλιογραφίας αναφορικά με τις εκπαιδευτικές πολιτικές της προώθησης της σεξουαλικής διαφορετικότητας μέσα από τα Π.Σ., τις στάσεις των εκπαιδευτικών και των μαθητών απέναντι σε αυτό το λεπτό και ευαίσθητο κοινωνικό φαινόμενο η παρούσα εργασία προσπαθεί να σκιαγραφήσει αυτό το κοινωνικό φαινόμενο μέσα στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο. Όπως επισημάνθηκε και προηγουμένως τα ελληνικά ερευνητικά δεδομένα είναι πολύ περιορισμένα αναφορικά με την αποδοχή της σεξουαλικής διαφορετικότητας και της ΛΟΑΤ μειονότητας στο ελληνικό σχολείο. Από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αναδεικνύεται η έμφαση που δίνουν οι ΛΟΑΤ μαθητές στην ταυτότητα του μαθητή (learner's identity) μέσα από την ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων (προφορικός και γραπτός λόγος) καθώς και του πολιτισμικού τους κεφαλαίου (cultural capital) (McInnes & Couch, 2004), με απώτερο σκοπό να ελαχιστοποιήσουν τα συναισθηματικά και κοινωνικά κόστη της επιτέλεσης της διαφορετικής σεξουαλικής τους ταυτότητας (Youdell, 2004; Rennold, 2004) εντός σχολικού πλαισίου. Η έρευνα ανέδειξε ότι η σεξουαλική διαφορετικότητα επηρεάζει τόσο τη σχολική επίδοση των ΛΟΑΤ μαθητών και τη συμμετοχή τους μέσα στην τάξη όσο και την ανάπτυξη κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων με τους συμμαθητές τους.

Οι ΛΟΑΤ εκπαιδευτικοί υπογραμμίζουν το συντηρητισμό και την ομοφοβία που κυριαρχεί στο ελληνικό σχολείο καθώς και την έλλειψη εξειδικευμένων εκπαιδευτικών δράσεων για την αναγνώριση και αποδοχή της διαφορετικότητας εντός σχολικού πλαισίου (Kjaran & Kristinsdóttir, 2015; Rennold, 2006; Robinson et al., 2014). Σχετικά με τις δύο όψεις της ταυτότητάς τους (σεξουαλική και επαγγελματική) οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να προσπαθούν να βρουν μία εσωτερική ισορροπία (Neary, 2013). Τονίζουν τη αναγκαστική συγκάλυψη της διαφορετικότητάς τους και την προβολή των στοιχείων της επαγγελματικής τους ταυτότητας εντός σχολικού πλαισίου έτσι ώστε να αποφύγουν την περιθωριοποίηση και το στιγματισμό από το Σύλλογο Διδασκόντων αλλά και από τους γονείς των μαθητών (Sparkes, 1994; Buston, Wight & Scott, 2001).

Τέλος, λόγω της ιδιαίτερης φύσης και ευαισθησίας του κοινωνικού φαινομένου που μελετάται, άξια αναφοράς θεωρείται η ιδιαίτερη έμφαση και προσοχή που δόθηκε στην ηθική που ακολουθήθηκε κατά το σχεδιασμό, διεξαγωγή και παρουσίαση των αποτελεσμάτων της ερευνητικής διαδικασίας. Η ηθική δεοντολογία που ακολουθήθηκε σε όλα τα στάδια ανάπτυξης της παρούσας εργασίας είχε ως απώτερο σκοπό την πλήρη προστασία και τήρηση της ανωνυμίας των ΛΟΑΤ συμμετεχόντων για την αποφυγή του κοινωνικού στιγματισμού και περιθωριοποίησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασίου, Α. (2006). Gender Trouble: Η φεμινιστική θεωρία και πολιτική μετά την αποδόμηση της ταυτότητας. *Σύγχρονα Θέματα*, 94, 62-71.
- Anselmi, L.D., & Law, L.A. (2000). *Questions of Gender: Perspective and Paradoxes*. New York: Mc Graw – Hill.
- Αντωνοπούλου, Χ. (1997). *Η Ανθρώπινη Σεξουαλικότητα*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Arnot, M. (2004). *Διαδικασίες Αναπαραγωγής του Φύλου. Εκπαιδευτική θεωρία και φεμινιστικές πολιτικές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ben– Ari, A.T. (2001). Homosexuality and Heterosexism: Views from Academics in the Helping Professions. *British Journal of Social Work*, 31, 119-131.
- Birkett, M., Espelage, D.L., & Koenig, B. (2009). LGB and Questioning Students in Schools: The Moderating Effects of Homophobic Bullying and School Climate on Negative Outcomes. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(7), 989-1000.
- Buston, K., Wight, D., & Scott, S. (2001). Difficulty and Diversity: The context and practice of sex education. *British Journal of Sociology of Education*, 22(3), 353-368.
- Butler, J. (1997). *Excitable speech: A politics of the performative*. New York: Routledge.
- Butler, J. (2009). *Αναταραχή φύλου: Ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (μτφ. Γ. Καράμπελας). Αθήνα: Αλεξάνδρεια. (έτος έκδοσης πρωτότυπου 1999)
- Γαλανού, Μ. (2014). *Ταυτότητα και έκφραση φύλου. Ορολογία, διακρίσεις, στερεότυπα και μύθοι*. Αθήνα: Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών.
- Γαλανού, Μ. (2015, Μάιος). *Εμπειρίες, διακρίσεις και ανάγκες των τρανς ανθρώπων στον χώρο της Υγείας*. Ανακοίνωση στην ημερίδα «Σεξουαλική διαφορετικότητα. Υπό διωγμό;», Θεσσαλονίκη.
- Γιαννακόπουλος, Κ., (Επιμ.) (2006). *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας/Συλλογικό έργο, Bolin, A., Butler, J., Γιαννακόπουλος, Κ., Elliston, D. A., Lancaster, R. N., Mathieu, N. C., Newton, E., Rubin, G., Tabet, P., Vance, C. S., Weeks, J., Weston, K.* (1η έκδοση). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γρηγορόπουλος, Η., Παπαχαρίτου, Σ., & Μωραΐτου, Μ. (2010). *Προσαρμογή της κλίμακας καταγραφής στάσεων απέναντι σε ομοφυλόφιλες γυναίκες και άνδρες στην ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής.
- Δεληγιάννη-Κουιμτζή, Β., & Ρέντζη, Σ. (2004). Ο Θεός έπλασε τον άνδρα και τη γυναίκα.... Απόψεις και στάσεις εφήβων για την ομοφυλοφιλία και την ομοφοβία.

Στο Θ. Παπαζήση, Ν. Χατζητρύφων, & Θ. Κτενίδης (Επιμ.), *Ομοφυλοφιλία – ομοφυλοφοβία. Το φύλο και η συμπεριφορά του*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Δεληγιώργη Α. (2007). *Ο μοντερνισμός στη σύγχρονη φιλοσοφία*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2011) *Δ.Ε.Π.Π.Σ.-Α.Π.Σ. Αγωγή Υγείας*. Ανακτήθηκε από: http://www.pi-schools.gr/download/programs/depps/29deppsaps_AgogiYgias.pdf

Ellis, S.T. (2009). Diversity and Inclusivity at University: A Survey of the Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual and Trans (LGBT) Students in the UK. *Higher Education*, 57(6), 723-739.

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2008). *Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the EU Member States – Part II: The Social Situation*. Ανακτήθηκε από: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRAhdgso_report-part2_en.

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2013). *EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey Results at a glance*. Ανακτήθηκε από: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf.

Foucault, M. (1984). *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η χρήση των ηδονών* (μτφ Γ. Κρητικός & Γ. Κωνσταντινίδης). Αθήνα: Πλέθρον.

Foucault, M. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία* (Κ. Χατζηδήμου & Ι. Ράλλη). Αθήνα: Ράππα.

Θεοφιλόπουλος, Θ., & Σπίνου, Ε. (2015). *Ομοφοβία και Τρανσφοβία στην Ελλάδα: Ένας Οδηγός για επαγγελματίες αλλά και για κάθε ενδιαφερόμενο πολίτη*. Αθήνα: Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας.

Gewirtz, S., & Cribb, A. (2010). *Κατανοώντας την εκπαίδευση: Μια κοινωνιολογική θεώρηση* (μτφ Ε. Πανάγου). Αθήνα: Μεταίχμιο. (έτος έκδοσης πρωτότυπου 2009)

Gorely, T., Holroyd, R., & Kirk, D. (2003). Muscularity, the Habitus and the Social Construction of Gender: Towards a gender-relevant physical education. *British Journal of Sociology of Education*, 24(4), 429-448.

Grossman, A.H., Haney, A.P., Edwards, P., Alessi, E.J., Ardon, M., & Howell, T.J. (2009). Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Youth Talk about Experiencing and Coping with School Violence: A Qualitative Study. *Journal of LGBT Youth*, 6(1), 24-46.

Hajek, C., & Giles, H. (2005). Intergroup communication schemas: Cognitive representations of talk with gay men. *Language & Communication*, 25, 161-181.

- Hughes, M., & Kroehler, C. (2007). *Κοινωνιολογία: Οι βασικές έννοιες* (μτφ. Γ. Χρηστίδης). Αθήνα: Κριτική (Ανακτήθηκε από: <http://kritiki.gr/microsites/hughes-social/overview#@about>)
- Hunt, R., & Jensen, J., (2007). *The Experiences of Young Gay People in Britain's Schools: The School Report*. Ανακτήθηκε από: http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRAhdgso_report-part2_en.
- Ingrey, J.C. (2013). Troubling gender binaries in schools: from sumptuary law to sartorial agency. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 34(3), 424-438.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Kjarnan, J.I., & Kristinsdóttir, G. (2015). Schooling sexualities and gendered bodies. Experiences of LGBT students in Icelandic upper secondary schools. *International Journal of Inclusive Education*, 19(9), 978-993.
- Κογκίδου, Δ. (2015, Μάιος). *Από την αποσιώπηση στη δράση κατά της ομοφοβίας και τρανσφοβίας στην εκπαίδευση*. Ανακοίνωση στην ημερίδα «Σεξουαλική διαφορετικότητα. Υπό διωγμό;», Θεσσαλονίκη.
- Λαγουμίδου, Μ. (2011). *Gay! Γιατί; Προσέγγιση των αιτιών του ομοφυλοφιλικού σεξουαλικού προσανατολισμού*. Αθήνα: Ιανός.
- Lever, M. (2005). Ομοφυλοφιλία, παλιά όσο ο άνθρωπος. *Ιστορία* (Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος), 443, 14-21.
- Love, P., Bock, M., Jannarone, A., & Richardson, P. (2005). Identity Interaction: Exploring the Spiritual Experiences of Lesbian and Gay college students. *Journal of College Student Development*, 46(2), 193-209.
- Mac an Ghail, M. (2000). The Cultural Production of English Masculinities in Late Modernity. *Canadian Society for the Study of Education*, 25(2), 88-101.
- Μάνος, Ν. (1988). *Βασικά στοιχεία Κλινικής Ψυχιατρικής*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Marshall, D. (2014). Queer reparations: dialogue and the queer past of schooling. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 35(3), 347-360.
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. (Μτφρ. Ε. Δημητριάδου). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- McInnes, D., & Couch, M. (2004). Quiet Please! There's a Lady on the Stage--Boys, Gender and Sexuality Non-conformity and Class. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 25(4), 431-443.

Meyer, E.J. (2009). *Gender, bullying and harassment: Strategies to end sexism and homophobia in schools*. Teachers College Press: New York.

Nayak, A., & Kehily, M.J. (2006). Gender Undone: Subversion, Regulation and Embodiment in the Work of Judith Butler. *British Journal of Sociology of Education*, 27(4), 459-472.

Neary, A. (2013). Lesbian and gay teachers' experiences of 'coming out' in Irish schools. *British Journal of Education*, 34(4), 583-602.

Παπαδόπουλος, Ν. (1994). *Λεξικό Ψυχολογίας* (1^η έκδ.). Αθήνα: αυτό-εκδοση.

Παντελίδου, Μ. (2003, Οκτώβρης). Η 'ανισότητα των φύλων' ως πρόβλημα πολιτικής: Άρρητες παραδοχές της σύγχρονης Πολιτικής Ανάλυσης. Ανακοίνωση στο συνέδριο 'Το φύλο, τόπος συνάντησης των επιστημών: Ένας πρώτος απολογισμός', Ρόδος.

Παπαζήση, Θ. (2000, Οκτώβριος). Το Ευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο για την Ομοφυλοφιλία και η Νομική Κατάσταση στην Ελλάδα. 1η Διεπιστημονική Συνάντηση για την Ομοφυλοφιλία και την Ομοφυλοφοβία «Η κατάσταση στην Ελλάδα και οι προοπτικές βελτίωσής της», Θεσσαλονίκη.

Παπαζήση, Θ. (2004). Συζήτηση. Στο Θ. Παπαζήση, Ν. Χατζητρύφων, & Θ. Κτενίδης (Επιμ.), *Ομοφυλοφιλία – ομοφυλοφοβία. Το φύλο και η συμπεριφορά του*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Παπαχρήστου, Ν. (2005). Η ομοφυλοφιλία στην Ελλάδα. *Περιοδικό «Κ»*, 89, σελ. 32-37.

Pierson, J., & Thomas, M. (2002). *Dictionary of Social Work* (1st ed.) Glasgow: Collins.

Πολίτης, Φ. (2006). *Οι ανδρικές ταυτότητες στο σχολείο: ετεροσεξουαλικότητα, ομοφυλοφοβία και μισογνισμός*. Αθήνα: Επίκεντρο.

Rasmussen, M.L. (2001). Queering Schools and Dangerous Knowledges: Some new directions in sexualities, pedagogies and schooling. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 22(2), 263-272.

Rennold, E. (2000). 'Coming Out': Gender, (hetero)sexuality and the primary school. *Gender and Education*, 12(3), 309-326.

Rennold, E. (2001). Learning the 'Hard' Way: Boys, hegemonic masculinities and the negotiation of learner identities in the primary school. *British Journal of Education*, 22(3), 369-385.

Rennold, E. (2004). 'Other' boys: negotiating non-hegemonic masculinities in the primary school. *Gender and Education*, 16(2), 247-265.

- Rennold, E. (2006). 'They won't let us play... unless you're going out with one of them': girls, boys and Butler's 'heterosexual matrix' in the primary years. *British Journal of Sociology of Education*, 27(4), 489-509.
- Robinson, K.H. (2010). A study of young lesbian and gay people's school experiences. *Educational Psychology in Practice*, 26(4), 331-351.
- Robinson, K.H., Bansel, P., Denson, N., Ovenden, G., & Davies, C. (2014). *Growing Up Queer: Issues Facing Young Australians Who Are Gender Variant and Sexuality Diverse*. Melbourne: Young and Well CRC.
- Robison, K.H., & Ferfolja, T. (2001). 'What are we doing for this for?' Dealing with Lesbian and Gay issues in Teacher Education. *British Journal of Sociology of Education*, 22(1), 121-133.
- Rondahl, G., Innalla, S., & Carlsson, M. (2004). Nursing staff and nursing students' emotions towards homosexual patients and their wish to refrain from nursing, if the option existed. *Scandinavian Journal of caring science*, 18, 19-26.
- Shieble, M. (2012). A critical discourse analysis of teachers' views on LGBT literature. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 33(2), 207-222.
- Sparkes, A. (1994). Self, Silence and Invisibility as a Begging Teacher: A Life History of Lesbian Experience. *British Journal of Sociology of Education*, 15(1), 93-118.
- Στογιαννίδου, Α. (2004). Παροχή ψυχολογικών υπηρεσιών στον ομοφυλοφιλικό κόσμο. Στο Θ. Παπαζήση, Ν. Χατζητρύφων, & Θ. Κτενίδης (Επιμ.), *Ομοφυλοφιλία – ομοφυλοφοβία. Το φύλο και η συμπεριφορά του*. Αθήνα: Επίκεντρο.
- Takács, J. (2006). *Social Exclusion of young lesbian, gay, bisexual and transgender (LGBT) people in Europe*. Brussels: ILGA-Europe and IGLYO. Ανακτήθηκε από: http://www.fra.europa.eu/frawebsite/attachments/FRA_dgso_report-part2_en.pdf
- Tate, F.B., & Longo, D.A. (2004). Homophobia: A Challenge for Psychosocial Nursing. Attitudes toward gay, lesbian, bisexual, and transgendered (GLBT) individuals. *Journal of Psychosocial Nursing*, 42(8), 27-33.
- Taukle-Johnson, R. (2008). Moving beyond homophobia, harassment and intolerance: gay male university students' alternative narratives. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 29(1), 121-133.
- Τριλίβα, Σ., Αναγνωστοπούλου, Τ., Μαρβάκης, Θ., & Παύλου, Μ. (2012). *Σχέδιο δράσης για την πρόληψη ή/και την καταπολέμηση του ρατσισμού και των διακρίσεων κάθε είδους, την ανάδειξη της σημασίας της διαφορετικότητας και την καταπολέμηση της βίας στα σχολεία*. Αθήνα: Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα, την Ισότητα και την Ετερότητα (i-RED).

Τσιάκαλος, Γ. (2000). *Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Verloo, M. (2002, September). *The development of gender mainstreaming as a political concert for Europe*. Conference on Gender Learning, Leipzig.

Youdell, D. (2004). Wounds and Reinscriptions: Schools, Sexualities and Performative Subjects. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 25(4), 477-493.

ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνικό Σεξολογικό Ινστιτούτο, (2005). <http://www.sexmedic.gr/Omofilofilia> (cited 18/3/2016)

Οργανισμός Θεμελιωδών Ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (2007). http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/320-FRA-hdgso-NR_EL.pdf (cited 10/4/2016)

Συνήγορος του Πολίτη, (2014). <http://www.synigoros.gr/> (cited 18/3/2016)

Νομική Εφημερίδα Curia. <http://www.curia.gr/> (cited 20/5/2016)

Ευρωπαϊκή Καμπάνια κατά του σχολικού εκφοβισμού. <http://www.e-abc.eu/gr/> (cited 22/5/2016)

Ανεξάρτητος κόμβος για την Αλληλέγγυα, Κοινωνική – Συνεργατική Οικονομία, την Αειφορία και την Κοινωνία των Πολιτών. <http://www.enallaktikos.gr/> (cited 16/5/2016)

Ινστιτούτο για τα Δικαιώματα, την Ισότητα και την Ετερότητα. <http://www.i-red.eu/> (cited 20/5/2016)

Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. <http://www.isotita.gr/> (cited 24/5/2016)

Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. <http://www.neagenia.gr/> (cited 24/5/2016)

Ομοφοβία στην Εκπαίδευση- Ομάδα Εκπαιδευτικών και Ειδικών Ψυχικής Υγείας. <https://omofobia.wordpress.com> (cited 12/5/2016)

Παρατηρητήριο για την Πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού. <http://paratiritirio.minedu.gov.gr/> (cited 19/5/2016)

Ηλεκτρονικό περιοδικό 10%. <http://www.10percent.gr/periodiko/teyxos31/2368-2011-07-30-21-16-10.html> (cited 24/5/2016)

Ηλεκτρονικό περιοδικό 10%. <http://www.10percent.gr/periodiko/teyxos29/1867-2010-06-21-11-49-44.html> (cited 24/5/2016)

ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΦΕΚ 16/Α. 27-01-2005. Νόμος υπ' αριθμόν 3304: *«Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο. Ανακτήθηκε από: www.et.gr

Γενική Γραμματεία Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (2013). *Ανθρώπινα Δικαιώματα: Εθνικό Σχέδιο Δράσης*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Ανάλυση της ορολογία ‘LGBTQI+’/‘ΛΟΑΤΚΜ+’ (‘Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς, Κουήρ, Μεσοφυλική-ες κ.ά.’)

Η συντομογραφία ‘ΛΟΑΤ’ (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς – ‘LGBT’) ή η πληρέστερη ‘ΛΟΑΤΚΜ+’ (Λεσβίες, Ομοφυλόφιλοι, Αμφιφυλόφιλοι, Τρανς, Κουήρ, Μεσοφυλική-ες κ.ά.- ‘LGBTQI+’) χρησιμοποιείται για τους μη ετεροφυλόφιλους ανθρώπους ή/και για εκείνους-ες που το κοινωνικό τους φύλο δεν συμφωνεί με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση (Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 51). Ας δούμε, πιο αναλυτικά, την επεξήγηση του όρου ‘LGBTQI+’ (ILGA - Europe Glossary, 2014 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 51-54):

- ‘Λεσβία’ (‘Lesbian’): ο όρος αφορά μια γυναίκα που σεξουαλικά και συναισθηματικά ελκύεται από γυναίκες.
- ‘Ομοφυλόφιλος-η’ (‘Homosexual’): ο όρος χρησιμοποιείται για να κατηγοριοποιηθούν άνθρωποι με βάση το κοινωνικό φύλο τους και το κοινωνικό φύλο του/των σεξουαλικού-ών τους συντρόφου-ων. Όταν το κοινωνικό φύλο του σεξουαλικού συντρόφου είναι το ίδιο με του [αυτό ενός] ατόμου, τότε το άτομο [αυτό] κατηγοριοποιείται ως ομοφυλόφιλο.
- ‘Αμφιφυλόφιλος-η’ (‘Bisexual’): ο όρος αφορά έναν άνθρωπο που συναισθηματικά ή/και σεξουαλικά ελκύεται από άτομα περισσότερων τους ενός φύλου.
- ‘Τρανς’ (‘Trans’): πρόκειται για έναν όρο περιεκτικό που αναφέρεται σε εκείνους τους ανθρώπους που η ταυτότητα φύλου τους ή/και η έκφραση φύλου τους διαφέρει από το φύλο που τους έχει αποδοθεί κατά τη γέννηση. Περιλαμβάνει αλλά δεν περιορίζεται σε: άνδρες και γυναίκες με διεμφυλικό παρελθόν και ανθρώπους που αναγνωρίζονται ως διαφυλική, διεμφυλική, τραβεστί/παρενδυτικοί, ανδρόγυνοι, πολυφυλική, τζέντερκουερ, άφυλοι, εναλλακτικού φύλου ή με οποιαδήποτε άλλη ταυτότητα ή/και έκφραση φύλου που δεν είναι τυπικά αρσενική ή θηλυκή και εκφράζουν το φύλο τους μέσω της επιλογής ρούχων, παρουσίασης ή τροποποίησης του σώματος, συμπεριλαμβανομένων πολλαπλών χειρουργικών επεμβάσεων (ILGA - Europe Glossary, 2014 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 52). Έναν πολύ παρόμοιο ορισμό των ‘τρανς’ ανθρώπων, δίνει η Μη Κυβερνητική Οργάνωση «Διεμφυλική Ευρώπη» (TGEU): «Ένας όρος που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ανθρώπων οι οποίοι θα ανακαλύψουν ότι η ταυτότητα ή έκφραση του φύλου τους δεν αντιστοιχεί πλήρως με το φύλο που τους έχει αποδοθεί κατά τη γέννηση. Αυτός ο όρος μπορεί να περιλαμβάνει - αλλά δεν περιορίζονται σε - ανθρώπους που προσδιορίζονται χρησιμοποιώντας τους ακόλουθους πιο ειδικούς όρους: διαφυλική άνθρωποι, διεμφυλική άνθρωποι, τραβεστί/cross-dressing άνθρωποι, μη-δυσδικού (φύλου), άνθρωποι εναλλακτικού φύλου» (Transgender Europe - TGEU, August 2011 στο Θεοφιλόπουλος & Σπίνου, 2015: 53).
- ‘Γκέι’ (‘Gay’): ο όρος αναφέρεται σε ένα άτομο που αισθάνεται σεξουαλική ή/ και συναισθηματική επιθυμία αποκλειστικά ή κυρίως για άτομα του δικού της/του βιολογικού φύλου. Ωστόσο, ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί καταχρηστικά για να καλύπτει όλους τους γκέι άνδρες και γυναίκες (και μερικές φορές ακόμα και τους/τις αμφιφυλόφιλους-ες). Αυτό έχει συζητηθεί ευρέως και γι’ αυτό, ο όρος ‘γκέι’ θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο όταν αναφέρεται σε άνδρες που ελκύνονται σεξουαλικά ή/και από άλλους άνδρες. Εάν η πρόθεση είναι να καλύψει όλου/ες χωρίς σκόπιμο αποκλεισμό οποιουδήποτε σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητα/έκφραση φύλου τότε συνιστάται να μην χρησιμοποιείται μόνο ο όρος γκέι και αντί αυτού να χρησιμοποιείται ο όρος ΛΟΑΤΜ (Λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, τρανς και μεσοφυλική άνθρωποι)".
- ‘Κουήρ’ (‘Queer’): πρόκειται για έναν ακαδημαϊκό όρο που περιλαμβάνει ανθρώπους που δεν είναι ετεροφυλόφιλοι -περιλαμβάνει λεσβίες, γκέι άνδρες, αμφιφυλόφιλους-ες και τρανς. Η ‘queer’ θεωρία αμφισβητεί τις ετεροκανονικές κοινωνικές νόρμες όσον αφορά το κοινωνικό φύλο και τη σεξουαλικότητα και ισχυρίζεται ότι οι ρόλοι των φύλων είναι κοινωνικές κατασκευές. Για πολλούς ΛΟΑΤΜ ανθρώπους, ο όρος ‘κουήρ’ έχει αρνητική χροιά, καθώς ήταν παραδοσιακά ένα καταχρηστικός όρος, ωστόσο, σήμερα, πολλοί ΛΟΑΤΜ άνθρωποι είναι άνετοι με τον όρο και τον έχουν «ανακτήσει» ως ένα σύμβολο υπερηφάνειας.

- “Μεσοφυλικός-ή” (“Intersex”): Πρόκειται για έναν όρο που αναφέρεται σε μια σειρά από φυσικά χαρακτηριστικά ή παραλλαγές που βρίσκονται μεταξύ των στερεοτυπικών ιδεωδών του αρσενικού και του θηλυκού. Οι μεσοφυλικοί άνθρωποι γεννιούνται με φυσικά, ορμονικά ή γενετικά χαρακτηριστικά που δεν είναι ούτε αποκλειστικά θηλυκά ούτε αποκλειστικά αρσενικά ή ένας συνδυασμός θηλυκού και αρσενικού, ούτε θηλυκά ούτε αρσενικά. Υπάρχουν πολλές μορφές μεσοφυλικών, είναι ένα φάσμα ή ένας όρος ομπρέλα, παρά μια ενιαία κατηγορία. Ένα μεσοφυλικό άτομο γεννιέται μεσοφυλικό. Μερικές κοινές παραλλαγές μεσοφυλικών διαγιγνώσκονται προγεννητικά μέσω προγεννητικού γενετικού ελέγχου. Οι μεσοφυλικές διαφορές μπορούν να είναι άμεσα ορατές κατά τη γέννηση. Κάποια από τα μεσοφυλικά χαρακτηριστικά γίνονται εμφανή κατά την εφηβεία ή όταν γίνεται προσπάθεια σύλληψης ή μέσω τυχαίας πιθανότητας. Άλλες περιπτώσεις μπορούν να ανακαλυφθούν μόνο κατά τη διάρκεια αυτοψίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Τα Παρατηρητήρια κατά της Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού όλων των Περιφερειών στην ελληνική επικράτεια (<http://www.e-abc.eu/gr/>):

- Παρατηρητήριο για την Πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού: <http://paratiritirio.minedu.gov.gr/>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης: <http://www.pdeamth.gr/paratiritirionias/>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Αττικής: <http://attik.pde.sch.gr/pages/parathrhthrio.htm>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου: <http://vaigaiou.pde.sch.gr/>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: <http://dellad.pde.sch.gr/paratiritirio>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας: http://dmaked.pde.sch.gr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=187&Itemid=214
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Ηπείρου: <http://antibull-ipeir.blogspot.gr/>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Θεσσαλίας: <http://thess.pde.sch.gr/jm/index.php/2010-06-24-06-35-37/2010-07-02-09-46-44/category/21>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Ιονίων Νήσων: <http://62.217.127.123/pde>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας: http://kmaked.pde.sch.gr/site/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=82&Itemid=123
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Κρήτης: <http://mhbiacrete.blogspot.gr/>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου: <http://naigaiou.pde.sch.gr/pde/scholiki-via/>
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Πελοποννήσου: http://pelop.pde.sch.gr/perif/index.php?option=com_content&view=article&id=150&Itemid=120
- Παρατηρητήριο για την πρόληψη της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας: <http://pdeste.gr/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Πρωτόκολλο Συνέντευξης για τους ΛΟΑΤ μαθητές

Εκφώνηση

Στο πλαίσιο εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας μελετώ τις απόψεις των ομοφυλόφιλων μαθητών αναφορικά με το πώς η διαφορετική σεξουαλική τους ταυτότητα επηρεάζει τη σχολική τους πορεία τόσο σε επίπεδο σχολικών επιδόσεων και σχολικής επιτυχίας όσο και σε επίπεδο κοινωνικών σχέσεων, στάσεων και συμπεριφορών που διαμόρφωσαν κατά τη σχολική τους φοίτηση. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι κρίσιμη και ζωτικής σημασίας, διότι ως ομοφυλόφιλος μαθητής είστε σε θέση να μιλήσετε από προσωπική εμπειρία γι' αυτό το τόσο λεπτό και ευαίσθητο ζήτημα που προσπαθώ να ερευνήσω.

Για την διευκόλυνση της ροής της συζήτησης και για την πιστότητα καταγραφής των δεδομένων, παρακαλώ να μου επιτρέψετε να χρησιμοποιήσω το μαγνητόφωνο. Σας διαβεβαιώνω ρητά ότι η ανωνυμία όλων των ερωτηθέντων θα διασφαλιστεί τόσο κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας και της σύνταξης όσο και της δημοσιοποίησης/ παρουσίασης των δεδομένων.

Σας ευχαριστώ που δεχτήκατε να συμμετάσχετε στην έρευνά μου!

Εισαγωγικές ερωτήσεις

1. Πού φοίτησες κατά τα σχολικά σου χρόνια;
2. Σε ποια ηλικία ξεκίνησες να συνειδητοποιείς τη διαφορετική σεξουαλική σου ταυτότητα;
3. Σε ποια ηλικία εξέφρασες (μίλησες ανοιχτά για) την ομοφυλοφιλική σου ταυτότητα στον περίγυρό σου; (σε φίλους, στην οικογένεια σου)
4. Σε ποια σχολή φοιτάς; (για όσους είναι φοιτητές) Με τι επάγγελμα ασχολείσαι; (για όσους εργάζονται)

1^{ος} Άξονας: Σχολική πορεία και επίδοση

5. Πώς θα χαρακτήριζες την σχολική σου πορεία σχετικά με τις επιδόσεις σου (καλός, μέτριος ή κακός μαθητής);
6. Σε ποια μαθήματα είχες περισσότερη κλίση και σου άρεσε να ασχολείσαι πιο επισταμένα (γλωσσολογικά ή φυσικομαθηματικά μαθήματα);
7. Ποια είναι η σχέση σου με το θέατρο, τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο; (τι είδους ταινίες, μυθιστορήματα σου αρέσουν)
8. Ποια η σχέση σου με την Γυμναστική; Ποια αθλήματα σε ενδιαφέρουν ή ασχολείσαι;
9. Πώς θα χαρακτήριζες τη συμπεριφορά και τη στάση σου απέναντι στους συμμαθητές σου (αγόρια) ως μαθητής (ήσουν ανταγωνιστικός, προσπαθούσες να τους μοιάσεις να ξεχωρίσεις από τα υπόλοιπα αγόρια της τάξης σου;)
10. Θεωρείς πώς η διαφορετική σεξουαλική σου ταυτότητα επηρέασε τις σχολικές σου επιλογές (επιλογή κατεύθυνσης και μετέπειτα των σπουδών σου/ επαγγελματικής αποκατάστασης);

2^{ος} Άξονας: Κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και συμπεριφορές

11. Πώς θα χαρακτήριζες γενικά την κοινωνική σου συμπεριφορά κατά τη σχολική σου φοίτηση; (ντροπαλός, εσωστρεφής, κοινωνικός, φιλικός)

12. Ποιο από τα δύο φύλα (αγόρι-κορίτσι) ήταν πιο φιλικό απέναντί σου; Πώς σε αντιμετώπιζαν τα αγόρια συμμαθητές σου;
13. Έχεις δεχτεί κατά τη σχολική σου φοίτηση βία (σωματική και λεκτική) από τους συμμαθητές σου (αγόρια ή κορίτσια); Πώς αντέδρασες; (απευθύνθηκες/μίλησες σε κάποιον;)
14. Ποια ήταν η σχέση σου με τους εκπαιδευτικούς/καθηγητές που είχες; (θεωρείς πώς γνώριζαν τη ομοφυλοφιλική σεξουαλική σου ταυτότητα, είχες κάποια υποστήριξη, ειδική μεταχείριση;
15. Είχες κάποιο είδος σεξουαλικής σχέσης (φλερτ) με άτομα του ίδιου φύλου ή του αντίθετου; (Πώς σε επηρέασε αυτό στη διαμόρφωση της σεξουαλικής σου ταυτότητας)
16. Γενικά, κάνοντας μία αναδρομή στα σχολικά σου χρόνια θεωρείς το εαυτό σου ως μέρος της ομάδας ή ότι ήσουν εκτός και περιθωριοποιημένος; (Συμμετείχες σε ομαδικές εργασίες, εκδηλώσεις; Οι συμμαθητές σου πώς σε αντιμετώπιζαν μέσα στη σχολική αίθουσα και πώς στο προαύλιο; Υπήρχε διαφορά στη στάση/συμπεριφορά τους;)

Σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου

17. Πώς θα χαρακτήριζες τον τρόπο ντυσίματος και τις ενδυματολογικές σου επιλογές κατά τη σχολική σου πορεία; (θεωρείς ότι "προκαλούσες" με τον τρόπο ντυσίματος, στησίματος του κορμιού και χειρονομιών αρνητικά σχόλια από τον κοινωνικό σου περίγυρο;)
18. Θεωρείς πώς αναγνώριζες τα ενδυματολογικά όρια/άτυπα σύνορα μέχρι τα οποία θα μπορούσες να εκφραστείς ελεύθερα και να επιτελέσεις την ομοφυλοφιλική σεξουαλική σου ταυτότητα χωρίς να στιγματιστείς από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα;

3^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική Πολιτική και διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός

19. Κατά τη σχολική σου πορεία συμμετείχες σε κάποια επιμορφωτικά σεμινάρια/εκδηλώσεις για το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό; (Οι εκπαιδευτικοί ή κάποιοι αρμόδιοι φορείς είχαν προσεγγίσει αυτό το ζήτημα με κάποιον τρόπο εντός σχολικού πλαισίου;)
20. Είχε πέσει ποτέ στην αντίληψή σου κάποια δράση εντός του σχολείου για την προώθηση και αποδοχή της σεξουαλική διαφορετικότητας;

Συμπερασματικές Ερωτήσεις

21. Ποιες είναι οι αναμνήσεις σου από τα σχολικά σου χρόνια; (μπορείς να μου περιγράψεις κάποιες θετικές και κάποιες αρνητικές σου εμπειρίες)
22. Τι αποκόμισες από τα σχολικά σου χρόνια;
23. Θα ήθελες να προσθέσεις κάτι άλλο σε σχέση με αυτό το θέμα;

Πρωτόκολλο Συνέντευξης για τους ΛΟΑΤ εκπαιδευτικούς

Εκφώνηση

Στο πλαίσιο εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας μελετώ τις απόψεις των ομοφυλόφιλων εκπαιδευτικών αναφορικά με το πώς η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα και προσανατολισμός επηρεάζει τη σχολική πορεία των ΛΟΑΤ μαθητών τόσο σε επίπεδο σχολικών επιδόσεων και σχολικής επιτυχίας όσο και σε επίπεδο κοινωνικών σχέσεων, στάσεων και συμπεριφορών που διαμόρφωσαν κατά τη σχολική τους φοίτηση. Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι κρίσιμη και ζωτικής σημασίας, διότι ως ομοφυλόφιλος εκπαιδευτικός είστε πιο ευαίσθητοποιημένος γι' αυτό το ζήτημα που στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο αποσιωπείται.

Για την διευκόλυνση της ροής της συζήτησης και για την πιστότητα καταγραφής των δεδομένων, παρακαλώ να μου επιτρέψετε να χρησιμοποιήσω το μαγνητόφωνο. Σας διαβεβαιώνω ρητά ότι η ανωνυμία όλων των ερωτηθέντων θα διασφαλιστεί τόσο κατά τη διάρκεια της επεξεργασίας και της σύνταξης όσο και της δημοσιοποίησης/ παρουσίασης των δεδομένων.

Σας ευχαριστώ που δεχτήκατε να συμμετάσχετε στην έρευνά μου!

Εισαγωγικές ερωτήσεις

1. Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης εργάζεστε;/ Ποια είναι η ειδικότητά σας;
2. Πόσα χρόνια είστε εκπαιδευτικός;
3. Σε ποιες περιοχές έχετε εργαστεί (αστικές, ημι-αστικές, αγροτικές περιοχές);
4. Στα σχολεία που έχετε εργαστεί γνωρίζουν για τη δική σας σεξουαλική ταυτότητα (είτε οι μαθητές είτε το εκπαιδευτικό προσωπικό);
5. Κατά την εκπαιδευτική σας πορεία, έχετε συναντήσει μαθητές ή μαθήτριες με διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις;
6. Πώς αντιμετωπίσατε αυτούς τους μαθητές; (παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, συμβουλευτικής;) Έχουν απευθυνθεί ποτέ σε εσάς, όντας μέλη του ΛΟΑΤ κινήματος και σαφώς πιο ευαισθητοποιημένοι γι' αυτό το ζήτημα, κάποιοι ΛΟΑΤ μαθητές για υποστήριξη και καθοδήγηση; (Αν ναι, ομοφυλόφιλοι μαθητές ή λεσβίες μαθήτριες;)
7. Γενικά, πώς θα χαρακτηρίζατε τους ΛΟΑΤ μαθητές εντός σχολικού πλαισίου και κοινότητας; (φοβισμένοι, εσωστρεφείς, φιλικοί, κοινωνικοί)
8. Παρατηρείτε κάποια διαφορά ανάμεσα στους ΛΟΑΤ μαθητές που φοιτούν σε αστικές και ημι-αστικές και αγροτικές περιοχές; (Αν υπάρχει δυνατότητα σύγκρισης από την εκπαιδευτική τους πορεία)

1^{ος} Άξονας: Σχολική πορεία και επίδοση

9. Σε ποια μαθήματα τείνουν να είναι πιο "καλοί" μαθητές οι ΛΟΑΤ μαθητές; (στα γλωσσολογικά μαθήματα ή στις Φυσικές Επιστήμες και στα Μαθηματικά;)
10. Έχετε παρατηρήσει κάποια ιδιαίτερη κλίση προς το Θέατρο, τη Λογοτεχνία, την ποίηση ή τον κινηματογράφο;
11. Γενικά, πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχολική τους επίδοση και συμπεριφορά; (καλοί, κακοί μαθητές, παιδιά που προσπαθούν;)
12. Πώς θα χαρακτηρίζατε τη συμπεριφορά και τη στάση των ΛΟΑΤ μαθητών απέναντι στους συμμαθητές τους (του ίδιου φύλου) ως μαθητής/τρια (είναι ανταγωνιστικοί, προσπαθούν να τους μοιάσουν, να ξεχωρίσουν από τους υπόλοιπους μαθητές του ίδιου φύλου εντός της σχολικής τάξης;)
13. Θεωρείτε πώς η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα μπορεί να επηρεάσει τις σχολικές επιλογές των ΛΟΑΤ μαθητών (επιλογή κατεύθυνσης και μετέπειτα σπουδών στο πανεπιστήμιο/ επαγγελματικής αποκατάστασης);
14. Με δεδομένη την κυρίαρχη ετεροφυλοφιλία, θεωρείτε ότι ο διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός επηρεάζει την σχολική επίδοση και πορεία των ομοφυλόφιλων μαθητών; Αν ναι σε ποια επίπεδα;

2^{ος} Άξονας: Κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και συμπεριφορές

15. Πώς θεωρείτε η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα διαμορφώνει τις κοινωνικές σχέσεις των ΛΟΑΤ μαθητών με τους ετεροφυλόφιλους μαθητές; (Ποιο φύλο είναι πιο φιλικό προς τους ΛΟΑΤ μαθητές)
16. Ποια είναι η στάση της υπόλοιπης σχολικής κοινότητας απέναντι στους ΛΟΑΤ μαθητές (ποια η στάση των ετεροφυλόφιλων εκπαιδευτικών, γονέων); Έχετε αντιμετωπίσει κάποια περιστατικά;
17. Έχετε καταγράψει εμπειρίες ΛΟΑΤ μαθητών αναφορικά με σχολικό εκφοβισμό και βία (σωματική ή λεκτική); Πώς αντιδράσατε σε τέτοιου είδους περιστατικά (απευθυνθήκατε σε αρμόδιους φορείς, γονείς παιδιών);

Σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου

18. Πώς θα χαρακτηρίζατε τις ενδυματολογικές επιλογές των ΛΟΑΤ μαθητών; (Γενικά, θεωρείτε ότι προκαλούν μέσα από τις ενδυματολογικές τους επιλογές, το στήσιμο του κορμιού τους ή είναι γνώστες των άτυπων συνόρων/ορίων που επιβάλλει η ετεροφυλοφιλία εντός της σχολικής κοινότητας;)

3^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική Πολιτική και διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός

19. Πώς πιστεύετε ότι το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται τη ΛΟΑΤ μειονότητα (μέσα από τα βιβλία, το ισχύον Α.Π., τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις); (θεωρείτε ότι αποσιωπείται; Αν ναι σε ποια επίπεδα;)
20. Υπάρχουν δράσεις για την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας στο σχολείο, τι είδους; Οι δράσεις αυτές είναι συντονισμένες και καθοδηγούμενες από το Υπουργείο ή ατομικές ή/και σχολικές δράσεις; (Αν ναι περιγράψτε κάποια δράση, έχετε συμμετάσχει σε κάποια;)
21. Σε προσωπικό επίπεδο, όντας ΛΟΑΤ άτομο και εκπαιδευτικός κάνετε κάτι για την προώθηση και αποδοχή της σεξουαλικής διαφορετικότητας στο σχολείο που εργάζεστε; (Αν ναι, περιγράψτε μας κάποια δράση σας. Αν όχι, για ποιο λόγο;)
22. Έχετε λάβει μέρος σε επιμορφώσεις ή σεμινάρια αναφορικά με το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό (σεμινάρια ευαισθητοποίησης για τη ΛΟΑΤ μαθητική μειονότητα, για το σχολικό εκφοβισμό);

Συμπερασματικές ερωτήσεις

23. Με δεδομένη την ετεροφυλοφιλία στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, πώς θεωρείτε ότι αυτό επηρεάζει την εκπαιδευτική πορεία των μαθητών; Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι το ελληνικό σχολείο μπορεί να βοηθήσει τους ΛΟΑΤ μαθητές έτσι ώστε να μπορούν να επιτελούν τη σεξουαλική τους ταυτότητα χωρίς το φόβο του στιγματισμού (ποιες δράσεις, πολιτικές προτείνετε);
24. Σε προσωπικό επίπεδο, πόσο εύκολη είναι η διαχείριση από τη μία της ομοφυλόφιλης σεξουαλικής ταυτότητας και από την άλλη της ταυτότητας του εκπαιδευτικού; (ποιες στρατηγικές έχετε αναπτύξει έτσι ώστε να διαχειρίζεστε τις δύο όψεις της ταυτότητάς σας;)
25. Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι άλλο σε σχέση με αυτό το θέμα;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV

Δείγμα συνέντευξης ΔΟΑΤ μαθητή

Εισαγωγικές ερωτήσεις

1. Πού φοίτησες κατά τα σχολικά σου χρόνια;

Στη Θεσσαλονίκη.

2. Σε ποια ηλικία ξεκίνησες να συνειδητοποιείς τη διαφορετική σεξουαλική σου ταυτότητα;

Εεε... στο Γυμνάσιο, αρχές Γυμνασίου.

3. Σε ποια ηλικία εξέφρασες (μίλησες ανοιχτά για) την ομοφυλοφιλική σου ταυτότητα στον περίγυρό σου; (σε φίλους, στην οικογένεια σου)

Άργησα λίγο σ' αυτό... στην Α' Λυκείου. Μίλησα σε φίλους, στην οικογένειά μου δεν έχω μιλήσει ακόμα και σήμερα. Ο λόγος που το έκανα αυτό είναι επειδή σε εμένα φαίνεται, τουλάχιστον δεν το θεώρησα πρέπον να δημιουργήσω περεταίρω εντάσεις. Ήταν κάτι ομαλό, το οποίο φαινόταν από παιδάκι μέχρι και σήμερα, οπότε ήταν ομαλή αυτή η αποδοχή, όμως δεν έχω μιλήσει ανοιχτά γι' αυτό το θέμα.

Ανέφερες προηγουμένως ότι σε εσένα φαίνεται, τι εννοείς με αυτό;

Είναι κάτι φυσικό... δεν κάνω κάτι εσκεμμένα, θηλυπρεπίζω αρκετά, τα χαρακτηριστικά μου δεν τα λες αντρικά εεε... από το Δημοτικό έπαιζα με κούκλες Barbie!

4. Σε ποια σχολή φοιτάς; (για όσους είναι φοιτητές) Με τι επάγγελμα ασχολείσαι; (για όσους εργάζονται)

Ασχολούμαι με την κομμωτική, λόγω αγάπης και όχι σεξουαλικού προσανατολισμού. Συνήθως, επειδή η κομμωτική είναι ένας πολύ ανοιχτόμυαλος χώρος έκφρασης και ελευθερίας, πολλοί την επιλέγουν για να είναι πιο αποδεκτοί στην κοινωνία. Εγώ δεν το έκανα γι' αυτό, από μικρό παιδάκι ήθελα να σπουδάσω κομμωτής.

1^{ος} Άξονας: Σχολική πορεία και επίδοση

5. Πώς θα χαρακτήριζες την σχολική σου πορεία σχετικά με τις επιδόσεις σου (καλός, μέτριος ή κακός μαθητής);

Μέτριος.

6. Σε ποια μαθήματα είχες περισσότερη κλίση και σου άρεσε να ασχολείσαι πιο επισταμένα (γλωσσολογικά ή φυσικομαθηματικά μαθήματα);

Μου άρεσαν πάρα πολύ τα Καλλιτεχνικά, η Μουσική. Με τραβούσαν, όμως, πολύ η Φυσική συγκεκριμένα και η Λογοτεχνία. Γενικά, είχα μία κλίση στα Γλωσσολογικά μαθήματα, γιατί μου αρέσει πολύ να γράφω κι εγώ ο ίδιος, ένιωθα ότι μπορώ να δημιουργώ κάτι κι εγώ ο ίδιος. Η Φυσική μου αρέσει πολύ σαν άνθρωπος.

7. Ποια είναι η σχέση σου με το θέατρο, τη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο; (τι είδους ταινίες, μυθιστορήματα σου αρέσουν)

Έχω μία κλίση προς τα Καλλιτεχνικά, από μικρός ασχολιόμουν ερασιτεχνικά με το θέατρο κι ακόμα συνεχίζω. Πιστεύω ότι μέσα από κάθε μορφή Τέχνης μπορείς να εκφραστείς πιο ελεύθερα και πιο δημιουργικά, χωρίς περιορισμούς. Στην Κομμωτική μου αρέσει περισσότερο το καλλιτεχνικό της κομμάτι, όχι τόσο το πρακτικό. Είμαι φαν του σινεμά, της μουσικής απίστευτα, γενικά λατρεύω οτιδήποτε έχει να κάνει με τις Τέχνες.

8. Ποια η σχέση σου με την Γυμναστική; Ποια αθλήματα σε ενδιαφέρουν ή ασχολείσαι;

Επειδή κατά τα σχολικά μου χρόνια είχα αρκετά κλά παραπάνω εκ των πραγμάτων αυτό δυσκόλευε τη σχέση μου με τη Γυμναστική και να συμμετέχω ενεργά όπως πιο αδύνατα παιδιά. Μου άρεσε πολύ το βόλεϊ. Στο Δημοτικό που είχα ένα καθηγητή, που προσπαθούσε όλα τα παιδιά να ασχολούνται με αθλήματα, μας παρακινούσε και έβρισκε τρόπους που να μας κάνει να θέλουμε να συμμετάσχουμε ακόμα και στο ποδόσφαιρο που δεν μου άρεσε. Το ποδόσφαιρο δεν μου άρεσε, γιατί όπως έλεγαν τα παιδιά «είναι ανδρικό άθλημα» εκεί ένιωθα το ρατσισμό.

9. Πώς θα χαρακτήριζες τη συμπεριφορά και τη στάση σου απέναντι στους συμμαθητές σου (αγόρια) ως μαθητής (ήσουν ανταγωνιστικός, προσπαθούσες να τους μοιάσεις, να ξεχωρίσεις από τα υπόλοιπα αγόρια της τάξης σου;)

Στο Δημοτικό προσπαθούσα να τους μοιάσω, γιατί με κοροΐδευαν αρκετά. Ήμουν διαφορετικός από τα άλλα αγοράκια από πολύ μικρή ηλικία, συνεπώς άκουγα και πολλά σχόλια όπως ‘πούστης, αδερφή’. Έτσι για να μην διαφέρω από τα υπόλοιπα αγόρια προσπαθούσα να τους μοιάσω. Στο Γυμνάσιο μπορώ να πω ότι τους φοβόμουν, γι’ αυτό έκανα παρέα μόνο με κορίτσια. Τους φοβόμουν πάρα πολύ, μην φάω ξύλο, μην με σχολιάσουν. Στο Λύκειο άλλαξα, αν τολμούσαν να μου πουν κάτι τους απαντούσα αναλόγως. Στο Λύκειο είναι διαφορετικά τα πράγματα, στην αρχή σε κοιτάνε διαφορετικά, αντιλαμβάνονται το διαφορετικό, γιατί είμαι κάτι το διαφορετικό, γι’ αυτούς, τρομάζουν αλλά παρόλο το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό είμαστε και οι δύο άνθρωποι, που με τη συζήτηση και την κουβέντα είχα μία μεγάλη αποδοχή. Κατά κύριο λόγο κατά τα σχολικά μου χρόνια, έκανα παρέα με κορίτσια, όμως στο Λύκειο που ήμουν κι εγώ πιο ελεύθερος και δεν φοβόμουν τα υπόλοιπα αγόρια έκανα παρέα μαζί τους. Σαφώς πάντα υπήρχαν, υπάρχουν και θα υπάρχουν άνθρωποι που θα σε κοιτάζουν περιέργα, θα σε σχολιάσουν αλλά από κάποια στιγμή και έπειτα έπαψαν να με απασχολούν τέτοιου είδους πράγματα, συνηθίζεται από κάποια στιγμή και μετά, σκληραγωγήθηκα.

10. Θεωρείς πώς η διαφορετική σεξουαλική σου ταυτότητα επηρέασε τις σχολικές σου επιλογές (επιλογή κατεύθυνσης και μετέπειτα των σπουδών σου/ επαγγελματικής αποκατάστασης);

Δεν θεωρώ ότι έχουν σχέση, σκέφτηκα ότι θα ‘‘κάνω αυτό που θέλω εγώ’’.

2^{ος} Άξονας: Κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και συμπεριφορές

11. Πώς θα χαρακτήριζες γενικά την κοινωνική σου συμπεριφορά κατά τη σχολική σου φοίτηση; (ντροπαλός, εσωστρεφής, κοινωνικός, φιλικός)

Ήμουν κοινωνικός, φιλικός αλλά και φοβισμένος μπορώ να πω. Φοβόμουν από τα πρώτα χρόνια της σχολικής μου πορείας μέχρι και το Γυμνάσιο, στο Λύκειο καταλάγιασε ο φόβος, γιατί ήμουν πιο συνειδητοποιημένος. Φοβόμουν πάντα μην φάω ξύλο. Από κάποια στιγμή και έπειτα δεν φοβόμουν την κοροΐδια, με τραυμάτισε μπορώ να πω, όμως σκληραγωγήθηκα και με έκανε πιο ανθεκτικό. Μπορώ να πω ότι μου έκανε καλό σε κάποια πράγματα.

12. Ποιο από τα δύο φύλα (αγόρι-κορίτσι) ήταν πιο φιλικό απέναντί σου; Πώς σε αντιμετώπιζαν τα αγόρια συμμαθητές σου;

Τα κορίτσια σαφώς! Οι συμμαθητές μου, τα αγόρια, στην αρχή με αντιμετώπιζαν ως κάτι το εξωγήινο «Δες τον τι κάνει, τι φοράει, πώς μιλάει, με ποιους κάνει παρέα», μετά με αντιμετώπιζαν ως κατώτερο από αυτούς.

Η συμπεριφορά αυτή των συμμαθητών σου συνεχιστεί καθ’ όλη τη σχολική σου πορεία;

Για εμένα τα πιο δύσκολα χρόνια ήταν στο Γυμνάσιο. Πια θεωρώ ότι μέχρι να το αποδεχτείς εσύ ο ίδιος, γιατί μέχρι το Γυμνάσιο δεν το έχεις αποδεχτεί, έχεις κάποιους ενδοιασμούς, αλλά να μην κρυβόμαστε πάντα ξέρεις από παιδί ποιος είσαι, τι είσαι και τι δείχνεις. Από μικρό παιδί σου βγαίνει τελειώς αυθόρμητα και πια στο Γυμνάσιο το παίρνεις απόφαση, αυτή είναι η δική μου προσωπική άποψη. Από τη στιγμή που το πήρα εγώ απόφαση, ένιωθα καλά με τον εαυτό μου κι ότι κι αν έλεγαν πια οι γύρω μου δεν με άγγιζε. Στο Λύκειο ένιωθα πιο δυνατός, ήξερα πια πώς θα απαντήσω αν με κοροΐδευει κάποιος, πώς θα υπερασπιστώ τον εαυτό μου.

13. Έχεις δεχτεί κατά τη σχολική σου φοίτηση βία (σωματική και λεκτική) από τους συμμαθητές σου (αγόρια ή κορίτσια); Πώς αντέδρασες; (απευθύνθηκες/μίλησες σε κάποιον;)

Λεκτική ναι, πάρα πολλές φορές, κατά κύριο λόγο στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο. Στο Λύκειο το έπαιρνα τελειώς χαλαρά, για παράδειγμα μου έλεγαν «άντε ρε πούστη» κι εγώ τους απαντούσα «κάτι καινούργιο μας είπες!», πια δεν έδινα σημασία. Η βία που δεχόμουν ήταν από αγόρια. Τα κορίτσια πάντα με θεωρούσαν η ‘φιλενάδα’ που τις βοηθούσα με τα μαλλιά και το χτενίσμά τους. Δεν μίλησα ποτέ σε κάποιον καθηγητή γι’ αυτό που περνούσα. Στο Λύκειο μόνο μου έκανε νύξη μία καθηγήτρια που την συμπαθούσα και με συμπαθούσε πάρα πολύ και μου είπε «να σέβεσαι τον εαυτό σου», με αυτό τον τρόπο με συγκράτησε την ώρα, που λόγω άμυνας εγώ έβγαζα πολύ υπερβολική συμπεριφορά. Δηλαδή, για να αμυνθώ ήμουν πολύ αντιδραστικός, τους την έλεγα συνέχεια, απαντούσα με το παραμικρό, γενικά έδειχνα τη θηλυκή μου πλευρά με πολύ έντονο τρόπο για να τους αποστομώσω.

Όταν αναφέρεις ότι εκείνα τα χρόνια το έδειχνες τι εννοείς;

Δεν είναι ότι κάτι έκανα σκόπιμα, είμαι αυθόρμητος άνθρωπος, ότι μου βγει θα το κάνω, δεν θα κρύψω τίποτα. Για παράδειγμα, αυτό που τους έκανε τρομερή εντύπωση και με στιγματίζαν γι’ αυτό ήταν τα πολύ μακριά μαλλιά μου, είχα λατρεία με τα μαλλιά μου!!! Τα είχα πολύ περιποιημένα και έκανα διάφορα χτενίσματα (ίσια, με μπούκλες).

14. Ποια ήταν η σχέση σου με τους εκπαιδευτικούς/καθηγητές που είχες; (θεωρείς πώς γνώριζαν τη ομοφυλοφιλική σεξουαλική σου ταυτότητα, είχες κάποια υποστήριξη, ειδική μεταχείριση;)

Ποτέ, κανείς καθηγητής μου δεν με κοίταζε περίεργα ή με περιθωριοποιούσε, είχα άριστες σχέσεις με όλους. Μόνο έναν Γυμναστή συνάντησα στο Δημοτικό που με κοίταγε περίεργα. Μπορεί να μην ήμουν ο καλύτερος μαθητής, το καμάρι τους, αλλά πάντα με αγαπούσαν, υπήρχε σεβασμός ανάμεσά μας.

15. Είχες κάποιο είδος σεξουαλικής σχέσης (φλερτ) με άτομα του ίδιου φύλου ή του αντίθετου; (Πώς σε επηρέασε αυτό στη διαμόρφωση της σεξουαλικής σου ταυτότητας)

Πολλά κορίτσια με πλησίαζαν ερωτικά, όμως από τότε που ήμουν πιο συνειδητοποιημένος τους έλεγα «κοπελιά πού πας, δεν με βλέπεις;;;». Πάντα θυμάμαι τον εαυτό μου να μου αρέσουν τα αγόρια.

16. Γενικά, κάνοντας μία αναδρομή στα σχολικά σου χρόνια θεωρείς το εαυτό σου ως μέρος της ομάδας ή ότι ήσουν εκτός και περιθωριοποιημένος; (Συμμετείχες σε ομαδικές εργασίες, εκδηλώσεις; Οι συμμαθητές σου πώς σε αντιμετώπιζαν μέσα στη σχολική αίθουσα και πώς στο προαύλιο; Υπήρχε διαφορά στη στάση/συμπεριφορά τους;)

Πάντα ήμουν εντός της ομάδας, πάντα. Επειδή ήμουν αρκετά κοινωνικός, οι συμμαθητές μου με συμπαθούσαν, επειδή ήμουν μέσα σε όλα. Έβγαίνα στο 5μελές της τάξης, όλα τα κορίτσια με ψήφιζαν. Τα αγόρια με είχαν σε αρκετά πράγματα εκτός. Για παράδειγμα, όταν στα διαλείμματα έπαιζαν τα αγόρια ποδόσφαιρο ποτέ δεν με φώναζαν, δεν με ενδιέφερε κιόλας. Στην αρχή με ενοχλούσε κάπως, βέβαια, στο Δημοτικό κι αναρωτιόμουν «τι έχω, έχω κάτι το διαφορετικό;». Γενικά, ήμουν πολύ κοινωνικός, υπήρχαν στιγμές που ήμουνα με την παρέα μου και έκανα χαβαλέ, αλλά στα διαλείμματα όταν υπήρχε πολύς κόσμος, επειδή τραβούσα πολλά βλέμματα πάνω μου προσπαθούσα να συγκρατηθώ ή έφευγα. Προσπαθούσα να μην φαίνομαι τόσο πολύ, ώστε να μην είμαι το κέντρο της προσοχής και των αρνητικών σχολίων. Προσπαθούσα να κρυφτώ, να μην φαίνομαι τόσο πολύ για να μην με σχολιάσουν ή με κράζουν. Πάντα θυμάμαι να κάνω παρέα με κορίτσια. Και στο Λύκειο που ξεκίνησα να μιλάω λίγο με τα αγόρια πάντα ένιωθα να υπάρχει ένα όριο. Εν μέρει το έβαζα κι εγώ, για να προστατευτώ από τυχόν κοροϊδία ή χλευασμό.

Σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου

17. Πώς θα χαρακτήριζες τον τρόπο ντυσίματος και τις ενδυματολογικές σου επιλογές κατά τη σχολική σου πορεία; (θεωρείς ότι ‘προκαλούσες’ με τον τρόπο ντυσίματος, στησίματος του κορμιού και χειρονομιών αρνητικά σχόλια από τον κοινωνικό σου περίγυρο;)

Όταν άρχισα να ασχολούμαι με τη μόδα στο Λύκειο κυρίως, γιατί μου αρέσει πολύ, τότε άρχισα να κεντρίζω τα βλέμματα των άλλων φόραγα φουλάρια, έντονα χρώματα, έκανα τα μαλλιά μου κότσους ή τα έβαφα, αλλά επειδή είχα μακρύ μαλλί ότι κι αν έκανα φαινόταν.

Με αυτές τις επιλογές σου ήξερες ότι θα προκαλέσεις σχόλια από τους συμμαθητές σου;

Σαφώς και το ήξερα, αλλά δεν με ενδιέφερε, γιατί αυτό ήθελα να κάνω. Δεν θα γεμίσω εγώ απωθημένα για να μην λένε αυτοί... Και με κουστούμι να ήμουν και πρώτος μαθητής και αθλητής να ήμουν πάντα θα έβρισκαν κάτι να πουν...

18. Θεωρείς πώς αναγνώριζες τα ενδυματολογικά όρια/άτυπα σύνορα μέχρι τα οποία θα μπορούσες να εκφραστείς ελεύθερα και να επιτελέσεις την ομοφυλοφιλική σεξουαλική σου ταυτότητα χωρίς να στιγματιστείς από την υπόλοιπη σχολική κοινότητα;

Ανεξαρτήτως των δικών μου ενδυματολογικών επιλογών, πιστεύω ότι υπάρχουν αυτά τα όρια που λες. Στο Γυμνάσιο που ξεκίνησα σιγά σιγά να εκφράζομαι και μέσα από το ντύσιμο άκουγα αρκετά σχόλια. Για παράδειγμα, φόραγα δαχτυλίδια και με κοροΐδευαν. Στην αρχή φοβόμουν και δεν απαντούσα μετά όμως αντιδρούσα και τους απάνταγα αναλόγως. Τι να κάνω;;; Κάπως έπρεπε να αμυνθώ κι εγώ! Ένιωθα ότι απειλούμουν, ποτέ όμως δεν απάνταγα με κακία, πάντα προσπαθούσα να το γυρίσω στην πλάκα και στο χαβαλέ. Προσπαθούσα να δημιουργήσω ένα ευχάριστο και φιλικό κλίμα.

Θεωρείς λοιπόν ότι είχες αναπτύξει κάποιες στρατηγικές επιβίωσης κατά τα σχολικά σου χρόνια για να περνάς όσο το δυνατόν απαρατήρητος;

Εννοείται... Δεν υπήρχαν συγκεκριμένα βήματα, υπήρχε ένα γενικό πλάνο. Επειδή, όπως ανέφερα και πριν, είχα αρκετά κιλά ως μαθητής, προτιμούσα να με κοροΐδευουν για τα κιλά μου παρά για τη σεξουαλική μου ταυτότητα. Πιο απλά προτιμούσα να είμαι ο "χοντρός" παρά ο "πούστης". Αυτό θεωρώ ότι το κατάφερα με το χιούμορ και τον αυτοσαρκασμό, που με χαρακτηρίζει. Προτιμούσα να με κοροΐδευουν για τα κιλά μου, γιατί αυτό είναι κάτι που μπορείς να το αλλάξεις, ενώ το άλλο δεν ήταν επιλογή μου, δεν το επέλεξα... πόσο μάλλον όταν ήμουν παιδάκι. Υπήρξαν χρόνια που έκλαιγα, πιο συγκεκριμένα, στη μετάβαση από το Δημοτικό προς το Γυμνάσιο από το άγχος και το φόβο μου μην δεχτώ bullying και μην φάω ξύλο, έβγαλα εξανθήματα σε όλο μου το πρόσωπο, ήταν ψυχοσωματικό το πρόβλημα πλέον...

3^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική Πολιτική και διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός

19. Κατά τη σχολική σου πορεία συμμετείχες σε κάποια επιμορφωτικά σεμινάρια/εκδηλώσεις για το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό; (Οι εκπαιδευτικοί ή κάποιοι αρμόδιοι φορείς είχαν προσεγγίσει αυτό το ζήτημα με κάποιον τρόπο εντός σχολικού πλαισίου;)

Ποτέ. Σε όλα μου τα σχολικά χρόνια, κανείς δεν ακούμπησε το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης... Δεν είδα ποτέ καμία κίνηση μέσα στο σχολείο, στο να βοηθήσουν τα παιδιά να κατανοήσουν το σεξουαλικό προσανατολισμό, να μην μας αναγκάσουν τα παιδιά τα διαφορετικά να αναζητήσουμε τις απαντήσεις μόνοι μας... Δεν είχα ποτέ ένα χέρι βοήθειας στο σχολείο. Στο Λύκειο έκανα παρέα και με λεσβίες, αισθανόμουν πιο δυνατός, που δεν ήμουν ο μόνος διαφορετικός.

20. Είχε πέσει ποτέ στην αντίληψή σου κάποια δράση εντός του σχολείου για την προώθηση και αποδοχή της σεξουαλικής διαφορετικότητας;

Όχι, καμία απολύτως!

Συμπερασματικές Ερωτήσεις

21. Ποιες είναι οι αναμνήσεις σου από τα σχολικά σου χρόνια; (μπορείς να μου περιγράψεις κάποιες θετικές και κάποιες αρνητικές σου εμπειρίες) Τι αποκόμισες από τα σχολικά σου χρόνια;

Έχω και θετικές και αρνητικές εμπειρίες. Το Δημοτικό ήταν μαύρο για μένα, ένιωθα περιθωριοποιημένος είχα τις φίλες μου, ποτέ κάτι πιο ουσιαστικό, αλλά στην πραγματικότητα ήμουν περιθωριοποιημένος. Έπαιζα κούκλες μαζί με τα κορίτσια, αλλά για εμένα ήταν φυσιολογικό. Δεν καταλάβαινα ότι για τους άλλους είμαι το κάτι το διαφορετικό. Δεν καταλάβαινα τη διαφορά... Πήγαινα εκεί που μου άρεσε να παίζω... Τα αγόρια έπαιζαν ποδόσφαιρο και εμείς τα κορίτσια παίζαμε με τις κούκλες μας... Το δε Γυμνάσιο ήταν κατάμαυρο... Δεν περνούσα καλά, φοβόμουν, κλείστηκα στον εαυτό μου. Δεν φτάνει που κι εγώ από μόνος μου ψαχνόμουν να καταλάβω τι συμβαίνει με εμένα, να αποδεχτώ και να συνειδητοποιήσω τι σκατά συμβαίνει με εμένα, γιατί ποτέ κανείς δεν σε βοηθάει και ιδίως μέσα στο σχολείο, να καταλάβω τι διαφορετικό έχω... Είμαι διαφορετικός;;; Ποτέ

κανείς δεν βρέθηκε να με πιάσει να μου πει «έλα εδώ τι νιώθεις;». Ναι, μεν, είναι ευθύνη των γονιών, αλλά εν μέρει έχουν και οι καθηγητές μία ευθύνη, γιατί στο σχολείο περνάς 8 ώρες από τη ζωή σου καθημερινά, συνεπώς θεωρώ ότι και το σχολείο έχει ρόλο σ' αυτό το κομμάτι. Οπότε στο Γυμνάσιο, δεν έφτανε που είχα το ζόρι το δικό μου, βίωνα και το bullying. Στο Λύκειο, που είχα καταλάβει και συνειδητοποιήσει τη σεξουαλική μου ταυτότητα, ήμουν πολύ πιο άνετος. Από όλα αυτά που βίωσα, δυστυχώς σε τρυφερή ηλικία, με κάνανε λίγο πιο δυνατό!

Ακόμα και σήμερα αυτός ο φόβος δεν έχει χαθεί υπάρχουν κάποια κατάλοιπα... Φόβο για την αντιμετώπιση που θα έχω από τους άλλους, από τα αγόρια κυρίως, όχι τα κορίτσια. Με τις γυναίκες ανέκαθεν τα πήγαινα τέλεια, τις αγαπώ, λατρεύω αυτό το φύλο! Με τους άνδρες δεν τα πήγαινα και τόσο καλά. Χαριτολογώντας φοβάμαι μην μου βάλουν πίσσα και πούπουλα και με κρεμάσουν στη μέση της πλατείας! Ακόμα και τώρα νιώθω βλέμματα στο δρόμο, δεν είναι κάτι που σταματάει στα σχολικά χρόνια... για ένα ομοφυλόφιλο άνδρα βλέμματα υπήρχαν, υπάρχουν και θα υπάρχουν πάντα, πάντα... ειδικά για ένα άτομο που φαίνεται κιόλας... Προσωπικά μιλώντας, δεν είναι κάτι που το έκανα επίτηδες μόνο και μόνο για να προκαλέσω, ένιωθα την ανάγκη να βγάλω το φρύδι μου, να περιποιούμαι παραπάνω, να φτιάχνω τα νυχάκια μου, γιατί έβλεπα τι κάνουν τα κορίτσια κι ήθελα να κάνω ότι κάνουν κι αυτά...

22. Θα ήθελες να προσθέσεις κάτι άλλο σε σχέση με αυτό το θέμα;

Όχι.

Δείγμα συνέντευξης ΛΟΑΤ εκπαιδευτικού

Εισαγωγικές ερωτήσεις

1. Σε ποια βαθμίδα εκπαίδευσης εργάζεστε;/ Ποια είναι η ειδικότητά σας;

Είμαι καθηγητής Αγγλικών και εργάζομαι στην Πρωτοβάθμια, έχω οργανική θέση σε σχολείο της Πρωτοβάθμιας.

2. Πόσα χρόνια είστε εκπαιδευτικός;

Συνολικά, γύρω στα δώδεκα.

3. Σε ποιες περιοχές έχετε εργαστεί (αστικές, ημι-αστικές, αγροτικές περιοχές);

Έχω εργαστεί σε αγροτικές περιοχές της Αιτωλοακαρνανίας, έχω εργαστεί σε ημιαστικές, επίσης, της Αιτωλοακαρνανίας και αστικές. Τώρα, πλέον, είμαι στην Πάτρα τα τελευταία χρόνια.

4. Στα σχολεία που έχετε εργαστεί γνωρίζουν για τη δική σας σεξουαλική ταυτότητα (είτε οι μαθητές είτε το εκπαιδευτικό προσωπικό);

Χμμ... στις αγροτικές περιοχές, που δούλεψα, ενδεχομένως να γνώριζαν όχι από εμένα, αλλά επειδή είναι μια πολύ κλειστή κοινωνία και όλοι είναι λίγο περίεργοι και θέλουν να ξέρουν για όλους και εγώ πιστεύω ότι γνωρίζουν όχι όμως από δική μου συζήτηση. Οι συνάδελφοι μου αντιλαμβάνονται τις σεξουαλικές μου προτιμήσεις, δεν είναι κάτι που το συζητάμε, αλλά είναι κάτι που το δέχονται στα πλαίσια της ανεκτικότητας, ας πούμε το κατανοούν.

Απλά αποσιωπείται, δηλαδή δεν είναι κάτι που το εκφράζετε και εσείς ελεύθερα;

Όχι, ούτως ή άλλως δεν με ενδιέφερε κιόλας ποτέ να εκφράσω την σεξουαλικότητα μου παρά μόνο αν κάποιος άνθρωπος με ενδιέφερε να τον προσεγγίσω είτε ερωτικά είτε φιλικά.

5. Κατά την εκπαιδευτική σας πορεία, έχετε συναντήσει μαθητές ή μαθήτριες με διαφορετικές σεξουαλικές προτιμήσεις;

Νομίζω, είμαι σίγουρος πως ναι, και στον ιδιωτικό τομέα και στον δημόσιο... εεε... και επειδή ήταν μάλιστα στην Αιτωλοακαρνανία σε κάποια χωριά, νομίζω ότι ήταν τουλάχιστον δύο με τρία άτομα, τρία άτομα, τρία αγόρια, που ήμουν σίγουρος, ότι υπήρχε μια διαφορετικότητα ας πούμε. Από εκεί και

έπειτα και στην πόλη, αλλά στην πόλη νομίζω είναι πιο διαχειρίσιμο, όσον αφορά τους συλλόγους τουλάχιστον.

Τι εννοείτε με αυτό;

Εννοώ ότι δυστυχώς στο χωριό ήταν κάποιες περιπτώσεις, που κοινωνικά ήταν δακτυλοδεικτούμενα παιδιά εεε... και που πριν ας πούμε δέκα χρόνια στην Αιτωλοακαρνανία ήταν μεγάλο το πρόβλημα με κάποια αγόρια που ούτως ή άλλως έρχονταν στο σχολείο με μια ταμπέλα και τα χωριά είναι πολύ σκληρά. Οι κλειστές κοινωνίες είναι πάρα πολύ σκληρές, πολύ πιο σκληρές από ότι οι αστικές περιοχές. Στα χωριά σε αυτά τα θέματα είναι πολύ πιο αυστηροί.

6. Πώς αντιμετωπίσατε αυτούς τους μαθητές; (παροχή ψυχολογικής υποστήριξης, συμβουλευτικής;) Έχουν απευθυνθεί ποτέ σε εσάς, όντας μέλη του ΛΟΑΤ κινήματος και σαφώς πιο ευαισθητοποιημένοι γι' αυτό το ζήτημα, κάποιοι ΛΟΑΤ μαθητές για υποστήριξη και καθοδήγηση; (Αν ναι, ομοφυλόφιλοι μαθητές ή λεσβίες μαθήτριες;)

Κοίταξε... απευθύνονταν σε μένα συχνά αλλά πάντα με ένα τρόπο, όπως καταλαβαίνεις, συγκαλυμμένο, γιατί και φοβισμένα ήταν. Επίσης, ξέρεις, ο χώρος της Πρωτοβάθμιας είναι ένας πάρα πολύ συντηρητικός χώρος... Σκέψου ότι υπάρχει βιβλίο σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης από το Υπουργείο που έχει εκδοθεί και το οποίο κανένας εκπαιδευτικός, κανένας δάσκαλος δεν θέλει να χρησιμοποιήσει στην τάξη του. Αρνούνται να το διδάξουν. Είναι ένα βιβλίο, ένα εγχειρίδιο επίσημο, κρατικό, το οποίο αρνούνται να διδάξουν στις τάξεις, γιατί θεωρούν ότι αυτό θα ξεσηκώσει μια τεράστια θύελλα. Ας πούμε, στα πλαίσια αυτά, όπως καταλαβαίνεις, υπάρχει μεγάλη συντηρητικότητα και πολύ μεγάλο άγχος για το πώς μπορεί κανείς να διαχειριστεί αυτές τις περιπτώσεις. Το μόνο που μπόρεσα να κάνω, να σου πω την αλήθεια, όμως στα πλαίσια και της ίσης αντιμετώπισης, που ήθελα να έχω με τους μαθητές μου, είναι να συζητώ οποιαδήποτε απορία εεε... διεξοδικά και σιδηρή ερχόταν σε μένα σαν ερώτημα είτε σαν άγχος ή σαν διαχείριση. Ο τρόπος μου ήταν κυρίως μέσα από project εεε... τα οποία μιλάνε για ανθρώπινα δικαιώματα και "moralities", επειδή είμαι αγγλικών, εν πάση περίπτωση, στα αγγλικά κάνουμε πολύ συχνά project για "human moralities in everyday life", οπότε καταλαβαίνεις ότι όλο αυτό είναι ένα πράγμα, που το κάθε παιδί μπορεί να εκφράσει την δική του ανησυχία για σιδηρή.

Κυρίως σε πιο μεγάλες τάξεις;

Πέμπτη και Έκτη, έχεις δίκιο.

7. Γενικά, πώς θα χαρακτηρίζατε τους ΛΟΑΤ μαθητές εντός σχολικού πλαισίου και κοινότητας; (φοβισμένοι, εσωστρεφείς, φιλικόι, κοινωνικοί)

Είναι σίγουρα φιλικόι, είναι σίγουρα κοινωνικοί, ωστόσο υπάρχει σε ένα άλλο επίπεδο φόβος, γιατί πολύ εύκολα αυτές οι ισορροπίες μέσα σε μια σχολική μονάδα ανατρέπονται και μπορεί εύκολα να αποκλειστεί ένα παιδί ομοφυλόφιλο μόνο και μόνο, γιατί έχει στιγματιστεί. Ας πούμε, το στίγμα ακόμα υπάρχει.

Αυτό το στίγμα κυρίως πως προκαλείται; Θεωρείτε εσείς κάνει κάτι το ίδιο το παιδί;

Όχι, όχι, πιστεύω ότι το περιβάλλον και οι παρέες μέσα στις οποίες λειτουργεί και δρα είναι εκείνες, που μεταφέρουν ούτως ή άλλως τα μηνύματα από την κοινωνία γύρω από την σχολική μονάδα και έχουν μια αντίληψη που είναι παγιωμένη. Αν θες, μέχρι ένα σημείο μπαίνοντας στο σχολείο και αυτά τα παιδιά μην ξεχνάς ότι είναι συνεχώς και μετά το σχολείο είναι γύρω από το σχολείο και παίζουν το απόγευμα, ας πούμε, είναι φίλοι, γνωρίζονται δεν είναι απομονωμένες περιοχές τα Δημοτικά, επειδή είναι όλα γύρω από το σχολείο.

1^{ος} Αξονας: Σχολική πορεία και επίδοση

8. Σε ποια μαθήματα τείνουν να είναι πιο "καλοί" μαθητές οι ΛΟΑΤ μαθητές; (στα γλωσσολογικά μαθήματα ή στις Φυσικές Επιστήμες και στα Μαθηματικά;)

Κοίταξε επειδή κάνω και ένα γλωσσικό μάθημα εεε... στο δικό μου ως γλωσσικό είναι σίγουρα πάρα πολύ καλοί. Δεν έχω εικόνα από το κατά πόσο, τι επίδοση παίζει σε θετικές επιστήμες, αλλά έχω την πεποίθηση, ίσως κάνω και μια προβολή τώρα εδώ, ότι σε όλα τα μαθήματα εκείνα που ζητείται μία

δική τους εσωτερική ανησυχία είναι καλύτεροι. Τελικά, ναι, πιστεύω ότι στα γλωσσικά μαθήματα είναι καλύτεροι.

9. Έχετε παρατηρήσει κάποια ιδιαίτερη κλίση προς το Θέατρο, τη Λογοτεχνία, την ποίηση ή τον κινηματογράφο;

Σίγουρα, ένας μαθητής μου είχε στην φωτογραφία. Ήταν ένας άριστος μαθητής, γενικά, και επίσης ήταν ένα παιδί, που του άρεσε πάρα πολύ η φωτογραφία. Φωτογράφιζε και πάντα έδειχνε τις φωτογραφίες και από την δική του δουλειά στην τάξη. Μάλλον, υπάρχει αυτή η σχέση υπάρχει, γιατί είναι μάλλον και μια φυγή, ίσως, μια επιθυμία.

10. Γενικά, πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχολική τους επίδοση και συμπεριφορά; (καλοί, κακοί μαθητές, παιδιά που προσπαθούν;)

Δεν διαφέρει, δεν νομίζω ότι είναι ιδιαίτερα διαφορετική. Παρόλα αυτά είναι μαθητές πιο συγκεντρωμένοι, νομίζω, και μπορούν πιο εύκολα να καταφέρουν πράγματα και στην συμπεριφορά τους. Είναι λιγότεροι βίαιοι, τουλάχιστον τα παιδιά που εγώ γνώρισα, εντάξει είναι ελάχιστο σαν δείγμα, αλλά απλά μπορώ να φέρω στο μυαλό μου καταστάσεις που έδειχναν πιο ήπια παιδιά και πιο συνεργάσιμα.

11. Πώς θα χαρακτηρίζατε τη συμπεριφορά και τη στάση των ΛΟΑΤ μαθητών απέναντι στους συμμαθητές τους (του ίδιου φύλου) ως μαθητής/τρια (είναι ανταγωνιστικοί, προσπαθούν να τους μοιάσουν, να ξεχωρίσουν από τους υπόλοιπους μαθητές του ίδιου φύλου εντός της σχολικής τάξης;)

Ενδεχομένως να μην είναι τόσο ανταγωνιστικά με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους. Να μην θέλουν να τους μοιάσουν, γιατί ήδη έχουν κάποια δυνατότητα. Αυτά τα τρία παιδιά, που σου προανέφερα, είχαν κάποια δυνατότητα με μεγαλύτερη ευκολία να καταφέρνουν κάποια πράγματα που οι συμμαθητές τους, τα αγόρια, δεν τα κατάφερναν. Οπότε δεν χρειάζεται να τους μοιάσουν ή να έχουν την σκέψη πίσω στο μυαλό τους, να τους ανταγωνιστούν.

Εννοείτε τα κατάφερναν καλύτερα σε τι επίπεδο σε τι ακριβώς π.χ. σε θέμα επιδόσεων;

Ναι, σε θέματα επιδόσεων αλλά και επειδή ήταν πιο κοινωνικά άτομα στο επικοινωνιακό π.χ. σε θέμα επαφής με τους δασκάλους ή έστω με κάποιους δασκάλους που ούτως ή άλλως τους άφηνε το περιθώριο να επικοινωνήσουν, γιατί πρέπει να σου πω ότι έχουμε μεγάλη ευθύνη οι εκπαιδευτικοί ως προς το πώς θα επικοινωνήσει ένας τέτοιος μαθητής στην τάξη.

12. Θεωρείτε πώς η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα μπορεί να επηρεάσει τις σχολικές επιλογές των ΛΟΑΤ μαθητών (επιλογή κατεύθυνσης και μετέπειτα σπουδών στο πανεπιστήμιο/ επαγγελματικής αποκατάστασης);

Κοίταξε... μπορώ να φανταστώ ότι οι περισσότεροι ομοφυλόφιλοι που γνωρίζω και στην Πάτρα αλλά και σε άλλες περιοχές είναι άνθρωποι, που έχουν ασχοληθεί με σπουδές, που έχουν να κάνουν με την Τέχνη. Για παράδειγμα, ακόμα και με την αρχιτεκτονική με την έννοια της Τέχνης, ακόμα σπουδές που έχουν να κάνουν με την μουσική, σπουδές που έχουν να κάνουν με την γλώσσα ή με δικαιώματα, ακόμα και με νομική, οπότε αντιλαμβάνομαι ότι υπάρχει ένας συσχετισμός των σεξουαλικών προτιμήσεων αλλά και της κατεύθυνσης που μπορεί να ακολουθήσει κάποιος. Κυρίως, θεωρητικές νομίζω.

Επειδή και εσείς θεωρητικές σπουδές έχετε κάνει από προσωπική εμπειρία πιστεύετε ότι υπάρχει κάτι που σας κατεύθυνε προς τα εκεί ή νομίζετε πώς και όπως είναι η κοινωνία δομημένη σας ώθησε προς τα εκεί;

Μην ξεχνάς ότι οι σπουδές μου ήταν προ εικοσιπενταετίας και τότε ειδικά ήταν πιο σπάνιο να βρεις αγόρια να σπουδάζουν Αγγλικά, όμως ήταν ουσιαστικά η τάση που είχα ως μαθητής για την λογοτεχνία, επειδή δεν ήταν η γλώσσα μόνο το μέσο αλλά η αγγλική λογοτεχνία μου πρόσφερε την δυνατότητα σαν μαθητής να έρθω σε επαφή με αυτήν και γενικώς να την εκτιμήσω πάρα πολύ. Πιστεύω ότι η φιλολογία είναι ένα κομμάτι που μου ταίριαζε και μου άρεσε και με έκανε πιο χαρούμενο σαν άνθρωπο στην ζωή μου.

13. Με δεδομένη την κυρίαρχη ετεροφυλοφιλία, θεωρείτε ότι ο διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός επηρεάζει την σχολική επίδοση και πορεία των ομοφυλόφιλων μαθητών; Αν ναι σε ποια επίπεδα;

Κοίταξε στην Πρωτοβάθμια την επηρεάζει σίγουρα σε μικρότερο επίπεδο, αλλά όχι τόσο όσο στην ακαδημαϊκή. Θέλω να πιστεύω ότι μεν επηρεάζεται αλλά σε μικρότερο βαθμό από παλαιότερα, ειδικότερα όταν μπαίνουν νέοι εκπαιδευτικοί στα σχολεία.

2^{ος} Άξονας: Κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και συμπεριφορές

14. Πώς θεωρείτε η διαφορετική σεξουαλική ταυτότητα διαμορφώνει τις κοινωνικές σχέσεις των ΛΟΑΤ μαθητών με τους ετεροφυλόφιλους μαθητές; (Ποιο φύλο είναι πιο φιλικό προς τους ΛΟΑΤ μαθητές)

Σήμερα τα πράγματα είναι σίγουρα διαφορετικά και επίσης θα σου μιλήσω περισσότερο για τη Δευτεροβάθμια, γιατί στην Πρωτοβάθμια οι φίλιες είναι πολύ πιο ανοιχτές για τους μαθητές, γιατί θεωρώ ότι τα πράγματα είναι πιο συγκεχυμένα όσον αφορά την σεξουαλική ταυτότητα των μαθητών. Αισθάνομαι ότι στη Δευτεροβάθμια παίζουν μεγάλο ρόλο, τουλάχιστον στα δικά μου χρόνια είχα πάρα πολύ καλές φίλες, που μπορούσα να συζητήσω για την σεξουαλικότητα μου αλλά και να μου συμπαρασταθούν σε οτιδήποτε και σε αυτό το θέμα, όμως υπήρχαν και φίλιες με αγόρια ετερόφυλα όπου ήταν εξίσου καλές αλλά πολύ λιγότερες σε αριθμό σε σχέση με τις γυναίκες. Θεωρώ ότι λίγο πολύ ότι σήμερα αυτό το στερεότυπο σπάει, αισθάνομαι ότι όλο και περισσότεροι ετερόφυλοι ακόμα και στα πλαίσια του πειραματισμού έχουν κάποιες εμπειρίες ομοφυλοφιλικές βλέπε το ψαρί με την τηλεπερόνα που ανοιχτά βγαίνει και μιλάνε για αυτά τα θέματα οπότε κάπως έχουμε γίνει πιο ανεκτικοί σήμερα αλλά πριν τριάντα χρόνια που εγώ ήμουν μαθητής φυσικά τα πράγματα ήταν πολύ πιο σκληρά.

15. Ποια είναι η στάση της υπόλοιπης σχολικής κοινότητας απέναντι στους ΛΟΑΤ μαθητές (ποια η στάση των ετεροφυλόφιλων εκπαιδευτικών, γονέων); Έχετε αντιμετωπίσει κάποια περιστατικά;

Κοίταξε... καταρχάς οι γονείς στην Πρωτοβάθμια είναι ανύπαρκτοι σε αυτά τα θέματα και σου λέω... υπάρχει μεγάλο ταμπού ο σεξουαλικός προσανατολισμός, παρότι σου ξανάλεω, υπάρχει εγχειρίδιο εγκεκριμένο από το υπουργείο και υπάρχει σε μορφή pdf στο διαδίκτυο, παρόλα αυτά η χειρότερη αντιμετώπιση που έχω δει που έχω ακούσει μάλλον από εκπαιδευτικό ήταν σε ένα χωριό στην Αιτωλοακαρνανία, όπου ένας νέος και σε ηλικία εκπαιδευτικός, δυστυχώς, κορόιδευε έναν θηλυπρεπή μαθητή και μάλιστα περιγράφοντας, κι εδώ είναι και το χυδαιότερο, σκηνές για τον μαθητή, όπως ότι θα φοράει τα τακούνια της μάνας του και τέτοια... Αυτά να σκεφτείς τα λέει στο Σύλλογο... και εδώ έρχεται η ανάγκη να τους φέρεις προ των ευθυνών τους. Παρόλα αυτά, από την άλλη υπάρχουν εκπαιδευτικοί συνάδελφοι που ήταν πολύ καλά διακείμενοι στην διαφορετικότητα των μαθητών πάλι στην Αιτωλοακαρνανία. Πιστεύω ότι υπάρχει αυτή η ποικιλία στους εκπαιδευτικούς που δεν διαφέρουν από την υπόλοιπη κοινωνία σε ποσοστά αντιμετώπισης της ομοφοβίας. Υπάρχει ένας εκπαιδευτικός που είναι πάρα πολύ ανοιχτός και συμπαραστέκεται συνειδητά στους μαθητές του και θα βρεις και τον άλλο ο οποίος είναι καταπιεσμένος.

16. Έχετε καταγράψει εμπειρίες ΛΟΑΤ μαθητών αναφορικά με σχολικό εκφοβισμό και βία (σωματική ή λεκτική); Πώς αντιδράσατε σε τέτοιου είδους περιστατικά (απευθυνθήκατε σε αρμόδιους φορείς, γονείς παιδιών);

Είναι σπάνιο στο Σύλλογο να πάρει θέση κατά της ομοφυλοφιλίας ανοιχτά πλέον και αποκάλυπτα αλλά σε συγκεκριμένα περιστατικά. Όχι, εγώ δεν έχω τύχει και μην ξεχνάς εγώ είμαι Πρωτοβάθμια. Γνωρίζω βέβαια μαθητή στη Δευτεροβάθμια, πάλι στην Αιτωλοακαρνανία μιλάω, που αντιμετώπισε μεγάλο πρόβλημα bullying και περιθωριοποιήθηκε απόλυτα σε μια αγροτική περιοχή, όπως η Αιτωλοακαρνανία και επειδή είχε την ατυχία να είναι και μετανάστης ήταν Αλβανός με αποτέλεσμα να λειτουργήσει αθροιστικά όλο αυτό, όπως καταλαβαίνεις και ο ρατσισμός να καθιερωθεί και στην καταγωγή του και στην σεξουαλική του προτίμηση.

Γνωρίζετε εσείς αν το σχολείο έκανε κάποιες δράσεις για να βοηθήσουν το παιδί;

Γνωρίζω, διότι στο συγκεκριμένο Γυμνάσιο ήταν φίλη μου η διευθύντρια και έτσι υπήρχε προσπάθεια, δηλαδή ένα άτομο έκανε δράση για τα δικαιώματα των παιδιών και το ίδιο το σχολείο κάλεσε τους

γονείς μαθητών που, όπως καταλαβαίνεις, οι γονείς στην επαρχία μπορεί μπροστά στην διευθύντρια του σχολείου να επέπλητταν τα παιδιά τους που ασκούσαν bullying στον μαθητή, αλλά πίσω από την πλάτη να ήταν αλλιώς.

Σωματοποίηση (embodiment) και επιτέλεση του κοινωνικού φύλου

17. Πώς θα χαρακτηρίζατε τις ενδυματολογικές επιλογές των ΛΟΑΤ μαθητών; (Γενικά, θεωρείτε ότι προκαλούν μέσα από τις ενδυματολογικές τους επιλογές, το στήσιμο του κορμιού τους ή είναι γνώστες των άτυπων συνόρων/ορίων που επιβάλλει η ετεροφυλοφιλία εντός της σχολικής κοινότητας;)

Υπάρχουν και οι δυο κατηγορίες. Καταρχάς, να ξεκινήσουμε ότι δεν υπάρχει κάτι το προκλητικό ούτε στο ντύσιμο, ούτε στην συμπεριφορά, αλλά υπάρχουν κάποιοι μαθητές που επιλέγουν, όπως ο μαθητής του Γυμνασίου, που σου προανέφερα, που επιλέγουν να εκφράσουν και να δηλώσουν τη σεξουαλικότητα τους σε επίπεδο, που για τους υπόλοιπους μαθητές τους φάνηκε προκλητικό, για αυτό έγινε και ότι έγινε. Υπάρχουν, όμως, και μαθητές ομοφυλόφιλοι που τηρούν αυτόν τον άτυπο κώδικα, έτσι ώστε να μην είναι προκλητικοί αλλά όχι πάντα, καταπιέζοντας κάτι που θα ήθελαν. Θεωρώ, επίσης, ότι δεν υπάρχει κάτι το προκλητικό, όταν κάποιος εκδηλώνει την σεξουαλικότητα του είτε είναι άντρας είτε είναι γυναίκα.

Η περίπτωση που λέτε το παιδί αυτό, πώς είχε εκφράσει την σεξουαλικότητα του;

Ήταν πάρα πολύ θηλυπρεπής, ντυνόταν με έναν τρόπο που ήταν κάπως συγκεχυμένος. Ξέφευγε από το πρότυπο του μέσου μαθητή αγροτικής περιοχής και ήταν και τα χαρακτηριστικά του που τον βοηθούσαν να δηλώνει την σεξουαλικότητα του σε σημείο που να τρομάζει, να σου πω την αλήθεια, τους συμμαθητές του.

3^{ος} Άξονας: Εκπαιδευτική Πολιτική και διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός

18. Πώς πιστεύετε ότι το σύγχρονο ελληνικό σχολείο διαχειρίζεται τη ΛΟΑΤ μειονότητα (μέσα από τα βιβλία, το ισχύον Α.Π., τις σύγχρονες παιδαγωγικές προσεγγίσεις); (θεωρείτε ότι αποσιωπείται; Αν ναι σε ποια επίπεδα;)

Κοίταξε... θα σου πω δυο περιστατικά στην Πρωτοβάθμια που με έχουν στιγματίσει, το ένα είναι το βιβλίο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, που αρνούνται να το διδάξουν οι εκπαιδευτικοί και το άλλο τα Φυσικά της ΣΤ' που αρνούνται οι εκπαιδευτικοί να διδάξουν μια ενότητα στην οποία μιλάει για το ανθρώπινο σώμα. Αυτό δείχνει ότι στην Πρωτοβάθμια υπάρχει ένα μεγάλο έλλειμμα σε σχέση με αυτό το κομμάτι, όχι μόνο για την ομοφυλοφιλία, αλλά γενικότερα για την σεξουαλικότητα. Όταν σε μένα σε μια συνεργασία που έκανα το sexual orientation που υπήρχε μέσα στον ορισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπήρξε δάσκαλος που μου ζήτησε να μην το καταγράψω καν στο ημερολόγιο του project, γιατί μπορεί κάποιος γονιός να παρεξηγηθεί. Άρα, υπάρχει μεγάλος συντηρητισμός στην σεξουαλικότητα των εκπαιδευτικών καταρχάς.

Οπότε θεωρείτε ότι παίζει ρόλο και ο εκπαιδευτικός;

Φυσικά και παίζει, διότι αν δεν ανοίξει μια συζήτηση γύρω από αυτά τα θέματα, όχι μόνο στα πλαίσια μόνο της ομοφυλοφιλίας, αλλά στα πλαίσια ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μην ξεχνάς... είμαστε ένα κράτος στο οποίο μπορεί να δηλώνει κάποιος στην ταυτότητα του άντρας ή γυναίκα ανεξάρτητα από το φύλο του. Αυτό πρόσφατα έγινε νομός στην Ελλάδα.

Μετά την κατοχύρωση της σεξουαλικής διαφορετικότητας θεωρείτε ότι άλλαξε κάτι στο σχολείο;

Όχι βέβαια, μπορεί να αποτελέσει το μεταξύ μας αστείο στο Σύλλογο, γιατί αυτό θεωρούν κάποιοι ότι είναι παρατραβηγμένο.

19. Υπάρχουν δράσεις για την προώθηση της σεξουαλικής διαφορετικότητας στο σχολείο, τι είδους; Οι δράσεις αυτές είναι συντονισμένες και καθοδηγούμενες από το Υπουργείο ή ατομικές ή/και σχολικές δράσεις; (Αν ναι περιγράψτε κάποια δράση, έχετε συμμετάσχει σε κάποια;)

Στην Πρωτοβάθμια δεν έχει πέσει τίποτα στην αντίληψη μου, πάρα μόνο ότι επιλέγουν να κάνουν ελάχιστοι συνάδελφοι μέσα από project, που έχουν ως στόχο αξίες ζωής, ηθικούς κώδικες, δικαιώματα,

ανοιχτές συζητήσεις, γνωρίζω το σώμα μου ή ένα άλλον άνθρωπο. Αυτές οι συζητήσεις, όπως καταλαβαίνεις, γίνονται σε πολύ επιφανειακή μορφή.

20. Σε προσωπικό επίπεδο, όντας ΛΟΑΤ άτομο και εκπαιδευτικός κάνετε κάτι για την προώθηση και αποδοχή της σεξουαλικής διαφορετικότητας στο σχολείο που εργάζεστε; (Αν ναι, περιγράψτε μας κάποια δράση σας. Αν όχι, για ποιο λόγο;)

Άμεσα όχι, να σου πω την αλήθεια, γιατί αυτό είναι ένα θέμα από τη στιγμή που εκτίθεμαι απέναντι στους γονείς και στο σχολείο πρέπει να καλυφτώ, ειδικά σήμερα και σε άλλα πεδία, γιατί μπορεί εύκολα κάποιος να ταυτιστεί και να γίνει ο “αποδιοπομπαίος τράγος” του Συλλόγου. Πάντως κάθε φορά που προκύπτει θέμα, για παράδειγμα ξέρεις τα παιδιά κάνουν αυθόρμητα πάντοτε τις πιο εντυπωσιακές ερωτήσεις π.χ. για ένα σίριαλ του Καπουτζίδη, που φαινόταν η σχέση μεταξύ δυο αντρών. Πάντοτε όμως στα πλαίσια των δικαιωμάτων και της ανεκτικότητας.

Κάποιες δράσεις ίσως από το Παρατηρητήριο Σχολικής Βίας ή από την Γραμματεία Νέας Γενιάς ή από την Γραμματεία Ισότητας Φύλου δεν έχουν πέσει στην αντίληψη σας;

Από τις δράσεις για το Παρατηρητήριο που λες, χρησιμοποιούμε κάποιες... μην φανταστείς ότι έχουν διακινηθεί, απλά έχει τύχει εγώ λόγω Περιφέρειας και απόσπασης να έχω έρθει πιο κοντά σε όλη την διαδικασία του στησίματος από το Υπουργείο Παιδείας της πλατφόρμας “stop bullying” και κάπως να έχω μια καλύτερη επαφή με το υλικό, να το διαχειρίζομαι. Παρόλα αυτά, στα σχολεία είναι κατά περίπτωση, είναι περισσότερο ρητορείες και αν θες λίγο κάναμε και μια δράση μια κενού περιεχομένου επίδειξη... σου ξανάλεω υπάρχουν περιπτώσεις εξαιρετικές συναδέλφων που κάνουν καταπληκτική δουλειά και εστιασμένη με αποτελέσματα και με προϊόν αν θες από όλη αυτήν την πορεία.

Βλέπω ότι ξεκινά από τους συναδέλφους σε ατομικό επίπεδο;

Ναι, ναι, το σχολείο δεν θα κάνει κάτι τέτοιο... στο ξανάλεω το σχολείο αρνείται να διδάξει το βιβλίο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Αυτό είναι απίστευτο αν το σκεφτείς, γιατί φοβάται τους γονείς!!!

Γιατί πιστεύετε οι εκπαιδευτικοί αρνούνται να το διδάξουν, δεν θέλουν ή φοβούνται τόσο πολύ από τους γονείς τις αντιδράσεις τους;

Να σου πω την αλήθεια, αν αυτό το εγχειρίδιο έμπαινε επιτακτικά στις σχολικές μονάδες, φυσικά και θα ήταν υποχρεωμένοι να το κάνουν, όμως από τη στιγμή που αρνούνται να το διδάξουν εκεί κολλάει το πρόβλημα. Θεωρώ ότι αφενός κάποιος από αυτούς έχουν οι ίδιοι θέμα διαχείρισης τέτοιων συστημάτων, αφετέρου και κυρίως ίσως έχει να κάνει με την κοινωνία και τους γονείς. Πολύ συχνά αντι να καλέσουμε τους γονείς και να κάνουμε ανοιχτές συζητήσεις, ανοιχτές δράσεις, τους αποκλείουμε κιόλας με μεγάλη ευκολία. Αν όμως οι σύλλογοι ήταν ανοιχτοί προς την κοινωνία, τα πράγματα θα ήταν εντελώς διαφορετικά.

Τώρα, σε προσωπικό επίπεδο όντας ένα ομοφυλόφιλο άτομο και εκπαιδευτικός πιστεύετε ότι προσπαθείτε με κάποιο τρόπο να μιλήσετε στα παιδιά για την σεξουαλική διαφορετικότητα ή μιλάτε όπως είπατε πιο πριν σε ένα πιο γενικό πλαίσιο;

Συνήθως, το θέμα είναι ότι μέσα στο γενικό πλαίσιο. Προκύπτουν ερωτηματικά, όπου είναι και πιο υγιής αυτή η κατάσταση, γιατί από την στιγμή που θα προκύψουν τα ερωτηματικά μπαίνεις σε μια διαδικασία διαχείρισης πιο συγκεκριμένη. Θα ακολουθήσουν ερωτήσεις, στάσεις, περιγραφές στάσεων που έχουν δει στην κοινωνία, που έχουν δει στην τηλεόραση, που έχουν ακούσει και επειδή, πλέον, είναι πιο ανοιχτά τα πράγματα, τα παιδιά μαθαίνουν για πάρα πολλούς σταρ, ας πούμε την ζωή και την σεξουαλική τους κατεύθυνση, οπότε πολύ συχνά στο πρώτο επίπεδο είναι ένα γενικό πλαίσιο και ακολουθούν πολύ πιο εξειδικευμένα πράγματα, όχι όμως πάντα με αυτήν κάθε αυτήν ομοφυλοφιλία, όσο το δικαίωμα του καθενός να επιλέγει την σεξουαλικότητα του και να περιφρουρεί όπως και το σώμα του.

21. Έχετε λάβει μέρος σε επιμορφώσεις ή σεμινάρια αναφορικά με το διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό (σεμινάρια ευαισθητοποίησης για τη ΛΟΑΤ μαθητική μειονότητα, για το σχολικό εκφοβισμό);

Όσον αφορά τον σχολικό εκφοβισμό, έχω λάβει πάρα πολλές φορές σε επιμορφώσεις και έχει τύχει να κάνω και εγώ σαν επιμορφωτής στα πλαίσια να παρουσιάσουμε κάποιες δράσεις που έχουμε κάνει,

αλλά κυρίως για την ομοφυλοφιλία υπήρχε ένας σύμβουλος σχολικός, που έχει κάνει πάρα πολλά σεμινάρια και τα οποία παρακολούθη με μεγάλη χαρά και από τα οποία παίρνω υλικό και ιδέες που χρησιμοποιώ στα project.

Συμπερασματικές ερωτήσεις

22. Με δεδομένη την ετεροφυλοφιλία στο σύγχρονο ελληνικό σχολείο, πώς θεωρείτε ότι αυτό επηρεάζει την εκπαιδευτική πορεία των μαθητών; Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι το ελληνικό σχολείο μπορεί να βοηθήσει τους ΛΟΑΤ μαθητές έτσι ώστε να μπορούν να επιτελούν τη σεξουαλική τους ταυτότητα χωρίς το φόβο του στιγματισμού (ποιες δράσεις, πολιτικές προτείνετε);

Το βασικότερο για μένα είναι, επιμένοντας, η διδασκαλία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σαν μάθημα στα σχολεία και πρέπει να διδαχτεί άμεσα, γιατί το πρόβλημα δεν είναι ο σεξουαλικός προσανατολισμός, το πρόβλημα είναι η ανάπτυξη μιας διττής στάσης στην σεξουαλικότητα μου σαν παιδί, αν θες. Αυτό το βιβλίο έχει πάρα πολλές δράσεις, που θα μπορούσαν κάλλιστα να ξεκινήσουν μια κουβέντα για αυτό το θέμα και επίσης, επιτέλους, να καταλάβουν όλοι οι εκπαιδευτικοί, εννοώ ότι πρέπει να σπάσουμε αυτό το στερεοτυπικό πράγμα, που έχει ο καθένας στο μυαλό του και δεν ανέχομαι να μιλάει κάποιος για ενσυναίσθηση, όταν ο ίδιος είναι συναισθηματικός μόνο υπέρ ετεροφυλόφιλων μαθητών ή εκπαιδευτικών για μένα ούτως ή άλλως αυτός έχει αποτύχει να υλοποιήσει, να φέρει την ταυτότητα ενός συναισθηματικού ανθρώπου. Πιστεύω ότι η πρωταρχική δράση είναι αυτή και φυσικά πρέπει να ενσωματωθούν όλο και περισσότερες δράσεις που θεωρώ την βάση όλων αυτών των ζητημάτων και που είναι αξίες ζωής και ηθικοί κώδικες “everyday moralities”, αν θες, στην επικοινωνία και στην επαφή μας παράλληλα με “acceptance and tolerance”, δηλαδή ανεκτικότητα και αποδοχή.

23. Σε προσωπικό επίπεδο, πόσο εύκολη είναι η διαχείριση από τη μία της ομοφυλόφιλης σεξουαλικής ταυτότητας και από την άλλη της ταυτότητας του εκπαιδευτικού; (ποιες στρατηγικές έχετε αναπτύξει έτσι ώστε να διαχειρίζεστε τις δύο όψεις της ταυτότητάς σας;)

Στον επαγγελματικό μου χώρο προσπαθώ να κρατώ τις ισορροπίες και να επικεντρώνομαι στο επαγγελματικό κομμάτι. Σαφώς, και δεν έχω εκφράσει ανοιχτά τις σεξουαλικές μου προτιμήσεις, αλλά όποτε μου δίνεται η αφορμή εκφράζω τις απόψεις και θέσεις μου για το δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να είναι ελεύθερος, να κάνει ότι θέλει στη προσωπική του ζωή. Προσπαθώ να ξεχωρίσω το κομμάτι της επαγγελματικής και προσωπικής μου ζωής, γιατί στο σχολείο και στο Σύλλογο δεν με αφορά και δεν με ενδιαφέρει να με κρίνουν για τις σεξουαλικές μου προτιμήσεις, με ενδιαφέρει το πώς να κάνω σωστά τη δουλειά μου και όχι να με σχολιάζουν για την προσωπική μου ζωή.

24. Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι άλλο σε σχέση με αυτό το θέμα;

Κοίταξε... για μένα το βασικότερο πρόβλημα, ενώ η ομοφυλοφιλία αποτελεί μια ιδιαιτερότητα που ειδικά σε ένα πλαίσιο της ετεροφυλίας επηρεάζει τις επιδόσεις, την κοινωνική ζωή, επηρεάζει τα πάντα... Ωστόσο δεν γίνονται δράσεις ώστε οι μεγαλύτεροι μαθητές να γνωρίσουν το σώμα τους και τις μεταξύ τους σχέσεις. Επίσης, όσο καλύτερος φίλος είσαι με τον άλλον, τόσο τον απελευθερώνεις να εκφράσει μια πηγαία και πάγια σταση ζωής και σεξουαλική. Αυτό είναι το πρόβλημα θεωρώ... ας αρχίσουμε να μιλάμε για την σεξουαλικότητα μας. Έχω την εντύπωση ότι οι Έλληνες δεν μιλάμε για τα συναισθήματα μας και την σεξουαλικότητα μας, που δεν ισχύει σε άλλα κράτη, βλέποντας το βιβλίο σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης της Σουηδίας και μιλάμε για την πολιτική ή για οτιδήποτε άλλο.